

HAL
open science

Russisk Grammatik

Joel Nordborg Nielsen

► **To cite this version:**

Joel Nordborg Nielsen. Russisk Grammatik. Jens Nørgård-Sørensen & Sanne Arendse Hedegaard. Institut for tværkulturelle og regionale studier, pp.421, 2011. hprints-00600901

HAL Id: hprints-00600901

<https://hal-hprints.archives-ouvertes.fr/hprints-00600901>

Submitted on 16 Jun 2011

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

INSTITUT FOR TVÆRKULTURELLE OG REGIONALE STUDIER
ØSTEURØPÆISK AFDELING
KØBENHAVNS UNIVERSITET

JOEL NØRDBØRG NIELSEN: RUSSISK GRAMMATIK

Joel Nordborg Nielsen Russisk Grammatik

Joel Nordborg Nielsen

Russisk Grammatik

Københavns Universitet
Institut for tværkulturelle og regionale studier
Østeuropæisk Afdeling
2011

Joel Nordborg Nielsen: Russisk Grammatik

© Solveig Møller 2011

Udgiver: Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier (ToRS),
Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet, Snorresgade 17-19, 2300 København S.

Redaktører: Jens Nørgård-Sørensen og Sanne Arendse Hedegaard

Grafisk tilrettelæggelse og tryk: ASC-Grafisk, Det Humanistiske Fakultet, Njalsgade 80,
2300 København S

ISBN 978-87-89221-04-5

Oplag: 100

FORORD

Denne indføring præsenterer grundtrækkene i russisk syntaks med udgangspunkt i den klassiske sætningsledslære. For en fremstilling med hovedvægten på valensteorien henvises til Viktor Smith: *En nøgle til russisk syntaks* Samfundslitteratur, 1998. Eksemplerne stammer for en stor dels vedkommende fra eksisterende grammatikker, først og fremmest akademigrammatikkerne. Ved udarbejdelsen har *Russische Sprache der Gegenwart. Band 3. Syntax* (ed. K. Gabka), Leipzig 1989, været til stor inspiration, ligesom en del eksempler er hentet herfra. Endelig stammer en række eksempler fra klassiske skønlitterære værker.

Jeg takker mine kolleger Annie Christensen, Henning Mørk og Jens Nørgård-Sørensen for værdifulde kommentarer.

København, august 2003

Joel Nordborg Nielsen

Forord

Med sin russiske grammatik ønskede Joel Nordborg Nielsen at skabe en lærebog og et redskab for den videregående undervisning i russisk. Der foreligger allerede flere udmærkede russiske grammatikker på dansk, men de tager næsten alle udgangspunkt i begynderniveauet. Joel Nordborg Nielsens grammatik forudsætter derimod kundskaber svarende til afsluttet eksamen i russisk fra gymnasiet eller universiteternes propædeutiske kursus. Fremstillingen opfylder flere formål. For det første bibringer den brugeren, typisk en universitetsstuderende, indsigt i det russiske sprogs struktur som en vigtig forudsætning for at opbygge en sikker skriftlig og mundtlig sprogbeherskelse. For det andet bidrager den væsentligt til at udvikle færdigheder i sproglig analyse og dermed til at trænge ind i alle lag af de russiske teksters indhold. Endelig forbereder den med sin problematiserende form den studerende på at arbejde med sprogvidenskabelige problemstillinger.

Fra et videnskabeligt synspunkt kombinerer fremstillingen træk af klassisk europæisk strukturalisme med moderne funktionalisme; et sprogsyn, der har været et kendetegn for københavnsk og dansk lingvistik de seneste tre årtier. Hertil kommer en tydelig inspiration fra russiske traditioner. Resultatet er blevet en velbalanceret fremstilling, der kombinerer kravene til en videnskabelig fremstilling med pædagogiske hensyn.

Værkets tilblivelseshistorie er lang. Joel indledte arbejdet med manuskriptet under sin ansættelse på Slavisk Institut, Aarhus Universitet i 1990'erne, og da han i 1999 blev ansat som lektor i russisk ved Københavns Universitets Østeuropainstitut, var arbejdet allerede langt fremskredent. Under hele forløbet har manuskriptet været anvendt i undervisningen og er løbende blevet udvidet og revideret. Arbejdet har i perioder været koncentreret om enkelte kapitler, og resultatet er blevet, at ikke alle emner har fået lige stor opmærksomhed. Joel var opmærksom på dette forhold og havde planlagt at anvende foråret 2010 på at redigere værket igennem og bl.a. rette op på skævvægtningen af visse kapitler og afsnit. Det nåede han ikke. Han døde d. 24. marts 2010.

Da ledelsen for Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier bad mig om at forberede værket til publicering, valgte jeg alene at ændre de meget få formelle fejl og inkonsekvenser, som jeg i forbindelse med undervisningen havde bemærket i paradigmer og formuleringer. Værket fremstår, som det er efterladt fra Joels hånd, og som enhver kan overbevise sig om, er det – trods den manglende sidste redigering – en velstruktureret, letlæst og informationsmættet fremstilling, der ikke lader mange aspekter af russisk grammatik ubehandlet.

Efter min indholdsmæssige redigering har Sanne Arendse Hedegaard foretaget en grundig korrekturlæsning, standardiseret kapitel- og afsnitsinddelingen, lavet sats og i det hele taget gjort manuskriptet klar til trykning og online-publicering.

Februar 2011

Jens Nørgård-Sørensen

INDHOLDSFORTEGNELSE - morfologi

0. INDLEDNING	17
Grammatikkens discipliner - 17	
Morfologiens genstandsområde - 17	
Ord og ordform - 18	
Morfemer - 20	
Affikser - 21	
Systemet af paradigmatiske former - 22	
Grammatiske kategorier - 24	
Ordklasser - 26	
1. SUBSTANTIVET	31
Indledning - 31	
Substantivets grammatiske kategorier -31	
Genus - 31	
Animathed - 32	
Numerus - 32	
Kasus - 32	
Substantivernes bøjning - 34	
I. bøjning - 34	
Kommentar til I. bøjning - 36	
Flygtige vokaler - 37	
II. bøjning - 38	
Kommentar til II. bøjning - 39	
Flygtige vokaler - 39	
III. bøjning - 39	
Kommentar til III. bøjning - 40	
IV. bøjning - neutra på -мя samt isolerede grupper og ord - 40	
Isolerede grupper og ord - 41	
Bøjning af komposita og appositioner - 42	
Abbreviaturer - 43	
Øvrige indeklinable substantiver - 43	
Betoningstyper - 44	
Betoningstyperne fordelt på deklinationer - 48	
2. ADJEKTIVET	50
Indledning - 50	
Adjektivets semantiske klasser - 50	
Kvalitative adjektiver - 51	
Relative adjektiver - 51	
Artsadjektiver - 51	

Possessivadjektiver - 52
Adjektivets grammatiske kategorier - 52
Adjektivets komparation - 52
Komparativ - 53
Dannelse - 54
Suppletive dannelser - 55
Superlativ - 56
Dannelse - 56
Suppletive dannelser - 57
Forstærkende elementer - 58
Elativ - 58
Adjektivets kortformer og langformer - 58
Kortformernes dannelse - 59
Brug af lang- og kortformer - 60
Adjektivets bøjning - 62
Hård bøjning - 62
Blød bøjning - 63
Blandet bøjning - 65
Efternavnes bøjning - 67
Ubøjelige adjektiver - 68
Substantiverede adjektiver - 68
Flygtige vokaler - 68
Adjektivernes betoning - 69
Komparerede former - 69

3. PRONOMENET

71

Indledning - 71
Personlige pronominer - 72
Det refleksive pronomen - 74
Det reciprokt-refleksive pronomen - 74
Possessive pronominer - 75
Demonstrative pronominer - 76
Identifikative pronominer - 78
Definitte pronominer - 79
Generaliserende pronominer - 80
Interrogative pronominer - 80
Relative pronominer - 82
Negative pronominer - 82
Indefinitte pronominer - 83

4. NUMERALET

85

Indledning - 85
Kardinaltal - 87
Ordinaltal - 92
Kollektivtal - 93

Brøktal - 95
Talordenes betoning - 95

5. ADVERBIET

97

Indledning - 97
Adverbier efter dannelse - 98
Adverbier efter den semantiske funktion - 99
 Determinative adverbier - 99
 Kvantitets-/gradsadverbier - 101
 Omstændighedsadverbier - 101
Komparation - 102
 Komparativ - 102
 Sammenligningsleddets form - 104
 Superlativ - 104
Betoning - 104

6. VERBET

106

Indledning - 106
Verbets semantiske opdeling - 106
Typologisk opdeling - 106
Transitive og intransitive verber - 107
Semantiske grupper - 107
 Aktionsarter - 107
 Bevægelsesverber - 107
Verbets kategorier - 108
Person - 109
Tempus - 109
 Absolut og relativ tid - 111
 Tempuskategoriens udtryksformer - 111
 Tempuskategoriens brug - 112
 Markerede og umarkerede former - 113
 Præsens - 113
 Dannelse - 113
 Brug - 114
 Transposition - 115
 Futurum - 116
 Dannelse - 116
 Præteritum - 117
 Dannelse - 118
 Brug - 119
Modus - 122
 Indikativ - 122
 Konditionalis - 122
 Imperativ - 123

- Dannelse - 123
- 3. person imperativ - 125
- Inklusiv imperativ - 125
- Transposition - 125
- Ikke-imperativisk anvendelse af imperativformen - 125
- Brug af personligt pronomener ved imperativ - 126
- Partiklen -ka - 126
- Aspekt - 126
 - Aspektbrug - 127
 - Perfektivt aspekt - 127
 - Imperfektivt aspekt - 129
 - Neutralisering (aspektkonkurrence) - 131
 - Aspektbrug i imperativ - 131
 - Dannelse - 132
 - Præfigering - 133
 - Sekundær imperfektivering (suffigering) - 134
 - Stammeændringer ved sekundær imperfektivering - 135
 - Aspektdannelse ved bevægelsesverber - 136
 - Suppletiv aspektdannelse - 137
 - Aktionsarter - 137
- Diatese - 140
 - Dannelse - 141
 - Aktiv - 141
 - Passiv - 141
 - Refleksivverber - 141
- Genus - 142
- Numerus - 142
- Kasus - 143
- Verbets konjugation - formdannelsen - 143**
 - Finite former - 143
 - Præsens - 143
 - Præteritum/Konditionalis - 144
 - Futurum - 144
 - Imperativ - 144
 - Infinite former - 144
 - Participier - 144
 - Dannelse - 145
 - Præsens participium aktiv - 145
 - Præsens participium passiv - 146
 - Præteritum participium aktiv - 146
 - Præteritum participium passiv - 146
 - Brug - 147
 - Adverbialparticipier - 148
 - Imperfektivt adverbialparticipium - 149

Perfektivt adverbialparticipium - 149	
Brug - 150	
Infinitiv - 150	
Betoningsmønstre - 151	
Betoningen i præsens - 151	
Præteritum/konditionalis - 153	
Imperativ - 153	
Participier - 154	
Præsens participium aktiv - 154	
Præsens participium passiv - 154	
Præteritum participium aktiv - 154	
Præteritum participium passiv - 154	
Betoningen i participiets kortformer - 155	
Adverbialparticipier - 155	
Verbalklasser i russisk (efter Isačenko) - 155	
A. Produktive bøjningsmønstre (klasser, 1.-5.) - 156	
B. Uproduktive bøjningsmønstre (klasser, VI.-X.) - 158	
Uproduktive grupper (1-9) - 161	

7. PRÆDIKATIVET

165

Indledning - 165
Semantisk opdeling - 168
Modalprædikativer - 168
Perceptionsprædikativer - 168
Tilstandsprædikativer - 169
Opdeling efter oprindelse - 170
Brug - 171

8. PRÆPOSITIONER

172

Indledning - 172
Funktion og betydning - 173
Struktur - 175
Primære (uafledte) præpositioner - 175
Sekundære (afledte) præpositioner - 176
a) Dannet af adverbier - 177
b) Dannet af substantiver - 178
c) Dannet af verber - 180
Præpositionernes betydning - 181
Semantiske relationer mellem præpositioner - 182
Forholdet mellem præpositioner og verbalpræfikser - 184
Præpositionernes forhold til kasuskategorien - 184
Præpositioner opstillet efter den kasus, de styrer - 186
Med akkusativ - 186
Med genitiv - 187
Med dativ - 189

Med instrumentalis - 190
Med præpositionalis/lokativ - 190
Præpositioner i faste vendinger - 190
Flygtigt *o* - 191
Præpositionen *o/oō* - 192
Betoningsforhold - 192
Tilbagetrækning ved substantiver - 193
Tilbagetrækning ved numeraler - 193

INDHOLDSFORTEGNELSE - syntaks

1. Indledning	p. 194
1.1 Syntaksens genstand og opgave	p. 194
1.2 Morfologi og syntaks	p. 196
1.3 Syntagmet	p. 198
1.4 Sætningen	p. 199
2. Syntaktiske forbindelsesformer	p. 202
2.1 Indledning	p. 202
2.2 Sideordnede (parataktiske) forbindelser	p. 202
2.2.2 Parataktiske forbindelsestyper	p. 203
2.2.2.2 Kopulative forbindelser	p. 204
2.2.2.3 Adversative forbindelser	p. 204
2.2.2.4 Disjunktive forbindelser	p. 205
2.2.2.5 Progrede (additive) forbindelser	p. 206
2.3 Underordnede (hypotaktiske) forbindelser	p. 207
2.3.2 Kongruens	p. 209
2.3.3 Rektion	p. 213
2.3.4 Adjunktion	p. 218
2.3.5 Nexus-forbindelsen	p. 219
3. Syntagmet	p. 220
3.1 Indledning	p. 220
3.2 Ord og ordform	p. 220
3.3 Syntagme og sætning	p. 222
3.4 Syntagmet	p. 223
3.4.4 Typer af syntagmer	p. 224
3.4.4.2 Frie og bundne syntagmer	p. 224
3.4.4.3 Simple og sammensatte syntagmer	p. 226
3.4.4.4 Syntagmer efter overleddets art	p. 229
3.4.4.4.1 Verbalsyntagmer	p. 229
3.4.4.4.2 Nominalsyntagmer	p. 237
3.4.5 Syntaktiske udtryksformer	p. 242
4. Sætningstyper	p. 244
4.1 Indledning	p. 244
4.2 Formel klassificering	p. 244
4.2.2 Sætninger efter antallet af prædikative centre	p. 244
4.2.3 Sætninger efter antallet af hovedled	p. 245
4.2.4 Sætninger med udvidende sætningsled	p. 247
4.3 Sætninger efter deres funktion	p. 249
4.3.1 Deklarative sætninger	p. 249
4.3.2 Interrogative sætninger	p. 250

4.3.3 Hortative sætninger	p. 252
4.3.4 Optative sætninger	p. 253
4.3.5 Eksklamative sætninger	p. 254

5. Den simple sætning

p. 255

5.1 Indledning	p. 255
5.2 Toledede sætninger	p. 256
5.2.1 Sætningens hovedled	p. 256
5.2.2 Den toledede sætnings formelle struktur	p. 257
5.2.3 Prædiketet	p. 259
5.2.4 Prædiketets formelle struktur	p. 262
5.2.4.1 Simpelt prædikat	p. 263
5.2.4.2 Sammensat verbalprædikat	p. 268
5.2.4.3 Sammensat nominalprædikat	p. 271
5.2.4.3.1 Kopula	p. 271
5.2.4.3.2 Prædikatsnomenet	p. 278
5.2.5 Subjektet	p. 292
5.2.6 Koordination mellem subjekt og prædikat (nexus)	p. 298
5.2.6.2 Koordination i genus	p. 300
5.2.6.3 Koordination i numerus	p. 301
5.2.7 Koordination og de øvrige syntaktiske forbindelsesarter	p. 305
5.3 Etledede sætninger	p. 306
5.3.1 Indledning	p. 306
5.3.2 Den etledede sætnings formelle struktur	p. 306
5.3.3 Enhedsleddet	p. 307
5.3.4 Enhedsleddets formelle udseende	p. 307
5.3.4.1 Enhedsled af nominal type	p. 307
5.3.4.2 Enhedsled af verbal type	p. 309
5.3.5 Etledede sætningers funktion	p. 310
5.3.6 Logisk subjekt i etledede sætninger	p. 318

6. Udvidende led

p. 320

6.1 Indledning	p. 320
6.2 Bestemmelse	p. 322
6.2.2 Attribut	p. 322
6.2.2.1 Kongruerende attribut	p. 324
6.2.2.2 Ikke-kongruerende attribut	p. 327
6.2.3 Apposition	p. 332
6.3 Komplement	p. 334
6.3.2 Valens	p. 336
6.3.3 Direkte objekt (komplement 1)	p. 338
6.3.4 Negeret objekt	p. 339
6.3.5 Øvrige komplement, der optræder som 1. komplement	p. 340
6.3.6 Det direkte objekt og passivendingen	p. 344
6.3.7 Infinitivkomplement	p. 344

6.3.8 Ledsætningen som komplement (objektsbisætninger)	p. 345
6.4 Adverbiale	p. 346
6.4.2 Adverbialets formelle udtryk	p. 347
6.4.3 Adverbialets semantiske funktioner	p. 349
6.4.3.1 Kvalitativ og kvantitativ bestemmelse	p. 349
6.4.3.2 Lokaliserende bestemmelser	p. 351
6.4.3.3 Kausalbestemmelser	p. 351
7. Den komplekse sætning	p. 354
7.1 Indledning	p. 354
7.2 Den komplekse sætnings struktur	p. 356
7.3 Paratakse og hypotakse	p. 356
7.4 Formelle sammenknytningsmidler	p. 357
7.4.4.1 Intonation	p. 359
7.4.4.2 Sætningsfølge	p. 360
7.4.4.3 Tempus- og modusanvendelse	p. 361
7.4.4.4 Aspektbrug	p. 361
7.4.4.5 Leksikalske og fraseologiske faktorer	p. 362
7.5 Paratakse	p. 362
7.5.2 Kopulative forbindelser	p. 363
7.5.3 Adversative forbindelser	p. 365
7.5.4 Disjunktive forbindelser	p. 367
7.5.5 Progreddente (additive) forbindelser	p. 367
7.6 Hypotakse	p. 368
7.6.2 Hypotaksens formelle udtryk	p. 369
7.6.3 Tidsfølgen i bisætninger	p. 369
7.6.4 Klassificering af bisætningerne	p. 369
7.6.4.1 Subjektsbisætninger	p. 369
7.6.4.2 Prædikatsbisætninger	p. 371
7.6.4.3 Objektsbisætninger	p. 372
7.6.4.4 Attributive (relative) bisætninger	p. 373
7.6.4.5 Adverbielle bisætninger	p. 374
7.6.4.5.1 Temporalsætninger	p. 375
7.6.4.5.2 Lokalsætninger	p. 376
7.6.4.5.3 Mådesbisætninger	p. 376
7.6.4.6 Andre typer af komplekse sætninger	p. 377
7.6.4.6.1 Kausalsætninger	p. 378
7.6.4.6.2 Finalsætninger	p. 379
7.6.4.6.3 Konditionalsætninger	p. 379
7.6.4.6.4 Konsekutivsætninger	p. 381
7.6.4.6.5 Koncessivsætninger	p. 382
7.6.4.6.6 Adversativsætninger	p. 383
7.6.4.6.7 Komparativsætninger	p. 383
7.6.4.6.8 Additivsætninger	p. 385

8. Isolerede led og isolerede elementer	p. 386
8.1 Indledning	p. 386
8.2 Isolerede led	p. 386
8.2.1 Attributive isolerede led	p. 386
8.2.2 Adverbielle isolerede led	p. 389
8.2.3 Isolerede komplementled	p. 394
8.3 Isolerede elementer	p. 395
8.3.2 Vokativiske elementer (henvendelser)	p. 395
8.3.3 Parenthetika (indskudsord)	p. 396
9. Ordstilling	p. 398
9.1 Indledning	p. 398
9.2 Placering af sætningens hovedled	p. 399
9.2.1 Neutral følge af hovedleddene	p. 399
9.2.1.1 Subjektet er placeret før prædikatet	p. 399
9.2.1.2 Subjektet er placeret efter prædikatet	p. 400
9.2.1.3 Elementfølge ved sammensatte prædikater	p. 402
9.2.2 Ikke-neutral følge af hovedled	p. 403
9.2.3 Ledfølgen i etleddede sætninger	p. 403
9.3 Placering af sætningens udvidende sætningsled	p. 403
9.3.1 Bestemmelser	p. 404
9.3.1.1 Kongruerende bestemmelser	p. 404
9.3.1.2 Ikke-kongruerende bestemmelser	p. 406
9.3.2 Komplementet	p. 407
9.3.3 Adverbialet	p. 408
9.3.4 Ikke-neutral følge af udvidende led	p. 409
10. Hovedprincipper for tegnsætningen i russisk	p. 410
10.1 Indledning	p. 410
10.2 Brugen af de enkelte tegn	p. 410
10.2.1 Punktum	p. 410
10.2.2 Spørgsmålstegn	p. 410
10.2.3 Udråbstegn	p. 411
10.2.4 Kolon	p. 411
10.2.5 Semikolon	p. 412
10.2.6 Komma	p. 412
10.2.7 Tankestreg	p. 416
Kilder	p. 418
Litteratur	p. 419

INDLEDNING

Grammatikkens discipliner

Et sprogs grammatik omfatter forskellige områder, som tilsammen udgør den struktur, der er selve sproget. Traditionelt opdeles grammatikken i to hovedområder: *morfologi* og *syntaks*. Hermed er sprogsystemet dog ikke beskrevet fuldt ud. Derfor vil man i mange fremstillinger også se, at sprogets lydlige side optræder som en del af grammatikken i form af en beskrivelse af sprogets *fonetik* (læren om de enkelte sproglyd og deres artikulation) og *fonologi* (læren om sproglydenes betydningsadskillende funktion). Endelig ses det undertiden, at orddannelsen, *derivationslæren*, også gøres til en del af sprogets grammatik. Selvom den måde, ord dannes på, ofte får konsekvenser for det grammatiske system, er den dog ikke i sig selv en del af dette system: Orddannelse er en måde at producere nye ord på ved at aflede dem fra andre ord ved hjælp af bestemte mekanismer. Så snart de er dannet, bliver de imidlertid en del af det grammatiske system for så vidt, som de følger de regler, der gælder for den ordklasse, de nydannede ord bliver medlemmer af. I den forstand er derivation ikke grammatik. Den fonetiske side angår i første række den lydlige form, ordet kan have, dvs. fonetikken undersøger, hvordan de enkelte sproglyd dannes og opfører sig inden for rammerne af det enkelte ord samt ved mødet med andre ord. Fonetikken beskriver derved nok et system, men et system af en anden natur end det system, der behandles af disciplinerne morfologi og syntaks, som i denne fremstilling betragtes som de områder, der i egentligste forstand beskriver sprogstrukturen.

Morfologiens genstandsområde

Morfologi (морфология; dannet af græsk μορφή 'form' og λόγος 'lære', dvs. 'formlære') er betegnelsen for en af grammatikkens to hoveddiscipliner. Hvor syntaksen er læren om den lineære eller horisontale organisering af udsagnet (sætningen) eller dets dele (syntagmet), beskæftiger morfologien sig med det enkelte ord og de former, det kan have. For den syntaktiske beskrivelse er en sætning et system af *pladser*, som er organiseret på en bestemt måde. En sætning som Мальчик читает 'Drengen læser' indeholder således to pladser, hvoraf den ene opfattes som subjekt og den anden som prædikat. I sætningen Мальчик читает книгу 'Drengen læser bogen/en bog' indeholder strukturen yderligere en plads, som vi opfatter som objekt. Vi tillægger således de elementer, der står på de enkelte pladser, forskellige funktion eller rolle. Pladserne i den syntaktiske struktur er derfor associeret med sådanne syntaktiske roller.

I et sprog som russisk er pladsernes orden ikke så afgørende, hvilket er en af de afgørende forskelle mellem russisk og f. eks. dansk. Det er således også muligt at sige Мальчик книгу читает eller Книгу читает мальчик. Disse sætninger betyder ganske vist noget forskelligt, men de har samme grammatiske struktur bestående af tre pladser. På grund af talens lineære udformning må der nødvendigvis være en bestemt rækkefølge mellem pladserne, eller sagt på en anden måde: ét ord må stå foran et andet. Det er derfor nødvendigt med en vis form for organisering af forløbet. Men som eksemplerne viser, er der i et sprog som russisk ikke tale om nogen fast rækkefølge. Vi siger i den forbindelse ofte, at ordstillingen er fri i russisk. Eksemplerne viser imidlertid også, at der er eller kan være relationer eller afhængigheder mellem ord uafhængigt af deres fysiske placering. Og disse relationer eller afhængigheder består mellem elementerne uanset deres fysiske rækkefølge. F. eks. er formen книгу akkusativ og styret af читает uanset, hvor denne form er placeret i sætningens horisontale forløb. Det er netop de morfologiske former, der viser disse relationer mellem ordene, idet de enkelte ordformer er knyttet til bestemte syntaktiske pladser i sætningen og ikke til en bestemt rækkefølge. Et ord viser sig derfor at have flere former.

Morfologien beskriver de enkelte ords formsystem og beskæftiger sig således med ordene som et vertikalt eller paradigmatiske system. Morfologien kan derfor defineres som læren om ordenes former og paradigmatiske system. Disciplinen står derved i modsætning til syntaksen, der undersøger reglerne for ordenes anvendelse i den lineære eller horisontale struktur, som udgøres af sætningen. Syntaksen beskæftiger sig således med ordenes syntagmatik.

Ord og ordform

I daglig tale benytter vi betegnelsen 'ord' om de elementer, en sætning bygges op af. Det er imidlertid en uheldig betegnelse, for det, vi møder i sætningen, er *ordformen*, dvs. en form, som indgår i et paradigmatiske system med andre ordformer af samme 'ord'. Det er dette paradigmatiske system, som i virkeligheden udgør 'ordet', der således betragtes er en abstrakt størrelse. I et sprog som russisk viser det sig, at der må vælges en bestemt ordform ud af det paradigmatiske system, når ordet skal repræsenteres på en bestemt plads i sætningsstrukturen, dvs. i det syntagmatiske forløb. Skal ordet книга stå på objektpladsen, må ordformen книгу vælges, hvorimod formen книга kan optræde på subjektpladsen, der ikke tillader formen книгу. Det er således *positionen* i den syntagmatiske kæde, som bestemmer, hvilken *form*, der kan stå på den givne plads. Ordformen kan derfor bestemmes som en positionelt bestemt realisering af 'ordet', der som abstrakt fænomen bedre betegnes med termen *leksem*. Ved et leksem vil vi derfor forstå et abstrakt leksikalsk betydningsindhold, som kommer til udtryk i en række konkrete ordformer. Hvilken ordform, der konkret er tale om, bestemmes af den position, det pågældende leksem skal indtage i forløbet. Om ord og ordform se i øvrigt kap. 3 i syntaksdelen af nærværende grammatik.

De fleste ordklasser i russisk har medlemmer, der består af flere ordformer. Men der findes også tilfælde, hvor ord og ordform er sammenfaldende. Det gælder tilfælde, hvor der kun findes én ordform, hvilket er karakteristisk for de såkaldt synsemantiske ordklasser som f. eks. konjunktioner og præpositioner. Blandt de autosemantiske ordklasser er adverbiet og prædikativet karakteriseret ved sammenfald mellem ord og ordform (hvis vi ser bort fra adverbets komparation). Det er dette forhold, der ligger bag disse ordklassers "formløshed". Om begreberne autosemantisk og synsemantisk se nedenfor.

Ovenfor blev det sagt, at et leksem er et abstrakt *leksikalsk* betydningsindhold. Tilføjelsen 'leksikalsk' er nødvendig, for den enkelte ordform manifesterer ud over den leksikalske betydning (som vi ofte i det daglige betragter som den væsentlige: det er jo ordets leksikalske betydning, der får os til at vælge det, fordi vi har brug for at pege på det, ordet benævner!) tillige andre abstrakte betydninger af *grammatisk*, dvs. systemmæssig natur. Disse grammatiske betydninger samles i overordnede sæt af grammatiske betydninger, de såkaldte *grammatiske kategorier* (se nedenfor). En ordform vil derfor i de fleste tilfælde være et kompleks af leksikalsk betydning og grammatisk(e) betydning(er).

Når vi analyserer en ordform som книга, viser det sig ved en sammenligning med dette leksems øvrige ordformer, at ordformen kan opdeles i en uforanderlig del, книг-, og en foranderlig del: -а/-е/-и/-у/-е/-е osv. Den uforanderlige del kalder vi for ordets *stamme* (основа). Da den foranderlige del er fælles for en lang række ord (книг-а, чистот-а, слав-а, коров-а osv.), hvorimod den uforanderlige del er specifik for det enkelte leksem, må vi konstatere, at det er stammen, der rummer leksems leksikalske betydningsindhold. Den foranderlige del rummer derimod det grammatiske indhold, dvs. fungerer som udtryk for de grammatiske kategorier, der hører til et givet ord og som henviser formen til at stå på en bestemt plads i den syntagmatiske række. For ordets foranderlige del bruger vi betegnelsen *endelse* (окончание). Stammen er således en partikulær del, som hører til det enkelte leksem, mens endelsen er en almen del, som hører til en hel klasse af forskellige leksemer. Det er denne almene del, der i særdeleshed er morfologiens område, idet denne disciplin beskæftiger sig med studiet af de betydninger, forskellige endelser fremkalder. Og det er dette forhold, der ligger bag den gamle betegnelse 'formlære'.

Ved sammenligning af ord ser man ofte, at ord fra forskellige ordklasser eller endog fra samme ordklasse kan have forskellig stamme men ikke desto mindre tillige et fælles element. Dette fælles element bærer da en leksikalsk grundbetydning, som kan genfindes i flere ord. Vi taler derfor om de pågældende ords *rod* (корень). Således finder vi roden пис i følgende ord, der alle har forskellige leksikalske betydninger: написанный, написать, переписать, переписка, переписывать, писака, писание, писанина, писанный, писарь, писатель, писательница, писать, писаться, пиसेц, писцовый, писчий, письменность, письменный, письмо, письмовник, письменышка, подпись osv. (NB: rodens udlydskonsonant kan være såvel ikke-palatal som palatal).

Alle disse ord har leksikalske betydninger, der på en eller anden måde hænger sammen med rodens betydning, som har med 'det at skrive' at gøre. Etymologer vil desuden ofte kunne påvise slægtskaber mellem rødder. F. eks. er roden *пис* i ovenstående række af ord beslægtet med roden *пес* i ord som *пестреть*, *пестрить*, *пестрота*, *пестрый*, ja formodentlig er det den samme rod, vi møder i ordet *пес* 'hund'. Denne rod, der associerer til tilstanden 'broget', kan så være med til at kaste yderligere lys over de to rødders grundbetydning, idet varianten *пис* således formodentlig har haft betydningen 'gøre farvet', dvs. en kausativ betydning, mens varianten *пес* har haft betydningen 'være farvet', dvs. en resultativ betydning. Sådanne studier sker inden for den del af sprogvidenskaben, som kaldes *etymologi*. Forskelligheden mellem ord med samme rod består da i, at ordenes stamme består af rod + et eller flere elementer, der leder over i en bestemt ordklasse. Roden kan befinde sig "i begyndelsen" af et ord (*писать*), eller den kan stå "inde" i ordet (*переписка*). Endelig kan den stå i slutningen af ordet (*понос*, *самогон*). I mange tilfælde er der sammenfald mellem rod og stamme (*белый*, *мост*, *острый*, *рука*). Alle disse forhold har at gøre med orddannelsen og vil derfor ikke blive behandlet nærmere her bortset fra relevante fænomener i forbindelse med dannelsen af aspektpar hos verbet.

Et ords stamme kan altså bestemmes som det, der bliver tilbage, når vi fjerner endelsen. Ud over roden vil stammen ofte indeholde et eller flere afledningselementer, der bestemmer ordklassen og dermed endelsessystemet. Afledningselementet *-а(ть)* skaber således et verbum: *писать*. Og ordet bliver dermed medlem af en ordklasse med et bestemt sæt af grammatiske kategorier, som kommer til udtryk i endelsessystemet. Med afledningselementet *-к(а)* opstår et substantiv: *переписка*. Afledningselementet *-и(ий)* giver derimod et adjektiv: *писчий*. Ofte er afledningselementerne placeret efter roden, men der kan også være tale om foranstillede elementer: *переписать*, *переписка*.

Morfemer

Når vi betragter ordets bestanddele nærmere, vil vi se, at nogle er betydningsbærende: De udtrykker en betydning, som er med til at definere eller præcisere hele ordets betydning. Disse betydninger kan være såvel af leksikalsk som af grammatisk natur. F. eks. indeholder ordet *самогон* to elementer med hver sin leksikalske betydning: *сам* 'selv' og *гон* 'fremstilling af alkohol ved destillering/distilleret alkoholprodukt', og det er kombinationen af disse to leksikalske elementer, der tilsammen skaber den leksikalske betydning af ordet *самогон* 'hjemmebrændt (vodka)'. En sammenligning med dette leksems øvrige ordformer vil vise, at ordformen *самогон* tillige indeholder et element, der bærer de grammatiske betydninger *genus* (maskulinum), *numerus* (singularis) og *kasus* (nominativ/akkusativ), men dette element er af historiske årsager ikke længere fysisk til stede i moderne russisk i et ord af denne type. Vi kan derimod identificere det pågældende element i ord som *рука*, *женщина*, *дедушка*, *окно* osv. Sådanne "usynlige"

elementer, der bærer en betydning, som kan interpoleres ud fra et tilhørsforhold til et paradigme, kalder vi for *Ø-endelser* ("nul"-endelser) eller *Ø-morfemer*. Et *morfem* er det mindste betydningsbærende element i et ord, og det kan være af såvel leksikalsk som grammatisk natur. Substantivet *самогон* indeholder således de to leksikalske morfemer *сам*, *гон* og det grammatiske *Ø-morfem*. Desuden optræder elementet *-o-*, der forbinder de to leksikalske elementer. Det bærer ingen leksikalsk betydning, men tjener blot til at binde to elementer sammen, hvorved det får en orddannelsesmæssig funktion og dermed den betydning, der gør, at det må opfattes som et morfem. Vi taler da om en bindevokal eller fugevokal. I adjektivet *белый* finder vi det leksikalske morfem *бел* og det grammatiske morfem *ый*. Vi skelner mellem rod-morfemer (*домØ*, *домашний*, *домовой*), bøjningsmorfemer (*домØ*, *дома*, *дому*, *домов*) og orddannelsesmorfemer (*домикØ*, *домашиний*, *домовой*). Af disse er bøjningsmorfemerne de egentlige grammatiske størrelser, der er interessante for morfologien som grammatisk disciplin.

Affikser

Hvis vi ser bort fra rod-morfemet, dvs. det element, der bærer ordets leksikalske kernebetydning, vil de øvrige morfemer have karakter af at være "påklistede" eller "tilhæftede". Vi kalder derfor sådanne størrelser for affikser. Hvis morfemet står før roden, kaldes det et *præfiks* (приставка): *переписать*, *уехать*, *прибытие*, *осмотр* osv. Hvis det står efter roden, er der tale om et *suffiks* (суффикс): *переписка*, *домик*, *прыгнуть*, *учитель*. Også endelser er suffikser, men på grund af disses særlige funktion og status er det formålstjenligt at udskille dem som en særlig type. Vi benytter derfor også en særlig betegnelse for dem, idet vi kalder dem *fleksiver* eller blot endelser (окончания): *учителя*, *дому*, *женщины*, *читает*, *сказать* osv. De grammatiske kategorier finder deres udtryk netop i fleksiverne. Enkelte elementer kan påhæftes efter fleksiverne. De kaldes *postfikser* (постфиксы). Mens både præfikser og suffikser er særdeles udbredte i russisk, optræder postfikser i et yderst begrænset antal: *останавливаться*, *договорились*, *иди-ка*. Endelig finder man elementer, der placeres mellem andre morfemer. Disse kaldes *interfikser* (интерфиксы). Den førnævnte fugevokal *-o-* hører til denne type. Ofte rummer et ord affikser af forskellig type: *пере-пис-ыва-ет-ся*. Affigering er et udbredt fænomen i orddannelsen i russisk. Det er imidlertid også en vigtig del af den grammatiske struktur i russisk, hvor især fleksiverne spiller en særlig rolle, eftersom det især er dem, der udtrykker de grammatiske betydninger. Og fleksiverne er således i særlig grad morfologiens genstandsfelt. Dog er både præfikser og suffikser en vigtig bestanddel af verbets formsystem, idet aspektdannelsen i vidt omfang betjener sig af disse størrelser: *писать* - *написать*, *проникать* - *проникнуть*, *записать* - *записывать* osv.

Systemet af paradigmatiske former

De forskellige ordformer af et givet leksem samler sig i et system af paradigmatiske former. Et paradigme er et lukket system af indbyrdes korrelerende former. Denne lukkethed er karakteristisk for det grammatiske system, der afspejler de for et sprog gældende grammatiske kategorier. Det grammatiske system står herved i modsætning til den leksikalske side, der er åben: Det samme sæt af endelser, der konstituerer det lukkede paradigme, kan optræde ved et stort antal leksikalske elementer. Således er det endelsessæt, der er beskrevet i nedenstående skema over струна, karakteristisk for et meget stort antal feminine substantiver i russisk. Det er desuden produktivt, hvilket vil sige, at det samme endelsessæt kan anvendes ved dannelsen af nye ord. Derved står det i modsætning til uproduktive systemer, der ikke længere kommer i betragtning ved nydannelser. Sådanne uproduktive systemer (paradigmer) henstår derfor i sprogbeskrivelsen som særsystemer eller "uregelmæssige" systemer (f. eks. er det paradigme, der hører til den lille gruppe neutrale substantiver af имя-typen, uproduktivt).

Paradigmerne bestemmes af de grammatiske kategorier, der hører til en ordklasse. Vi kan på denne baggrund skelne mellem to forskellige systemer: På den ene side har vi det nominale system, som er karakteristisk for en stor del af ordklasserne. Og på den anden side har vi det verbale system, som er særegent for verbet som ordklasse.

Det *nominale* system bygger på de grammatiske kategorier: genus, animathed, numerus og kasus. Genuskategorien er således udtryk for en klassificering af substantiverne i maskuliner, femininer og neutra, og denne grundlæggende opdeling medfører så - sammen med en række yderligere regler - krav om særlige endelsessæt. Kasus-kategorien fremkalder et bestemt antal endelser, og numeruskategorien bestemmer, at disse endelser skal "fordobles". Animathed medfører bestemte kasus-synkretismer. Og på den måde opstår de paradigmer, der er karakteristiske for det russiske substantiv, men som også - med hver sine endelsessæt - rammer de øvrige nominale ordklasser (adjektiver, pronominer og numeraler).

Som eksempel vises her paradigmet i den variant, der gælder for feminine substantiver med hård konsonant forud for endelsen *-a* i nominativ singularis:

струна	струны
струны	струн
струне	струнам
струну	струны
струной	струнами
струне	струнах

Det *verbale* system bygger på et andet sæt af grammatiske kategorier, hvorefter følgende er specifikke for verbet: person, tempus, modus, aspekt og diatese. Men også numerus, genus og kasus kommer til udtryk i verbet. De to sidste kategorier er dog kun i stærkt begrænset omfang til stede, eftersom de kun optræder i participiet samt i former, der historisk kan henføres til participiet. Aspektkategorien præger verbet i den grad, at det for mange verbers vedkommende fører til, at der optræder to paradigmer for den samme verbalbetydning, idet der ved sådanne aspektpar er et paradigme for det imperfektive verbum og et paradigme for det perfektive verbum. Selvom paradigmerne er selvstændige, kompletterer de dog hinanden i den forstand, at visse former enten ikke kan dannes i et af paradigmerne eller fortrinsvis dannes i et bestemt paradigme.

Som eksempel vises her paradigmerne for det imperfektive verbum *читать* og for det perfektive *прочитать*:

читаю	читаем
читаешь	читаете
читает	читают
читал	читали
читала	
читало	
буду читать	будем читать
будешь читать	будете читать
будет читать	будут читать
читал бы	читали бы
читала бы	
читало бы	
читай	читайте
читающий*)	читающие*)
читаемый*)	читаемые*)
читавший*)	читавшие*)
читанный**)	читанные**)
читаю	
читать	

*) Disse former har kasus og følger derfor det nominale formsystem (adjektivets).

***) Disse former er sjældent forekommende i moderne russisk, idet de i reglen dannes af det perfektive verbum. Formerne har tillige kasus og følger derfor det nominale formsystem (adjektivets).

прочитаю*)	прочитаем*)
прочитаешь*)	прочитаете*)
прочитает*)	прочитают*)
прочитал	прочитали
прочитала	
прочитало	
прочитал бы	прочитали бы
прочитала бы	
прочитало бы	
прочитай	прочитайте
читающий**)	читающие**)
читаемый**)	читаемые**)
читавший**)	читавшие**)
читанный***)	читанные***)
прочитав	
прочитать	

*) Disse præsensformer har futurumsbetydning. Egl. futurumsformer mangler derfor i paradigmet.

***) Disse former har kasus og følger derfor det nominale formsystem (adjektivets).

****) Disse former dannes i moderne russisk i reglen kun af det perfektive verbum. Formerne har tillige kasus og følger derfor det nominale formsystem (adjektivets).

Grammatiske kategorier

Som nævnt afspejler de paradigmatiske systemer forskellige sæt af grammatiske kategorier, der hver især er karakteristiske for en given ordklasse. Grammatiske kategorier er abstrakte "forstandskategorier", der er blevet indlejret i den grammatiske struktur, hvor de bruges til at vise ordenes relationer til hinanden eller forholdet mellem det, ordene benævner, og virkeligheden eller den talende. Således er det kasuskategorien, der viser, hvilken syntaktisk rolle et ord har i sætningen: f. eks. om det er subjekt (nominativ) eller objekt (akkusativ). Tempuskategorien markerer, om verbalhandlingen skal forstås som "nu" (præsens), "før" (præteritum) eller "senere" (futurum). Genuskategorien er et eksempel på en oprindelig skelnen efter naturligt køn. Denne skelnen er imidlertid ikke længere relevant men er i dag en rent formel skelnen, der i princippet alene har til formål at afgøre, hvilket endelsessæt, et substantiv skal have, samt hvilket endelsessæt, et tilhørende adjektiv skal tage. Det samme gælder ved verbet, hvor præteritum, konditionalis og participier viser genusformer, der heller ikke afspejler det naturlige køn.

Et ord er en enhed af leksikalsk og grammatisk betydning. Mens den leksikalske betydning er særegen for det givne ord, er den grammatiske betydning (eller som oftest: de grammatiske betydninger) fælles med andre ord. De grammatiske

betydninger er abstrakte betydninger, der udtrykker relationer til andre ord eller til virkeligheden, sådan som de opfattes af den talende.

F. eks. udtrykker читал, бросаю, поеду, иди og сказал бы alle aktiviteter. Men disse aktiviteter "placeres" på vidt forskellig måde. Formen читал betegner således en aktivitet, der har fundet sted og som derfor ikke er i gang i taleøjeblikket. At aktiviteten er i gang i taleøjeblikket, markeres derimod af бросаю. Med formen поеду udtrykkes en aktivitet, der endnu ikke er blevet til virkelighed. At aktiviteten ikke er blevet til virkelighed, udtrykkes også af formerne иди (imperativ) og сказал бы (konditionalis), men i modsætning til de førstnævnte markerer disse to former aktiviteterne udelukkende som forestillede, idet иди tillige også udtrykker en appel til adressaten om at realisere handlingen. Disse forskelle ligger i de grammatiske betydninger, der er til stede i disse ordformer.

De finder her udtryk på forskellig måde, idet vi kan skelne mellem syntetisk og analytisk udtryk. *Syntetisk* udtryk vil sige, at en grammatisk betydning kommer til udtryk i ét element, f. eks. en endelse. Vi har altså en situation, hvor både leksikalsk og grammatisk betydning kommer til udtryk i samme "ord". *Analytisk* udtryk har vi derimod, når en betydning kommer til udtryk gennem mere end ét element. Formen поеду udtrykker således betydningen 'futurum' syntetisk, idet det er endelsen, der udtrykker betydningen (ganske vist i kombination med præsensstammen, hvilket imidlertid ikke gør udtrykket analytisk, da endelsen kun kan optræde sammen med præsensstammen), mens stammen udtrykker den leksikalske betydning. Denne syntetiske udtryksform er obligatorisk ved perfektive verber. Betydningen 'futurum' kan imidlertid også udtrykkes analytisk som i буду ехать, hvor et hjælpeelement (буду) indeholder den grammatiske betydning, mens den leksikalske betydning udtrykkes i et andet element (infinitiven ехать). Denne udtryksmåde er obligatorisk ved imperfektive verber. I ordformen дому udtrykkes dativen syntetisk i kasusendelsen. Det ubøjelige substantiv кино kan af gode grunde kun vise sin dativ gennem den syntaktiske sammenhæng, idet et tilhørende adjektiv vil stå i dativ, hvis кино skal opfattes som dativ: новому кино. Det samme gælder ubøjelige adjektiver: I syntagmet платья беж opfattes adjektivet беж som genitiv, fordi vi genkender substantivets form som genitiv, og fordi vi ved, at et bøjet adjektiv ville stå i genitiv, når det står sammen med et substantiv i genitiv: белого платья. Også disse tilfælde betragtes som analytisk udtryk. I verbalbøjningen finder vi også analytisk udtryk ved konditionalisformen, hvor partiklen бы fungerer sammen med verbets л-form: уехал бы.

En anden betydning af udtrykket 'syntetisk' finder vi i det forhold, at en given endelse i et sprog af den type, som russisk tilhører, på samme tid udtrykker forskellige kategorier. Således "syntetiserer" endelsen i substantivet дому de fire grammatiske kategorier genus (maskulinum), animathed (inanimatum), numerus (singularis) og kasus (nominativ).

Til forståelsen af begrebet 'grammatisk kategori' er det vigtigt at holde sig for øje, at en grammatisk kategori er en enhed af indhold og udtryk. Hvor der ikke er noget udtryk, er der altså ikke nogen grammatisk kategori. Dette er årsagen til, at ikke alle forståelsesbegreber og klassifikationer er grammatisk relevante. Hvis vi klassificerer genstande efter deres ydre form (hvilket er en måde at "forstå" dem på), kan vi inddele dem i "runde", "firkantede", "aflange" o. l. Men disse klassifikationer får ikke grammatisk relevans, fordi de ikke har noget sprogligt udtryk: Der findes ikke noget morfem, der udtrykker "aflanghed". Ideen om, at genstande kan inddeles i animate og inanimate er derimod blevet grammatisk relevant i slavisk og dermed russisk, hvor den kommer til udtryk i kasussyntetiser: Ved inanimate genstande er der sammenfald mellem nominativ og akkusativ, ved animate væsner er der derimod sammenfald mellem akkusativ og genitiv. Dermed er der etableret en modstilling mellem to led med hver sin betydning og hver sit udtryk ("form"). Det er et krav til en grammatisk kategori, at der netop skal være tale om en modstilling mellem mindst to led, dvs. kategorien skal have mindst to medlemmer. Det er derfor, vi siger, at genuskategorien er ophævet hos adjektiverne i pluralis. Der er her ikke tale om nogen formel adskillelse i form af et udtryk for hvert af de tre genera på samme måde, som der er i singularis, hvor formerne белый, белая og белое står over for hinanden. I pluralis har vi kun formen белые, og dermed ingen modstilling.

Grammatiske kategorier kan have forskellig struktur. Numeruskategorien består således kun af to led: singularis og pluralis. Oldrussisk havde et tredje led: dualis, hvilket viser, at en kategori kan undergå ændringer og dermed ikke er et statisk fænomen. Personkategorien har derimod tre led: 1. person, 2. person og 3. person. Kasus-kategorien er et komplekst system med seks led: nominativ, genitiv, dativ, akkusativ, instrumentalis og lokativ (også kaldet præpositionalis). Også denne kategori havde en anden struktur i oldrussisk, der ud over de nævnte kasus også havde vokativ. Der er i moderne russisk ansatser til udvikling af en egentlig vokativ, idet visse feminina og maskulina på -a/-я i nom. sg. (såvel appellativer som proprier) kan danne en særlig "kaldeform" på -Ø, dvs. den rene stamme: мам 'mor', пап 'far', Коль 'Kolja' o. a.

Ordklasser

Når vi betragter ord nærmere, viser det sig, at visse ord har noget til fælles på trods af deres individuelle - og forskellige - leksikalske betydning. Således kan vi i følgende række af tilfældige ord: книгу, человек, дорогой, и, читал, идет, но, по, магазины, сядут, иди, любви, четыре, часто, сию udskille nogle, der har det til fælles, at de udtrykker kasus. Andre udtrykker tempus og person. Samtidig ser vi, at de ord, der udtrykker kasus alle udtrykker begrebet 'genstand' i videste forstand, hvorimod de ord, der udtrykker tempus og person alle udtrykker en aktivitet. Disse fællestræk gælder således to områder, dels det betydningsmæssige (semantiske) og dels det formelle. Ord, der ligner hinanden ved et semantisk alment fællestræk og til-lige har samme formelle træk, siges at høre til samme *ordklasse* (часть речи). En

ordklasse er således karakteriseret ved, at dens medlemmer har en semantisk almenbetydning, der er fælles for alle medlemmer uanset deres leksikalske egenbetydning, og ved at medlemmerne har formelle fællestræk: De udtrykker det samme sæt af grammatiske betydninger. Således udtrykker alle substantiver almenbetydningen "tingslighed" (предметность), og de besidder alle grammatiske markører ("endelser") for de grammatiske betydninger, der hører til kategorierne genus, animathed, numerus og kasus.

Nogle ordklasser er karakteriseret ved, at deres medlemmer udtrykker deres almenbetydning under alle forhold, dvs. også uden en egentlig kontekst. De kan desuden optræde som sætningsled. Andre ordklassers medlemmer har derimod ingen almenbetydning – og i visse tilfælde endog ingen egenbetydning – uden for en kontekst. F. eks. kender vi ikke betydningen af præpositioner som в og на, førend vi ved, om de efterfølges af et substantiv i akkusativ (в город 'til byen') eller lokativ (в городе 'i byen'). Og det kan slet ikke afgøres, hvilken ordklasse около tilhører, før vi kender konteksten. Efterfølges ordet af et substantiv i genitiv (около дома 'ved siden af huset'), er det en præposition. Står det derimod uden et substantiv (сядь около 'sæt dig ved siden af') er det et adverbium. På samme måde kan den præcise funktion af mange konjunktioner heller ikke afgøres, inden vi har en kontekst, dvs. netop de elementer, der knyttes sammen af konjunktionen.

Sådanne ordklasser, der kræver andre elementers tilstedeværelse for at kunne fungere, kalder vi *synsemantiske* ordklasser: De "betyder" kun sammen med noget andet. De er desuden karakteriseret ved ikke at kunne optræde som sætningsled. De indgår i forbindelser med andre ordklasser, der har denne evne. Ordklasser, der derimod "betyder" under alle forhold, dvs. også uden en kontekst, kaldes *autosemantiske*, se nærmere nedenfor.

Forskerne er ikke enige om, hvilke eller hvor mange ordklasser, der kan opstilles for russisk. Dette er indlysende, da det selvfølgelig er det valgte kriterium for, hvad der er en ordklasse, der er afgørende for den måde, spørgsmålet behandles på. Dertil kommer, at sproget ikke er statisk men hele tiden i udvikling, hvilket betyder, at der opstår nye fænomener, der ud fra givne kriterier kan betragtes som en ordklasse. Der kan således opstå nye ordklasser. Det kan også diskuteres, hvad der egentlig skal henregnes til en ordklasse. Ordenstal ligner f. eks. i hele deres struktur adjektiverne. Der er ingen formel forskel på железный 'jern-' og пятый 'femte'. Det samme gælder for pronominer som мой 'min' og твой 'din', der heller ikke adskiller sig fra et adjektiv i det bøjningsmæssige. Og er participier adjektiver eller verber? Alle disse forhold gør, at ordklassebegrebet behandles ganske forskelligt.

I det følgende lægges til grund, at en ordklasse er en gruppe af ord, som er forenet ved at have en fælles abstrakt almenbetydning og et fælles system af grammatiske kategorier. På denne baggrund opstilles følgende begrundelse af ordklassesystemet i moderne russisk:

Der er en grundlæggende modsætning mellem "ting" (genstande, stoffer, ideer osv. uanset, om de er abstrakte eller konkrete: камень 'sten', стол 'bord', человек 'menneske', вода 'vand', коммунизм 'kommunisme', любовь 'kærlighed', белизна 'hvidhed', яблоко 'æble' er i den forstand lige meget "ting") og "egenskaber" (kvaliteter). Modsætningen ligger i, at "ting" har selvstændig eksistens (evt. kun i fantasien), mens "egenskaber" først udfolder deres betydning, når de enten tillægges en ting (старый стол 'gammelt bord', деревянный стол 'bord af træ, træbord') eller udsiges om denne (стол красивый 'bordet er smukt'; стол стоит в углу 'bordet står i hjørnet').

Denne modsætning giver den første opdeling af ordene i "tingsord" og "egenskabsord". De sidste falder i to store grupper alt efter, om egenskaben er *statisk*, dvs. "smelter sammen" med tingsordet, eller om den er *dynamisk*, dvs. siger noget nyt om tingsordet. At sige noget nyt vil i denne sammenhæng sige at markere egenskaben som et dynamisk forløb i tid (også selvom det kan virke som om, der ingen udvikling er: камень лежит на дороге 'stenen ligger på vejen'). Jfr. forskellen mellem Деревянный стол стоит в комнате 'Træbordet står i hjørnet' og Стол в комнате деревянный 'Bordet i hjørnet er af træ'.

Denne grundlæggende modstilling har afgørende indflydelse på den måde, ordene fordeler sig på i ordklasser. Tingsord samler vi i klassen af *substantiver*. Verber og prædikativer er derimod ordklasser, der er forudbestemte til at fremstille egenskaber som dynamiske. De kan således karakteriseres som dynamiske egenskabsord. Blandt disse indtager *verberne* pladsen som de specialiserede dynamiske egenskabsord. Verbernes hele formsystem er indrettet på at markere netop det dynamiske, og deres semantik er i den grad fokuseret på det dynamiske, så vi kan skelne særlige grupper af verber, alt efter om de betegner tilstande, aktiviteter eller begivenheder. *Prædikativerne* "simulerer" verbernes funktion uden selv at udvikle de kategorier, der er karakteristiske for det dynamiske. De er udpræget af nominal oprindelse og "låner" verbets kategorier gennem kopulaverbet быть. Blandt ikke-dynamiske eller *statiske* egenskabsord kan udskilles *adjektiver*, hvis kategorisystem gør det specialiseret til at tillægge en kvalitet/egenskab til substantivet: деревянный стол 'træbord', молодой человек 'ung mand', бледное лицо 'blegt ansigt', og *adverbier*, der i særlig grad har evnen til at tillægge en kvalitet til en dynamisk egenskab og som derfor er for verbet, hvad adjektivet er for substantivet: петь хорошо 'synge smukt', читать вслух 'læse højt', спать ночью 'sove om natten'. Blandt statiske egenskaber findes desuden egenskaber af en særlig type, der kommer til udtryk i *numeralerne*. De adskiller sig fra de førnævnte ordklasser ved ikke at *benævne* en egenskab men *referere* til et enumerativt system, dvs. de henviser til en plads i en række. Herved ligner de *pronominerne*, der ligeledes har en referentiell funktion, idet de henviser til et tingsord uden at benævne det. Vi ser da, at der ind i opdelingen i tingsord og egenskabsord lægger sig en underopdeling i benævrende ord, der direkte benævner en ting eller en egenskab (substantiver, adjektiver, adverbier, verber og prædikativer), og referentielle ord, der ikke benævner men kun henviser til noget andet (numeraler og pronominer). De træder så at sige i stedet for et tingsord. Ud fra

det morfologiske system, dvs. det system af grammatiske kategorier, der er karakteristisk for ordklasserne, kunne man sætte et skel mellem verbet og de øvrige ordklasser, der alle kan siges at være nominale. Endelig kan man pege på, at adverbier og prædikativer er ubøjelige og i den forstand formløse, hvorimod de øvrige ordklasser besidder et udviklet system af bøjningsformer.

Alle de nævnte ordklasser er karakteriseret ved, at deres betydning kommer frem også uden særlig kontekst. Vi siger derfor, at de er autosemantiske eller *autosemantika*. Det er blandt autosemantika, vi finder de formrige ordklasser med et udviklet bøjningssystem. En undtagelse er her adverbiet. Blandt synsemantiske ordklasser eller *synsemantika* udskiller vi efter deres funktion følgende: *Konjunktioner*, *præpositioner*, *partikler* og *parenthetika*. Disse ordklasser er alle formløse i den forstand, at deres medlemmer ikke har noget bøjningssystem. Uden for dette system står klassen af *interjektioner*, der hverken betegner eller refererer, men som på en særegen måde kan erstatte en hvilken som helst af de overnævnte ordklasser. De har i grunden ingen leksikalsk betydning og heller ingen grammatisk betydning, og deres hele funktion er betinget af ekstrasproglige fænomener som intonation, emfase, gestik osv., hvilket gør dem til en udpræget ekspresiv faktor i sproget. Vi medtager dem alligevel som en særlig isoleret ordklasse, da de kan fungere som ethvert andet ord i sproget, dvs. de besidder evnen til at "springe ind" og overtage andre ordklassers funktioner.

Vi kan således opstille følgende skema over ordklasser i moderne russisk:

I. Autosemantika:

A. Tingsord:

Substantiver

Pronominer
(referentielle)

B. Egenskabsord:

Statiske:

Adjektiver

Adverbier
(formløse)

Numeraler

(referentielt-enumerative)

Dynamiske:

Verber

Prædikativer
(formløse)

II. Synsemantika:

Konjunktioner (formløse)

Præpositioner (formløse)

Partikler (formløse)

Parenthetika (formløse)

III. Isolerede:

Interjektioner (formløse)

SUBSTANTIVET

Indledning

Substantivet (имя существительное) er en ordklasse (часть речи), der udtrykker genstandsbetydning eller "tingslighed" (предметность) i videste forstand og omfatter således både egentlige genstande (konkreta) og begreber (abstrakta). På en vis måde kan man sige, at substantiver betegner det, der kan tænkes som selvstændigt eksisterende. Denne almenbetydning manifesteres i et sæt grammatiske kategorier, som er særegne for substantivet og som får betydning for den måde, hvorpå substantivet forbindes med andre ord. Det drejer sig om kategorierne genus (род), numerus (число) og kasus (падеж). Dertil kommer en skelnen mellem animatum (одушевленное существительное) og inanimatum (неодушевленное существительное). For denne modstilling kan benyttes den engelske term 'animacy' (одушевленность) eller måske det danske "animathed".

Substantivets grammatiske kategorier

Substantivets fremtrædelsesform er de grammatiske kategorier *genus*, *numerus*, *kasus* og *animathed*.

Genus

Genus (род) er en inhærent kategori eller en klassifikationskategori, hvorefter samtlige substantiver (med undtagelse af *pluralia tantum*) er tilordnet et af de tre genera: maskulinum (мужской р.), femininum (женский р.) eller neutrum (средний р.). Den har formentlig sit udspring i en urgammel distinktion mellem levende og ikke-levende, dvs. fælleskøn over for intetkøn. Men tidligt har feminine animata skilt sig ud, hvorved det nuværende system med tre genera har dannet sig. En sådan udvikling antydes af, at der ofte er sammenfald mellem naturligt køn, sexus, og grammatisk køn, genus. Således er женщина 'kvinde', кобыла 'horpe' og студентка 'studine' femininum både ud fra sexus og ud fra genus. Og på samme måde er жеребец 'hingst', мужчина 'mand' og студент 'student' maskulinum både naturligt og grammatisk. Men der er ingen "naturlig" grund til at стена 'væg, mur' er femininum, eller at стол 'bord' og компьютер 'computer' er maskulinum. Set ud fra et moderne synspunkt er der således kun begrænset sammenhæng mellem sexus og genus, og det er et rent grammatisk princip, der regulerer tilordningen til de tre genera. En række substantiver må betegnes som fælleskøn, da den samme form anvendes om personer af både hankøn og hunkøn, f.eks. плакса 'tudemarie, tudesøren', сирота 'forældreløs', убийца 'morder'. Genusdistinktionen opgives i pluralis.

Animathed

Det russiske substantiv skelner mellem animatum (одушевленные существительные) og inanimatum (неодушевленные существительные). Selvom der på sin vis er tale om et inhærent træk, får denne skelnen dog sit morfologiske udtryk i sammenfald (synkretismer) mellem forskellige kasus. Ved substantiver, der betegner animate væsner, er akkusativ lig med genitiv. Ved substantiver, der betegner inanimate væsner, er akkusativ lig med nominativ. I singularis optræder disse synkretismer kun ved maskulina. I pluralis omfatter den alle tre genera. Distinktionens udvikling skyldes formodentlig behovet for en entydig identifikation af subjektet (nominativ) i forhold til objektet (akkusativ), hvilket især var påkrævet ved animata. Også sociologiske årsager kan have været med til at udvikle denne kategori.

Numerus

Numerus (число) er en fleksionskategori, der angiver, hvorvidt substantivet opfattes som optrædende i ét eksemplar (singularis, единственное ч.) eller i flere (pluralis, множественное ч.). Numeruskategorien har således sin baggrund i begrebet "tællelighed" og manifesterer distinktionen 'enhed' over for 'flerhed'. Substantiver, der betegner fænomener, som ikke kan tælles, f.eks. stofnavne, optræder i reglen kun i singularis. I mange tilfælde kan de slet ikke danne pluralis og betegnes derfor som *singularia tantum*, f.eks. песок 'sand', сахар 'sukker', сталь 'stål'. På samme måde optræder en række substantiver kun i pluralis og har ingen muligheder for at danne singularis. De betegnes derfor som *pluralia tantum*, f.eks. брюки 'bukser', ножницы 'saks', сани 'slæde'. Tidligere havde russisk også dualis 'total', der anvendtes om genstande, der optrådte parvist. Denne numerus er forsvundet men har efterladt sig visse spor, bl.a. pluralisformer som глаза, колени, очи, og уши.

Kasus

Kasus (падеж) er en fleksionskategori, der først og fremmest markerer de roller, et substantiv kan opfylde i en syntaktisk sammenhæng. Det er således kasus, der viser, om et substantiv optræder som subjekt eller objekt i sætningen. Sådanne roller kan ligge på sætningens overfladestruktur, som f.eks. subjekt og objekt. Men kasus kan også vise dybereliggende semantiske strukturer. F.eks. udtrykker nominativ agens i sætningen Каменщик строит дом og patiens i sætningen Дом строится каменщиком. I den sidste sætning udtrykkes agens derimod ved en anden kasus, nemlig instrumentalis. Kasus udtrykker dermed interne forhold i sætningen, hvorimod kategorierne genus og numerus henviser til den yd-

resproglige virkelighed. Der kan skelnes mellem syntaktiske og adverbielle kasusfunktioner. Moderne russisk har følgende kasus: nominativ, akkusativ, genitiv, dativ, instrumentalis og lokativ (også kaldt præpositionalis).

Nominativ (именительный п.) udtrykker subjektet (*мальчик* читает книгу) og bruges desuden som tiltaleform (*Девушка!*), idet russisk ikke længere har nogen egentlig vokativ. Animate substantiver på -а/-я opviser dog i talesprog en stærk tendens til i tiltalefunktion at bortkaste endelsen og udlyde på stammen: мам, пап, Коль, дядь о. а. Der er her tale om en moderne vokativ (звательный п.), der imidlertid er begrænset til denne gruppe substantiver. Og netop denne begrænsethed gør, at vi ikke betragter fænomenet som en egentlig kasus.

Akkusativ (винительный п.) fungerer primært som komplementkasus og udtrykker det direkte objekt (*мальчик* читает *книгу*). Akkusativ fungerer desuden som udtryk for en række adverbielle betydninger (спать *всю ночь*, книга весит *килограмм*, это стоит *триста рублей*).

Genitiv (родительный п.) benyttes til at udtrykke en række forskellige betydninger: subjektiv genitiv (жалобы *больного*), objektiv genitiv (чтение *книги*), negeret objekt (не обращать *внимания*), possessiv genitiv (книга *студента*), partitiv genitiv (кусок *хлеба*), deskriptiv genitiv (вкус *вина*, начало *года*), komparativ genitiv (старше *брата*). Genitiv bruges desuden ved subjektet i negerede eksistentialsætninger (нет студента). Dertil kommer særlige anvendelser som 'datoens genitiv' (*первого мая*) og genitiv i talordsforbindelser (два *студента*, пять *студентов*).

Dativ (дательный п.) udtrykker først og fremmest det indirekte objekt, dvs. adressaten for en handling eller den, i hvis interesse en handling sker (писать письмо *жене*). Dativ kan desuden udtrykke det logiske subjekt (*мне* холодно) samt direkte objekt efter en begrænset gruppe verber (учить *языку*, способствовать *росту*).

Instrumentalis (творительный п.) benyttes til at udtrykke adverbielle betydninger: tidspunkt (*ранним утром*), måde (говорить *громким голосом*, идти *бодрым шагом*), sammenligning (жить *солдатом*, она росла *счастливой девочкой*), handlingens instrument (писать *пером*). Instrumentalis udtrykker desuden agens i passiv vendingen (дом строится *каменщиком*, дом был построен *каменщиком*). Endelig sættes prædikatsnominet ofte i instrumentalis (он был *студентом*).

Lokativ (предложный п.) adskiller sig fra de øvrige kasus ved udelukkende at optræde efter præpositioner (в, на, о (об), по, при), hvorfor denne kasus ofte kaldes præpositionalis. Den udtrykker primært lokaliserende betydninger af spatial eller temporal karakter (в городе, на крыше, в прошлом году, по окончании школы, при царе).

Substantivernes bøjning

Det afgørende princip for inddelingen i bøjningsklasser eller paradigmer er endelsen i nominativ singularis. Den kan være -Ø ("nul"), hvilket betyder, at ordet i *skriften* ender på selve stammen, dvs. på konsonant ("endelsesløs") eller på vokal. Dette princip suppleres af faktorer som genus, stammeudlydens kvalitet ("hård/blød"), sættet af endelser samt i visse tilfælde derivationsuffixets karakter. Endelig kan genustilhørsforholdet markeres rent grafisk. Således er alle substantiver med stammeudlyd på hård konsonant eller på -j maskuliner og alle substantiver på -a/-я er femininer, hvis de ikke betegner en mandlig person. Neutra på -o/-e har uden for nominativ og akkusativ det samme sæt endelser som maskuliner. Såvel maskuliner som femininer kan ende på konsonant. Her afgør f.eks. tilstedeværelsen af suffikset -тель, at der er tale om maskulinum, mens suffikset -ость entydigt signalerer femininum. Endelig er det en ren grafisk markering, der viser, at ночь er femininum, mens мяч, der har nøjagtig samme udlyd, er maskulinum.

På denne måde kommer man frem til en inddeling af substantiverne i fire hovedklasser, også kaldet bøjninger eller deklinationer (склонения), hvoraf den sidste er en klasse, der optager substantiver med en heterogen bøjning. I. bøjning omfatter maskuliner på -Ø samt neutra på -o/-e (-ë, -ие). II. bøjning omfatter femininer og maskuliner på -a/-я. III. bøjning omfatter femininer på nulendelse: -Ø (= stammeudlyd på konsonant, grafisk -ь). Disse tre bøjningstyper er regelmæssige og *produktive* (III. bøjnings produktivitet er sikret gennem suffikserne -ость/-есть, der regelmæssigt danner abstrakta). Vi opstiller endelig en IV. bøjning, der omfatter substantiver, som historisk er gamle konsonantstammer. Det drejer sig om neutra på -мя samt nogle isolerede grupper. Denne bøjningstype er således uregelmæssig og *uproduktiv*. I mange fremstillinger henføres disse substantiver dog til III. bøjning, der da fremtræder som den heterogene bøjningstype.

I. bøjning

- maskuliner med stammeudlyd på konsonant (Ø-endelse) og neutra (undtagen neutra på -мя)

1. Maskuliner på hård konsonant

animatum

Nom.	аспирант- Ø	аспирант- Ы
Gen.	аспирант- а	аспирант- ОВ
Dat.	аспирант- у	аспирант- АМ
Akk.	аспирант- а	аспирант- ОВ
Ins.	аспирант- ОМ	аспирант- АМИ
Lok.	аспирант- е	аспирант- АХ

inanimatum

Nom.	автомат- Ø	автомат- Ы
Gen.	автомат- а	автомат- ОВ
Dat.	автомат- у	автомат- АМ
Akk.	автомат- Ø	автомат- Ы
Ins.	автомат- ОМ	автомат- АМИ
Lok.	автомат- е	автомат- АХ

2. Maskuliner på blød konsonant (undtagen путь) og -j (-й)

animatum

inanimatum

Nom.	житель- Ø	жител- И	сарай- Ø	сара- И
Gen.	жител- Я	жител- ЕЙ	сара- Я	сара- ЕВ
Dat.	жител- Ю	жител- ЯМ	сара- Ю	сара- ЯМ
Akk.	жител- Я	жител- ЕЙ	сарай- Ø	сара- И
Ins.	жител- ЕМ	жител- ЯМИ	сара- ЕМ	сара- ЯМИ
Lok.	жител- Е	жител- ЯХ	сара- Е	сара- ЯХ

3. Neutra på -o/-e (-ё)

Nom.	окн- О	окн- А	мор- Е	мор- Я
Gen.	окн- А	окн- Ø	мор- Я	мор- ЕЙ
Dat.	окн- У	окн- АМ	мор- Ю	мор- ЯМ
Akk.	окн- О	окн- А	мор- Е	мор- Я
Ins.	окн- ОМ	окн- АМИ	мор- ЕМ	мор- ЯМИ
Lok.	окн- Е	окн- АХ	мор- Е	мор- ЯХ

Til I. bøjning hører det enkeltstående substantiv подмастерье samt substantiver med augmentaffikserne -ишко/-ище: домишко, домище. Disse er maskulinum på trods af, at de ender på -o/-e.

Kommentar til I. bøjning:

1. Maskuliner på -ий (комментарий, пролетарий m.fl.) samt neutra på -ие har endelsen -и i Lok. sg.: (о) пролетарии, (в) здании. Dog har substantivet бытие 'eksistens' sideformerne бытиѐ (Nom. sg.) og бытие (Lok. sg.)

2. En række maskuliner har endelsesvarianten -у (-ю) i Gen. sg. Det drejer sig særligt om stofnavne, der optræder i partitiv funktion efter mængdeangivelser, eller substantiver, der angiver en del af et hele (килограмм сахару, стакан чаю), samt efter verber med den generelle betydning 'give/(ind)tage/erhverve' (купить сахару, выпить чаю). Endelig optræder у-genitiven i negerede upersonlige konstruktioner (нет сахару). I en række fraseologismer optræder у-genitiven uden egentlig partitiv betydning (упустить из виду, выйти из дому, час от часу, и разговору быть не может).

3. En række maskuliner har i Lok. sg. efter præpositionerne в og на den betonedede endelse -у, hvis der er tale om ren lokativisk betydning: в бою, в углу, на полу o. a. Efter øvrige præpositioner optræder den normale endelse -е: о бое, о поле osv. Gruppen består overvejende af enstavelsesstammer men indeholder også en række flerstavelsesstammer: в аэропорту, на берегу, в отпуску. Nogle substantiver tillader begge endelser men da med betydningsdifferentiering: в мире 'i fred', в миру 'i det verdslige liv'; на передовом крае 'i frontlinjen', в краю 'i (hjem)landet'.

4. En række maskuliner har i Nom. pl. den betonedede endelse -а. Det drejer sig om 1) parvist forekommende genstande: берега, бока, борта, глаза (rest af gammel dualis); 2) en række tings- og begrebsnavne: адреса, бункера, буфера, века, вечера, дома, голоса, города, колокола, корпуса, луга, номера, ордена, острова, паруса, паспорта, поезда, сектора, сорта, цвета o. a.; 3) erhvervsbetegnelser med Nom. sg. på -ор, -ер samt enkelte andre: директора, доктора, инспектора, кондуктора, кучера, мастера, профессора, ректора, повара, сторожа. Det hedder dog: ревизоры, гладиаторы, реставраторы.

5. En lille gruppe substantiver, der alle har "blød" stammeudlyd, har Nom. pl. på betonet -я: векселья, края, тополя, писаря, учителя, штемпеля, якоря o. a.

6. En gruppe substantiver, fortrinsvis slægtskabsbetegnelser, har i Nom. pl. den betonedede endelse -а, men da de tillige har en stammeudvidelse på -j- eller -овj-, fremtræder endelsen i skriften som -ья eller -овья: мужья, сыновья. I Gen. pl. er endelsen -Ø, men der indskydes et flygtigt -e- mellem stammeudlyd og -j-udvidelsen: мужей, сыновей. Dette fremkalder forbindelsen -ей, der imidlertid ikke

må betragtes som endelse. Hertil hører: зять (NB: Gen. pl. зятьёв), муж, шурин, друг, князь (med *-j*-udvidelse) og сын, кум (med *-ov'j*-udvidelse). Bemærk konsonantændring: друг - друзья.

7. Ved en lille gruppe substantiver foreligger i Nom. pl. den ubetonede endelse *-a* med forudgående stammeudvidelse på *-j*. Denne *-j*-udvidelse optræder i alle kasus i pl., der således grafisk markerer dette ved elementet *-ь*: братья - братьев - братьям osv. Hertil hører брат, брус, клин, клок, крюк, колос, кол, лист, обод, полоз, прут, повод, струп, стул, сук. Bemærk konsonantændring: крюк - крючья.

8. Substantiverne чѐрт og сосед har "blød" endelse i pl.: черти - чертей - чертям, соседи - соседей - соседям.

9. Endelsen i Gen. pl. ved maskulina: Produktive: *-ov* ved hård stamme: столов, студентов (ved udlyd på *-ц* og endebetoning: отцо́в); *-ев* ved stammebetonede substantiver på *-ц* eller *-й* (*-j*): пальцев, трамваев, комментариев; *-ёв* ved stammeudlyd på *-й* (*-j*) og endelsesbetoning i pl.: бой - бои - боёв, край - края - краёв, воробей - воробьи - воробьёв; *-ей* ved blødgjort konsonant eller hvislelyd (ж, ч, ш, щ): коней, фонарей, гвоздей, ножей, ключей, карандашей, товарищей. Uproduktiv: Ø-endelse: аршин, вольт, грамм, килограмм, ампер, ватт; глаз, погон, сапог, чулок; грузин, осетин, башкир, бурят, румын, турок, туркмен, цыган; солдат, гусар, драгун, гренадир, партизан; раз, волос, человек.

10. Vise neutra har Nom./Akk. pl. på *-и*. Det drejer sig om en række substantiver, der betegner parvise legemsdele: уши, плечи, веки, колени, очи (relikter af gammel dualis) samt neutrale diminutiver på *-ко*, *-ечко*, *-ышко*: ушки, словечки, делишки. NB: Hertil hører desuden яблоко og очко 'point' med formerne яблоки, очки.

11. Følgende neutra har Nom./Akk. pl. på *-ья*: перья, крылья, звенья, деревья, поленья, коленья 'rørbøjning'. Disse har alle Gen. pl. på *-ьев*.

12. Neutra med "blød" stamme har Gen. pl. på *-ей*: морей, ушей.

13. Enkelte neutra på *-ко* danner Gen. pl. på *-ов*: облаков, очков 'point'.

Flygtige vokaler:

En række maskuliner har flygtig vokal (*-e/-o-*) i stammen i Nom./Akk. sg.: 1) Enstavelsesstammer: день - дня, лев - льва, лёд - льда, лоб - лба, мох - мха, рот - рта, сон - сна o. a.; 2) Flerstavelsesstammer: ветер - ветра, заём - займа, камень - камня, козёл - козла, ковёр - ковра, корень - корня, котёл - котла, локоть - локтя, ногот - ногтя, орёл - орла, угол - угла, уголь - угля o. a.; 3) Få substantiver med Nom. sg. på *-ей*: воробей - воробья, муравей - муравья, соловей - соловья; 4) Substantiver med suffikserne *-ок*, *-ёк*, *-ек*, *ёнок*, *-онок*, *-ец*: огонёк - огонька,

комсомолец – комсомольца, котёнок – котёнка, щенок – щенка o. a. Hvis suffikset -ец forudgås af en konsonantgruppe, bevares suffikset: кузнец – кузнеца, мертвец – мертвеца.

En række neutra indskyder flygtig vokal (-e/-o/-и-) i Gen. pl.: 1) кольцо – колец, кресло – кресел, масло – масел, письмо – писем, полотно – полотен, пятно – пятен, число – чисел; 2) волокно – волокон, окно – окон, стекло – стёкол, сукно – сукон; 3) substantiver på -ье (-ьё) indskyder et -и-: воскресенье – воскресений, копье – копий, яйцо – яиц.

II. bøjning

- femininer og maskuliner på -а/-я

animatum

Nom.	женщин-а	женщин-ы
Gen.	женщин-ы	женщин
Dat.	женщин-е	женщин-ам
Akk.	женщин-у	женщин-ю
Ins.	женщин-ой	женщин-ами
Lok.	женщин-е	женщин-ах

Nom.	юнош-а	юнош-и
Gen.	юнош-и	юнош-ей
Dat.	юнош-е	юнош-ам
Akk.	юнош-у	юнош-ей
Ins.	юнош-ей	юнош-ами
Lok.	юнош-е	юнош-ах

inanimatum

Nom.	стен-а	стен-ы	недел-я	недел-и
Gen.	стен-ы	стен-ю	недел-и	недель-ю
Dat.	стен-е	стен-ам	недел-е	недел-ям
Akk.	стен-у	стен-ы	недел-ю	недел-и
Ins.	стен-ой	стен-ами	недел-ей	недел-ями
Lok.	стен-е	стен-ах	недел-е	недел-ях

En række maskuliner ender på -а/-я: дедушка, дядя, судья, юноша m.fl. Bøjningsklassen omfatter desuden en række substantiver, der må betragtes som fælleskøn (dvs. de tager genus efter deres referent): сирота, плакса m.fl.

Kommentar til II. bøjning:

1. I Ins. sg. optræder sideformerne -ою ved substantiver på -а og -ею ved substantiver på -я: стеною, песнею; denne form er stilistisk markeret.

2. Substantiver på -ья som бегунья, колдунья, семья, статья, судья o. a. har egentlig stamme på konsonant + j. Stammebetonede substantiver på -унья har i Gen.pl. "endelsen" -ий: бегуний, mens endebetonede substantiver som статья har "endelsen" -ей: статей. I virkeligheden er der tale om en Ø-endelse: Stammen ender på -j med foranstående flygtig indskudsvokal.

3. Substantiver på -ия som демократия, история, партия o. a. har i Dat./Lok. sg. endelsen -ии og i Gen.pl. endelsen -ий.

Flygtige vokaler:

Når substantivets stamme ender på en konsonantgruppe indskydes en flygtig vokal (-e-, -ë-, -o-) mellem dem i Gen. pl.. Efter ж, ч, ш, й eller en blødgjort konsonant (i skriften: -ь) indskydes -e-: книжка - книжек, ручка - ручек, кошка - кошек, копейка - копеек. Det samme gælder ved substantiver på -на, -ня, -ла, -ля, når de forudgås af konsonant: сосна - сосен, башня - башен, метла - метел, земля - земель. Hertil hører også substantiver på -льня: спальня - спален. Nogle få substantiver har flygtigt -ë-: сестра - сестёр, серьга - серёг o. a. Efter hvislelyd skrives -o-: кишка - кишок, княжна - княжон. NB: Til овца dannes Gen. pl. овец. Ved substantiver på -ка, hvor der står en anden konsonant foran end ж, ч, ш, й, indskydes -o- i Gen. sg.: лодка - лодок, марка - марок, студентка - студенток. Hvis konsonantgruppens sidste konsonant er en labial (м, б, в) eller en sonor (н, р, л) optræder ikke noget vokalindskud: бомба - бомб, волна - волн, игра - игр, изба - изб, игла - игл. NB.: Det hedder dog: весна - вёсен, просьба - просьб, служба - служб, сосна - сосен.

III. bøjning

- femininer på -Ø ("blød konsonant")

Nom.	ночь-Ø	ночь-и
Gen.	ночь-и	ночь-ей
Dat.	ночь-и	ночь-ам
Akk.	ночь-Ø	ночь-и
Ins.	ночь-ю	ночь-ами
Lok.	ночь-и	ночь-ах

Hertil hører desuden путь, der er maskulinum og som har Ins. sg.: пут-**ѐм**.

Kommentar til III. bøjning:

1. Til III. bøjning hører femininer med stammeudlyd på konsonant, der enten er blød eller en hvislelyd (ж, ч, ш, щ). I alle tilfælde markeres blødheden (der må opfattes historisk: ж og ш er jo hårde fra et moderne synspunkt!) grafisk med -ь. Karakteristisk for deklinationstypen er, at en betydelig del af dens medlemmer betegner abstrakte begreber: жизнь, зелень, даль, глядь, смерть o. a. Dette gælder især substantiver dannet med de produktive suffikser -ость/-есть: глупость, молодость, национальность, профессиональность, радость, старость, тяжесть. Desuden omfatter typen en mængde enstavelsesord ("stammeord") af typen вещь, дверь, жизнь, кость, ночь, соль, мышь, шерсть o. a. Typen indoptager gerne fremmedord: акварель, мебель, медаль, мораль, роль, сталь, форесть o. l. Endelig hører en del toponymer og geografiske betegnelser til denne bøjning: Астрахань, Казань, Керчь, Пермь, Рязань, Русь, Тамань, Сибирь o. a.

2. I poetisk sprogbrug optræder en arkaisk endelse -ию i Ins. sg.: любвию, смертию o. a.

3. Substantiverne дверь, лошадь og плеть kan danne en sekundær endelse i Ins. pl.: дверьми, лошадьми, плетью. Samme endelse har кость i den faste vending лечь костью 'falde på ærens mark'.

4. Substantiverne вошь, ложь, любовь, рожь, церковь mister det flygtige -o- i alle oblikke kasus uden for Akk. sg. med undtagelse af Ins. sg.: вошью, ложью, любовью, рожью, церковью.

5. Til denne bøjning hører de to *pluralia tantum* дети og люди.

IV. bøjning - neutra på -мя samt isolerede grupper og ord

a) Neutra på -мя (gamle -n-stammer).

Nom.	время	врем- ен-а
Gen.	врем- ен-и	врем- ен
Dat.	врем- ен-и	врем- ен-ам
Akk.	время	врем- ен-а
Ins.	врем- ен-ем	врем- ен-ами
Lok.	врем- ен-и	врем- ен-ах

Hertil hører: бремя, время, вымя (- pl.), знамя, имя, пламя (- pl.), племя, семя, стремя, темя (- pl.).

b) Substantiverne дочь og мать (gamle -r-stammer):

Nom.	дочь	доч-ер-и	мать	мат-ер-и
Gen.	доч-ер-и	доч-ер-ей	мат-ер-и	мат-ер-ей
Dat.	доч-ер-и	доч-ер-ям	мат-ер-и	мат-ер-ям
Akk.	дочь	доч-ер-ей	мать	мат-ер-ей
Ins.	доч-ер-ью	доч-ер-ьми	мат-ер-ью	мат-ер-ями
Lok.	доч-ер-и	доч-ер-ях	мат-ер-и	мат-ер-ях

c) Substantiverne небо og чудо (gamle -s-stammer):

Nom.	чуд-о	чуд-ес-а
Gen.	чуд-а	чуд-ес
Dat.	чуд-у	чуд-ес-ам
Akk.	чуд-о	чуд-ес-а
Ins.	чуд-ом	чуд-ес-ами
Lok.	чуд-е	чуд-ес-ах

d) Substantiver med suffikset -ёнок (gamle -t-stammer):

Nom.	телёнок	тел-ят-а
Gen.	телёнк-а	тел-ят
Dat.	телёнк-у	тел-ят-ам
Akk.	телёнк-а	тел-ят
Ins.	телёнк-ом	тел-ят-ами
Lok.	телёнк-е	тел-ят-ах

Hertil hører en række betegnelser for dyreunger: волчёнок, поросёнок, слонёнок, телёнок, тигрёнок, цыплёнок, ягнёнок o. a. Samme mønster følger desuden щенок samt ребёнок 'barn', der i pluralis har den suppletive dannelse дети. NB: den "normale" pluralis ребята har betydningen 'drengene, knægte'.

Isolerede grupper og ord:

a) Substantiver med singulativsuffiks -ин i singularis:

Nom.	датчанин	датчане
Gen.	датчанина	датчан
Dat.	датчанину	датчанам
Akk.	датчанина	датчан
Ins.	датчанином	датчанами
Lok.	датчанине	датчанах

Denne gruppe omfatter nationalitetsbetegnelser samt betegnelser for oprindelsessted, bopæl og socialt tilhørsforhold: англичанин, армянин, гражданин, дворянин, киевлянин, крестьянин, марсианин, мещанин, рижанин, христианин о. а.

NB: Mange substantiver af denne gruppe med betoning på -нин i Nom. sg. har tilbagetrækning til stammen i pl.: дворянин - дворяне. Substantiverne барин og боярин danner pl.: बारे - бар, бояре - бояр.

Substantiver som болгарин og татарин danner Nom. pl. på -ы: болгары, татары. Til грузин og осетин dannes pl. efter 1. bøjning: грузины - грузин, осетины - осетин. Til господин og хозяин dannes uregelmæssigt pluralis: господа - господ, хозяева - хозяев.

b) Substantiverne дитя og дитё har afvigende bøjning:

Nom.	дитя	дитё
Gen.	дитяти	дитя/дители
Dat.	дитяти	дитю
Akk.	дитя	дитё
Ins.	дитятею	дитёй
Lok.	дитяти	дите

NB: Oblikke kasus undgås i reglen af disse ord, der optræder i faste vendinger som: дитя природы 'et barn af naturen' og как малое дитё 'som et lille barn'.

c) Substantiverne дно, курица, og судно har egne dannelser i pl.: донья - доньев, куры - кур, суда - судов.

d) To substantiver danner pluralis af en anden stamme end singularis (suppletive dannelser): ребёнок - дети, человек - люди.

Bøjning af komposita og appositioner

a) Substantiver dannet med forstavelsen пол- og en oprindelig genitiv af et substantiv (полчаса, полдюжины о. а.) bøjer i de oblique kasus uden for akkusativ begge bestanddele:

Nom.	полчаса	полдюжины
Gen.	получаса	полдюжины
Dat.	получасу	полдюжине
Akk.	полчаса	полдюжины
Ins.	полчасом	полдюжиной
Lok.	полчасе	полдюжине

Disse substantiver danner i reglen ikke pluralis.

b) Komposita af type жар-птица бøger kun sidste led: жар-птицы, жар-птице osv.

c) Komposita indeholdende apposition af typen язык-основа, вагон-ресторан, инженер-строитель бøger begge bestanddele: в вагоне-ресторане. Dog hedder det министр-президента, премьер-министра.

d) Komposita af typen завед. делом (< заведующий отделом) er indeklinable.

e) Forstavelsen пол- danner desuden kompositum med genitiv og dativ af ordenstal og betegner et tidspunkt "halv-": он приехал в полшестого 'han kom klokken halv seks'; он будет здесь к полтретьему 'han vil være her omkring klokken halv tre'. Disse dannelser, der hører til talesproget, er diskutabel som substantiver, men de medtages her, da de i deres funktion svarer helt til et substantiv som полночь 'midnat'.

Abbreviaturer

Abbreviaturer, der ender på konsonant i Nom.sg. og er maskulina, bøjes efter I. bøjning: вуз вуза, БАМ - БАМа. Øvrige abbreviaturer er indeklinable: ГАИ, ГИБДД, ГЭС, НАСА, НАТО, ООН.

Øvrige indeklinable substantiver

Fremmedord på -o og -e er indeklinable: арго, ателье, атташе, бюро, депо, динамо, какао, кино, клише, купе, метро, пальто, протезе, резюме, шимпанзе.

En række fremmedord på -a af fransk oprindelse samt fremmedord på -и, -у, -ю, -ы er indeklinable: ампула, альпака, буржуа, жури, какаду, интервью, леди, меню, рагу, такси.

Ukrainske slægtsnavne på -(ен)ко er indeklinable: Короленко, Франко.

Russiske slægtsnavne på -ого, -их/-ых, -ново (oprindelige genitivformer) er indeklinable: Живаго, Долгих, Черных, Дурново.

Udenlandske navne, der ender på konsonant, er indeklinable, når de betegner kvindelige personer: Кармен, Шмидт.

Udenlandske navne, der ender på vokal (dog ikke -a), er indeklinable: Верди, Гете, Гюго, Шой. Mandlige personnavne på ubetonet -a bøjes: Неруда - Неруды. Hvis -a er betonet som i Дюма, er navnet indeklinabelt.

Торonymmer på -ево, -ово, -ино, -ыно opviser stærk tendens til opgivelse af deklinabilitet: Пушкино - в Пушкино (Lok.), Пулково - в Пулково (Lok.)

Navne på bogstaver og toner er indeklinable: а, бэ, вэ, гэ osv., до, ре, ми, фа, соль, ля, си.

Betoningstyper

Betoningen af det russiske substantiv i bøjningen kan være fast på stammen eller endelsen (fast accent) eller det kan skifte til en anden stavelse i en eller flere kasusformer (bevægelig accent). På denne baggrund kan opstilles otte accentmønstre eller betoningstyper. Nedenfor angives betoning på stammen med + og betoning på endelsen med -. I mønsterord er den betonedede vokal angivet med fedskrift. Bemærk: Ved betonet Ø-endelse falder betoningen naturligt på foregående stavelse.

1. Substantiver med fast betoning på en stavelse i stammen i alle former i singularis og pluralis. Denne type er produktiv og omfatter ca. 91 % af alle substantiver med stammebetoning. Mønsterord: студент.

Nom.	+	студент
Gen.	+	студента
Dat.	+	студенту
Akk.	+	студента
Ins.	+	студентом
Lok.	+	студенте
Nom.	+	студенты
Gen.	+	студентов
Dat.	+	студентам
Akk.	+	студентов
Ins.	+	студентами
Lok.	+	студентах

2. Substantiver med fast betoning på endelsen i alle former i singularis og pluralis. Typen er produktiv og omfatter ca. 7 % af alle substantiver med fast betoning. Mønsterord: врач.

Nom.	-	врач
Gen.	-	врача
Dat.	-	врачу
Akk.	-	врача
Ins.	-	врачом
Lok.	-	враче
Nom.	-	врачи
Gen.	-	врачей
Dat.	-	врачам
Akk.	-	врачей
Ins.	-	врачами
Lok.	-	врачах

3. Substantiver med fast betoning på endelsen i alle former i singularis og pluralis *undtagen* Nom./Akk. pl., hvor trykket ligger på sidste stavelse i stammen. Typen er uproduktiv og omfatter 45 substantiver. Mønsterord: конь (animatum), гвоздь (inanimatum).

Nom.	-	конь
Gen.	-	коня
Dat.	-	коню
Akk.	-	коня
Ins.	-	конём
Lok.	-	коне
Nom.	+	кони
Gen.	-	коней
Dat.	-	коням
Akk.	+	коней, гвозди
Ins.	-	конями
Lok.	-	конях

4. Substantiver med fast betoning på endelsen i alle former i singularis og pluralis *undtagen* Akk. sg. og Nom/Akk. pl., hvor trykket ligger på sidste stavelse i stammen. Typen er uproduktiv og omfatter 13 substantiver. Mønsterord: *рука*.

Nom.	-	рука
Gen.	-	руки
Dat.	-	руке
Akk.	+	руку
Ins.	-	рукой
Lok.	-	руке
Nom.	+	руки
Gen.	-	рук
Dat.	-	рукам
Akk.	+	руки
Ins.	-	руками
Lok.	-	руках

5. Substantiver med fast betoning på en stavelse i stammen i alle former i singularis og fast betoning på endelsen i pluralis. Typen er produktiv og omfatter 245 substantiver. Mønsterord: *слово*.

Nom.	+	слово
Gen.	+	слова
Dat.	+	слову
Akk.	+	слово
Ins.	+	словом
Lok.	+	слове
Nom.	-	слова
Gen.	-	слов
Dat.	-	словам
Akk.	-	слова
Ins.	-	словами
Lok.	-	словах

6. Substantiver med fast betoning på en stavelse i stammen i alle former i singularis og Nom./Akk. pl. og betoning på endelsen i øvrige former i pluralis. Typen er uproduktiv og omfatter 130 substantiver. Mønsterord: гость (animatum), зуб (inanimatum).

Nom.	+	гость
Gen.	+	гостя
Dat	+	гостю
Akk.	+	гостя
Ins.	+	гостем
Lok.	+	госте
Nom.	+	гости
Gen.	-	гостей
Dat	-	гостям
Akk.	+	гостей, зубы
Ins.	-	гостями
Lok.	-	гостях

7. Substantiver med fast betoning på endelsen i singularis og fast betoning på en stavelse i stammen i alle former i pluralis. Typen er uproduktiv og omfatter 200 substantiver. Mønsterord: жена (animatum), весна (inanimatum).

Nom.	-	жена
Gen.	-	жены
Dat	-	жене
Akk.	-	жену
Ins.	-	женой
Lok.	-	жене
Nom.	+	жѐны
Gen.	+	жѐн
Dat	+	жѐнам
Akk.	+	жѐн, вѐсны
Ins.	+	жѐнами
Lok.	+	жѐнах

8. Substantiver med fast betoning på endelsen i singularis *undtagen* Akk. og betoning på sidste stavelse i stammen i alle former i pluralis. Typen er uproduktiv og omfatter 12 substantiver. Mønsterord: стена.

Nom.	-	стена
Gen.	-	стены
Dat.	-	стене
Akk.	+	стену
Ins.	-	стеной
Lok.	-	стене

Nom.	+	стены
Gen.	+	стен
Dat.	+	стенам
Akk.	+	стены
Ins.	+	стенами
Lok.	+	стенах

Betoningstyperne fordelt på deklinationer:

I I. bøjning forekommer maskuline substantiver fra betoningstype 1, 2, 3, 5, 6 og 7.

1. народ, начальник, рассказ, студент.
2. враг, врач, двор, день, дождь, ключ, мяч, ремень, сон, угол, узел, чулок
Bemærk særligt, at denne betoningstype omfatter substantiver med de betonedede suffikser: -ак, -аж, -арь, -ач, -аш, -ёж, -ец, -ик, -ич, -ок, -ук, -ун, -ух, -ык, -ыш, -юк, -як: багаж, бедняк, звонок, индюк, карандаш, кирпич, мальш, певец, петух, рыбак, секретарь, скрипач, старик, сундук, чертёж, шалун, ярлык.
3. гвоздь, конь, червь.
5. адрес, берег, директор, дом, друг (Nom. pl.: друзья), учитель. Hertil hører substantiverne сад, суп, der har endelsen -ы i Nom./Akk. pl.
6. бык, бог, ветер, волос, вор, гость, зуб, пол, парень.
7. лист (Nom. pl.: листья), сук (Nom. pl.: сучья).

I I. bøjning forekommer desuden neutra fra betoningstype 1, 2, 3, 5, 6 og 7:

1. болото, железо, качество, лето.
2. зло, молоко, добро, большинство, очко.
3. плечо, крыльцо.
5. дело, зеркало, место, море, право.
6. око, ухо.
7. бревно, вино, крыло, лицо, окно.

I II. bøjning forekommer substantiver fra betoningstype 1, 2, 3, 4, 6, 7, og 8.

1. вера, газета, рыба.
2. борьба, мечта, скамья, статья.
3. губа, свеча, слеза.
4. борода, голова, гора, нога, рука.
6. деревня, доля.
7. вдова, весна, война, глава, жена.
8. вода, душа, земля, зима, стена, цена.

I III. bøjning forekommer substantiver fra betoningstype 1 og 6.

1. жизнь, кровать, память, сталь, тетрадь.
6. вещь, власть, дверь, кость, лошадь, ночь, область, степь.

ADJEKTIVET

Indledning

Adjektivet (имя прилагательное) er en ordklasse, der omfatter udtryk for *kendetegn* i bredeste forstand, dvs. kvaliteter, egenskaber og relationer. Adjektivet er udtryk for et statisk kendetegn, der tillægges en genstand eller et begreb på en måde, så kendetegnet nærmest smelter sammen med dette og bliver en del af substansens totale karakteristik. Herved adskiller adjektivet sig fra verbet, der jo også udtrykker et kendetegn, men et kendetegn, som er af dynamisk natur, idet det ses under et tidsforløb.

Den egenskab, adjektivet udtrykker, har ikke selvstændig eksistens, men knyttes sammen med substantiver, som refererer til genstande og begreber, der er selvstændigt eksisterende eller som kan tænkes som selvstændigt eksisterende. Denne logiske uselvstændighed kommer til udtryk i adjektivets grammatiske kategorier, der er de samme som substantivets, nemlig genus, numerus og kasus. Men til forskel fra substantivets kategorier er adjektivets kategorier alle fleksionskategorier, idet adjektivet også underkaster sig substantivets genus og dermed tilpasser sig dette fuldstændigt. Adjektivets uselvstændighed viser sig således ved en fuld gentagelse af substantivets grammatiske kendetegn. For denne tilpasning, der jo er et syntaktisk fænomen, benyttes betegnelsen *kongruens*. Tilpasningen kommer formelt i stand ved, at adjektivet udnytter sin morfologiske evne til at lade sig bøje. På grund af denne evne til kongruens optræder adjektivet typisk som bestemmelse i attributiv funktion, men det kan også optræde som apposition, prædikatsnomen (omsagnsled). Om kongruens se kap. 2 i syntaksdelen af nærværende grammatik.

Adjektivets semantiske klasser

Semantisk falder adjektivet i en række distinkte klasser: *Kvalitative* adjektiver (качественные прилагательные) udtrykker en kvalitativ egenskab: белый, красивый; *relative adjektiver* (относительные прилагательные) udtrykker et tilhørsforhold til en genstand eller et begreb: деревянный, железный, морской; *artsadjektiver* udtrykker et tilhørsforhold til en bestemt art: медвежий, собачий; *possessivadjektiver* udtrykker et ejendomsforhold: мамин, отцов, отцовский. Ofte betragtes de tre sidstnævnte klasser som relative, eftersom man i alle tilfælde har at gøre med udtryk for et tilhørsforhold. Man har da en grundlæggende opdeling i kvalitative og relative adjektiver. Det er imidlertid både semantisk og grammatisk velbegrunnet at opdele de relative adjektiver i tre klasser. Bemærk, at de russiske relative adjektiver på dansk i reglen modsvares af en del af et sammensat ord (kompositum): деревянный стол : træbord, письменный стол : skrivebord, собачий хвост : hundehale osv.

Kvalitative adjektiver:

Kvalitative adjektiver (качественные прилагательные) udtrykker en egenskab i form af en kvalitet, der kan være til stede i større eller mindre grad og som tillægges et substantiv. Som følge heraf kan disse adjektiver kompareres, hvorved egenskabens tilstedeværelse nuanceres eller specificeres nærmere: белый - белее, самый белый. Af samme årsag kan kvalitative adjektiver selv have knyttet et gradsadverbium til sig: очень белый, почти белый. Gradsadverbiet nuancerer da det omfang, egenskaben er til stede i. Ved afledning kan der af kvalitative adjektiver produktivt dannes adverbier på -о og -е: свободный - свободно, тяжелый - тяжело, крайний - крайне, односторонний - односторонне. De kan danne udgangspunkt for dannelsen af substantiver: новый - новость, старый - старость o. a. De kan desuden gradueres ekspressivt ved reduplikation (белый-белый) eller ved tilføjelse af diminutiv- eller augmentativsuffikser: малый - малюсенький (det "normale" adjektiv med betydningen 'lille' маленький er opstået som en diminutivdannelse), большой - большущий. Endelig kan der af kvalitative adjektiver dannes kortformer, der udelukkende kan bruges i prædikativ stilling (se nedenfor). Ofte indgår kvalitative adjektiver i antonyme par: большой 'stor' - маленький 'lille', светлый 'lys' - темный 'mørk', сильный 'stærk' - слабый 'svag' o. a. Typiske kvalitative adjektiver: белый, грустный, добрый, легкий, свободный, тяжелый, хороший.

Relative adjektiver:

Relative adjektiver (относительные прилагательные) udtrykker en egenskab i form af relation til en genstand eller et begreb. Når de lægger sig til en substans, overfører de denne henvisende funktion til den pågældende substans, som derved bliver nærmere specificeret ved henvisningen til den anden substans. Den egenskab, der her udtrykkes, er absolut i den forstand, at den er fuldt til stede og ikke kan underkastes en subjektiv vurdering. Derfor kan disse adjektiver i almindelighed ikke gradbøjes. Når noget er 'af træ', er det det i fuldt omfang og ikke mere eller mindre. Gruppen omfatter ud over de egentlige relativadjektiver som датский, деревянный, железный, исторический, солнечный o. l. undergrupperne artsadjektiver og possessivadjektiver. Relativadjektiver er altid afledte ved suffiks: железо - желез-н-ый.

Artsadjektiver:

Gruppen af artsadjektiver (opfattes i russisk tradition som притяжательные прилагательные) omfatter adjektiver, der markerer et tilhørsforhold til en særlig art inden for dyreriget: волчий, медвежий, собачий, лошадиный, слоновый o. l. Ud over dette specifikke semantiske træk er gruppen på -ий karakteriseret ved et

specifikt bøjningsmønster. Derimod opfører artsadjektiver på -иный/-овый sig bøjningsmæssigt som новый.

Possessivadjektiver:

Possessivadjektiver (притяжательные прилагательные) er adjektiver, der markerer et tilhørsforhold til en person som et ejendomsforhold. Gruppen omfatter i moderne russisk udelukkende adjektiver, som er dannet af betegnelser for familiemedlemmer, samt egennavne på -а/-я: дедушкин, дядин, мамин, папин, дедов, отцов, отцовский o. l. Med undtagelse af possessivadjektiver på -ский, der i enhver henseende ligner et "normalt" relativt adjektiv, er gruppen karakteriseret af et specifikt bøjningsmønster, hvor nominale og pronominal træk blandes. Bøjningsmønstret kaldes derfor "blandet" (se nedenfor).

Adjektivets grammatiske kategorier

Adjektivet tilpasser sig det substantiv, det lægger sig til, ved i sit endelsessystem at reflektere substantivets grammatiske kategorier genus, numerus og kasus samt animathed. Disse kategorier er derfor alle bøjningskategorier hos adjektivet, hvilket betyder, at genus hos adjektivet har en anden status end hos substantivet, hvor det er en klassifikationskategori. Tilpasningen i disse kategorier er det formelle middel til den underordning, der er karakteristisk for adjektivets forhold til substantivet. Og det er det, der er indholdet i den syntaktiske kategori kongruens. Ud over disse syntaktisk relevante kategorier har adjektivet en særlig kategori, *komparation*, der gør det muligt for adjektivet at angive tilstedeværelsesgraden af den egenskab, adjektivet udtrykker. Komparationen omfatter således adjektivets specifikation som *positiv*, *komparativ* og *superlativ* samt undertiden *elativ*.

For beskrivelsen af kategorierne genus, animathed, numerus og kasus henvises til kapitel 1 "Substantivet".

Adjektivets komparation

Kvalitative adjektiver udtrykker en kvalitativ egenskab, der i henhold til den talendes vurdering opfattes som værende til stede i et eller andet omfang. Dette giver baggrund for en vurderingsskala, der strækker sig mellem to ekstremer: absolut minimum af tilstedeværelse og absolut maksimum af tilstedeværelse. Et sted på midten af denne skala ligger den neutrale konstatering af egenskabens tilstedeværelse. Denne vurdering af, i hvilken grad en egenskab er til stede, kommer til udtryk i adjektivets *komparation* eller gradbøjning (сравнение). Komparationen skelner mellem tre grader af tilstedeværelse: En egenskab kan angives som neutral, dvs. som placeret på vurderingsskalaens midtpunkt. Denne grad kaldes *positiv* (положитель-

ная степень) og udtrykkes i adjektivets grundform: белый, большой, красивый, красный, маленький, хороший o. a. Positiv er således den neutrale, umarkerede grad. Heroverfor står vurderingsgrader, der bevæger sig mod de to ekstremer uden at nå dem helt. Vi skelner her mellem en placering af egenskaben et eller andet sted mellem det neutrale punkt og ekstremitet. Denne grad kaldes *komparativ* (сравнительная степень). Komparativ udtrykkes ved særlige former, analytiske som syntetiske, og markerer, at egenskaben er til stede i større grad, dvs. vurderes som liggende i retning mod det absolutte maksimum (более красивый, красивее), eller at egenskaben er til stede i mindre grad, dvs. vurderes som liggende i retning mod det absolutte minimum (менее красивый). Oftest forekommer dette behov for vurdering i forbindelse med sammenligninger, hvilket da også har givet anledning til betegnelsen 'komparativ': Сегодня погода менее красива, чем вчера 'I dag er vejret mindre smukt end i går'. Den talende har også mulighed for at vurdere egenskaben som liggende i ét af de to ekstremer. Denne grad kaldes *superlativ* (превосходная степень) og udtrykkes ligeledes ved særlige former, analytiske som syntetiske (самый красивый, наиболее красивый, красивейший). Endelig kan en egenskab angives *som om* den var placeret i sit ekstrem. Denne *elative* betydning (элативное значение) kommer til udtryk ved superlativens syntetiske form og kan betragtes som en semantisk variant af denne grad. Den angiver en meget høj grad: талантливейший студент 'en overordentlig talentfuld student', интереснейшая теория 'en yderst interessant teori'. På dansk bruges i denne betydning positiv med foranstillet gradationsord som *meget, såre, yderst, overordentlig, særdeles* o. l.

Egenskaber, som ikke er egentlige kvaliteter, kan ikke vurderes på en skala mellem to ekstremer. Derfor kan relativadjektiver i almindelighed ikke kompareres.

Komparationen kan have såvel attributiv som prædikativ karakter: более красивая картина; эта картина более красивая/красивее. Ved den attributive komparation bliver den modifierende grad tillagt substantivet ganske som ved adjektivets positive form, dvs. "smelter sammen" med substantivet. Ved den prædikative komparation tillægges den modifierende grad substantivet som et udsagn om dette.

Komparativ

Komparativ kan som nævnt stå såvel attributivt som prædikativt. Formen udtrykker i prædikativ stilling i reglen en sammenligning med et andet led. Dette led knyttes da sammen med komparativen enten ved en afhængig genitiv (она красивее сестры) eller ved en konstruktion med den sammenlignende konjunktion чем + nominativ (она красивее, чем сестра). Sidstnævnte konstruktion er eneste mulighed ved den analytiske komparativ (она более красива/красивая, чем сестра).

Dannelse

Komparativ dannes på to måder: a) analytisk ved en kombination af positivformen med særlige komparationselementer og b) syntetisk ved særlige komparations-suffikser.

a) Analytisk:

Foran positivformen sættes de auxiliære elementer **более** 'mere' eller **менее** 'mindre' (disse er formelt selv komparativer):

более красивый 'mere smuk, smukkere'
менее красивый 'mindre smuk'

Den analytiske komparativ anvendes såvel attributivt som prædikativt: Это более красивая книга; Эта книга более красивая. Den er karakteristisk for adjektivets langformer.

b) Syntetisk:

Til stammen i positivformen sættes suffikserne **-ee (-ей)**, **-e** eller **-ше**. Bemærk: Disse elementer er suffikser og efterfølges ikke af nogen bøjningsendelse! Dette forhold gør, at man kan overveje, om komparation er et grammatisk fænomen overhovedet, eller om det skal henvises til orddannelsen.

Den syntetiske komparativ kan udelukkende anvendes i prædikativ stilling. Den er karakteristisk for adjektivets kortformer.

Suffikset **-ee (-ей)**:

Dette suffiks er det produktive suffiks og må derfor betegnes som det egentlige komparativsuffiks. Det sættes til positivformens stamme, hvis denne ikke ender på **-г**, **-к**, **-х** (samt ved enkelte adjektiver, se nedenfor):

красив-ый
красив-ее

Andre adjektiver: белый - белее, важный - важнее, интересный - интереснее, слабый - слабее, холодный - холоднее o.a.

I poetisk sprogbrug og i daglig tale mødes varianten **-ей**: быстрее, сильнее.

Suffikset -е:

Dette suffiks er uproduktivt og sættes til positivformens stamme (historisk dens rod!), idet dennes udlydskonsonant ændres (suffikset er således altid karakteriseret ved forudgående konsonantalternation) efter reglerne: к/ч, ст/щ, з/ж, х/ш, д/ж, с/ш, г/ж, в/вл. Det benyttes ved adjektiver med stamme på -г, -к, -х: строгий - строже, мягкий - мягче, тихий - тише, samt ved enkelte adjektiver med stamme på -в, -д, -г, -ж, -к, -ст: дешевый - дешевле, молодой - моложе, богатый - богаче, вязкий - вязче, плоский - плосче, простой - проще.

Ved en lille gruppe adjektiver, der er dannet med suffikset -к- eller -ок-, bortkastes ved komparationen dette suffiks, hvorefter *rodens* udlydskonsonant alternerer efter mønstret: д/ж, з/ж, т/ч, с/ш, р/р', det samme gælder ved forbindelsen лк/льч: близкий - ближе, гадкий - гаже, гладкий - глаже, жидкий - жиже, короткий - короче, низкий - ниже, редкий - реже, узкий - уже, высокий - выше, широкий - шире, красивый - краше (dog hyppigst красивее!), мелкий - мельче.

Fra dette mønster afviger: глубокий - глубже, сладкий - слаще, поздний - позже (også позднее).

Suffikset -ше:

Dette suffiks sættes direkte til roden (evt. med palatalisering eller hærdning af dennes udlydskonsonant) og optræder kun ved følgende adjektiver: горький - горше (også горьче), далекий - дальше, долгий - дольше, ранний - раньше, тонкий - тоньше, старый - старше.

Suppletive dannelser:

En lille gruppe adjektiver danner komparativ med en stamme, der ikke er identisk med positivformens stamme: хороший - лучше, плохой - хуже, малый - меньше, маленький - меньше.

Former med по-:

Til syntetisk dannede komparativformer kan sættes præfikset по-, der bevirker en modifikation af den komparerede egenskabs tilstedeværelsesgrad i betydningen 'lidt, en smule': побольше, поглубже, подалее, поинтереснее, получше, поменьше, понижше, постарше, похуже o. a. Disse former står hyppigst prædikativt: Портфели у них пороскошнее. De kan imidlertid også stå som ikke-kongruerende

attribut (altid efterstillet): дай мне книгу поинтереснее, у меня есть дела поважнее.

Superlativ

Superlativ kan stå såvel attributivt som prædikativt (самая хорошая книга, эта книга – самая хорошая). I modsætning til komparativ udtrykker formen en absolut grad, nemlig vurderingsskalaens maksimumsværdi. Den optræder derfor ikke i sammenligningskonstruktioner men som "rent" attribut eller prædikat. Superlativ optræder i to former: den analytiske og den syntetiske. I begge tilfælde indeholder formerne adjektiviske endelser, hvorfor superlativ opfører sig som et adjektiv, dvs. kongruerer med det overordnede led i genus, animathed, numerus og kasus. Mens den analytiske form er neutral, er den syntetiske form udpræget bogsproglig.

Dannelse

Superlativ dannes på to måder: a) analytisk ved en kombination af positiv eller komparativ med særlige komparationselementer og b) syntetisk ved særlige komparationsuffixer.

a) Analytisk

1. Attributiv og prædikativ anvendelse: Foran positivformen sættes de auxiliære elementer самый, наиболее eller наименее. Mens dannelser med самый er stilistisk neutrale, er dannelser med de to sidste udpræget bogsproglige. Bemærk: Både det auxiliære element самый og positivformen bøjes. Ved dannelse med наиболее og наименее bøjes kun positivformen.

самый + positiv:

самый хороший студент ´den bedste student´

самая хорошая книга ´den bedste bog´

самое хорошее вино ´den bedste vin´

самые хорошие студенты ´de bedste studenter´

наиболее + positiv:

наиболее опасный путь ´den mest farlige vej, den farligste vej´

наименее + positiv:

наименее опасный путь ´den mindst farlige vej´

2. Prædikativ anvendelse: Efter komparativformen sættes de auxiliære elementer всего eller всех:

она красивее всех 'hun er den allersmukkeste, hun er smukkeste af alle'
этот вопрос важнее всего 'dette spørgsmål er det vigtigste'

b) Syntetisk

Til stammen sættes suffikserne -айш- eller -ейш-. Til disse suffikser sættes derpå adjektivets bøjningsendelser.

Suffikset **-айш-**:

Dette suffiks optræder ved adjektiver, hvis stamme i positivformen ender på velar (г, к, х). Denne alternerer foran suffikset efter sædvanlige regler: г/ж, к/ч, х/ш:

строг-ий - строж-айш-ий
крепк-ий - крепч-айш-ий
тих-ий - тиш-айш-ий

*Oprindeligt var der kun ét suffiks -ěiš- (jfr. det nuværende suffiks -ейш-), hvor lyden ě fremkaldte palatalisering af velarerne efter de kendte regler. Efter de ved palataliseringen opståede hvislelyd måtte ě imidlertid selv alternere til 'a, hvorved den form, der genkendes i det moderne suffiks -айш-, opstod.

Suffikset **-ейш-**:

Dette suffiks optræder ved adjektiver, hvis stamme i positivformen ender på en anden konsonant end en velar:

богат-ый - богат-ейш-ий
красив-ый - красив-ейш-ий
сильн-ый - сильн-ейш-ий.

Suppletive dannelser

En lille gruppe adjektiver danner superlativ med en stamme, der ikke er identisk med positivformens stamme: хороший - лучший, плохой - худший, малый - малейший, маленький - меньший.

Hertil kan også regnes en gruppe adjektiver, hvis dannelse ikke følger ovennævnte regler: близкий - ближайший, низкий - низайший, короткий - кратчайший, мелкий - мельчайший, тяжкий - тягчайший.

Den syntetiske form dannes ikke af adjektiver, der ikke danner syntetisk komparativ. Den dannes heller ikke af en række adjektiver, hvor endelsen hæftes direkte til roden (suffiksløse): молодой, плохой, сухой, тупой o. a.

Forstærkende elementer

Superlativens betydning kan forstærkes ved tilføjelse af præfikset наи- til den syntetiske form: наисильнейший, наикратчайший osv.

Elativ

I betydningen 'en meget høj grad' bruges primært den syntetiske superlativ, evt. med det forstærkende element наи- eller самый. Anvendelsen svarer til dansk komparativ i samme betydning: 'en bedre middag', 'en ældre herre' o. l., dvs. i situationer, hvor der ikke foreligger nogen sammenlignende vurdering men en hævde af en absolut grad, der dog ikke objektivt kan placeres i skalaens maksimum. Eksempler: в кратчайший срок, с глубочайшим уважением, строжайший запрет, наисложнейшая задача, убедительнейшее доказательство, самое убедительнейшее доказательство osv.

Adjektivets kortformer og langformer

Det russiske adjektiv eksisterer i to former, hvoraf én er bøjelig i samtlige kategorier og derfor kan stå attributivt. Denne form kaldes for adjektivets langform. Den anden form kan i moderne russisk ikke længere stå i attributiv stilling, da den ikke har et fleksionsystem, der gør det muligt for den at kongruere i alle kategorier. Udover reliktanvendelser i en række fraseologismer (красна девица 'bly som en ung pige', средь бела дня 'ved højlys dag', на босу ногу 'barfodet', по белу свету 'ud i den vide verden' o. a.) kan denne form kun optræde i prædikativ stilling, hvor den manifesterer genus og numerus. Da den endelsesmæssigt er kortere end den attributive form, kaldes den kortform. Langformerne gennemgås under adjektivets bøjning. I det følgende omtales alene dannelsen af kortformerne.

*Historisk er langformerne dannet af de oprindeligere kortformer (= nominale former, der havde samme endelser som substantiverne) ved tilføjelse af det anaforiske pronomen (*jъ/ja/je/ji), hvorved der opstod en længere form. Forskellen på den længere, pronominale form og den korte, nominale form lå formentlig i, at den sidste udtrykte ubestemthed: *новъ домъ* 'et nyt hus', mens den første udtrykte bestemthed: *новѣѣ домъ* 'det nye hus'. Forbindelsen af det anaforiske pronomen og adjektivets nominale endelse udviklede sig med tiden til den endelse, der kendetegner adjektivets langform i moderne russisk: нов-ый/нов-ая/нов-ое/нов-ые.

Kortformernes dannelse

Kortformer dannes udelukkende af kvalitative adjektiver. Der er dog følgende begrænsninger: Kortformer dannes ikke af egentligt relative adjektiver med suffikset -ск-, selvom disse anvendes i kvalitativ betydning (братский, русский, советский o. a.), eller af adjektiver med stammeudlyd på -л-, hvis der ville være sammenfald mellem kortformen og verbets præteritums- eller konditionalisform (бывалый o. a.). Kortformer dannes heller ikke af adjektiver på -ой med stamme på -ов-/-ев- (боевой, деловой o. a.) samt af adjektiver med præfikserne пре-, раз-/рас- i betydningen 'meget høj grad' (предобрый, распрекрасный o. a.). NB: Reglen rammer ikke adjektivet прекрасный, hvor præfikset er en del af adjektivets grundbetydning. Endelig dannes kortformer ikke af en række farveadjektiver som розовый, коричневый, фиолетовый, оранжевый o. a.

Følgende adjektiver eksisterer kun i kortform og kan således ikke anvendes attributivt: вииден 'synlig', виноват 'skyldig', готов 'parat til', должен 'skyldig, pligtig', нужен 'nødvendig', обязан 'forpligtet', прав 'ret', рад 'glad for', способен 'i stand til', хорош 'smuk'. NB: Nogle af disse adjektiver forekommer i langform med andre betydninger: видный 'iøjnefaldende, statelig', готовый 'færdig', способный 'evnerig', правый 'højre', хороший 'god' o. a.

Endelig indgår kortformer i en række faste vendinger: будьте добры/любезны/осторожны/здоровы, он жив/мертв o. a.

Kortformerne dannes af langformerne ved tilsætning af genus- og numerusendelse til disses stamme. Derimod kan kortformerne som nævnt ikke vise kasus. I en eller anden forstand må de vel antages at stå i nominativ, jfr. deres funktion som subjektsprædikater. Men da der ikke er nogen kontrasterende kasusform, kan man i virkeligheden ikke skelne kasus overhovedet. Da kortformernes endelser oprindeligt er nominale, ligner deres former possessivadjektivernes nominativformer. Der skelnes mellem en hård og en blød variant afhængigt af stammeudlydens kvalitet (ikkepalatal eller palatal). Visse adjektiver indskyder flygtig vokal i mask: краток, вииден o. a.

Sg.			Pl.
Mask.	Fem.	Neut.	
-Ø	-а/-я	-о/-е	-ы/-и
стар-Ø	стар-а	стар-о	стар-ы
синь	син-я	син-е	син-и
крат-о-к	кратк-а	кратк-о	кратк-и
бол-е-н	больн-а	больн-о	больн-ы

(Om flygtige vokaler se nedenfor)

Brug af lang- og kortformer

Adjektivets langformer optræder såvel attributivt (хорошая книга) som prædikativt (книга хорошая). Da kortformen i moderne russisk kun kan optræde prædikativt, kommer den i konkurrence med langformen i prædikativ stilling. Der foreligger med andre ord her en valgmulighed, og det er derfor nødvendigt at kunne afgøre betingelserne for valg af den ene eller den anden form. Det skal bemærkes, at kortformer i moderne dagligsprog er på retur og erstattes af langformer. Kortformerne er derimod stadig meget karakteristiske for sagprosa, ligesom de optræder med stor udbredelse i den klassiske litteratur.

Langformer

Langformen er i visse tilfælde eneste mulighed. Det gælder i følgende tilfælde:

- 1) Adjektivet kan ikke danne en kortform: Комната большая. (Formen *больша er umulig).
- 2) Adjektivet er polysemantisk og tillader ikke kortformen i én af dets delbetydninger: Какая она бедная! (бедный betyder her 'stakkels'). Kortformen kan derimod godt anvendes i en anden delbetydning: Край беден (бедный betyder her 'fattig').
- 3) Adjektivet optræder som analytisk superlativ: Эта книга самая интересная.
- 4) Adjektivet indgår i et syntagma, der tillige har tilknyttet en adverbialbestemmelse: Платье на ней новое, дома в городе были старые, руки у нее холодные.
- 5) Subjektet er et neutrumsord: это помещение холодное.

Kortformer

Kortformen er i visse tilfælde den eneste mulighed. Det gælder i følgende tilfælde

- 1) Adjektivet forekommer ikke i langform og kan ikke danne den: я рад.
- 2) Adjektivet optræder med komplement: я доволен ими, он способен к всему.
- 3) Kortformens betydning adskiller sig fra langformens: Она хороша 'hun ser godt ud', Она хорошая 'hun er god'; Он плох 'han er meget syg', Он плохой 'han er et dårligt menneske'.
- 4) Kortformen betegner et overmål: Этот костюм мне велик 'Denne habit er for stor til mig'. NB: der er ikke behov for at indskyde et слишком 'for' i konstruktioner med kortform!
- 5) Adjektivet er afledt af et participium (præt. pass.): Дружба между братскими народами нерушима.
- 6) Adjektivet optræder som prædikatsnomen ved subjekterne это, что, eller, hvor en infinitiv eller en bisætning optræder som subjekt: это интересно, что интересно?, играть в шахматы трудно, приятно, что вы здесь.
- 7) Adjektivet optræder som prædikativ og indgår i et objektsyntagma: он способен работать, эти книги тебе нужны.

Konkurrence mellem langform og kortform

I alle øvrige situationer er lang- og kortform i konkurrence med hinanden, hvorfor den talende må træffe et valg mellem de to former. Der kan her skelnes mellem situationer, hvor der foreligger synonymitet mellem de to former, og situationer, hvor der optræder en betydningsforskel.

Synonym anvendelse:

Der er ingen betydningsforskel til stede mellem følgende sætninger: эта книга интересна, эта книга интересная.

Ikke-synonym anvendelse:

I andre tilfælde optræder en betydningsforskel mellem lang- og kortform. Man plejer her at skelne mellem to oppositioner: 1) varig : temporær: Он больной 'han er syg, han lider af en (kronisk) sygdom', он болен 'han er syg' (og derfor fraværende i dag, eller man kan se det på ham). 2) subjektiv vurdering : objektiv dom: китайский язык труден 'kinesisk er svært' (synes jeg!), китайский язык трудный 'kinesisk er et svært sprog' (det er et objektivt faktum!)

Adjektivets bøjning

Ud fra endelsernes udseende kan adjektivets bøjning opdeles i tre deklinationer: den *hårde*, den *bløde* og den *blandede* bøjning. Opdelingen bygger dels på det forhold, at visse endelser kun kan optræde efter bestemte udlydskvaliteter i stammen, dels på det forhold, at endelsessystemet er ensartet for langt de fleste adjektivs vedkommende, mens det for en lille gruppe adjektivs vedkommende bygger på en kombination af to (historiske) bøjningssystemer.

Hård bøjning

Den hårde bøjning kendes på, at den i nom.sg./pl. har de ubetonede endelser -ый, -ая, -ое, -ые. De sættes efter stammeudlyd på *hård* (ikke-palatal) konsonant: белый, красный, твердый, толстый o. a. Efter velarerne г, к, х optræder i nom.sg. mask. dog -ий og i nom.pl. -ие efter normale regler: строгий - строгие, мягкий - мягкие, тихий - тихие. Endelserne -ий/-ие er derfor blot at betragte som grafiske varianter. Til bøjningen hører desuden de betonedede endelser i nom.sg./pl. -ой, -ая, -ое, -ые. Også her optræder endelsen -ие i nom.pl. som grafisk variant efter velarerne г, к, х samt hvislelydene ж og ш: дорогой - дорогие, городской - городские, сухой - сухие, чужой - чужие, большой - большие. Også i bøjningen udskiftes efter normale ortografiske regler et ы i endelsen med и efter г, к, х, ж og ш: дорогим, дорогие, дорогих, дорогими, дорогих; большим, большие, больших, большим, большими, больших.

Mønster:

	Stammebetoning	Endebetoning
Sg.		
Mask.		
Nom.	толст-ый	крут-ой
Gen.	толст-ого	крут-ого
Dat.	толст-ому	крут-ому
Akk.	толст-ый/-ого	крут-ой/-ого
Ins.	толст-ым	крут-ым
Lok.	толст-ом	крут-ом

Fem.

Nom.	толст-ая	крут-ая
Gen.	толст-ой	крут-ой
Dat.	толст-ой	крут-ой
Akk.	толст-ую	крут-ую
Ins.	толст-ой (-ою)	крут-ой (-ою)
Lok.	толст-ой	крут-ой

Neut.

Nom.	толст-ое	крут-ое
Gen.	толст-ого	крут-ого
Dat.	толст-ому	крут-ому
Akk.	толст-ое	крут-ое
Ins.	толст-ым	крут-ым
Lok.	толст-ом	крут-ом

Pl.

Nom.	толст-ые	крут-ые
Gen.	толст-ых	крут-ых
Dat.	толст-ым	крут-ым
Akk.	толст-ые/-ых	крут-ые/-ых
Ins.	толст-ыми	крут-ыми
Lok.	толст-ых	крут-ых

Eksempler på adjektiver med betoning på endelsen: береговой, большой, вековой, головной, голубой, городской, гробовой, густой, дорогой, живой, крутой, молодой, плохой, простой, пустой, ручной, святой, сухой, хромой, худой, чужой, шерстяной o. a.

Blød bøjning

Den bløde bøjning har i nom.sg./pl. endelserne -ий, -яя, -ее, -ие. De sættes efter stammeudlyd på *blød* (palatal) konsonant. Hertil hører også en række stammebetonede adjektiver med stammeudlyd på ж, ч, ш og щ, der efter normale ortografiske regler ikke kan efterfølges af я, hvorfor endelsen i nom.sg. fem. skrives -ая. Denne endelse betragtes da blot som en grafisk variant. At disse adjektiver hører til den bløde bøjning fremgår af endelserne i de oblique kasus: хороший - хорошего, хорошая - хорошей.

Til den bløde bøjning hører en række adjektiver, der for størstedelens vedkommende falder i to distinkte semantiske grupper:

- a) En række adjektiver betegner temporale relationer. De er afledt af substantiver eller adverbier med en temporal betydning og optræder i antonyme par eller i semantiske rækker: ранний - поздний, утренний - вечерний, давний - недавний, теперешний - тогдашний, нынешний - прежний, зимний - летний - весенний - осенний, вчерашний - сегодняшний - завтрашний o. a. Hertil hører endvidere sammensætninger med -годний og -летний: новогодний, столетний o. a.
- b) En række adjektiver betegner spatiale relationer. De er afledt af substantiver eller adverbier med spatial betydning og optræder ligeledes i antonyme par eller semantiske rækker: верхний - нижний, передний - задний, внешний - внутренний, здешний - тамошний, дальний - ближний, средний - крайний - последний. Hertil hører desuden sammensætninger med -сторонний: всесторонний, посторонний o. a.

Til denne bøjning hører desuden enkelte isolerede adjektiver, der er heterogene i deres semantik: синий, карий, древний, искренний, лишний, порожний, субботный samt замужня (kun fem.!).

Mønster:

Sg.

	Mask.	Fem.
Nom.	ранн-ий	ранн-ья
Gen.	ранн-его	ранн-ей
Dat.	ранн-ему	ранн-ей
Akk.	ранн-ий/-его	ранн-юю
Ins.	ранн-им	ранн-ей (-ею)
Lok.	ранн-ем	ранн-ей

	Neut.	Pl.
Nom.	ранн-ее	ранн-ие
Gen.	ранн-его	ранн-их
Dat.	ранн-ему	ранн-им
Akk.	ранн-ее	ранн-ие/-их
Ins.	ранн-им	ранн-ими
Lok.	ранн-ем	ранн-их

Adjektiver med stammeudlyd på ж, ч, ш, щ erstatter under bøjningen я og ю i positionen umiddelbart efter disse med а og у: свежий – свежая – свежую.

Til den bløde bøjning regnes desuden en række adjektiver med stammeudlyd på ц: бледнолицый о. а., da de i deres paradigme har formerne -лицее, -лицего, -лицему, -лицем, -лицей. Ellers tager de efter normale regler ы, а, у efter ц i stedet for и, я, ю.

Blandet bøjning

Den blandede bøjning omfatter artsadjektiver, der i nom.sg./pl. har endelserne -ий, -ья, -ье, -ьи. De er alle oprindeligt dannet ved hjælp af suffikset -j-. Gruppen omfatter desuden possessivadjektiver af typen мамин og отцов. Deres endelsessæt kombinerer to oprindelige bøjningssystemer, den nominale bøjning (nom.sg.mask.fem.neut., nom.pl. samt akk.sg./pl. fem.neut.) og den pronominale bøjning, der er det moderne russiske adjektivs "normale" bøjningsform (alle øvrige kasus). Da to bøjningssystemer her forenes i ét paradigme, kaldes bøjningen for "blandet".

NB: Nom.sg.mask. ender i virkeligheden på stammeudlyden -j- (det oprindelige dannelsessuffiks), dvs. der er morfologisk set tale om en morfologisk Ø-endelse. Dette -j- fremkalder konsonantveksel (к > ч). Vokalen и foran ѣ i det, der ligner en endelse, er en flygtig vokal, som falder bort i bøjningen (-j- vises ortografisk ved ь foran endelsen). Også ved possessivadjektiverne er der tale om en Ø-endelse i nom.sg.: мамин, отцов.

Artsadjektiver

Mønster:

	Mask.	Fem.
Nom.	собачий-Ø	собачь-а
Gen.	собачь-его	собачь-ей
Dat.	собачь-ему	собачь-ей
Akk.	собачий / собачь-его	собачь-у
Ins.	собачь-им	собачь-ей
Lok.	собачь-ем	собачь-ей

	Neut.	Pl.
Nom.	собачь-е	собачь-и
Gen.	собачь-его	собачь-их
Dat.	собачь-ему	собачь-им
Akk.	собачь-е	собачь-и / -их
Ins.	собачь-им	собачь-ими
Lok.	собачь-ем	собачь-их

Possessivadjektiver

Possessivadjektiverne omfatter de to typer adjektiver på **-ин** (мамин) og **-ов/-ев** (отцов, царев). Ved typen på **-ин** er det oprindeligt nominale bøjningssystem i mask. gen. og dat. arkaisk, idet de pronominale former, dvs. det normale adjektivs former, er normen. Ved **отцов**-typen er de nominale former derimod stadig normen.

Mønster мамин:

	Mask.	Fem.
Nom.	мамин-Ø	мамин-а
Gen.	мамин-ого	мамин-ой
Dat.	мамин-ому	мамин-ой
Akk.	мамин-ого	мамин-у
Ins.	мамин-ым	мамин-ой (-ою)
Lok.	мамин-ом	мамин-ой

	Neut.	Pl.
Nom.	мамин-о	мамин-ы
Gen.	мамин-ого	мамин-ых
Dat.	мамин-ому	мамин-ым
Akk.	мамин-о	мамин-ы / -ых
Ins.	мамин-ым	мамин-ыми
Lok.	мамин-ом	мамин-ых

Мønster отцов:

	Mask.	Fem.
Nom.	отцов-Ø	отцов-а
Gen.	отцов-а	отцов-ой
Dat.	отцов-у	отцов-ой
Akk.	отцов/-а	отцов-у
Ins.	отцов-ым	отцов-ой
Lok.	отцов-ом	отцов-ой

	Neut.	Pl.
Nom.	отцов-о	отцов-ы
Gen.	отцов-а	отцов-ых
Dat.	отцов-у	отцов-ым
Akk.	отцов-о	отцов-ы/-ых
Ins.	отцов-ым	отцов-ыми
Lok.	отцов-ом	отцов-ых

Efternavnes bøjning

Efternavne på -ин og -ов/-ев er gamle possessivadjektiver og bøjes derfor som disse efter den blandede bøjning, selvom de ikke længere er at betragte som adjektiver. Bemærk dog, at den maskuline variant i lok.sg. har den substantiviske endelse -e:

	Sg.mask.	Sg.fem.	Pl.
Nom.	Каренин-Ø	Каренин-а	Каренин-ы
Gen.	Каренин-а	Каренин-ой	Каренин-ых
Dat.	Каренин-у	Каренин-ой	Каренин-ым
Akk.	Каренин-а	Каренин-у	Каренин-ых
Ins.	Каренин-ым	Каренин-ой	Каренин-ыми
Lok.	Каренин-е	Каренин-ой	Каренин-ых

	Sg.mask.	Sg.fem.	Pl.
Nom.	Петров-Ø	Петров-а	Петров-ы
Gen.	Петров-а	Петров-ой	Петров-ых
Dat.	Петров-у	Петров-ой	Петров-ым
Akk.	Петров-а	Петров-у	Петров-ых
Ins.	Петров-ым	Петров-ой	Петров-ыми
Lok.	Петров-е	Петров-ой	Петров-ых

Ubøjelige adjektiver

En lang række adjektiver er kommet ind i russisk som fremmedord. Da de ikke formelt tilpasser sig adjektivernes endelsessystem, opleves de som ubøjelige, dvs. de eksisterer kun i én form. Sådanne ubøjelige adjektiver er: ампир, барокко, банту, беж (også бежевый), бемоль, брутто, нетто, декольте, джерси, коми, люкс, макси, мини, модерн, пик, хаки, хинди, экстра о. а.

Substantiverede adjektiver

Adjektiver glider let over i klassen af substantiver. Overgangen sker formodentlig ved at det substantiv, som adjektivet oprindeligt er attribut til, underforstås, hvorefter adjektivet overtager alle substantivets funktioner og dermed også kan optræde som overled for et andet adjektiv: новая столовая. Vøjningsmæssigt følger de det pågældende adjektivs paradigme. Eksempler på substantiverede adjektiver: столовая, ванная, рядовой, рабочий, мостовая, мороженое, животное, насекомое, родные, наличные о. а.

Flygtige vokaler

Ved dannelsen af kortformen optræder flygtigt -o- eller -e- i mask.sg. i følgende tilfælde:

- 1) Stammen ender på en gruppe bestående af konsonant + к. Her indskydes efter *hård* konsonant før к et flygtigt -o-: кратк-ий - краток. Efter *blød* konsonant før к indskydes et flygtigt -e-: горький - горек.
- 2) Stammen ender på en gruppe bestående af konsonant (dog ikke н!) + н: Her indskydes efter *hård* konsonant før н et flygtigt -o-: полный - полон, смешной - смешон (NB: ш er hård!). Efter *blød* konsonant før н indskydes flygtigt -e-: больной - болен.
- 3) Stammen ender på -нн-:
 - a) I adjektiver på -ственный indskydes flygtigt -e-: ответственный - ответственен (i bogsprog dog også ответствен. Det samme gælder ved en række adjektiver på -енный: благословенный - благословен, смиренный - смирен, блаженный - блажен, смиренный - смирен о. а.).
 - b) I øvrige adjektiver på -енный, -инный, -онный indskydes et flygtigt -e-: современный - современен, длинный - длинен, склонный - склонен.
 - c) I adjektiver med betonet -a- foran нн indskydes et flygtigt -e-: постоянный - постоянен. Hvis -a- foran нн ikke er betonet, indskydes ikke flygtig vokal: воспитанный - воспитан.
- 4) Følgende adjektiver med stamme på -л- og -р- indskyder flygtigt -e-: светлый - светел, теплый - тепел, кислый - кисел. Flygtigt -o- indskyder: долгий - долог, злой - зол, острый - остёр, хитрый - хитёр.

Adjektivernes betoning

Langformer

Langformerne har fast betoning i alle former. Betoningen kan ligge på stammen (белый, красный, оранжевый, железный, деревянный о. а.) eller på endelsen (голубой, мужской, худой, большой о. а.).

Kortformer

I kortformerne optræder bevægelig accent, idet betoningen kan skifte mellem stamme og endelse. Dette giver grundlag for at skelne mellem tre betoningstyper:

1) Betoningen ligger fast på stammen i alle genera og begge numeri:

красив-Ø
красив-а
красив-о
красив-ы

2) Betoningen ligger på stammen i mask.sg. og forskydes til endelsen i de øvrige former:

горяч-Ø
горяч-а
горяч-о
горяч-и

3) Betoningen forskydes til endelsen i fem.sg. men ligger på stammen i de øvrige former:

верн-Ø (NB: flygtigt -е- indskydes i stammens udlydende konsonantgruppe)
верн-а
верн-о
верн-ы

Komparerede former

I komparativ dannet med suffikserne -е og -ше ligger betoningen på stammen: короч-е, стар-ше. I komparativ dannet med suffikset -ее (-ей) kan betoningen ligge enten på stammen (красив-ее) eller på suffikset (бел-ее). Styrende for betonings-

valget er i reglen betoningen af kortformen i fem. sg.: бел-а - бел-ее, весел-а - весел-ее.

I superlativ ligger betoningen ved enstavelsesstammer på suffikset: легк-ий - легчайш-ий. I øvrige tilfælde betones superlativ som positivformen: красив-ый - красивейш-ий. Undtagelser: богатый - богатейший, глубокий - глубочайший, здоровый - здоровейший.

PRONOMENET

Indledning

Pronominer (местоимения) fungerer i sætningen på samme måde som substantiver, adjektiver og numeraler, dvs. optræder i de samme syntaktiske roller. Af denne årsag har man ofte sat spørgsmålstejn ved deres selvstændighed som ordklasse, og i mange grammatikker optræder de som undergrupper under substantiver og adjektiver, idet man så taler om "substantiviske" og "adjektiviske" pronominer. En hovedårsag til dette er de formelle karakteristika: Visse pronominer minder såvel i udseende som funktion om substantiver, f. eks. я, ты, кто, что, mens andre til forveksling - også i deres ydre form - ligner adjektiver, jfr. мой, какой, такой, который, каждый osv. Enkelte ter sig som numeraler, jfr. сколько, столько og не-сколько. Dertil kommer, at de besidder det samme sæt af grammatiske kategorier som substantiver og adjektiver og ikke udmærker sig ved særlige, egne, kategorier.

Såvel formelt som funktionelt udgør de således en særdeles heterogen gruppe, hvilket er en medvirkende årsag til, at forskerne er i tvivl om, hvorvidt de udgør en egentlig ordklasse. På trods af deres heterogenitet har de imidlertid én ting til fælles: De benævner ikke nogen genstand i den ydresproglige virkelighed, heller ikke nogen kvalitet, der kan tænkes om en sådan genstand. Vi kan altså ikke tale om nogen leksikalsk betydning hos dem. Hvad vi derimod finder som et karakteristisk træk ved pronominer, er deres *henvisende* funktion. De peger på en genstand (кто) eller en egenskab (какой) i den ydresproglige virkelighed, idet de træder i stedet for denne genstand i sætningen. Pronominer erstatter således substantiver (tingsord) og adjektiver og numeraler (der begge er egenskabsord), og deres betydning kan ikke forstås, hvis ikke vi kender den genstand eller den egenskab, de henviser til. Et он har ingen mening, før vi ved, om det henviser til стол 'bord', капитан 'kapitajn' eller Андрей 'Andrej' og således betyder enten 'den/det' eller 'han'. Og et interrogativt pronomen som кто 'hvem' har ligefrem som funktion at opklare, hvilken genstand, der er handlingssubjekt, ved at spørge om det. På samme måde spørger den oblikke form кого 'hvem' efter handlingens objekt.

Denne henvisende funktion gør visse pronominer til et egentligt *deiktisk* fænomen på samme måde som personkategorien hos verbet, idet de signalerer talehandlingens parter. Andre "låner" deres "betydning" gennem referencen til genstande i den ydresproglige virkelighed. Atter andre "viser tilbage" til noget, der er sagt tidligere i det sproglige forløb, og har derved en *anaforisk* funktion. I nogle tilfælde viser pronominer frem til noget, der kommer senere i taleforløbet; de siges derfor at have *kataforisk* funktion. Endelig er der nogle, der etablerer *relation* mellem elementer i det sproglige forløb og således gør det muligt at undgå hele tiden at nævne den samme genstand. Et yderligere særtræk, der adskiller pronominer fra substantiver, er deres manglende evne til at lade sig bestemme af et attribut, hvilket jo ellers er en normal foreteelse hos substantivet.

Pronominers henvisningsfunktion, deres evne til at stå i stedet for og repræsentere et substantiv, forekommer at være så speciel, at det er berettiget at holde fast i dem som en egentlig ordklasse. Pronominer er således en ordklasse, hvis medlemmer henviser til et substantiv eller et element med substantivets funktion, uden på nogen måde at benævne dettes genstand samtidig med, at de manifesterer substantivets grammatiske kategorier genus, animathed, numerus og kasus. Samtidig er de deklinable, hvilket adskiller dem fra gruppen af pronominaladverbier, som de ellers funktionelt har meget tilfælles med.

Ud fra deres specifikke funktion deler pronominer sig i en række distinkte grupper. Mange pronominer viser sig dog at kunne optræde i flere funktioner og går derfor igen i de forskellige grupper, hvoraf vi her vil udskille som de vigtigste: Personlige pronominer, det refleksive pronomen, det reciprokt-refleksive pronomen, possessive pronominer, demonstrative pronominer, identifikative pronominer, definite pronominer, generaliserende pronominer, interrogative pronominer, relative pronominer, negative pronominer og indefinitte pronominer.

Personlige pronominer

Gruppen af personlige pronominer (личные местоимения) omfatter nominativformerne я 'jeg', ты 'du', он 'han', она 'hun', оно 'den/ det', они 'de' og de tilhørende oblique kasusformer, der alle dannes af andre stammer end nominativformen.

Kun 3. persons pronomen skelner formelt genus: mask. он-Ø (NB: "nulendelse"), neut. он-о, fem. он-а. 1. og 2. persons personlige pronomen er genusneutral. Her afhænger genustolkningen af det naturlige køn hos den genstand, pronomenet henviser til, hvilket kun fremgår formelt i verbets præteritum/konditionalis, hvor pronomenet er eneste personmarkør: я читал (бы) : я читала (бы).

3. persons personlige pronomen kaldes undertiden for det anaforske pronomen, fordi det ofte fører tilbage til en genstand, der er nævnt tidligere i taleforløbet.

	1. pers.		2. pers.	
	sg.	pl.	sg.	pl.
Nom.	я	мы	ты	вы
Gen.	меня	нас	тебя	вас
Dat.	мне	нам	тебе	вам
Akk.	меня	нас	тебя	вас
Ins.	мною	нами	тобой	вами
Lok.	мне	нам	тебе	вам

	3. pers.		
	sg.		pl.
	mask./neut.	fem.	
Nom.	он/оно	она	они
Gen.	его	её	их
Dat.	ему	ей	им
Akk.	его	её	их
Ins.	им	ей	ими
Lok.	нём	ней	них

NB: Ved 3. persons personlige pronomen indskydes et н-forslag i de oblikke kasus efter præposition (dog ikke efter *благодаря* 'takket være', *вне* 'uden for', *вопреки* 'på trods af', *вследствие* 'som følge af', *навстречу* 'hen imod', *относительно* 'angående', *подобно* 'i lighed med', *согласно* 'i overensstemmelse med'):

Nom.	он/оно	она	они
Gen.	у него	у неё	у них
Dat.	к нему	к ней	к ним
Akk.	на него	на неё	на них
Ins.	с ним	с ней	с ними
Lok.	о нём	о ней	о них

Bemærk, at dette н-forslag ikke optræder ved det enslydende possessive pronomen: *у его/её/их отца* 'hos hans/hendes/deres far'.

I ins. optræder i poetisk sprogbrug formerne *мною, тобою, ею* (нею)

Brug

Det personlige pronomen henviser til parterne i talesituationen. 1. person står for den talende, adressanten, mens 2. person henviser til adressaten. 3. person henviser til en genstand, der hverken er adressant eller adressat, eller til en genstand, der er kendt fra det forudgående taleforløb.

1. person pl. (*мы*) anvendes i sagprosa og lignende bogsproglige situationer i den såkaldte pluralis majestatis-funktion, der inkluderer læseren i subjektet.

2. person pl. (*вы*) anvendes ved høflig tiltale.

Det refleksive pronomen

I russisk forekommer kun det refleksive pronomen (возвратное местоимение) себя 'sig', der ikke har nogen nominativ, eftersom det udelukkende kan optræde i objektrollen.

Nom.	-
Gen.	себя
Dat.	себе
Akk.	себя
Ins.	собой/собою
Lok.	себе

Brug

Det refleksive pronomen bruges til at signalere identitet mellem handlingssubjektet og handlingsobjektet (såvel direkte som indirekte objekter): он хорошо знает самого себя 'han kender sig selv godt'; он хорошо владеет собой 'han har godt styr på sig selv' osv.

NB: Formen bruges om subjekter i alle personer: я/ты/он/она/мы/ вы/они купил(-а/-и) себе машину 'jeg/du/han/hun/vi/I/de købte mig/dig/sig/os/jer/sig en bil'.

Det reciprok-refleksive pronomen

Det reciprok-refleksive pronomen (взаимно-возвратное местоимение) друг друга 'hinanden' består af to elementer, hvoraf kun det sidste bøjes afhængigt af den syntaktiske rolle, pronomenet har i sætningen.

Nom.	-
Gen.	друг друга
Dat.	друг другу
Akk.	друг друга
Ins.	друг другом
Lok.	друг о друге

Brug

Pronomenet angiver, at et subjekt, der består af to eller flere individer, udfører en handling, der udføres gensidigt på en måde, så rollen som subjekt og objekt skifter imellem disse individer. Pronomenet har ikke nogen nominativ, da udgangspunktet er objektrollen.

Possessive pronominer

Possessive pronominer (притяжательные местоимения) består af 1. og 2. persons personlige pronomen мой 'min' og твой 'din', der bøjes i genus, animathed, numerus og kasus, samt 3. persons possessive pronomen, der er en ubøjelig form af det anaforske pronomen. Det består af to genusbestemte singularisformer: ero (mask./ neut.) 'hans', eë (fem.) 'hendes' og den genusneutrale pluralisform их 'deres'. Til gruppen hører endelig det refleksivt-possessive свой 'sin'.

1. persons possessive pronomen singularis:

Nom.	мой/моё	моя	мои
Gen.	моего	моей	моих
Dat.	моему	моей	моим
Akk.	=Nom./Gen.	мою	=Nom./Gen.
Ins.	моим	моей	моими
Lok.	моём	моей	моих

Som мой bøjes 2. persons possessive pronomen твой samt det refleksivt possessive pronomen свой.

1. persons possessive pronomen pluralis:

Nom.	наш/наше	наша	наши
Gen.	нашего	нашей	наших
Dat.	нашему	нашей	нашим
Akk.	=Nom./Gen.	нашу	=Nom./Gen.
Ins.	нашим	нашей	нашими
Lok.	нашем	нашей	наших

Som наш bøjes 2. pers. poss. pron. ваш.

1. og 2. persons possessive pronominer (мой, твой, наш, ваш) optræder som kongruerende attribut: мой/твой/наш/ваш дом; моего/твоего/нашего/вашего отца; моя/твоя/наша/ваша книга; мою/твою/нашу/вашу книгу osv.

3. persons possessive pronomen, der består af de ubøjelige former его (mask./neut.), eë (fem.) og их (pl.), optræder som ikke-kongruerende attribut: его/ее/их дом; его/ее/их домов osv.

Brug

Possessive pronominer angiver et tilhørsforhold til én af parterne i talesituationen. 1. persons possessive pronomen viser tilbage til adressanten, mens 2. persons possessive pronomen viser tilbage til adressaten. 3. persons personlige pronomen henviser derimod til en udenforstående genstand, der optræder som en komponent af udsagnsindholdet og ikke er direkte involveret i talesituationen.

Pronomenet *свой* bruges, når possessivpronomenet skal vise tilbage til subjektet, uanset om dette er 1., 2. eller 3. person: *я/ты/он/Андрей читал свое письмо* 'Jeg/du/han/Andrej læste mit/dit/sit brev'. NB: Mens det refleksevenne *свой* kan erstattes af 1. og 2. persons possessive pronomen (*Я читал мое письмо* 'Jeg læste mit brev'; *Ты читал твое письмо* 'Du læste dit brev'), er en sådan udskiftning umulig med 3. persons possessive pronomen, da dette pronomen vil vise hen til en person, der er forskellig fra subjektet: *Андрей читал его письмо* 'Andrej læste hans brev' (brevet er ikke Andrejs men en andens). Her kan kun anvendes pronomenet *свой*: *Андрей читал свое письмо* 'Andrej læste sit brev'.

Demonstrative pronominer

Demonstrative pronominer (указательные местоимения) omfatter nominativformerne *этот, эта, это, эти, тот, та, то, те, такой, такая, такое, такие, таковой, таковая, таковое, таковые, таков, такова, таково, таковы, сей* (arkaisk), *столько* samt tilhørende oblique former (gælder ikke *таков*, der kun optræder i nominativ).

ЭТОТ

Nom.	этот / это	эта	эти
Gen.	этого	этой	этих
Dat.	этому	этой	этим
Akk.	=Nom. / Gen.	эту	=Nom./Gen
Ins.	этим	этой	этими
Lok.	этом	этой	этих

ТОТ

Nom.	тот/то	та	те
Gen.	того	той	тех
Dat.	тому	той	тем
Akk.	=Nom./Gen.	ту	=Nom./Gen.
Ins.	тем	той	теми
Lok.	том	той	тех

такой

Nom.	такой / такое	такая	такие
Gen.	такого	такой	таких
Dat.	такому	такой	таким
Akk.	=Nom. / Gen.	такую	=Nom./Gen.
Ins.	таким	такой	такими
Lok.	таком	такой	таких

Pronomenet таковой bøjes som такой. Det er bogsprogligt og arkaiserende. Det samme gælder таков, der kan betragtes som en kortform af таковой. Det kan derfor ikke undre, at det udelukkende optræder i nom. og at det anvendes prædikativt: таков (mask.), таково (neut.), такова (fem.), таковы (pl.).

Det arkaiske pronomen сей optræder hovedsageligt i nominativformen сей samt i fraseologiske sammensætninger af typen по сей день, до сего дня, сию минуту, до сих пор, сими словами osv. Det indgår desuden i adverbiet сегодня, der i sig selv historisk set er en fraseologisme. Det mødes i den klassiske litteratur og havde følgende paradigme, hvoraf kun et begrænset antal former lever videre i fraseologierne:

сей

Nom.	сей/сие	сия	сии
Gen.	сего	сей	сих
Dat.	сему	сей	сим
Akk.	=Nom./Gen.	сию	=Nom./Gen.
Ins.	сим	сей	сими
Lok.	сем	сей	сих

столько

Nom.	столько
Gen.	стольких
Dat.	стольким
Akk.	=Nom./Gen.
Ins.	столькими
Lok.	стольких

Brug

Demonstrative pronominer udtrykker deiksis, dvs. henviser i forhold til et målepunkt, jfr. personkategorien hos verbet og de personlige pronominer. Her er der imidlertid tale om henvisning i forhold til akse "nær-fjern", idet målepunktet er det

sted, hvor den talende befinder sig og som derfor defineres som "nær". Pronomenet *этот* betegner nærhedsdeiksis ("her hos mig" - 1. persons deiksis), mens *тот* betegner fjernhedsdeiksis ("der hos dig" - 2. persons deiksis). I russisk dækker *тот* hele fjernhedsdeiksis, idet moderne russisk ikke skelner mellem "nær fjernhed" og "fjern fjernhed" (som f.eks. i dansk, der vel stadig har tredelingen 'denne' - 'den' - 'hin', hvor 'hin' betegner den fjerneste form for fjernhed (svarende til 3. persons deiksis)).

*Russisk havde også tidligere denne tredelte deiksis, idet pronomenet *съ* (> *сей*) oprindeligt var det pronomen, der udtrykte nærhedsdeiksis. Til at udtrykke "nær fjernhed" havde man pronomenet *тъ* (> *тот*), mens "fjern fjernhed" udtryktes ved pronomenet *онъ*, der imidlertid mistede sin funktion som demonstrativt pronomen og i stedet gled ind i rollen som ny nominativ til 3. persons personlige pronomen til erstatning for de bortfaldne nominativ- og akkusativformer *и* og *ь* (*нь*) af det anaforske pronomen, der ellers havde funktion som 3. persons personlige pronomen. Rester af den oprindelige funktion genfindes dialektalt og i talesproget i formen *оный*, der bøjes som *каждый*.

Pronomenet *такой* viser hen til en egenskab, der er nævnt tidligere i taleforløbet eller som bliver nævnt senere. Pronomenet *столько* henviser på samme måde til en kvantitet.

NB: *Такой* udtrykker ofte, at den pågældende egenskab er til stede i betydelig grad: *Она такая красивая* 'Hun er så smuk'.

Det udelukkende prædikativt optrædende *таков/-а/-о/-ы* udtrykker en identificerende sammenligning med en kvalitet, der har været nævnt i taleforløbet.

Identifikative pronominer

Identifikative pronominer (отождествляющие местоимения) består af pronominerne *тот же*, *такой же*, *тот самый*, *такой же самый* samt de negerede *не тот*, *не такой*. Endelig kan hertil regnes *другой* og *иной*, begge med betydningen 'en anden (en)'.

De bøjes som *тот*, *такой* og *самый*. *Другой* og *иной* bøjes som et endelsesbetonet adjektiv (hård bøjning). De sammensatte pronominer *тот же*, *тот самый* osv. er karakteriseret ved at det kongruerende pronominale element er ledsaget dels af partiklen *же*, dels af et andet pronominalt element *самый*, der ligeledes kongruerer. Evt. er begge elementer tilstede som i *такой же самый*. Disse ledsagende elementer tjener til at understrege identiteten.

Brug

Identifikative pronominer benyttes til at understrege identitet eller manglende identitet mellem en genstand eller en kvalitet og den genstand/kvalitet, som de henviser til.

Definitte pronominer

Definitte pronominer (определительно-уточняющие местоимения) omfatter nominativformerne *весь, один, сам, самый* og de tilhørende oblique former.

весь

Nom.	<i>весь / всё</i>	<i>вся</i>	<i>все</i>
Gen.	<i>всего</i>	<i>всей</i>	<i>всех</i>
Dat.	<i>всему</i>	<i>всей</i>	<i>всем</i>
Akk.	=Nom./Gen.	<i>всю</i>	=Nom./Gen.
Ins.	<i>всем</i>	<i>всей</i>	<i>всеми</i>
Lok.	<i>всём</i>	<i>всей</i>	<i>всех</i>

один

Nom.	<i>один / одно</i>	<i>одна</i>	<i>одни</i>
Gen.	<i>одного</i>	<i>одной</i>	<i>одних</i>
Dat.	<i>одному</i>	<i>одной</i>	<i>одним</i>
Akk.	=Nom./Gen.	<i>одну</i>	=Nom./Gen.
Ins.	<i>одним</i>	<i>одной</i>	<i>одними</i>
Lok.	<i>одном</i>	<i>одной</i>	<i>одних</i>

сам

Nom.	<i>сам / само</i>	<i>сама</i>	<i>сами</i>
Gen.	<i>самого</i>	<i>самой</i>	<i>самих</i>
Dat.	<i>самому</i>	<i>самой</i>	<i>самим</i>
Akk.	=Nom./Gen.	<i>саму</i>	=Nom./Gen.
Ins.	<i>самим</i>	<i>самой</i>	<i>самими</i>
Lok.	<i>самом</i>	<i>самой</i>	<i>самих</i>

NB: Ved siden af fem. sg. *саму* træffes formen *самоё*.

самый

Bøjes som adjektivet *красный* (hård bøjning).

Brug

Definitte pronominer bruges til at præcisere og nærmere bestemme den genstand, de henviser til. Bemærk, at flertalsformen *одни* har betydningen 'nogle'.

Generaliserende pronominer

De generaliserende pronominer (определятельно-обобщающие местоимения) består i russisk af каждый 'enhver', всякий 'alle og enhver', любой 'hvem som helst', всё (sg.) 'alt, helt', все (pl.) 'alle'.

Pronominerne каждый, всякий og любой bøjes som adjektivet красный (hård bøjning). Også всё (sg.) og все (pl.) hører til denne gruppe. Se bøjningen under definite pronominer.

Brug

Generaliserende pronominer anvendes til at signalere, at den genstand, der henvises til, omfattes i sin totale eksistens.

Interrogative pronominer

Interrogative pronominer (вопросительные местоимения) omfatter кто, что, какой, каков, чей, сколько, который samt det prædikativt anvendte каков. Til gruppen kan også regnes sammensætninger af typen кто такой, что такое osv.

	кто	что	сколько
Nom.	кто	что	сколько
Gen.	кого	чего	скольких
Dat.	кому	чему	скольким
Akk.	кого	что	=Nom./Gen.
Ins.	кем	чем	сколькими
Lok.	ком	чём	скольких

Pronomenet сколько styrer i nominativ genitiv pluralis: сколько студентов? I de oblique kasus kongruerer det med substantivets kasus: скольких студентов, скольким студентам, сколькими студентами. скольких студентах.

	какой		
Nom.	какой / какое	какая	какие
Gen.	какого	какой	каких
Dat.	какому	какой	каким
Akk.	=Nom./Gen.	какую	=Nom./Gen.
Ins.	каким	какой	какими
Lok.	каком	какой	каких

чей

Nom.	чей / чьё	чья	чьи
Gen.	чьего	чьей	чьих
Dat.	чьему	чьей	чьим
Akk.	=Nom./Gen.	чью	=Nom./Gen.
Ins.	чьим	чьей	чьими
Lok.	чьём	чьей	чьих

NB: Som det ses, ligner pronomenet чей bøjningsmæssigt gruppen af artsadjektiver (волчий, собачий m.v.).

который

Bøjes som adjektivet красный (hård bøjning).

каков

Forekommer kun i nominativformerne каков/какова/каково/каковы.

Brug

Interrogative pronominer benyttes til at indlede spørgende konstruktioner, idet de markerer den genstand eller den kvalitet, som den talende ønsker information om. Deres funktion er således at henvise til et element, som den talende er usikker på eller uvidende om, og dermed fremprovokere en reaktion fra adressaten, hvorved denne usikkerhed/uvidenhed elimineres.

Кто anvendes principielt om animata eller inanimata, der kan siges at rumme forestillingen om animata (f.eks. народ). Что anvendes derimod udelukkende om inanimata. Ligesom disse to pronominer henviser også сколько til genstande, idet dette pronomen fokuserer på det kvantum, hvori en genstand optræder. De øvrige pronominer henviser i modsætning til кто og что til kvaliteter ved genstande, hvilket nærmer dem til adjektiverne, som de også ligner i formel henseende. Pronominerne какой og каков spørger direkte efter en kvalitet, idet каков alene kan bruges prædikatvt. Med который søger den talende at få defineret en kvalitets plads i en række af muligheder: который час? 'hvad er klokken?' (egl. 'hvilken time?'), в котором году? 'i hvilket år?'. På samme måde fungerede det nu arkaiske кой, der havde følgende bøjning:

Nom.	кой / кое	коя	кои
Gen.	коего	коей	коих
Dat.	коему	коей	коим
Akk.	=Nom./Gen.	кую	=Nom./Gen.
Ins.	коим	коей	коими
Lok.	кoем	коей	коих

Nogle af bøjningsformerne lever videre i fraseologismer som ни в коем случае 'under ingen omstændigheder'.

Pronomenet чей søger at identificere en genstands relation til en anden, f.eks. et ejerskabsforhold eller et andet tilhørsforhold: Чья это книга? 'Hvis bog er det? = Hvem ejer denne bog?'; Чья это музыка? 'Hvis musik er det? = Hvem har skrevet dette musikstykke?'

Relative pronominer

Relative pronominer (относительные местоимения) er følgende nominativformer который, кто, что, чей, какой, каковой (arkaisk), кой (arkaisk), сколько med tilhørende oblique former samt sammensætninger af typen кто такой, что такое osv. Som det ses, er de stort set identiske med de interrogative pronominer, hvilket også gælder bøjningen. Det arkaiske кой ville dog i denne funktion i nom. fem. have formen кая. Каковой bøjedes som какой.

Brug

Relative pronominer viser tilbage til genstande og kendetegn, der er nævnt tidligere i taleforløbet. De fungerer derfor hyppigt som konjunktionsord i bisætninger, som de således knytter sammen med hovedsætningen: Я знаю студента, который сидит в библиотеке 'Jeg kender studenten, der sidder i biblioteket'. Ofte indeholder hovedsætningen et formelt korrelat i form af et demonstrativt pronomen, som det relative pronomen kan vise tilbage til: Он тот, который может решить эту задачу 'Han er den, der kan løse denne opgave'.

Negative pronominer

Negative pronominer (отрицательные местоимения) er nominativformerne никто, ничто, ничего, никакой, ничей og deres oblique former. Dertil kommer formerne некого, нечего, hvortil der ikke findes nominativformer. De danner derimod regelmæssigt de øvrige oblique former.

Negative pronominer er karakteriseret ved præfikserne ни- og не-. Det pronominale element bøjes som de interrogative pronominer кто, что og какой.

NB: Præpositioner indskydes mellem det negerende præfiks og selve pronominaldelen: Ни у кого не было карандаша 'Ingen havde en blyant; Der var ikke nogen, der havde en blyant'; Я ни о чем не говорил 'Jeg har ikke sagt noget om noget som helst'; Мне не с кем поговорить об этом 'Jeg har ingen at tale med om dette'; Нам не о чём разговаривать 'Vi har ikke noget at tale om'.

NB: Sætninger med negativt pronomen med præfikset ни- indeholder tillige negation af prædikatskernen ("dobbelt nægtelse"): Никто не знал об этом 'Ingen kendte til dette'.

Brug

Negative pronominer benyttes til at markere ikke-eksistens af en genstand eller et kendetegn: Не с кем разговаривать 'Der er ikke nogen at tale med; Jeg har ikke nogen at tale med'.

Indefinitte pronominer

Gruppen af indefinitte pronominer (неопределенные местоимения) omfatter nominativformerne кто-нибудь, что-нибудь, кто-то, что-то, кто-либо, что-либо, кое-кто, кое-что, некто, нечто, некоторый, некий (arkaisk), несколько og de tilhørende oblique former.

Indefinitte pronominer er karakteriseret ved postfikserne -нибудь, -то, -либо, der efterhænges de spørgende pronominer кто, что, samt præfikserne не- og кое-, der foranstilles. Vøjes som кто, что, который og сколько. Некий havde følgende bøjning:

	sg.	
Nom.	некий / некое	некая
Gen.	некого	некоей/некой
Dat.	некому	некоей/некой
Akk.	=Nom./Gen.	некую
Ins.	некоим/неким	некоей/некой
Lok.	некоем	некоей/некой

	pl.	
Nom.	некие	
Gen.	некоих/неких	
Dat.	некоим/неким	
Akk.	=Nom./Gen.	
Ins.	некоими/некими	
Lok.	некоих/неких	

Brug

Indefinitte pronominer udtrykker, at en genstand opfattes som ubestemt. Hvis ubestemtheden er fuldstændig og tillige præget af den talendes indifferens, benyttes pronominer med -нибудь. Disse pronominer har således underforstået betydningen 'en eller anden' (= hvem som helst). Former med postfikset -либо har samme betydning men er bogsproglige. Hvis ubestemtheden alene går på en genstand, hvis eksistens er den talende bekendt men hvis identitet han ikke kan fastslå, bruges pronominer med -то, der således har betydningen 'nogen/noget bestemt men for mig ukendt'. Former med кое- udtrykker, at den talende er bekendt med en genstand men ikke afslører denne over for sin samtalepartner: Я кое-что знаю о нем 'Jeg ved et og andet om ham'. Некий har betydningen 'en vis'. Former med не- (некий, некто, нечто) er arkaiske eller arkaiserende. Der er tale om gamle kirkeslavismer.

NUMERALET

Indledning

I lighed med pronomenet betegner numeralet (имя числительное) ikke nogen genstand eller en kvalitet, der kan tænkes tilskrevet en genstand. Morfologisk er numeralerne præget af en stor uensartethed, idet de ikke følger noget bestemt bøjningsmønster, der kan siges at være specifikt for ordklassen. Den vigtigste årsag til at fastholde dem som ordklasse er derfor semantisk, nemlig det faktum, at de henviser til en bestemt rækkefølge: en bestemt plads i en talrække. Det ejendommelige er i den forbindelse, at de henviser til et andet tegnsystem, hvor betydning er defineret ved en bestemt position eller plads: Når de første ti pladser i opadgående retning (0-9) er brugt, genbruges de samme pladser, men nu forskudt, så hver position til venstre for den første række giver dem en ny og højere værdi. Vi har således først rækken af enere til højre, dernæst rækken af tiere umiddelbart til venstre for enerne, dernæst rækken af hundreder til venstre for tierne og så fremdeles. Numeralernes funktion er således at holde orden på genstande i virkeligheden ved at henvise til den plads, de har i dette tegnsystem. I denne forstand refererer talord til et matematisk begreb. Deres funktion i forbindelse med et substantiv er imidlertid at angive antallet, hvori den genstand, som det pågældende substantiv benævner, optræder. Hvis de derimod optræder uden et substantiv, refererer de til det matematiske begreb, tallet, alene. Denne vekslen mellem snart at referere til et abstrakt matematisk begreb, et *tal*, og en konkret mængdeangivelse, et *antal*, er et særtræk ved numeralet.

Numeralerne omfatter efter deres semantiske funktion en række distinkte grupper, kaldet kardinaltal (grundtal, количественные числительные), ordinaltal (ordenstal, порядковые числительные), kollektivtal (собирательные числительные) og brøktal (дробные числительные). Morfologisk betragtet er disse grupper præget af stor heterogenitet. Der er stort set ikke noget bøjningsmønster, der er gennemgående og fælles for numeralerne. Ordinaltal opfører sig som rene adjektiver og kunne derfor henregnes som en undergruppe af adjektiverne. At de alligevel bør regnes som numeraler skyldes, at de står i et direkte afledningsforhold til kardinaltallene. Alle øvrige grupper opviser særlige træk, der undertiden er så specifikke, at de kun gælder enkelte medlemmer af en gruppe.

Grænsen mellem numeraler og andre ord, f.eks. substantiver og adverbier, der betegner en mængde, er flydende: масса, мало, много, несколько, сколько, столько, вдвоем, втроем, вчетвером, впятером, дважды, трижды, четырежды, вдвое, втрое, половина, треть, четверть osv. Skønt de semantisk har meget tilfælles med numeralerne og ofte står i et direkte afledningsforhold til dem, vil vi imidlertid her udelukkende betragte deklinerbare ord som numeraler. Dette krav om formel bøjning udelukker i sig selv, at de adverbielle kvantitetsord kan betragtes som numeraler. Imidlertid adskiller de sig sammen med substantiviske kvantitetsord fra

numeralerne ved ikke at kunne henvise til en konkret plads i talrækken, og dette er den væsentligste begrundelse for ikke at medtage adverbier eller substantiviske kvantitetsord under numeraler. Et ord som тысяча 'tusinde' må derfor efter sin funktion deles i to: Det er numerale, når det henviser til en bestemt plads i talrækken, og det er substantiv, når det bruges til at angive en mængde af en betydelig størrelse. Bemærk, at det i sidstnævnte tilfælde kan optræde i pluralis: тысячи зрителей 'tusinder af seere'. Det er ligeledes den konkrete henvisning til en plads i talrækken, der sammen med den særlige "totalitetsbetydning" karakteriserer kollektivtallene (оба/обе, двое, трое, четверо osv.), som er årsagen til, at disse skal betragtes som talord.

Til kardinaltal må regnes de såkaldt ubestemte talord (неопределенно-количественные числительные), der angiver en ubestemt mængde: несколько, сколько, столько, мало, немало, много, немного. Ganske vist henviser de ikke præcist til en position på tallinjen. Men de opfører sig syntaktisk som "almindelige" kardinaltal, idet de i Nom./Akk. regerer det tilhørende substantivs kasus: много чая, много книг, много человек, несколько человек. I de oblikke kasus uden for Akk. kongruerer gruppens medlemmer med substantivets kasus, idet dog de ubøjelige former мало, немало kun optræder i Nom./Akk. og uden for disse kasus erstattes af oblikke former af немногие (мало) og многие (немало). Gruppen kan ikke betragtes som adverbier på grund af medlemmernes deklination. Det bemærkes, at несколько, сколько og столько på grund af deres referencebetydning kan opfattes som pronominer og derfor også kan behandles under denne ordklasse.

Numeralerne er nominer, og de udtrykker derfor de grammatiske kategorier, der er særegne for gruppen af nominer: genus, animathed og kasus. Numerus udtrykker de imidlertid ikke, idet deres "numerusbetydning" er selve deres semantiske indhold og ikke en grammatisk betydning. Kun talordet один skelner mellem en singularisform (один/одна/одно) og en pluralisform (одни), men der er her betydningsmæssig forskel, idet одни betyder 'nogle'. Одни optræder dog sammen med *pluralia tantum* i sin grundbetydning 'en'. Numeraler kan i almindelighed ikke bestemmes af et attribut.

Ud fra deres strukturelle særtræk kan numeraler opdeles i usammensatte (простые числительные) og sammensatte (составные числительные).

Usammensatte numeraler består af én ordform: один, два, десять, двенадцать, пятьдесят, девяносто, двести, девятьсот, двое, пятеро, полтора o. a. Historisk set har de forskellig oprindelse, idet nogle er simple (uafledte) og derfor usammensatte i egentlig forstand: один, два, три, четыре, пять, шесть, семь, восемь, девять, десять, сорок, девяносто, сто, тысяча, миллион, миллиард samt ноль/нуль. Disse numeraler er karakteristiske ved sammenfald mellem rod og stamme. De øvrige numeraler i denne gruppe er kun usammensatte fra et synkront synspunkt, idet de historisk er produkter af afledninger og sammensætninger. Således er numeralerne 11-19 dannet ved kombination af de uafledte enere og suffikset -надцать, der selv er

opstået ved en sammensmeltning af præpositionen на og talordet десять. Numeralet одинадцать er således resultat af en sammenvoksning af syntagmet один на десять. NB: Ved numeralerne 15-19 hærdes stammeudlyden hos den uafledte ener: пятнадцать, шестнадцать, семнадцать, восемнадцать, девятнадцать. Ved 20 og 30 optræder en kombination af de uafledte enere og suffikset -дцать: двадцать, тридцать. De øvrige tiere er sammensmeltede syntagmer, der oprindeligt bestod af de uafledte enere og en oblik form (gen. pl.) af numeralet десять: пятьдесят, шестьдесят, семьдесят, восемьдесят. NB: Fra 50 og opefter skrives ikke blødt tegn i udlyd i nom./akk. sg. Bøjningen er dog efter 3. deklination. Sammensmeltninger af samme type er hundrederne: двести, триста, четыреста, пятьсот, шестьсот, семьсот, восемьсот, девятьсот. Numeralerne сорок og девяносто er derimod særlige uafledte dannelser. Ved kollektivtallene ses også suffigering i dannelsen. Ved два og три benyttes således suffikset -оj-: двое, трое. Ved de øvrige kollektive optræder suffikset -ер-: четверо, пятеро, шестеро, семеро, восьмеро, девятеро, десятеро. Ordenstillene 3-20 samt 30, 40, 50, 60 osv. kan også betragtes som afledte dannelser: третий, четвертый, пятый, шестой, седьмой, восьмой, двадцатый, сороковой, сотый osv. Ordenstillene первый og второй er særlige former.

Sammensatte numeraler består af kombinationer af flere ordformer, der tilsammen angiver talværdien. De er således egentligt sammensatte fra et synkront synspunkt. Kombinationen sker efter det matematiske princip, således at sidste led til højre markerer enere, leddet før dette tiere, leddet før dette hundreder osv.: двадцать один, тридцать три, сто двадцать один, двести тридцать три, тысяча триста тридцать три osv. Dette princip brydes ved numeraler af typen две тысячи, пять тысяч osv., hvor det første tal tæller antallet af det næstfølgende tal. Dette forklarer, at det første tal regerer det efterfølgende i nom./akk. NB: I øvrige oblikke kasus optræder første komponent som attribut og kongruerer derfor med den anden komponent: двух тысяч, двум тысячам, двумя тысячами, двух тысячах. Efter samme strukturelle princip dannes ordenstillene imellem de enkelte dekader fra 20 og opefter: двадцать первый, сорок шестой, сто четырнадцатый, сто двадцать пятый osv.

Kardinaltal

Kardinaltallene (количественные числительные) omfatter talordene:

"enere": ноль/нуль,
 один/одна/одно, два/две,
 три, четыре, пять, шесть, семь, восемь, девять, десять,
 одиннадцать, двенадцать, тринадцать, четырнадцать, пятнадцать,
 шестнадцать, семнадцать, восемнадцать, девятнадцать,

"tiere": двадцать, тридцать, сорок, пятьдесят, шестьдесят, семьдесят,
 восемьдесят, девяносто,

"hundreder": сто, двести, триста, четыреста, пятьсот, шестьсот, семьсот, восемьсот, девятьсот,

"tusinder": тысяча, две тысячи,...пять тысяч osv.

Desuden: миллион, миллиард, триллион osv.

Til gruppen hører desuden alle tal, der kan dannes ud fra ovenstående efter modellerne: двадцать один, сто один, сто двадцать, сто двадцать один, тысяча один, тысяча двадцать, тысяча двадцать один osv. Endelig henregnes til kardinaltallene to talord, der betegner "en plads i talrækken + halvdelen af afstanden til næste plads": полтора/полторы 'halvanden' og полтораста 'halvandet hundrede'.

Heraf er один, два og полтора de eneste, der skelner genus. Dette gælder også, når один og два er elementer i et sammensat talord: двадцать две книги. Alle øvrige er uden genusdistinktion. Af semantiske årsager er der som tidligere omtalt heller ingen numerusdistinktion. Formen одни betyder 'nogle' med mindre den optræder sammen med et *plurale tantum*, hvor den da blot betyder 'en'.

Bøjning

один

	mask./neut.	fem.	pl.
Nom.	один/один-о	один-а	один-и
Gen.	один-ого	один-ой	один-их
Dat.	один-ому	один-ой	один-им
Akk.	=Nom./Gen.	один-у	=Nom./Gen.
Ins.	один-им	один-ой	один-ими
Lok.	один-ом	один-ой	один-их

два

	mask./neut.	fem.
Nom.	дв-а	дв-е
Gen.	дву-х	дву-х
Dat.	дву-м	дву-м
Akk.	=Nom./Gen	=Nom./Gen.
Ins.	дву-мя	дву-мя
Lok.	дву-х	дву-х

	три	четыре
Nom.	тр-и	четыр-е
Gen.	тре-х	четыр-ех
Dat.	тре-м	четыр-ем
Akk.	=Nom./Gen	=Nom./Gen.
Ins.	тре-мя	четырь-мя
Lok.	тре-х	четыр-ех

	пять	пятьдесят
Nom.	пять	пятьдесят
Gen.	пят-и	пятидесят-и
Dat.	пят-и	пятидесят-и
Akk.	пять	пятьдесят
Ins.	пят-ью	пятьюдесят-ью/пятидесят-ью
Lok.	пят-и	пятидесят-и

	сорок	девяносто	сто
Nom.	сорок	девяност-о	ст-о
Gen.	сорок-а	девяност-а	ст-а
Dat.	сорок-а	девяност-а	ст-а
Akk.	сорок	девяност-о	ст-о
Ins.	сорок-а	девяност-а	ст-а
Lok.	сорок-а	девяност-а	ст-а

	двести	триста	четыре́ста
Nom.	двести	триста	четыре́ста
Gen.	двухсо́т	трехсо́т	четыре́хсо́т
Dat.	двумста́м	тремста́м	четыре́мста́м
Akk.	двести	триста	четыре́ста
Ins.	двумя́стами	тремя́стами	четыре́мястами
Lok.	двухста́х	трехста́х	четыре́хста́х

	пятьсо́т	ты́сяча	ми́ллион
Nom.	пятьсо́т	ты́сяч-а	ми́ллион
Gen.	пятисо́т	ты́сяч-и	ми́ллион-а
Dat.	пятиста́м	ты́сяч-е	ми́ллион-у
Akk.	пятьсо́т	ты́сяч-у	ми́ллион
Ins.	пятью́стами	ты́сяч-ю/ ты́сяч-ей*	ми́ллион-ом
Lok.	пятиста́х	ты́сяч-е	ми́ллион-е

*NB: I Ins.sg. optræder især i talesprog formen тыся́чью, når ты́сяча bruges som talord. Formen тыся́чей benyttes, når ordet bruges som substantiv.

	полто́ра		полтора́ста
	mask./neut.	fem.	
Nom.	полто́ра	полто́ры	полтора́ста
Gen.	полуто́ра	полуто́ра	полутора́ста
Dat.	полуто́ра	полуто́ра	полутора́ста
Akk.	=Nom./Gen	=Nom./Gen.	=Nom./Gen.
Ins.	полуто́ра	полуто́ра	полутора́ста
Lok.	полуто́ра	полуто́ра	полутора́ста

мно́го

Nom.	мног-о
Gen.	мног-их
Dat.	мног-им
Akk.	=Nom./Gen
Ins.	мног-ими
Lok.	мног-их

NB: Talordene восемь og восемьдесят har flygtigt *-e-* i Nom./Akk. Disse to talord har variantformer i Ins.: *восьмью/восемью; восьмьюдесятью/восемьюдесятью*. Den længere form er litteratursprogets norm, mens den kortere tilhører talesproget. Talord på *-десят* har i de oblikke kasus i talesprog tendens til at generalisere bøjningsformen i talordets første bestanddel: *пятидесяти, пятидесятью* osv. i modsætning til litteratursproget, hvor Ins. har *пятьюдесятью*. Det samme gælder ved talord på *-сот*: *пятисот, пятистами* osv. (og ikke *пятьюстами*). Ved de ubestemte talord (*много, несколько* osv.) er der i de oblikke kasus sammenfald med endelserne hos adjektivet *многий*. De ubøjelige *мало* og *немало* erstattes i oblikke kasus uden for Akk. af de tilsvarende former af *немногий* (*мало*) og *многий* (*немало*).

Brug

Kardinaltal "tæller" det antal, hvori en given genstand (herunder et begreb) optræder. De indgår således i kombination med det nomen, der benævner den talte genstand. Herved opstår nominalsyntaxer efter følgende regler: Kardinaltallet *один* optræder som et attribut og tilpasser sig ved kongruens formelt til det pågældende nomens genus og kasus: *один дом, одного дома; одна книга, одной книги; одно окно, одного окна*. Numerustilpasning betyder derimod betydningsskift, idet pluralisformen *одни* betyder 'nogle': *одни дома, одни книги, одни окна* (dette gælder dog ikke i sammenhæng med *pluralia tantum*, hvor pluralisformen *одни* bevarer singularisbetydning: *одни сани* 'en slæde'). Ved øvrige kardinaltal, herunder tallet 0 (*ноль/нуль*), skifter den syntaktiske forbindelse karakter til rektion, idet tallet regerer nominets kasus. Således kræver kardinaltallene 2-4 samt multipla heraf det tilhørende nomen i genitiv singularis. Det samme gælder for tallet 0 (*ноль/нуль*), hvis det tællelige nomen er et singularisbegreb: *ноль внимания*. Ved talord fra 5 og opefter kræver nominet i genitiv pluralis: *пять домов, шестьдесят книг, сто рублей*. Det samme gælder for 0, hvis det tællelige nomen er et pluralisbegreb: *ноль целых*. Såfremt det tællelige nomen er yderligere udvidet ved et adjektivisk attribut, står dette ved maskulina ved talord fra 2 og opefter i genitiv pluralis: *два молодых студента*. Ved feminina sættes adjektivet ved talordene 2-4 samt multipla heraf i nominativ pluralis: *две новые книги*. Det er dog også her muligt at anvende genitiv pluralis: *две новых книги*. Ved talord fra 5 og opefter sættes adjektivet udelukkende i genitiv pluralis: *пять новых книг, пятьдесят новых книг*.

Sammensatte talord bøjes efter normen i kasus i alle sine bestanddele. I talesprog optræder ofte forenkling af bøjningen: a) Første og sidste element bøjes: *в двух тысячах четыреста пятьдесят пяти книгах* (i stedet for normen: *в двух тысячах четырехстах пятидесяти пяти книгах*). b) Kun sidste element bøjes: *в двадцать двух книгах* (i stedet for: *в двадцати двух книгах*). Forenklingen, der i talesprog endog kan føre til total opgivelse af bøjning, rammer især "lange" sammensatte talord.

Ordinaltal

Også ordinaltal (порядковые числительные) deles i simple og sammensatte. Simple ordinaltal dannes ved tilføjelse af adjektivendelsen til det tilsvarende kardinaltals stamme, der dog forudgående hærdes: десять > десят-ый. Dette gælder dog ikke первый, второй, третий, четвертый, сороковой, сотый, тысячный der enten er særlige dannelser (suppletive stammer: первый, второй, третий, сотый) eller dannelser med særligt suffiks (четвертый, сороковой, тысячный). Ved ordinaltal til двести, триста, четыреста, пятьсот osv. foranstilles genitivformen af det kardinaltal, der nævner antallet af hundreder eller tusinder: двухсотый, трехсотый, четырехсотый, пятисотый osv., двухтысячный osv. Sammensatte ordenstal består af et kardinaltal + et simpelt ordenstal dannet efter de nævnte regler: двадцать первый, сто тринадцатый osv.

Ordinaltal bøjes som adjektiver i genus, numerus og kasus. Og de kan i deres semantiske funktion sammenlignes med relative adjektiver, idet de ikke udtrykker en kvalitet men etablerer en relation til et begreb: et tal. I sammensatte ordinaltal har kun den sidste bestanddel form af et ordinaltal, hvorfor kun dette bøjes: в двадцать первой книге.

Первый bøjes som et adjektiv efter den hårde bøjning. Dette mønster følger alle ordenstal med stamme på hård konsonant. Второй bøjes som det endelsesbetonede adjektiv голубой. Третий bøjes som et artsadjektiv.

Bøjning

первый

	mask./neut.	fem.	pl.
Nom.	перв-ый/перв-ое	перв-ая	перв-ые
Gen.	перв-ого	перв-ой	перв-ых
Dat.	перв-ому	перв-ой	перв-ым
Akk.	=Nom./Gen	перв-ую	=Nom./Gen.
Ins.	перв-ым	перв-ой	перв-ыми
Lok.	перв-ом	перв-ой	перв-ых

третий

	mask./neut.	fem.	pl.
Nom.	трет-ий/треть-е	треть-а	треть-и
Gen.	треть-его	треть-ей	треть-их
Dat.	треть-ему	треть-ей	треть-им
Akk.	=Nom./Gen.	треть-ю	=Nom./Gen.
Ins.	треть-им	треть-ей	треть-ими
Lok.	треть-ем	треть-ей	треть-их

Brug

Ordinaltal henviser til en konkret plads i talrækken ved at "nummerere" den. Der er altså ikke her tale om angivelse af en mængde eller et antal men netop en position i forhold til talrækkens øvrige positioner. Denne position tillægges et substantiv som en egenskab: det er nummer x af den pågældende genstand. Ordinaltal optræder således som attribut og har derfor attributtets særtræk: Det tilpasser sig substantivet ved at kongruere grammatisk med dette i genus, numerus og kasus. At numerus optræder hos ordinaltal i modsætning til kardinaltal, skyldes det forhold, at numeruskravet ligger i substantivet. Det er altså ikke *per se* indeholdt i ordinaltallet, sådan som i kardinaltallet. Dette er et af de træk, der tilnærmer ordinaltal til adjektiver.

Kollektivtal

Kollektivtal (собираательные числительные) er særlige numeraler, der angiver den talte mængde som en helhed eller totalitet. De dannes ud fra kardinaltallene ved suffigering. Ved два og три benyttes suffikset *-oj-*: двое, трое. Ved de øvrige kollektive optræder suffikset *-ep-*: четверо, пятеро, шестеро, семеро, восьмеро, девятеро, десятеро. For sig står kollektivtallet оба/обе, der som det eneste ikke dannes ud fra noget eksisterende kardinaltal, ligesom det udskiller sig fra de øvrige kollektivtal ved at skelne genus.

Бøjning

оба

	mask./neut.	fem.
Nom.	об-а	об-е
Gen.	обо-их	обе-их
Dat.	обо-им	обе-им
Akk.	=Nom./Gen	=Nom./Gen.
Ins.	обо-ими	обе-ими
Lok.	обо-их	обе-их

NB: I oblikke kasus optræder suppletivt stammen обој- (mask./ neut.) og об'еј- (fem.).

	двое	четверо
Nom.	дво-е (stamme på -ј-)	четвер-о (stamme på -ер-)
Gen.	дво-их	четвер-ых
Dat.	дво-им	четвер-ым
Akk.	=Nom./Gen	=Nom./Gen.
Ins.	дво-ими	четвер-ыми
Lok.	дво-их	четвер-ых

Brug

Selvom kollektivtal i princippet kan dannes af tal højere end 10, er gruppen i praksis begrænset til området mellem 2 og 10. De anvendes i forbindelse med maskuline og neutrale substantiver samt ved *pluralia tantum* (двое саней). De kan derimod ikke forekomme med feminina eller ved "almindelige" plurale substantiver, ligesom de heller ikke kan bruges ved personnavne (man kan således ikke sige *трое Володь). Kollektivtal foretrækkes frem for kardinaltal ved maskuliner på -а: трое мужчин, пятеро юношей. Talordet оба/обе udskiller sig ved ikke at kunne bestemmes ved generaliserende pronominer som все og каждый. Man kan således ikke sige *все оба, mens de øvrige kollektivtal udmærket kan bestemmes på denne måde: все трое, все пятеро osv. Som kardinaltallene styrer kollektivtal i Nom./Akk. det substantiv, som de tæller. Оба/обе forbindes med et substantiv i Gen. sg.: оба человека. Alle øvrige kollektivtal forbindes med et substantiv i Gen. pl.: двое мужчин, пятеро человек. I oblikke kasus uden for Akk. kongruerer alle kollektivtal derimod med substantivet i kasus (оба/обе tillige i genus) og optræder som attribut til dette.

Brøktal

Brøktal (дробные числительные) dannes af et talord for tæller og et for nævner, idet nævner består af et ordenstal i femininum, fordi der underforstås часть eller доля. Hvis tæller er один, kongruerer den med nævner og vil derfor være femininum одна: одна шестая 'en sjettedel'. I alle øvrige tilfælde vil tæller regere nævner, der derfor vil stå i genitiv pluralis: две шестых. Brøken 1/1 udtrykkes med numeralet один og adjektivet целая: одна целая. På samme måde hedder 2/2 две целых, 3/3 три целых osv. Brøken som helhed styrer Gen. sg. (ved *pluralia tantum* dog Gen. pl.).

Talordenes betoning

Ordinaltal og kollektivtal har fast betoning. For kardinaltal kan der opstilles tre accentparadigmer:

A. Fast accent på stammen i alle former. Dette paradigme følges af alle kardinaltal på -надцать samt девяносто. Hertil regnes også оба/обе, hvor accenten dog forskydes til den finale stavelse i den udvidede stamme i de oblikke kasus: **обоих/обеих**. Set i forhold til endelsen gælder dog, at sidste stavelse i stammen altid bærer accenten.

Nom.	один на дцать
Gen.	один на дцати
Dat.	один на дцати
Akk.	один на дцать
Ins.	один на дцатью
Lok.	один на дцати

B. Fast accent på endelsen i alle former. Dette gælder один/одна/одно/одни, два/две, три, пять, шесть, семь, сто samt talord på -сот.

Nom.	пять
Gen.	пяти
Dat.	пяти
Akk.	пять
Ins.	пятью
Lok.	пяти

C. Accent på stammen i Nom. og endelsesbetoning i alle oblikke former. Dette paradigme følger четыре, восемь, девять, десять, двадцать, тридцать, сорок, двести, триста, четыреста samt alle kollektivtal (undtagen оба/обе).

Nom.	четыре
Gen.	четырёх
Dat.	четырёх
Akk.	четыре
Ins.	четырьмя
Lok.	четырёх

Uden for disse paradigmer falder dog en række talord, der kan siges at have uregelmæssig accent, idet accenten i oblique kasus forskydes til den bøjede del af talordets første bestanddel: пятьдесят > пятидесяти. Hertil hører пятьдесят, шестьдесят, семьдесят, восемьдесят samt полтора/полторы og полтора́ста, der i oblique kasus trækker accenten to stavelser tilbage i forhold til Nom./Akk.: полтора́ > полутора́.

ADVERBIET

Indledning

Også adverbiet (наречие) udtrykker et kendetegn og ligner derved de øvrige ordklasser, der har dette karakteristikum. Men til forskel fra adjektivet og verbet, der begge udtrykker et kendetegn ved et substantiv, udtrykker adverbiet først og fremmest et *kendetegn ved et andet kendetegn* eller med andre ord bestemmelsens bestemmelse: Når vi siger Она поет хорошо 'Hun synger godt', meddeler adverbiet хорошо en egenskab, der karakteriserer den handling, som verbalformen поет tillægger subjektet. Adverbiet kommer derved i det givne tilfælde til at karakterisere den måde, hvorpå verbalhandlingen udføres eller finder sted.

I langt de fleste tilfælde vil det kendetegn, som adverbiet siger noget om, være et dynamisk kendetegn. Det er derfor ikke tilfældigt, at vi kalder ordklassen for 'adverbier', da det netop er verbet, der har specialiseret sig i at udtrykke sådanne dynamiske kendetegn. Det kan således med god grund siges, at adverbier "lægger sig til" verber, og at de på den måde er for verbet, hvad adjektivet er for substantivet. Det kan man let vise ved følgende parallelisering, hvor en verbalform (infinitiv) stilles over for et verbalsubstantiv: *петь хорошо* 'syng godt': *хорошее пение* 'god syngen'. Vi ser da, at det ord, der udtrykker kendetegnet, må være adverbium ved verbalformen men adjektiv, når det skal karakterisere et substantiv.

Denne tætte forbindelse til verbet er et særtræk ved adverbiet. Men adverbiet er på ingen måde bundet til verbet alene. Det kan også karakterisere den egenskab, som udtrykkes af adjektivet: *очень вкусный обед* 'et meget velsmagende måltid', *удивительно красивая женщина* 'en usædvanlig smuk kvinde'. Det kan optræde ved et andet adverbium: *она поет очень хорошо* 'hun synger meget godt'. I alle disse forbindelser tjener adverbiet til at karakterisere et andet kendetegn. Adverbier kan ofte have en funktion som karakterisator af hele sætningen: *К осени погода становится дождливей* 'Henimod efteråret bliver vejret mere regnfuldt'. I alle disse situationer optræder adverbiet som adverbiale, hvilket er den specialiserede sætningsledfunktion for denne ordklasse.

Adverbiet kan dog anvendes til at udtrykke andre sætningsled. Det kan således optræde som prædikat: *Читать хорошо* 'At læse er godt'. Endelig lader adverbiet sig også underordne et substantiv: *Москва ночью* 'Moskva om natten' (= det *natlige Moskva*), *прогулка лесом* 'en tur i skoven' (= en *skovtur*) osv. I dette tilfælde fungerer adverbiet snarere som et adjektiv, idet det udtrykker et kendetegn ved substantivet. Denne forskel viser sig i, at vi i reglen ikke bestemmer adverbiet i udsagn af denne type som et adverbiale men som et ikke-kongruerende attribut. Og under alle omstændigheder adskiller denne brug af adverbiet sig fra det normale: at adverbiet udtrykker et kendetegn ved et andet kendetegn.

Til dette semantisk-funktionelle træk føjer sig et formelt: Adverbier er som ordklasse "formløse", dvs. de besidder ikke noget bøjningssystem, bortset fra komparation, der er det eneste "positive" element på formsiden. Generelt må man imidlertid sige, at adverbier ikke bøjes i morfologisk henseende, hvilket betyder, at de heller ikke lader grammatiske kategorier som genus, numerus, kasus osv. komme til udtryk. Der er med andre ord tale om en ordklasse, hvor der er sammenfald mellem 'ord' og 'ordform', jfr. Kap. 1.

Adverbiet kan således bestemmes som en ordklasse, der udtrykker en egenskab ved en anden egenskab, og som er karakteriseret ved fravær af et korrelerende system af former. At komparationen ikke regnes som 'bøjning' i denne forbindelse, skyldes det forhold, at den 'gradbøjning', der kommer til udtryk i komparationen, er en "indre" semantisk modificering, og ikke en morfologisk bøjning, der afspejler ordets funktion i sammenhæng med andre elementer i sætningen (som ved kasus) eller en relation til den ydresproglige virkelighed (som ved numerus).

I inddelingen af adverbier er det formålstjenligt først at se på deres dannelse og derefter på deres semantiske funktion.

Adverbier efter dannelse

Skønt adverbiet er "formløst", er det ofte muligt at påvise en direkte forbindelse til den ordklasse, hvoraf det er dannet enten ved afledning eller ved, at en given form har løsrevet sig fra udgangsordklassens paradigme. En gruppe adverbier er dog dannelsesmæssigt så gamle eller med en struktur, der gør det meget vanskeligt at se deres dannelse afspejlet direkte, dvs. uden særlig sproghistorisk analyse. Sådanne adverbier kaldes undertiden for *uafledte* (вдруг, везде, вон, всегда, всюду, вчера, где, еще, завтра, здесь, иначе, иногда, как, когда, куда, ныне, около, опять, очень, прочь, так, там, теперь, туда, тут, уже o.a.) Langt størstedelen har imidlertid en gennemskuelig dannelse og betegnes derfor som *afledte*. Adverbier dannes således ved afledning fra adjektiver (бледно, красиво, по-русски, тихо, хорошо o.a.), fra substantiver (вверх, весной, домой, издали, ночью, сбоку, сегодня, сначала, утром o.a.), fra numeraler (вдвое, дважды, помалу, трижды o.a.), fra pronominer (зачем, незачем, отчего o.a.), fra verber (вдогонку, второпях, мельком, стоймя o.a.) og fra adverbier (навсегда, ненадолго, отныне, позавчера, рановато o.a.).

Adverbier dannes regelmæssigt af adjektiver ved suffikserne -o/-e, -и (-ски/-ци) (красиво, искренне, исторически, молодецки) samt ved præfigering med *po-* efterfulgt af suffikset -ски (по-русски) -и (по-лисьи) eller -ому/-ему (по-новому, по-прежнему). De øvrige adverbier må betragtes som stivnede former, der har løsrevet sig fra udgangsordklassens paradigme, eller som fraseologismer, der ofte er sammenvokset til et ord og derfor optræder som historiske præpositionsforbindelser. Vi kan på den baggrund skelne mellem:

- stivnede kasusformer: бегом, босиком, весной, вечером, днем, зимой, кругом, лесом, ночью, осенью, пешком, рысью, слишком, целиком, шагом, шепотом
- præpositionsforbindelser: вблизи, вверх, вглубь, вдаль, вдвоем, вначале, вперед, вплотную, впустую, вручную, вслепую, доверху, донизу, зараз, замужем, зачастую, издали, кверху, книзу, навеки, наконец, отроду, отчасти, посередине, поутру, сбоку, сначала
- præpositionsforbindelser med gamle kortformer: вдалеке, вполне, вправо, вскоре, досыта, дочиста, заново, запросто, издавна, издалека, изредка, наготове, надолго, наедине, накрепко, налево, понемногу, попросту, поровну, смолоду, справа
- isolerede adverbialparticipier: играючи, крадучись, лежа, молча, немедля, нехотя, стоя, умеючи, шутя
- fraseologismer: изо дня в день 'fra den ene dag til den næste', сломя голову 'hovedkulds'.

Adverbier efter den semantiske funktion

Efter funktionen kan adverbier klassificeres i 1) determinative adverbier, 2) kvantitets- og gradsadverbier og endelig 3) omstændighedsadverbier, der videreopdeles i en række undergrupper.

Determinative adverbier

Determinative adverbier er afledt af adjektiver. De udtrykker en kvalitativ bestemmelse af overleddet, dvs. manifesterer en kvalitet, der bestemmer dette nærmere. De kan lægge sig til verber, adjektiver og participier samt adverbier: она поет хорошо 'hun synger godt'; она очень хорошая девушка 'hun er en meget god pige'; она хорошо воспитанная девушка 'hun er en godt opdraget pige'; она поет очень хорошо 'hun synger meget godt'. Determinative adverbier dannes på følgende måde:

-o/-e:

Dette suffiks benyttes ved afledning fra kvalitative adjektiver. Varianten -o benyttes ved adjektivstamme på ikke-palatal ("hård") konsonant:

бедн-ый > бедн-о
красив-ый > красив-о

Den benyttes også ved dannelse fra adjektiver med stamme på hvislelyd og endebetoning i adverbiet:

хорош-ий > хорош-о
горяч-ий > горяч-о

Variante -e benyttes ved dannelse fra kvalitative adjektiver med stamme på palatal ("blød") konsonant:

блестящ-ий > блестящ-е
искренн-ий > искренн-е

Endelig optræder den ved adverbier dannet fra adjektiver med stamme på hvislelyd og stammebetoning i adverbiet:

певуч-ий > певуч-е
стражайж-ий > стожайж-е

Den er derfor karakteristisk for adverbier dannet fra præsens participier:

вызывающ-ий > вызывающ-е

Adverbier dannet med dette suffiks er homonyme med neutrale kortformer af de tilsvarende adjektiver.

-и (-ски/-цки):

Dette suffiks benyttes ved afledning fra relativadjektiver på -ский/-ской eller -цкий/-цкой:

историческ-ий > историческ-и
мастерск-ой > мастерск-и
молодецк-ий > молодецк-и

по- ... -и:

Denne dannelsesform består af et foranstillet element по- (bemærk: elementet adskilles altid fra den afledede del med bindestreg!) og suffikset -и. Den benyttes ved dannelse af adverbier fra relativadjektiver på -ский/-ской og -цкий/-цкой samt fra artsadjektiver:

русск-ий > по-русски
венск-ий > по-венски
братск-ий > по-братски
товаришеск-ий > по-товаришески

немецк-ий > по-немецки
человеческ-ий > по-человечески

волч-ий > по-волчьи
собач-ий > по-собачьи

NB: Adverbier af denne type er ikke altid determinative men vil ofte fungere i betydninger, der snarere skal klassificeres under omstændighedsadverbier, idet de angiver måden, hvorpå en aktivitet udspiller sig. eks.: Они разговаривали по-товаришески 'De talte sammen på kammeratlig vis'.

по- ...-ому/-ему

Også her benyttes et foranstillet element по-, der efterfølges af den tilhørende neutrale dativform af adjektivet:

нов-ый > по-новому
хорош-ий > по-хорош-ему

Kvantitets-/gradsadverbier

Kvantitets- og gradsadverbier udtrykker kvantitative bestemmelser, dvs. de angiver en mængde eller en grad, hvori den karakteriserede egenskab er til stede. De lægger sig derfor til andre karakteriserende ordklasser: adjektiver og adverbier: очень красивый дом; она поет очень хорошо.

Eksempler:

вдвое, впятеро, едва, едва-едва, еле, еле-еле, очень, значительно, слишком, почти, довольно, гораздо, мало, много, настолько, невыразимо, крайне, относительно, почти, прямо, чуть, совершенно, совсем, сравнительно, страшно, вовсе, удивительно, чрезвычайно, чересчур, немало, несколько о.а.

Omstændighedsadverbier

Denne type adverbier udtrykker omstændigheder, i reglen ydre, der karakteriserer handlingens forløb. Modsat de øvrige typer af adverbier har omstændighedsadverbier en særdeles løs tilknytning til sætningens øvrige led.

Disse adverbier benyttes til at lokalisere handlingen temporalt og spatialt eller til at angive forskellige andre karakteristika af handlingens forløb. Vi skelner på den baggrund mellem temporale, spatiale, kausale, finale og mådesadverbier.

- *Temporale adverbier* (tidsadverbier) angiver tidspunktet for handlingens udfoldelse, enten som en præcis angivelse eller som et interval eller som et gentaget eller frekvent forekommende tidspunkt: *всегда, вечером, вовремя, вчера, давно, днем, ежедневно, завтра, зимой, иногда, ночью, летом, ныне, однажды, позавчера, поздно, послезавтра, рано, сегодня, сейчас, скоро, сначала, теперь, тогда, тотчас, утром, часто.*
- *Spatiale adverbier* (stedsadverbier) angiver en rumlig lokalisering af handlingen, enten som en statisk lokalisering („*hvor?*“) eller som en dynamisk karakteristika („*hvorhen?*“/„*hvorfra?*“): *близко, в Москву, вдали, везде, вниз, внизу, внутри, внутрь, вокруг, вперед, впереди, всюду, далеко, дома, домой, здесь, кругом, лесом, наверх, наверху, назад, налево, направо, посередине, сзади, там, туда, тут.*
- *Kausale adverbier* (årsagsadverbier) angiver handlingens grund eller årsag: *даром, нечаянно, поневоле, потому, поэтому, с горя, сгоряча, сдуру, с радости, со зла, со слезу, спросонья, просто, спяна.*
- *Finale adverbier* (hensigtsadverbier) angiver handlingens formål eller hensigt: *затем, назло, нарочито, нарочно, на смех, невзначай, незачем.*
- *Mådesadverbier* angiver den måde, handlingen udspiller sig på. I denne gruppe falder hovedparten af adverbier, som er afledt af adjektiver: *босиком, быстро, вдруг, вместе, вручную, вслух, дружно, медленно, по-весеннему, по-русски, тихо, хорошо, шепотом.*

Komparation

Kun determinative adverbier på -o/-e kan kompareres. Dette hænger sammen med, at de dannes af kvalitative adjektiver, som udtrykker en egenskab, der kan være til stede i større eller mindre omfang. I adverbiernes komparation skelnes mellem komparativ og superlativ.

Komparativ

Komparativ (сравнительная степень) dannes ligesom ved adjektivet på to måder: analytisk og syntetisk. Desuden optræder i begrænset omfang komparation ved suppletive stammer.

Analytisk:

Den analytiske komparativ dannes ved de auxiliære komparationselementer более/менее + positiv:

более внимательно
менее внимательно

Ved adverbier, der kan have både en konkret og en overført betydning, foretrækkes den analytiske komparativ ved den overførte betydning: изучать более глубоко 'undersøge dybere'.

Syntetisk:

Den syntetiske komparativ er identisk med den adjektiviske komparativ og dannes ud fra den adjektiviske kortform i neutrum ved hjælp af suffikserne -ее (-ей), -ше eller -е.

-ее: ясн-о > ясн-ее (ясней)
 красн-о > краснее

-ше: ран-о > рань-ше

-е: ярк-о > ярч-е
 глубок-о > глубж-е
 прост-о > прощ-е

Om fordelingen af suffikserne og deres produktivitet se nærmere under adjektivets komparation.

Ved adverbier, der kan have både en konkret og en overført betydning, foretrækkes den syntetiske komparativ ved den konkrete betydning: копать глубже 'grave dybere'.

Suppletiv dannelse:

Suppletiv dannelse af komparativen optræder ved et begrænset antal adverbier:

мало > меньше
много > больше
плохо > хуже
хорошо > лучше

Former med по-:

Komparativen kan nuanceres (svækkes) ved tilføjelse af по-: погромче, получше, попроще, поскорей о.а.

Sammenligningsleddets form

Sammenligningsleddet står som ved adjektivets komparativ enten i genitiv (она поет лучше меня) eller nominativ i form af den elliptiske konstruktion чем + Nom. (она поет лучше, чем я).

Superlativ

Adverbiets superlativ (превосходная степень) dannes analytisk på to måder:

- ved hjælp af de auxiliære komparationselementer наиболее/наименее + positiv:

наиболее красиво
наименее красиво

Denne dannelsesform er karakteristisk i bogsprog.

- ved hjælp af komparativ (= komparativ af adjektivets kortform) + всего/всех:

лучше всего/всех

Denne dannelsesform er karakteristisk i talesprog.

Som "syntetisk" superlativ kan desuden anvendes et adverbium afledt af adjektivets superlativ, dvs. former på -ейше/-айше: подробнее, покорнейше, почтеннейше, строжайше о.а., jfr.:

покорнейше прошу ´jeg beder allerunderdanigst´

Betoning

Da adverbiet ikke bøjes, foreligger der altså ikke former, hvor betoningen kan afvige fra "grundformens". Betoningen spiller derfor ikke samme rolle som hos andre ordklasser, da den ikke kan have paradigmatiske betydning.

Ved determinative adverbier er der et formelt sammenfald med adjektivets kortform i neutrum, hvorfor adverbiet betoningsmæssigt følger denne form. Der kan her groft skitseres to betoningstyper: stammebetoning og endelsesbetoning.

Stammebetoning er karakteristisk for adverbier, der er afledt af adjektiver med fast betoning: красивый > adv. красиво. Hertil hører også adverbier, der er afledt af adjektiver, der har betoning på endelsen i den feminine kortform: бледный - бледен, бледна, бледно > adv. бледно.

Endelsesbetoning er karakteristisk for adverbier, der er afledt af adjektiver, der har betoning på endelsen i adjektivets kortform i neutrum: хороший - хорош, хороша, хорошо > хорошо.

Adverbier, der er afledt af relativadjektiver, følger det pågældende adjektivs betoning: человеческий > человечески.

Der kan optræde afvigelser fra det generelle mønster. Således har мало tryk på stammen, når det er adverbium, mens det i adjektivets kortform i neutrum er endelsesbetonet: мало. Ved en del adverbier, der derivationsmæssigt er stivnede kasusformer, ligger trykket anderledes end i den tilsvarende "levende" kasusform, jfr.: adv. бегом, men бегом (Ins. sg. af бег).

VERBET

Indledning

Verbet (глагол) er en ordklasse, der i lighed med adjektivet udtrykker et kendetegn ved substantivet. Men hvor adjektivet så at sige smelter sammen med sit overled og derved markerer egenskaben *statisk*, er det kendetegn, som verbet udtrykker, altid set under en dynamisk synsvinkel, idet det altid præsenteres som en form for udvikling eller fremadskriden. Det er med andre ord et *dynamisk* kendetegn, idet det altid fremtræder som processuelt markeret – også i tilfælde, hvor udviklingsforløbet er meget kortvarigt evt. momentant. Denne "processualitet" er verbets abstrakte betydning, som i kombination med verbets grammatiske kategorier konstituerer verbet som en særlig ordklasse. Verbet tillægger substantivet sin egenskab ved at formulere denne som et udsagn om substantivet, der derved kommer til at optræde i rollen som subjekt. Verbet er dermed en ordklasse, der er forudbestemt til at optræde som prædikat i sætningen. Kun særlige former af verbet kan optræde attributivt (participierne).

Verbets semantiske opdeling

Ud fra den specifikke karakter, som det processuelle kendetegn har, kan der inden for ordklassen udskilles en række semantiske grupper, hvoraf nogle er afgørende for verbets hele funktion i den syntaktiske sammenhæng og angår verbets typologiske struktur (f.eks. tilstandsverber og handlingsverber samt transitive og intransitive verber), mens andre blot markerer et særtræk, der dog godt kan ledsages af grammatiske ejendommeligheder (f.eks. aktionsarter og bevægelsesverber).

Typologisk opdeling

Typologisk kan verbet opdeles i tilstandsverber, aktivitetsverber og handlingsverber, hvoraf de sidste omfatter procesverber og begivenhedsverber. En tilstand er et forløb af længere eller kortere varighed, som et subjekt er underkastet men ikke direkte "ansvarligt" for: дом стоит на набережной 'huset ligger på kajgaden'; книга стоит 250 крон 'bogen koster 250 kroner'; он любит ее 'han elsker hende'; вас знобит 'De har kuldegysninger'. En aktivitet er et forløb af længere eller kortere varighed, som udføres af et subjekt men uden en specifik målrettethed: он читает; Петя спал (Петя sov); ребенок играет 'barnet leger'; они разговаривают 'de snakker'. Handlinger er specielle ved at de inkluderer forestillingen om et mål (ikke nødvendigvis et formål): en ny tilstand opstår ved deres udførelse. Der sker noget! En proces er således et længere eller kortere forløb, der bevæger sig mod målet: indtrædelsen af en ny tilstand: он пишет письмо 'han skriver et brev'; он открывает окно 'han

åbner vinduet'; каменщики строят дом 'murerne bygger et hus'. En begivenhed er et - som regel - ultrakort forløb, der markerer indtrædelsen af en ny tilstand: произошел взрыв 'der skete en eksplosion'; он умер 'han døde'; Маша приехала 'Maša er kommet'; она разлюбила его 'hun holdt op med at elske ham'.

Transitive og intransitive verber

Fra gammel tid har man iagttaget, at nogle verber lader deres semantik komme til fuld udfoldelse i verbet alene mens andre verber kræver en komplementering for at deres semantik bliver fuldstændig. Dette har givet grundlag for opdelingen i *intransitive* og *transitive* verber. Intransitive verber er verber, der ikke kræver noget komplement i sætningen (ud over evt. adverbielle, lokaliserende led): он спит 'han sover'; книга лежит на столе 'bogen ligger på bordet'; они воевали 'de kæmpede'; они сражались за родину 'de kæmpede for fædrelandet'; Петя шел по улице 'Petja gik hen ad gaden'; они ссорились 'de skændtes'. Transitive verber kræver tilstedeværelsen af et komplement (direkte objekt): Он купил машину 'han købte en bil'; Петя читает книгу 'Petja læser en bog'; мальчик бросает мяч 'drengen kaster en bold'. Mange transitive verber kan desuden optræde i intransitiv funktion: мальчик читает 'drengen læser'; Андрей пишет 'Andrej skriver'.

Semantiske grupper

Aktionsarter

Ved en række verber kan det konstateres, at den leksikalske betydning er ledsaget af en modificerende betydning, der informerer om måden, som hovedbetydningen realiseres på. Den modificerende betydning kommer til udtryk i særlige præfikser eller suffikser (herunder postfikset -ся), evt. i kombination. Verber af denne type grupperes i de såkaldte *aktionsarter*. De er karakteriserede ved kun at tilhøre ét aspekt, dvs. som *imperfektiva tantum* eller *perfektiva tantum*: видывать, загрометь, постоять, толкнуть, раскричаться о.а.

Bevægelsesverber

En særlig gruppe udgør i russisk bevægelsesverberne, der består af 14 par imperfektive verber. Hvert par består af et retningsmæssigt bestemt (unidirektionalt) verbum og et retningsmæssigt ubestemt (polydirektionalt) verbum:

Unidirektional

бежать
брести
везти
вести
гнать
ехать
идти
катить
лезть
лететь
нести
плыть
ползти
тащить

Polydirektional

бегать
бродить
возить
водить
гонять
ездить
ходить
катать
лазить (лазять)
летать
носить
плавать
ползать
таскать.

De unidirektionale verber ("enretningsverberne") angiver, at bevægelsen forløber i én retning og uden afbrydelse: он идет в школу (han er på vej til skole i iagttagelsesøjeblikket). De polydirektionale verber ("flerretningsverberne") betegner en handling, der forløber i flere retninger, evt. frem og tilbage, eller gentager sig med jævne mellemrum i samme retning: он ходит по лесу; в этом году он ездил в Москву; он каждый день ходит в школу. Endelig benyttes flerretningsverberne til at betegne evnen: Андрей плавает 'Andrej kan svømme'.

Det er kun disse parvist optrædende verber, der kaldes bevægelsesverber i denne grammatiske betydning, hvor den afgørende faktor er direksionaliteten. Det er altså ikke nok, at verber leksikalsk betegner en bevægelse. Derfor hører verber som бросать, махать, шагать, шевелиться o.a. ikke til gruppen af bevægelsesverber i russisk.

Verbets kategorier

Verbet er som ordklasse karakteriseret af et særligt sæt af grammatiske kategorier, hvoraf nogle er specifikke for verbet, mens andre også findes hos andre ordklasser. Verbets særlige kategorier er: person, tempus, modus, aspekt (aktionsart) og diatese. Med nominer deler verbet desuden kategorierne genus, numerus og kasus. Af disse er kasusudtrykket stærkt begrænset, da det kun kan forekomme i participierne. Blandt de nævnte kategorier er aspekt og diatese konstituerende for verbet som ordklasse i den forstand, at ethvert ord, der udtrykker disse kategorier og tillige manifesterer den generelle betydning "processualitet" er et verbum. Derfor er former som хожу, ходит, ходил, ходящий, ходить, читает, читал, читающий, читать former af verber, mens ходьба og чтение ikke er.

Person

Med personkategorien (лицо) udtrykkes "verbalhandlingens" relation til parterne i den kommunikative situation. Hvis verbet henviser til den talende, adressanten, sættes det i 1. person: Я читаю книгу. Hvis det henviser til adressaten, bruges 2. person: Ты читаешь книгу. Hvis der henvises til nogen/noget, der hverken er adressant eller adressat, benyttes 3. person: Он читает книгу; Студент читает книгу. Bemærk, at alle tre personer kan indtage subjektfunktionen i sætningen. Henvisningen angår således ekstralingvistiske forhold: Personkategorien peger på genstande i den ydresproglige virkelighed og viser derved, hvad eller hvem, der tager del i det processuelle forløb, som verbet udtrykker. På grund af denne henvisende funktion kaldes personkategorien en *deiktisk* kategori.

Personkategorien udtrykkes dels ved det personlige pronomen (for 3. persons vedkommende også ved et substantiv i nominativ med 3. persons funktion) og dels ved et særligt sæt af personendelser, der hæftes til verbets stamme. Disse personendelser er tilstrækkelige til at markere personbetydningen. Det personlige pronomen er derfor til en vis grad redundant. Dog er det personlige pronomen eneste markør i præteritum og konditionalis, hvor der ikke kan skelnes nogen personendelse. I imperativ er derimod personendelsen (2. person) i reglen eneste markør.

Personendelsen markerer desuden numerus, idet der findes et endelsessæt for singularis og et endelsessæt for pluralis. Disse to sæt udgør tilsammen verbets paradigme inden for den enkelte tempus og modus.

Verber kan være upersonlige (dvs. kun optræde i 3. person (i reglen sg.): светает 'det lysner', не спится 'kan ikke sove', придется 'må; er nød til', приходится 'må; er nød til') eller bruges upersonligt: дует 'det blæser', тянет 'det trækker'. Sådanne verber bruges i de særlige etleddede sætninger i russisk.

Personkategoriens særlige udtryksform (bøjningsendelsen) er historisk blevet anset for så vigtig, at man har inddelt verbets formsystem i *finitte* former (dvs. personbestemte) og *infinite* former (dvs. former uden personbestemmelse).

Tempus

Verbet udtrykker generelt et kendetegn, der tænkes som et tidsforløb. Tempuskategorien er central for manifesteringen af denne almenbetydning, idet den gennem sine former netop fremstiller en egenskab i dens tidslige forløb eller markerer afsnit af dette. Det er her vigtigt at skelne mellem fysisk tid og grammatisk tid. Fysisk tid er virkelighedens tid som f.eks. årstider (forår, sommer, efterår, vinter), døgnets tider (dag, nat), som kommer til udtryk i substantiver, der benævner

tidsafsnit som f.eks. весна 'forår', лето 'sommer', осень 'efterår', зима 'vinter', день 'dag', ночь 'nat', вечер 'aften', год 'år', час 'time' o.a. eller i adverbielle markører som f.eks. летом 'om sommeren', зимой 'om vinteren', в этом году 'i år', в прошлом году 'sidste år', в следующем году 'næste år', через два часа 'om to timer', сейчас 'nu', сегодня 'i dag' o.l. Sådanne tidsudtryk er leksikalske og ikke grammatiske. Den tid, der er grammatisk relevant, fordi den er en del af verbets kategorisystem, tempus, og dermed obligatorisk kommer til udtryk i enhver sætning, er derimod en henvisning til tidsrelationen mellem *taleøjeblik* og *udsagnsindhold*. Denne grammatiske tid markerer denne relation som *samtidig* med taleøjeblikket, som *gående forud* for dette eller som *følgende efter* dette. Denne henvisende funktion gør tempus til en deiktisk kategori ligesom personkategorien. Med tidsrelationen som basis markerer verbet således via tempuskategorien et "udgangspunkt" for den tidsmæssige markering, nemlig det øjeblik, hvor selve udsagnshandlingen finder sted, taleøjeblikket, og den særlige form, der henviser til dette, kaldes for *præsens* (настоящее время). Præsens betegner et handlingsforløb, der enten er beliggende i taleøjeblikket eller forløber parallelt med dette (taleøjeblikket er inkluderet i forløbet): Я читаю betyder 'jeg' udfører handlingen 'læse' i dette øjeblik, hvor jeg taler, dvs. 'nu'. Logisk kalder vi dette for 'nutid'. Den tempusform, der henviser til et handlingsforløb, der går forud for taleøjeblikket, kaldes for *præteritum* (прошедшее время), og den betegner et handlingsforløb, der er helt eller delvist beliggende i tidsplanet forud for taleøjeblikket (dets resultat kan imidlertid godt berøre taleøjeblikket). Я читал betyder 'jeg' udførte handlingen 'læse' på et tidspunkt forud for 'nu', hvorefter handlingen ophørte i den forstand, at den ikke er i gang nu. Он умер betyder 'han' "udførte" handlingen 'dø' på et tidspunkt forud for 'nu', og som resultat heraf lever han ikke 'nu'. Logisk kalder vi dette tidsplan for 'datid'. Den tempusform, der henviser til et tidsforløb, der ligger efter taleøjeblikket, kaldes *futurum* (будущее время), og den betegner et tidsforløb, der helt eller delvist er placeret i tidsplanet efter taleøjeblikket (men det kan godt berøre taleøjeblikket). Я буду читать книгу betyder 'jeg' udfører handlingsforløbet 'læse bogen' på et tidspunkt efter 'nu'. Logisk kaldes dette tidsplan for 'fremtid'.

Vi kan således sammenfatte tempuskategoriens indholdsside i følgende skema:

Logisk tid:	Fortid	Nutid	Fremtid
	-----0-----		
Grammatisk tid:	datid	nutid	fremtid

Til indholdssiden svarer en udtryksside, idet verbets formsystem skelner mellem tre tempora: præteritum, præsens og futurum:

Grammatisk tid:	datid <i>præteritum</i>	nutid <i>præsens</i>	fremtid <i>futurum</i>
-----------------	----------------------------	-------------------------	---------------------------

Ud fra en strengt formel betragtning kan det hævdes, at russisk ikke besidder en egentlig futurumsform, men at der er formelt sammenfald mellem præsens og futurum. Følgelig er det russiske tempussystem bygget op omkring modstillingen mellem præteritum og ikke-præteritum (der så omfatter både præsens og futurum). Dette er korrekt, hvis man blot holder sig til de syntetiske tempusformer, idet der ikke findes en syntetisk futurum hverken af imperfektive verber eller af perfektive verber (hvis præsensform dog har futurumsbetydning og i reglen ingen præsensbetydning). Tager man imidlertid de perifrastiske former i betragtning, må man dog konkludere, at imperfektive verber danner en regulær futurum ved en kombination af en infinitiv og hjælpeverbet *быть* i en form, der i sig selv semantisk set er futurum men som formelt ikke adskiller sig fra andre verbers præsensform. Det er således muligt at beskrive tempussystemet i russisk som et system med tre tempora: præteritum, præsens og futurum modsvarende de tre "naturlige" (logiske) tider fortid, nutid og fremtid.

Absolut og relativ tid

Den tid, der kommer til udtryk i tempuskategoriens former, kaldes absolut tid, fordi formerne markerer en absolut relation til målepunktet: taleøjeblikket. Denne relation er ikke til stede ved participier og adverbialparticipier (også kaldet gerundier eller transgressiver). Også her skelnes tidsformerne præsens og præteritum. Men i dette tilfælde markeres ikke en relation til taleøjeblikket men en relation til en *anden* verbalhandling. Denne form for tidsmarkering kalder vi for *relativ*, da dens konkrete betydning er afhængig af den betydning, der kan tillægges hovedverbet. Hos participier og adverbialparticipier kan præsensformerne da alene udtrykke *samtidighed* (simultanitet) og præteritumsformerne *forudgåenhed* (anterioritet).

Tempuskategoriens udtryksformer

Tempuskategorien udtrykkes ved en kombination af *personendelser* (genusendelser i præteritum og konditionalis) og særlige former af verbets leksikalske del, de såkaldte *stammer*. Hvis tempuskategorien udtrykkes inden for rammerne af én ordform, kaldes formen syntetisk. Hvis der derimod indgår auxiliære ordformer i udtrykket, kaldes formen for perifrastisk eller analytisk.

Syntetiske former:

Præsens af imperfektive verber og præsens/futurum af perfektive verber: читаю, прочитаю, крикну.

Præteritum: читал, прочитал.

Perifrastiske/analytiske former:

Futurum af imperfektive verber: буду читать

Tempuskategoriens brug

Det russiske verbum kan ikke tænkes uden for aspektkategorien. Dette medfører, at vi ved verber, der optræder som aspektpar, og ved biaspektuelle verber har at gøre med hele fem adskilte tempusformer og dermed tempusbetydninger, hvoraf to formelt hører til præsens, to til præteritum og én til futurum:

1) præs. ipf.	я бросаю
2) præs. pf.	я брошу
3) præt. ipf.	я бросал
4) præt. pf.	я бросил
5) fut. ipf.	я буду бросать

NB: Præs. pf. har futurumsbetydning!

Ved verber, der kun optræder i ét aspekt (*imperfektiva tantum* og *perfektiva tantum*), har vi derimod kun tre tempusformer (*imperfektiva tantum*) eller to tempusformer (*perfektiva tantum*):

1) præs. ipf.	я сижу
2) præt. ipf.	я сидел
3) fut. ipf.	я буду сидеть
1) præt. pf.	я погулял
2) præs. pf.	я погуляю

NB: Præs. pf. har futurumsbetydning!

Tempussystemet er således defekt i den forstand, at perfekte verber ikke kan udtrykke den betydning, der er knyttet til præsensfunktionen. Samtidig viser det sig, at den totale kompleksitet i tempusudtrykket i russisk sker ved en kombination af tempus og aspekt. Dette er en væsentlig forskel på tempus i russisk set i sammenligning med f.eks. dansk.

Markerede og umarkerede former

Tempusformerne kan beskrives som former, der indgår i et oppositionelt system mellem *markerede* former, der er positivt karakteriserede ved at udtrykke en specifik betydning, og *umarkerede* former, der ikke siger noget om den pågældende betydning og derved er neutrale. Dette fravær af markeret udtryk giver de umarkerede former mulighed for at optræde i generelle situationer, hvor der ikke er krav om et markeret udtryk. Markerede former kan derimod kun optræde i situationer, hvor det markerede udtryk er direkte påkrævet. I russisk er præteritum og futurum markerede udtryksformer: De kan kun indgå i kontekster, der svarer til deres betydning, eller rettere: de vil altid indføre deres betydning i den kontekst, de indgår i: Præteritum betyder datid og futurum betyder fremtid. Præsens er derimod umarkeret og kan derfor godt optræde i datids- så vel som fremtidskontekster.

Præsens:

Præsens er en umarkeret tempusform. Dette betyder, at alt, hvad der ikke er markeret som præteritum eller futurum, umiddelbart opfattes som præsens. Ud fra forholdet til taleøjeblikket deler præsensformens betydning sig i *aktuel* præsens (собственно настоящее время), dvs. det der sker lige i det øjeblik, der er sammenfaldende med taleøjeblikket, og *ikke-aktuel* præsens (несобственно настоящее время), dvs. det, der ikke eksplicit er knyttet til taleøjeblikket, men hvor dette indgår.

Dannelse

Præsens dannes af præsensstammen ved tilsætning af personendelser:

Person	Sg.	Pl.
1.	-у	-м
2.	-шь	-те
3.	-т	-ут/-ат

Bemærk: I 1. sg. optræder den ortografiske variant -ю (читаю, говорю); i 3. pl. optræder de ortografiske varianter -ют/-ят (читают, говорят).

Præsensstammen identificeres ved at fjerne personendelsen i 3. pers. pl.

I 1. sg. og 3. pl. sættes personendelsen direkte til stammen: читај-у(т) > читаю(т), нес-у(т), говор'-у/-ат > говорю/говорят. I de øvrige former indskydes en *temavokal* mellem stamme og endelse. Denne temavokal er enten -e- eller -и-. Dette er bag-

grunden for den grundlæggende opdeling i konjugationer: 1. konjugation ("e-verber") og 2. konjugation ("i-verber").

Ud fra et synkront synspunkt ser endelserne i præsens derfor sådan ud:

	e-verber:		i-verber:	
	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.
1.	-у (-ю)	-ем	-у (-ю)	-им
2.	-ешь	-ете	-ишь	-ите
3	-ет	-ут (-ют)	-ит	-ат(-ят)

* Fem verber havde i urslavisk et sekundært endelsessæt, der går tilbage til en oprindelig distinktion mellem tematiske og atematiske verber i indoeuropæisk. Af disse atematiske verber er i russisk kun bevaret *дать* 'give', *есть* 'spise' (samt præfigeringer hermed) og *быть* 'være', som på grund af dette endelsessæt derfor kan betegnes som de egentligt uregelmæssige verber i russisk. *Быть* er defekt, idet det har mistet sine præsensformer, der kun har overlevet som partiklerne *есть* og *суть*. *Дать* og *есть* har følgende personbøjning i præsens (NB: *дать* er perfektivt og har derfor futurumsbetydning i præsens!):

	дать:		есть:	
	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.
1.	да-м	дад-им	е-м	ед-им
2.	да-шь	дад-ите	е-шь	ед-ите
3	да-ст	дад-ут	е-ст	ед-ят

Bemærk, at der er forskellige stammer i singularis og pluralis!

Brug

Ud fra relationen til taleøjeblikket skelnes mellem *aktuel* præsens og *ikke-aktuel* præsens:

1) aktuel præsens: что ты читаешь (сейчас)?

Aktuel præsens angiver en konkret handling, der umiddelbart kan iagttages, mens den finder sted, dvs. betydningen er situationsbetinget. Aktuel præsens er ofte ledsaget af adverbielle markører som *сейчас* 'nu', der netop fokuserer på taleøjeblikket.

2) ikke-aktuel præsens:

Ikke-aktuel præsens angiver en handling, der ikke er situationsbundet og derfor heller ikke fokuserer på selve taleøjeblikket. Denne præsensstype kan opdeles i en række semantiske funktioner:

- a) generel præsens: Земля вращается вокруг солнца; Дважды два - четыре; Пять не делится без остатка; Волга впадает в Каспийское море
- b) usuel præsens: Отец встает в семь часов утра
- c) kvalificerende præsens: Петя учится в первом классе (= karakteristik af subjektet)
- d) potentiel præsens: Саша одной рукой поднимает 50 кг
- e) historisk (gnomisk) præsens: В 1858 г. Буславев создает первую историческую грамматику русского языка

De fleste verber kan anvendes til udtryk for disse forskellige tempusnuancer. Verber som *стоять, знать, любить, ценить* o.l. kan imidlertid kun betegne ikke-aktuel præsens, idet deres betydninger logisk ikke er koncentreret om taleøjeblikket alene.

Transposition

På grund af sin status som umarkeret form kan præsens forskydes (transponeres) til andet tidsplan. Dette bevirker en stigning i fortælleintensitet og er dermed en stilistisk faktor. Transposition er ofte markeret med elementer som *бывает, бывало, иной раз, иногда* o.l.:

Бывает, приходит к нам сосед, садится и рассказывает что-нибудь веселенькое

Бывает, придет к нам сосед, сядет и расскажет...

Бывало, кто ни проедет, всякий похвалит, никто не осудит

Transposition kan også ske til fremtidsplanet. I så fald er transpositionen ofte markeret af elementer, der signalerer fremtid:

Завтра я иду к врачу

Her markerer adverbiet futurumsperspektivet. Denne form for transposition optræder især ved bevægelsesverber af enretningstype (determinerede bevægelsesverber): *иду, еду, лечу, отправляюсь* m.fl. samt ved sekundært imperfektiverede: *ухожу*.

Futurum:

Futurum er en markeret tempusform, der signalerer, at verbalhandlingen er relateret til et punkt efter taleøjeblikket, dvs. til fremtidsplanet.

Dannelse

Ud fra dannelsesmåden skelnes mellem en syntetisk (simpel) form og en perifrastisk (analytisk) form.

1) syntetisk (simpel):

Den syntetiske form dannes af perfektive verber: *я напишу*. Der er i virkeligheden tale om disse verbers præsensform, og derfor ligner formen enhver præsensform, dvs. den dannes af præsensstammen ved tilhæftning af personendelser: *напишу/напишешь/напишет/напишем/напишете/напишут*. Den adskiller sig imidlertid ved altid at have futurumsbetydning, hvis ikke elementer i konteksten hindrer dette. Dette kan forklares ved, at den perfekte præsensform ikke kan angive aktuel præsens men kun ikke-aktuel præsens, der ganske vist kan berøre taleøjeblikket (tage udgangspunkt i dette), men hvor realiseringen helt ligger i det ikke-aktuelle plan. Dette gør det muligt for formen at udtrykke futurum, hvilket er formens normale funktion: *он напишет маме письмо*. Den kan imidlertid også i bestemte kontekster udtrykke den habituelle, konsekvent indtrædende (= forudsigelige eller forventede) eller den potentielle handling: *Придешь пьяный домой, она тебя и приберет, и уговорит, и спать уложит, а наутро даже опохмелиться даст; Таких книг в магазинах больше не найдешь*. Denne form kan endvidere transponeres til datidsplanet og ledsages da i reglen af partiklen *бывало*, der tilfører formen en habituel karakter. På grund af denne evne til at udtrykke andre betydninger end den rene futurum må formen betegnes som umarkeret i forhold til den perifrastiske.

2) perifrastisk (analytisk):

Den perifrastiske form dannes af ved en kombination af en personbøjet form af hjælpeverbet *быть* og en infinitiv af et imperfektivt verbum: *я буду писать*. De personbøjede former med stammen *буд-* er gamle futurumsformer til *быть*:

я буду писать
ты будешь писать
он/она/оно будет писать
мы будем писать
вы будете писать
они будут писать

Быть er det neutrale hjælpeverbum. Som hjælpeverbum kan også anvendes en personbøjet form af hjælpeverbet *стать*, f.eks. *стану*, der imidlertid tilføjer en modal nuance: 'jeg vil' (= har til hensigt):

Я буду говорить с ним (= det vil ske senere)
Я стану говорить с ним (det er min agt at tale med ham)

Я не стану говорить с ним (jeg har ikke til hensigt at tale med ham)

Den perifrastiske futurum vil altid placere verbalhandlingen i fremtidsplanet uden berøring med taleøjeblikket. Den er derfor den markerede form i futurumssystemet.

Bemærk: I talesprog anvendes futurum i situationer, hvor dansk forholder sig anderledes: У вас спичек не будет? 'De har vel ikke en tændstik?/De skulle vel ikke have en tændstik?'; А вы кто будете? 'Og hvem er De så?'. Futurum kan desuden angive usikkerhed: Ему лет пятьдесят будет 'Han skal nok være en halvtreds år'.

Præteritum:

Præteritum er en markeret tempusform, der altid vil signalere, at verbalhandlingen er relateret til et punkt forud taleøjeblikket, dvs. til datidsplanet. Denne form dannes af både imperfektive og perfektive verber: *писал*, *написал*. Den er karakteriseret ved ikke at have egentlige personendelser. Person udtrykkes her analytisk gennem det personlige pronomen. Hvis dette er pluralt (*мы/вы/они*), fremkalder det tilstedeværelsen af en særlig pluralmarkør i verbalformen. Ved personligt pronomen fra singularisrækken (*я/ты/он/она/оно*) er numerus udtrykt ved Ø-endelse i mask., mens kategoriens udtryk i fem. og neut. falder sammen med genusudtrykket:

я/ты/он/мальчик писал-Ø
я/ты/она/девочка писал-а
оно/перо писал-о

Da formen historisk er et gammelt participium ("l-participiet"), kongruerer formen med subjektet i genus. Som vanligt ophæves genusdistinktionen i pluralis:

мы/вы/они/мальчики/девочки/перья писал-и

Dannelse

Formen dannes ved tilføjelse af det særlige præteritumsmærke -л- til præteritumsstammen, der oftest er identisk med infinitivstammen. Infinitivstammen identificeres ved at fjerne infinitivendelsen -тъ/-ти: чита-тъ, нес-ти. Ved infinitiv på -чь er stammens udlydskonsonant (г/к) "smeltet sammen" med infinitivendelsen: мочь - мог-, печь - пек-. Kun få verber har en særlig præteritumsstamme, idet de i præteritum bortkaster et suffiks før infinitivendelsen: сохнуть - сох, тереть - тер, запретъ - запрет о.а. Præteritumsmærket følges af genus/numerusmarkøren -Ø/-а/-о/ (sg.) og numerusmarkøren -и (pl.). Vi har således en form, der principielt identificeres ved elementerne -л/-ла/-ло/-ли: писал/писала/писало/писали. Genusdistinktionen ophæves i pluralis.

NB: -л falder bort i mask., hvis præteritumsstammen ender på konsonant:

гиб-нуть
гиб-Ø
гиб-ла/-ло/-ли

Denne regel gælder verber med infinitiv på (betonet) -ти: нести, везти og sammensætninger hermed:

нести
нес-Ø
нес-ла/-ло/-ли

Den rammer desuden verber med infinitiv på -чь, hvor præteritumsstammens udlydskonsonant "gemmer" sig i lyden ч, der er opstået ved en assimilation af en stammeudlyd på velar (г/к) og konsonanten i den oprindeligt ubetonede infinitivendelse -ти: *mog-ti > мочь, *pek-ti > печь:

мочь
мог-Ø
мог-ла/-ло/-ли

Hvis præteritumsstammen ender på en dental konsonant -d/-t, forsvinder denne foran præteritumsmærket:

*vedlъ > вел
*pletъ > плел

Endelig falder -л bort i mask. ved verber med særlig præteritumsstamme: сох, тер osv.

Verbet *идти* og dets sammensætninger har suppletiv præteritum: *шел/шла/шло/шли*.

Brug

I præteritumssystemet er imperfektiv præteritum den markerede form, da den altid betegner en i datiden forløbende handling, der ikke har forbindelse til taleøjeblikket. Den perfekte præteritum er umarkeret og kan derfor betegne handlinger, der ikke berører taleøjeblikket, såvel som handlinger, der har berøring med dette.

Den imperfektive præteritumsform markerer således total adskillelse fra taleøjeblikket og kan derfor opfattes som den egentlige datidsform, der betegner en handling, der er svar på spørgsmålet: "Hvad skete den gang?" Denne betydning svarer til den imperfektum, der optræder i sprog med det gamle indoeuropæiske præteritumssystem. Vi kan derfor om denne betydning benytte termen "imperfektum". Den angiver en handling, der fandt sted i datiden, og benyttes ofte til at angive parallelle eller simultane handlinger i datiden:

Он жил в деревне (= den gang)
Она сидела у окна и читала

Imperfektiv præteritum kan benyttes til at betegne gentagne, usuelle handlinger:

Летом мы купались, ходили в лес, играли в футбол, а вечером собирались у костра и пели песни.

Den perfekte præteritum kan betegne en handling, der er adskilt fra taleøjeblikket, eller en handling, der har berøring med taleøjeblikket. I det første tilfælde betegnes en handling, der giver svar på spørgsmålet: "Hvad skete der?" I det andet tilfælde fokuseres på det gældende resultat af en handling, der er indtruffet forud for taleøjeblikket: "Hvad er der sket? Endelig kan den betegne en handling, der er gået forud for en anden handling i datiden. Den perfekte præteritumsform anvendes derfor i en række distinkte semantiske funktioner, der svarer til aorist, perfektum og pluskvamperfektum i det klassiske indoeuropæiske tempussystem:

1) *Aoristbetydning*: Denne semantiske funktion er en "historisk" tempus: Den beretter om et eller flere, ofte på hinanden følgende, hændelsesforløb i datiden.

Он подошел к окну и открыл его
Он подбежал к окну, выхватил пистолет, прицелился и выстрелил

2) *Perfektumsbetydning*: Formen betegner et handlingsforløb, der udspillede sig i datidsplanet men som har virkning i taleøjeblikket.

Он умер (= не живет)
Он ушел (= его нет)
Я устал; Деньги исчезли

Перед нами широко раскинулась Москва (byen ligger udbredt for
vore øjne)
Кукуруза созрела (majsen er moden)

Formen kan i denne betydning også bruges i futurumsplanet, hvor den betegner et betinget resultat:

Если завтра не будет дождя – урожай погиб!

3) *Pluskvamperfektumsbetydning*: Formen betegner et handlingsforløb, der går forud for en anden handling i datid:

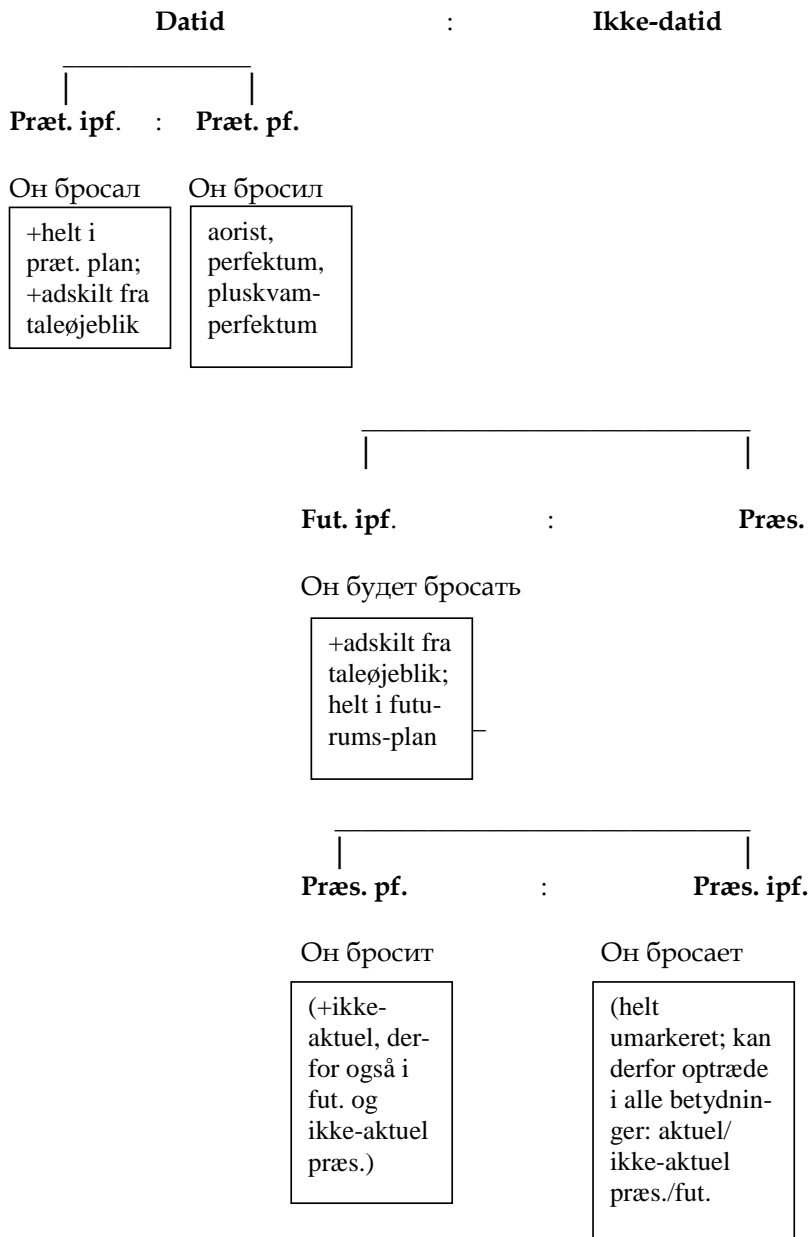
Он показал мне книгу, которую он купил в Москве
Птица упала на землю; охотник прострелил правое крыло
Он с большим аппетитом съел обед, который ему приготовила хозяйка.

Formen anvendes i opfordrende (hortative) konstruktioner, idet perfektumsbetydningen muliggør en ekspressiv forestilling af et resultat af en handling, der endnu ikke er udført men hvis resultat, den talende ønsker sig gældende i taleøjeblikket:

Ну, поехали! Пошли!, Пошел вон!
Тронулись! (Afsted!)
Стали (Stop!, Holdt!)

Denne brug svarer til dansk: Vi er gået! Så er vi dem, der er gået! Vi er kørt! o.l.

Skematisk oversigt over de russiske tempora
(efter Isačenko)

Modus

Modus (наклонение) er en kategori, der udtrykker udsagnsindholdets forhold til virkeligheden, set fra den talendes synsvinkel. Den talende kan således fremstille dette indhold som værende i overensstemmelse med virkeligheden, dvs. reelt eksisterende i nutid, datid eller fremtid. Han kan også vælge at fremstille relationen som rent potentiel eller hypotetisk, dvs. en forestillet men irreel virkelighed. En sådan irreel virkelighed kan være en ren forestilling eller den kan være en potentialitet, der søges gennemført ved at dens realisering pålægges adressaten. Det russiske verbum skelner derfor tre modi: *Indikativ* (изъявительное накл.), *konditionalis* (условное eller, som den også kaldes, сословательное накл.) og *imperativ* (повелительное накл.). Om konditionalis anvendes undertiden betegnelsen *konjunktiv* (der egentlig svarer til den russiske betegnelse сословательное накл.). Den russiske modus har imidlertid en anden funktion end konjunktiv i andre sprog, så betegnelsen for denne modus er rent konventionel.

Indikativ:

Indikativ bruges til at fremstille et udsagnsindhold, som efter den talendes opfattelse er i overensstemmelse med virkeligheden i ét af de temporale planer datid, nutid eller fremtid. Denne modus har ikke sit eget udtryk men manifesterer sig i tempuskategoriens former, der således kan beskrives som præteritum indikativ, præsens indikativ og futurum indikativ: Мальчик играет; Андрей уехал в Москву; Он придет в пятницу; Мы будем отдыхать на даче.

Konditionalis:

Med konditionalis udtrykker den talende, at udsagnsindholdet kun er forestillet, dvs. ikke reelt eksisterende. Samtidig er der ikke nogen appel til adressaten om at realisere det forestillede udsagnsindhold.

Formen dannes af den genus- og numerusbøjede л-form af verbet (= præteritum) ved tilføjelse af partiklen бы:

я/ты/он/мальчик писал-Ø бы
я/ты/она/девочка писал-а бы
оно/перо писал-о бы

Som ved præteritum bortfalder genusdistinktionen i pluralis:

мы/вы/они/мальчики/девочки/перья писал-и бы.

Partiklen бы er enklitisk, hvilket vil sige, at den ikke kan være trykbærende men kædes intonationsmæssigt sammen med det foregående ord. Den er en del af kondi-

tionalisformen, men den er ikke bundet til en bestemt plads i sætningen. Partiklen står hyppigst efter *l*-formen: Я поступил бы иначе. Den kan imidlertid også stå efter det første ord i sætningen: Я бы поступил иначе; Только бы она приехала; Dette er reglen efter konjunktion: Если бы он пришел вовремя, это не случилось бы. NB: Når konditionalis bruges i komplekse sætninger, skal partiklen stå i både hoved- og bisætning.

Partiklen бы forkortes undertiden til б: Я б так не сказал.

Partiklen бы (б) smelter sammen med konjunktionen что til den finale konjunktion чтобы (чтоб). Verbet i en bisætning indledt med чтобы er altid *л*-formen: Я хочу, чтобы ты понял.

Imperativ:

Imperativen er en du-rettet appelform. Gennem denne form pålægger den talende adressaten at udføre den verbalhandling, som verbet benævner. Som en konsekvens af appelfunktionen er imperativen en særlig tiltaleform, der forudsætter en dialogssituation, hvorved den ligner substantivets vokativfunktion. Appelfunktion adskiller imperativen fra de øvrige modi og er at betragte som formens markerede kendetegn. Da adressaten kan være én eller flere, har imperativ særlige former til singularis og pluralis. Begge former er syntetiske og må betragtes som den egentlige morfologiske imperativ i russisk. Trods den primære "du-rettethed" kan udførelsen af en appel imidlertid være rettet mod tredje person, hvorfor der tillige findes en særlig analytisk form, der anvendes i dette tilfælde. Endelig kan den talende inkludere sig selv i adressaten. Til at udtrykke dette benyttes en form, der lånes fra præsensparadigmet.

Dannelse

Imperativ dannes ud fra præsensstammen, der tilføjes en endelse efter nedenstående regler. Til singularisformen hæftes i pl. agglutinativt endelsen -те.

1. Hvis stammen ender på -j, er endelsen i sg. en Ø-endelse, dvs. imperativformen er lig med den rene præsensstamme:

sg.

pl.

читай-Ø

читай-те

2. Hvis stammen ender på en anden konsonant end j, og endelsen er betonet i 1. sg. i præsens, er endelsen i sg. betonet -и:

sg.	pl.
говор-и	говори-те

3. Hvis stammen ender på en anden konsonant end -j, og der er stammebetoning i 1. sg. i præsens, er endelsen i sg. en Ø-endelse. NB: Udlydskonsonantens blødhed bevares, hvis stammen allerede er blød: брось (stamme = bros'), hvilket vises ortografisk ved tilføjelse af -ь. Hvis stammen ikke er blød, blødgøres den: кинь (stamme = kin), hvilket vises ved det bløde tegn. Ved hvislelyd, der ikke kan blødgøres, tilføjes -ь som rent ortografisk mærke:

sg.	pl.
брось-Ø	брось-те
кинь-Ø	кинь-те
мажь-Ø	мажь-те

4. Hvis stammen ender på en konsonantgruppe, er endelsen i sg. ubetonet -и:

sg.	pl.
помн-и	помни-те

5. Verber med betonet præfiks вы- har i sg. endelsen -и:

sg.	pl.
выброс-и	выброси-те

Ved visse verber optræder afvigelser fra de grundlæggende regler:

- Verber med -ва- i infinitiv (-авать-typen) og præfigeringer heraf bevarer dette suffiks i imperativ: давай/давайте o.a. Disse verber har således en sekundær præsensstamme.
- Verberne бить, вить, лить, пить, шить (præsensstamme på C'j) indskyder flygtig vokal i imperativ: бей - бейте. Dette gælder også præfigeringer af disse verber
- Verberne доить, поить, кроить, таить samt præfigeringer heraf har i sg. endelsen -и: дои - доите.
- Verberne закупорить, откупорить (stammebetoning i 1. sg. præsens) har imperativ закупори - закупорите trods regel 3.
- Verberne сыпать, крапать har сып - сыпьте, крап - крапьте (dvs. imperativ dannes uden det l-epenthetikum, der optræder i præsensstammen: сыплю - сыплют).

- f. Verberne есть 'spise' og дать har uregelmæssigt ешь - ешьте, дай - дайте.
- g. Verbet лечь har uregelmæssigt ляг - лягте.
- h. Verbet ехать danner suppletivt поезжай - поезжайте. Samme suppletive dannelse bruges ved præfigeringer af ехать: уехать - уезжай - уезжайте о.а.

3. persons imperativ

En appel til tredje person udtrykkes ved en kombination af partiklerne пусть og пускай og 3. sg./pl. af præsens: Пусть он сидит; Пусть комиссар подпишет; Пусть они приедут. Formen mangler imperativens du-rettedhed og får derved karakter af en opfordring eller tilladelse.

Inklusiv imperativ

Hvis den talende inkluderer sig selv i adressatrollen, benyttes 1. pl. præsens af imperfektive verber eller 1. pl. præsens/futurum af perfektive verber. Formen har mere karakter af en opfordring til fælles handling end en egentlig imperativ. Den dannes principielt af perfektive verber: Пойдем; Напишем; Поиграем. Af imperfektive verber bruges kun unidirektionale bevægelsesverber i denne funktion: Идем; Летим. Til denne form kan sættes elementet -те, der signalerer høflighed og derfor benyttes over for personer, man er Des med: Пойдемте. Den inklusive imperativ kan desuden udtrykkes analytisk ved en kombination af partiklerne давай/давайте og præsens/futurum af et perfektivt verbum: Давай напишем; Давайте сыграем eller en infinitiv af et imperfektivt verbum: Давай играть; Давайте писать. Den inklusive betydning kan desuden udtrykkes ved andre sammensætninger: Будем писать; Будемте играть; Давай будем играть; Давайте будем играть.

Transposition

Under særlige intonationsmæssige forhold kan den imperativiske funktion overtages af former fra de øvrige modi: Идешь! Поехали! Пошел вон! Ушел бы!

Ikke-imperativisk anvendelse af imperativformen

Imperativformen kan anvendes uden imperativisk funktion. Dette bevirker en intensitetsstigning og er således en stilistisk faktor. Der kan skelnes en række distinkte funktioner: Отсохни твой язык! 'Gid din tunge må visne!'. Denne funktion er tæt på optativ. Formen kan også udtrykke en uomgængelig nødvendighed: Все гуляют, а я сиди дома! 'Alle er i byen, men jeg må sidde hjemme og kukkelure!'. Formen kan udtrykke en pludselig indtræffende (uventet) handling: Я разговаривал с ним, а он вдруг и побег! 'Jeg stod og snakkede med ham, og pludselig stak han i

at løbe'. Endelig kan formen angive en betingelse: Приди я домой на пять минут раньше, это не случилось бы 'Var jeg kommet hjem fem minutter før, var dette ikke sket.

Brug af personligt pronomen ved imperativ

Det personlige pronomen bruges i reglen ikke ved imperativ, der i sig selv er du-rettet. Hvis pronomenet anvendes, indfører det betydning af opfordring: Ты напиши! 'Tag nu og skriv'. А ты не волнуйся. 'Lad være med at være nervøs'. Ved negation kan det personlige pronomens tilstedeværelse medføre betydning af advarsel: Ты лучше не пиши! 'Lad hellere være med at skrive'.

Partiklen -ка

Imperativen, såvel sg. som pl., kan efterhænges partiklen -ка, der mildner appelbetydningen: Иди-ка сюда! 'Kom lige herhen'.

Aspekt

Aspekt (вид) er en kategori, der er konstituerende for det russiske verbum i den forstand, at der ikke findes en eneste verbalform, der ikke manifesterer denne kategori. Russisk skelner to aspekter: *imperfektivt* (несовершенный вид) og *perfektivt* (совершенный вид). Et særtræk ved aspektkategorien i russisk er, at det for en stor del af verbernes vedkommende forholder sig sådan, at et verballeksem udtrykkes ved to verber, hver med sit verbalparadigme, hvoraf det ene er imperfektivt og det andet er perfektivt. På den måde opstår de såkaldte aspektpar: переписать - переписывать, der begge betyder 'skrive om' med den eneste forskel, at переписать er perfektivt, mens переписывать er imperfektivt. Andre eksempler på aspektpar: решить - решать, спросить - спрашивать, кончить - кончать, начать - начинать, сказать - говорить, сделать - делать osv. Andre verber indgår ikke i aspektpar men tilhører enten det imperfektive aspekt eller det perfektive aspekt, og det pågældende verballeksem forekommer således i ét aspekt alene. Vi taler derfor om *imperfektiva tantum* og *perfektiva tantum*. Til gruppen af *imperfektiva tantum* hører bl.a. statalverber som висеть, лежать, сидеть, стоять samt verber som бездействовать, находиться, отсутствовать, пахнуть, противоречить, руководить, стоять o.a. *Perfektiva tantum* er verber som: задремать, очнуться, поспать, постоять, проснуться, прыгнуть, разлюбить, раскричаться, состояться o.a. Endelig findes en række verber, som er biaspektuelle: Samme form kan have såvel imperfektiv som perfektiv betydning afhængigt af den kontekst, de indgår i. Sådanne verber er bl.a. аргументировать, арендовать, велеть, воздействовать, женить, исследовать, казнить, ликвидировать, организовать, рекомендовать, o.a.

I den konkrete anvendelsessituation fremtræder denne hovedbetydning i form af en specifik betydning:

1) Handlingen fremstilles som et ventet/ikke-ventet resultat som en naturlig konsekvens af selve handlingens forløb/udførelse:

В нашем городе построили новую школу.
Я изучил русский язык.
Он очень устал.
Во время каникул он прочитал много книг.
Он переломал все карандаши.
Завтра я напишу ему письмо.

2) Handlingen fremstilles som en begrænsning i tid/intensitet/udvikling:

a) fase: Студенты запели песню = handlingsbegyndelsen fuldført:
Studenterne synger, handlingen er i gang.

Он начал/кончил читать книгу
Почему вы засмеялись?
Куда они побежали?

b) tidsmæssigt begrænset handling (momentan, kortvarig, langvarig):

Он поспал два часа = handlingen "opgøres" efter to timer:
handlingen har været i gang fra sin begyndelse og to timer frem.

Он уже проспал два часа, пусть еще поспит =
handlingens varighed "opmåles" som en totalitet under dens forløb.

Он крикнул (ultrakort tidsrum, momentan handling)

Кто-то постучал в дверь, и я вздрогнул.
Они погуляли полчаса, потом легли спать.
Я уже прожил в деревне 20 лет.

Den tidsmæssige grænse kan være markeret som begyndelse/afslutning:

начинать	-	начать
кончать	-	кончить
		зашпакать
		запеть

c) handlingen betegner et overmål/den yderste grænse:

Я замечтался и не заметил его прихода.
У меня сильно разболелась голова.

раскричаться, засидеться, замечтаться, нагуляться

3) Benægtelse af opnået resultat/benægtelse af forventet handling:

Он не решил задачу (= men forsøgte)
Я долго ждал письма, но так и не получил его.
Почему ты не пришел вчера на уроки? (= du var ventet)

4) Handlingen er et led i en kæde af handlinger ("perler-på-snor"):

Он вернулся, медленно разделся и лег спать.
Я подошел к нему и спросил, как пройти на площадь.

NB: Perfektive verber kan ikke forbindes med faseverber eller med markører for 'vane', 'regelmæssighed' og 'gentagelse' men forbindes derimod med markører for 'helhed/totalitet' ('på én gang', 'i løbet af et givet tidsrum')

Imperfektivt aspekt: Verbalhandlingen fremstilles anskuet som *ikke-totalitet*, uden angivelse af indre grænse, dvs. handlingen fremstilles som proces i sin varen, gentagelse eller stedfinden, dvs. som en ustabil tilstand, hvor noget sker: Вчера вечером я читал книгу = der blev læst (men der siges ikke noget om, hvorvidt bogen blev læst til ende)

I den konkrete anvendelsessituation fremtræder denne hovedbetydning i form af en specifik betydning:

1) Handlingen fremstilles i sit forløb eller udvikling, dens umiddelbare realisering (procesbetydningen):

a) i taleøjeblikket:

Что ты делаешь? Я выполняю домашнее задание.
Чем он сейчас занимается? Он пишет сочинение.

b) i et givet øjeblik i datid:

Чем он занимался вчера утром? Он читал новый роман.

c) i et givet øjeblik i fremtid:

Чем ты будешь заниматься в воскресенье? Буду читать письма.

2) Handlingen som a) ubegrænset gentagelse, vane, eller som b) vedvarende handling:

a) Я каждый день хожу в библиотеку.
Все эти годы он писал свой новый роман.

b) Волга течет на юг.
Земля вращается вокруг Солнца.
Раньше я жил в другом городе.
В детстве мне нравились книги Дюма.

3) Handlingen som en stadig evne, formåen, der potentielt kan realiseres:

Моя сестра говорит по-русски.
Я умею играть в шахматы.
Эта жидкость хорошо моет.
Птицы летают, а рыбы плавают.

4) Handlingen som tilstedeværende eller fraværende faktum i datid eller fremtid:

- alment-faktisk: Ты читал этот роман?
Саша сдавал экзамен по физике?
Да, сдавал и сдал на "пять".

- specifikt-faktisk: (præcisering af detaljer):
Кто покупал эти билеты? (= billetterne er til stede)
Кто будет завтра выступать на концерте?
Кто шил вам этот костюм? (= jeg ser, at tøjet er færdigt, og interesserer mig blot for, hvad der skete).

- kategorisk benægtelse: Кто сказал ему об этом? Я не говорил.
Ты взял мою ручку? Нет, не брал твоей ручки.
Он долго не писал мне.
Я давно не получал от него письма.

5) Annullering i talende stund (ved verber, der betegner en reversibel bevægelse, dvs. som har antonymer, eks. åbne : lukke):

Кто открывал окно? (vinduet er nu lukket men har været åbnet)
К тебе приходил товарищ (der har været en person, men han er gået igen)

6) Handling angivet som a) samtidig med anden handling eller som b) baggrund for perfektiv handling:

- a) Она сидела и читала.
- b) Я сидел за столом, когда кто-то постучал в дверь.

Neutralisering (aspektkonkurrence): Som regel vil to sætninger, der er identiske indholdsmæssigt *med undtagelse* af aspektet, betegne to forskellige situationer: Вчера я писал письмо refererer en helt anden situation end Вчера я написал письмо. Det samme gælder for sætningsparret: Когда я вошел в комнату, он открывал бутылку водки; Когда я вошел в комнату, он открыл бутылку водки. I nogle tilfælde udviskes denne forskel, og der er i så fald valgfrihed med hensyn til aspekt, idet de to aspekter her bliver synonyme. Der foregår således en neutralisering af aspekternes betydning. Dette fænomen kaldes ofte for "aspektkonkurrence". En sådan foreligger i sætningspar som: Этот дом строил мой дед : Этот дом построил мой дед; Где вы покупали этот костюм? : Где вы купили этот костюм? Begge sætninger i første par er mulig i en kontekst, hvor huset foreligger som en kendsgerning, hvorfor det ikke har mening at referere til hverken proces eller resultat. Begge aspekter giver derfor alene svar på spørgsmålet: Hvad skete der? På samme måde i andet sætningspar, hvor habitten åbenbart er til stede for øjnene af samtalepartnerne.

Aspektbrug i imperativ: Aspektbrugen i imperativ er afhængig af, om sætningen indeholder negation eller ej:

a) Uden negation:

Perfektivt aspekt:

- 1) Opfordring til udførelse af en kæde af handlinger:
Опустите деньги и оторвите билет!
- 2) Opfordring til udførelse af handling i fremtiden:
Позвони мне в понедельник!
- 3) Høflig opfordring, bøn eller forslag:
Откройте окно, пожалуйста!

Imperfektivt aspekt:

- 1) Opfordring til gentagen, frekvent eller almen-faktuel handling:
Занимайтесь утренней зарядкой!
Звоните!
Храните деньги в сберегательной кассе!
- 2) Opfordring til udførelse af samtidige handlinger:
Сиди и читай книгу!
- 3) Opfordring til handlingens igangsættelse eller ændring af igangværende handling:
Входите!
Читай медленнее!

NB: Ved accept af bøn om tilladelse til at indlede handling kan begge aspekter bruges uden betydningsforskel:

Можно войти? Входите/ Войдите!
Можно взять журнал? Берите/ Возьмите!

b) Med negation:

Perfektivt aspekt udtrykker advarsel:

Не упадите! Здесь скользко.
На улице холодно. Не простудись!

Imperfektivt aspekt udtrykker absolut forbud:

Не говори ему об этом!
Не ходи туда!

Dannelse

De fleste upræfigerede verber tilhører det imperfektive aspekt: видеть, любить, писать, работать, сидеть osv. Fra denne grundregel afviger følgende verber, der alle er perfekte: 1) Semelfaktiva på -нуть (4. klasse): крикнуть, прыгнуть o.a. Blandt -нуть-verber findes kun fire imperfektive: гнуть, льнуть, тонуть, тянуть. 2) En række verber fra 5. klasse: благословить, бросить, броситься, встретить, кончить, купить, лишить, лишиться, облачить, ослабить, ответить, ощутить, пленить, посетить, простить, проститься, пустить, решить, решиться, снабдить, ступить, хватить, хватиться, явить, явиться. (De tilsyneladende præfigerede verber som ответить, посетить o.a. er ikke præfigerede fra et synkront synspunkt). 3) Verberne лечь, сесть, стать (statalverber). 4) De uregelmæssige verber дать, деть,

пасть. 5) Verber fra forskellige bøjningsklasser, hvor oprindeligt præfiks ikke længere kan skelnes fra stammen: взять, застрять, затеять, исчезнуть, обидеть, облечь, обуять, обязать, одолеть, поймать, распрятать o.a. 6) Låne- og fremmedord på -овать, -ировать, -изировать (3. klasse): абонировать, автоматизировать, аргументировать osv. Verber af denne type er biaspektuelle, hvilket vil sige, at samme form også udtrykker imperfektivt aspekt. 7) En lille gruppe oprindeligt kirkeslaviske verber, til dels arkaiske og i hvert fald bogsproglige: воздействовать, даровать, исследовать, исповедать, исповедовать, наследовать, образовывать, обследовать, расследовать, содействовать, сочетать. Også medlemmerne af denne gruppe er biaspektuelle. 8) En ganske lille gruppe ægte russiske verber, der ligeledes er biaspektuelle: бежать (i betydningen 'flygte'), велеть, женить, казнить, молвить, ранить.

Ved de upræfigerede verber er aspektbetydningen således først og fremmest knyttet til verbets rod, selvom suffikser også spiller en rolle. Det er således tydeligt, at suffikset -ну-, der vel primært bærer den semelfaktive betydning eller momentanbetydningen, tillige skaber perfektiviteten i verber med dette suffiks.

Præfigering

Perfektive verber er som hovedregel præfigerede. Ved præfigeringen af et upræfigeret verbum sker der to ting: 1) Der opstår et nyt verbum med egen leksikalsk betydning: писать 'skrive' > пере-писать 'skrive om', резать 'skære' > от-резать 'skære af', работать 'arbejde' > за-работать 'tjene', 2) Det nye verbum bliver perfektivt. Præfigeringen er således på én gang en derivationsmekanisme og en grammatisk mekanisme. I nogle få tilfælde virker det, som om den grammatiske mekanisme er den vigtigste. Det er således vanskeligt at sige, hvilken ny betydning præfikserne на- og с- tilføjer verberne писать og делать, når vi danner de præfigerede perfekte verber написать og сделать. Forskerne taler i disse tilfælde om præfikser med rent grammatisk betydning eller om "tomme præfikser", dvs. "Ø-præfikser". Men hovedreglen er, at enhver tilføjelse af et præfiks skaber ny betydning + perfektivitet. Præfigering skaber derfor principielt ikke ægte aspektpar.

Russisk har følgende præfikser, der alle bruges ved dannelsen af nye verber og som derfor er produktive: в- (во-), вз- (вс-, взо-), вы-, до-, -за-, из- (ис-, изо-) на-, над- (надо-), о- (об-, обо-), от- (ото-), пере-, по-, под- (подо-), при-, про-, раз- (рас-, разо-), с- (со-), у-.

Dertil kommer et mindre antal præfikser af kirkeslavisk oprindelse, der alle optræder i verber med tydelig bogsproglig karakter: воз- (вос-, возо-), низ- (нис-, низо-), пре-, пред- (предо-), со-. Hertil hører også verber med præfikset из- i betydningen 'ud', f.eks. издать 'udgive'. Verber af denne type er: возненавидеть, восходить, нисходить, превратить, предложить, сонаследовать.

Sekundær imperfektivering (suffigering)

Til de nydannede perfektive verber dannes nu ved tilføjelse af et suffiks et imperfektivt verbum med samme leksikalske betydning. Forskellen mellem de to verber er altså alene aspektbetydningen, hvorfor vi her har at gøre med ægte aspektpar. Denne rent grammatiske proces skaber altså en sekundær partner til det præfigerede verbum, hvorfor processen kaldes sekundær imperfektivering. Ved sekundær imperfektivering anvendes følgende suffikser: **-ива-** (**-ыва-**), **-ва-**, **-а-** (**-я-**).

Uanset imperfektiveringssuffiks hører sekundært imperfektiverede verber til 1. produktive bøjningsklasse (med undtagelse af enkelte verber med suffikset **-ва-**).

-ива- (-ыва-):

Suffikset, der sættes direkte til verbalrod med udlyd på konsonant, skrives efter normale ortografiske regler som **-ыва-** efter hård (ikke-palatal) konsonant og **-ива-** efter palatal konsonant (herunder *j*) eller hvislelyd, samt efter velar. Endelig vil suffikset fremkalde *l*-epenthetikum ved rodudlyd på labial eller labiodental. Ved *i*-verber kan forekomme konsonantalternation svarende til den, der optræder i 1.sg. i præsens:

переписать - перепис-ыва-ть
спросить - спраш-ива-ть
устроить - устра-ива-ть
осмотреть - осматр-ива.ть
разнюхать - разнюх-ива-ть
обусловить - обуславл-ива-ть

Suffikset er det mest produktive suffiks til dannelsen af sekundære imperfektiva. I grunden er **-а-** en temavokal og dermed det element, der bestemmer bøjningstypen. Så ud fra et andet synspunkt er imperfektiveringssuffikset alene **-ив-** (**-ыв-**).

-а- (-я-):

Suffikset er altid betonet og svagt produktivt. Det sættes direkte til verbalrod med konsonantisk udlyd og skrives som **-а-** efter hård (ikke-palatal) konsonant samt efter hvislelyd efter normale ortografiske regler. Efter palatal konsonant skrives **-я-**. Suffikset benyttes overvejende ved sekundær imperfektivering af verber fra 5. produktive klasse (*i*-verber) men forekommer i øvrigt ved imperfektiva dannet til perfektive verber fra mange uproduktive grupper. Ved tilsætningen af suffikset optræder ofte konsonantalternation svarende til den, der forekommer i 1. sg. i præsens:

прикрепить - прикрепл-я-ть (прикреплю)
победить - побед-а-ть (побежду)
пригласить - приглас-а-ть (приглашу)
понизить - пониж-а-ть (понижу)

Uden konsonantændring:

изменить - измен-я-ть (изменю)
выступить - выступ-а-ть
поступить - поступ-а-ть

Uproduktive grupper:

достигнуть - достиг-а-ть
попасть - попад-а-ть
спасти - спас-а-ть
помочь - помаг-а-ть

Ved en række verber er alene betoningen markør af, at der er tale om suffikset -a-:

разрезать - разрез-а-ть
рассыпать - рассып-а-ть

NB: Verbet купить danner sekundær imperfektiv partner med dette suffiks, men tilføjer tillige præfikset по-: по-куп-а-ть

-ва-:

Dette suffiks er uproduktivt. Det forekommer udelukkende ved verbalstammer med udlyd på vokal og er altid betonet.

овладеть - овладе-ва-ть
успеть - успе-ва-ть
одеть - оде-ва-ть
узнать - узна-ва-ть
встать - вста-ва-ть
дать - да-ва-ть

Stammeændringer ved sekundær imperfektivering

I forbindelse med den sekundære imperfektivering optræder ofte ændringer i verbets rod i form af vokalalternation, herunder alternation mellem "nultrin" og vokal:

о > а	рассмотреть - рассматривать, обусловить - обуславливать, помочь - помогать
о > ы	вздохнуть - вздыхать
е > и	вытереть - вытирать
- > и	собрать - собирать
- > ы	послать - посылать

Ved en lille gruppe perfektive verber på -ять/-ать, hvor vokalen går tilbage til nasalvokalen *ɛ* (#), optræder ved den sekundære imperfektivering et såkaldt nasalinfix -ин-/-им-:

а > ин	начать - нач-ин-ать
а > им	понять - пон-им-ать нажать - наж-им-ать

Aspekt-dannelsen ved bevægelsesverber

I lighed med andre upræfigerede verber er bevægelsesverberne imperfektive, uanset om de udtrykker en unidirektional eller en polydirektional bevægelse. Og når de præfigeres, bliver det præfigerede verbum perfektivt: ехать (ipf.) > поехать (pf.). Samtidig mister bevægelsesverberne deres retnings-specifikation, dvs. holder op med at være unidirektionale og polydirektionale. Det er i reglen de unidirektionale bevægelsesverber, der underkastes præfigering. Ved præfigeringen kan udelukkende benyttes præfikser med spatial betydning: в- (во-), вз- (взо-, вс-), вы-, до-, за-, на-, о- (об-, обо-), от-, пере-, под- (подо-), при-, про-, раз- (разо-, рас-) + -ся (-сь), с- (со-), у-: войти 'gå ind', выйти 'gå ud', перейти 'gå over', прийти 'komme', разойтись 'skilles, gå hver til sit' osv. Desuden præfikset по- i ingressiv betydning: пойти 'begynde at gå, give sig til at gå'; поехать 'begynde at køre' o.a. Til præfigerede verber af denne type dannes sekundære imperfektiva. Ved perfektiva dannet ved præfigering af везти, вести, гнать, идти, лететь, нести og ползти sker den sekundære imperfektivering ved, at det pågældende præfiks sættes foran det tilsvarende upræfigerede polydirektionale bevægelsesverbum:

привезти - привозить
привести - приводить
пригнать - пригонять
прийти - приходиться
прилететь - прилетать
принести - приносить
приползти - приползать

Ved perfektiva dannet ved præfigering af de resterende bevægelsesverber sker den sekundære imperfektivering ved suffikserne -á- og -ива- (-ыва-):

прибежать - прибежать (NB: бегать)
прибрести - прибредать (NB: бродить)
приехать - приезжать (NB: ездить)
прилезть - прилезать (NB: лазить)

прикатить - прикатывать (NB: катать)
приплыть - приплывать (NB: плавать)
притащить - притаскивать (NB: таскать)

Polydirektionale bevægelsesverber præfigeres med følgende præfikser: за-, по-, про- раз- + -ся (-сь), с-. Ved præfigeringen dannes udelukkende *perfektiva tantum* (aktionsarter): заходить 'begynde at gå ind', побегать 'løbe lidt rundt', проходить 'gå en tid rundt', разбегаться 'løbe vildt omkring', сходить 'gå hen og tilbage'.

Suppletiv aspektdannelse

Ved en lille gruppe verber består de to aspekter af verber med forskellig rod/stamme. Dannelsen af aspektpar sker således suppletivt.:

вернуть - возвращать
взять - брать
купить - покупать
лечь - ложиться
обернуть - оборачивать
повернуть - поворачивать
повесить - вешать
поймать - ловить
поклониться - кланяться
положить - класть
поручиться - ручаться
посадить - сажать
сесть - садиться
сказать - говорить
сложить - складывать
стать - становиться

Aktionsarter

Mens aspektet er udtryk for en generel måde at anskue handlingsforløbet på og dermed en grammatisk betydning, der uundgåeligt manifesterer sig i ethvert verbum, er de såkaldte aktionsarter at betragte som verber, hvor den leksikalske grundbetydning er modificeret på en bestemt måde. Midlerne, hvormed denne modifikation kommer til udtryk, er de samme som ved aspektdannelsen: præfigering

og suffigering eller begge dele samtidigt. Begrebet aktionsart har da også ofte været betragtet i nær tilknytning til aspektkategorien. Det må imidlertid ikke glemmes, at aktionsarter underordner sig aspektkategorien på samme måde som et hvilket som helst verbum i russisk, og de kan derfor ikke betragtes som særlige dele af aspektkategorien.

Under omtalen af aspektkategorien blev det vist, at præfigering af et upræfigeret verbum skaber perfektivitet, dvs. en grammatisk betydning. Præfikserne har imidlertid samtidigt en anden funktion: Ved tilsætningen af et præfiks skabes et nyt verbum med en anden leksikalsk betydning: Af писать 'skrive' dannes således переписать 'skrive om'; af тереть 'gnide' dannes вытереть 'tørre af' osv. Når præfigering fører til dannelse af nye leksikalske enheder, kalder vi præfikserne for *kvalificerende*. Disse nye verber kan så underkastes sekundær imperfektivering, hvilket fører til dannelsen af en ægte aspektpartner til det nye verbum. I forbindelse med aktionsarter ser vi imidlertid, at præfigeringen ikke fører til dannelsen af et nyt verbum men blot til en modifikation af verbets betydning ved at fremhæve en særlig måde, verbalhandlingen forløber på. Således opstår ved стоять 'stå' ved tilføjelse af præfikset по- betydningen 'stå lidt (en begrænset tid)'; ved ехать 'køre' medfører samme præfiks en modifikation i form af fokus på handlingens begyndelsesfase (dens indtræden): поехать '(begynde at) køre. I forbindelse med aktionsarterne er præfiksernes funktion derfor *modificerende*. Verber, der dannes ved tilføjelse af et præfiks eller suffiks med modificerende betydning, kan ikke danne udgangspunkt for dannelsen af en aspektpartner. De er enten *perfektiva tantum* eller *imperfektiva tantum*.

Der kan skelnes følgende aktionsarter:

Ingressiv: Dannes med præfikserne за-, вз- (взо-, вс-), воз-, по-: загреметь, закричать, взреветь, возненавидеть, побежать, полюбить o.a. Den ingressive aktionsart fokuserer på verbalhandlingens begyndelsesfase.

Evolutiv: Dannes med præfikset раз- (рас-) + postfikset -ся: разкричатся, разговориться o.a. Den evolutive aktionsart betegner en handling, der udvikler sig hen imod et klimaks.

Delimitativ: Dannes med præfikset по-: поработать, постоять o.a. Den delimitative aktionsart betegner en handling, der er tidsmæssigt begrænset.

Terminativ: Dannes med præfikset про-: пропеть o.a. Den terminative aktionsart betegner, at handlingen føres til sin afslutning.

Perdurativ: Dannes med præfikset про-: просидеть, проспаться o.a. Den perdurative aktionsart betegner en handling, der føres til ende efter en vis varighed.

Finitiv: Dannes med præfikset от-: отобедать, отужинать o.a. Den finitive aktionsart betegner en handling, der bringes til sin afslutning.

Ekshaustativ: Dannes med præfikset у- + postfikset -ся: убежаться о.а. Den ekshaustative aktionsart betegner en handling, der fører til en tilstand, hvor den ikke kan fortsættes.

Total aktionsart: Dannes med præfikset из- (ис-): искушать, исходить о.а. den totale aktionsart betegner en handling, der omfatter objektet helt.

Saturativ: Dannes med præfikset на- + postfikset -ся: набегаться, насмеяться, наглядеться о.а. Den saturative aktionsart betegner en handling, der når sit mætningspunkt.

Kumulativ: Dannes med præfikset на-: набегать, накопить о.а. Den kumulative aktionsart betegner en handling, der nås i et bestemt omfang.

Distributiv: Dannes ved tilsætning af præfikset по- til et perfektivt (præfigeret) verbum: понаехать, понастроить о.а. Distributiv betydning har også verber med пере-: переболеть о.а. Den distributive aktionsart betegner en handling, der sker lidt efter lidt eller som retter sig mod det ene objekt efter det andet.

Ironisk aktionsart: Dannes med præfikset до- + postfikset -ся: доиграться, докататься о.а. Den ironiske aktionsart betegner en handling, der forløber så længe, at den slår over i et uønsket resultat.

Kvalifikativ: Dannes med præfikset из- (ис-) + postfikset -ся: изолгаться о.а. Den kvalificerende aktionsart betegner en handling, der forløber på en måde, så den bliver et kendetegn ved subjektet.

Attenuativ: Dannes med præfikserne по-, под-, при-: попривыкнуть, подзабыть, принажать. Den attenuative aktionsart betegner en handling, der mildnes eller svækkes i intensitet.

Semelfaktiv: Dannes med suffikset -ну-: махнуть, мигнуть, прыгнуть, пугнуть, толкнуть о.а. Den semelfaktive aktionsart betegner en handling, der sker en enkelt gang, i reglen med momentan varighed.

Iterativ: Dannes med suffikserne -ыва- (-ива-), -в-: видывать, сиживать, хаживать, певать, пивать о.а. Iterativ betegner en handling, der sker gentagne gange.

Diminutiv: Dannes med præfikset по- + iterativ: покрикивать, покуривать о.а. Diminutiv aktionsart betegner en handling, der sker fra tid til anden i svækket form

Komitativ: Dannes med præfikserne под-, при- + iterativ: подпевать, под-свистывать, прикусывать, приплясывать о.а. Den komitative aktionsart betegner en handling, der i svækket form ledsager en anden handling.

Mutuel aktionsart: Dannes med præfikset *пере-* + postfikset *-ся*, i reglen af iterativa: *переругиваться, перешептываться* o.a. Den mutuelle aktionsart betegner en handling, der sker mellem vekslende subjekter indbyrdes.

Intensiv aktionsart: Dannes med præfikset *за-* + postfikset *-ся* samt ved præfikset *вы-* + iterativ: *затанцеваться, выписывать, вырисовывать* o.a. Den intensive aktionsart betegner en handling, der sker ved en intensiv anstrengelse eller ved sin intensitet helt opsluger subjektet.

Diatese

Diatese (залог) er sammen med aspekt en kategori, der konstituerer verbet som ordklasse. Dette betyder, at enhver form, der manifesterer denne kategori, er en verbalform. Kategorien udtrykker verbalhandlingens forhold til relationen mellem logisk subjekt, agens, og logisk objekt, patiens, i sætningen, idet den definerer handlingens retning i forhold til den genstand, der optræder som grammatisk subjekt i sætningen. Hvis handlingen *udgår* fra subjektet og retter sig mod objektet, kalder vi sætningen for aktiv: *Каменщик строит дом*. I dette tilfælde er der sammenfald mellem det grammatiske subjekt og agens. Hvis handlingen derimod er *rettet mod* subjektet, kaldes sætningen for passiv, og her er der sammenfald mellem det grammatiske subjekt og patiens: *Дом строится каменщиком*. Kategorien rummer således to led, hvoraf det markerede led er passiv. Aktiv er derimod det umarkerede led, idet alt, hvad der ikke er specificeret som passiv, betragtes som aktiv.

Kategorien er tæt forbundet med modstillingen mellem transitive og intransitive verber. Transitive verber er verber, der kræver 1. komplement ("direkte objekt") i akkusativ. Oppositionen mellem aktiv og passiv kommer tydeligt frem ved de transitive verber, der er de eneste, der optræder med korrelerende aktiv- og passivformer. Dette er en følge af, at transitivitet altid indebærer de to begreber agens og patiens. Intransitive verber danner ikke passiv men er *aktiva tantum*. Dette betyder, at de altid optræder med aktiv betydning uanset deres form: *жалеть, работать, смеяться* o.a. Dette gælder også en række af de verber, der tager 1. komplement i en anden kasus end akkusativ: *ждать, бояться, способствовать, заниматься* o.a. Andre verber af denne type danner derimod passiv ganske normalt, f.eks. *управлять - управляться* o.a.

Dannelse

Aktiv:

Bortset fra de infinitte former, hvor aktiv har særlige participier (præsens og præteritum), har aktiv ikke nogen formel markør i russisk inden for det finitte verbum. Der er derfor ikke noget særligt aktivparadigme.

Passiv:

Heller ikke passiv besidder et egentligt paradigme i russisk. Ved dannelsen af passiv afhænger formen af verbets aspekt. Imperfektive verber danner således en syntetisk form ved tilsætning af postfikset *-ся (-сь)* til den aktive form:

infinitiv: читать-ся
præsens: читает-ся
præteritum: читал-ся/читала-сь/читало-сь/читали-сь
futurum: будет читаться

NB: Den imperfektive futurum bestående af en finit (ikke-præterital) form af hjælpeverbet *быть* og en infinitiv af hovedverbet (med efterhængt postfiks) regnes her for en syntetisk form.

Perfektive verber danner en analytisk (perifrastisk) form bestående af en finit form af hjælpeverbet *быть* og kortformen af præteritum participium passiv (*ppp*-formen). "Infinitiven" består af *быть* + *ppp*-formen:

infinitiv: быть построен/-а/-о/-ы
præsens: Ø построен/-а/-о/-ы
præteritum: был/-а/-о/-и построен/-а/-о/-ы
futurum: будет построен/-а/-о/-ы

NB: Participiet kongruerer med subjektet i genus og numerus.

Agens kan i passivsætninger kun være til stede i form af en instrumentalis: Дом строился каменщиком; Дом построен каменщиком; Дом был построен каменщиком.

Refleksivverber

Refleksivverber (возвратные глаголы) er *aktiva tantum*. Skønt de indeholder postfikset *-ся (-сь)* på samme måde som passive former, har de dog intet med passiv at gøre. Postfikset er her alene markør for intransitivitet. Refleksivverber betegner handlinger, der virker tilbage på subjektet. Der kan skelnes en række grupper:

- 1) Egentligt refleksive: бриться, мыться, одеваться, причесываться. Disse verber betegner en handling, subjektet udfører på sig selv.
- 2) Reciprokt-refleksive: встречаться, обниматься o.a. Disse verber betegner, at subjektet består af flere individer, der gensidigt gør noget ved hinanden.
- 3) Alment-refleksiv: бросаться, двигаться, изменяться, мчаться, собираться o.a. Disse verber betegner en fremadskridende proces bestående af faser, der afløser hinanden.
- 4) Kvalifikativt-refleksiv: вариться, колотья, кусаться, ругаться. Disse verber betegner en handling, som er karakteristisk for subjektet.

Til reflexivverber hører desuden verberne начинаться, кончатся, продолжаться, der ikke lader sig placere under de nævnte grupper, samt verber tilhørende intensiv aktionsart: закричатся, звониться, раскричатся, стучаться o.a.

En særlig gruppe udgøres af de såkaldte *reflexiva tantum*, der ikke forekommer uden postfikset -ся (-сь): бояться, надеяться, смеяться, стараться o.a.

Endelig skal nævnes den særlige modale anvendelse af reflexivverber i upersonlige etleddede konstruktioner af typen не работается, не спится osv.

Genus

Genus (род) kommer hos verbet til udtryk i sg. i præteritum og konditionalis i forbindelse med den såkaldte *л*-form, der jo historisk er et participium. Derudover optræder kategorien ved participierne, der formelt set optræder som adjektiver og derfor udtrykker disses kategorier i fuldt omfang.

Numerus

Som hos nominerne bunder numeruskategorien (число) hos verbet i en distinktion mellem ental, *singularis*, og flertal, *pluralis*. Distinktionen gør det muligt at skelne mellem verbalhandlinger, der har ét subjekt, og verbalhandlinger, der har mere end ét subjekt, dvs. situationer, hvor subjektet udgøres af flere individuelt erkendbare entiteter, der er fælles om den samme verbalhandling. Numerus kommer i de finite verbalformer til udtryk gennem personendelserne. I præteritum og konditionalis manifesteres kategorien dog ved endelser, der svarer til adjektivets kortform i sg./pl., hvilket er en logisk følge af *л*-formens oprindelse som participium. I de infinite former optræder kategorien kun ved participierne, hvor den kommer til udtryk i de adjektiviske endelser.

Kasus

Kasuskategorien (падеж) udtrykker relationer mellem nominer og er dermed principielt en "fremmed" kategori hos verbet. Kategorien manifesterer sig ikke desto mindre også i det verbale formsystem, idet participiet, der formelt optræder som et adjektiv, gennem sine endelser udtrykker adjektivets kategorier. Vi kan her se en overgang mellem verbalt og nominalt (adjektivisk) kendetegn.

Verbets konjugation - formdannelsen

Finite former

Præsens:

Udgangspunkt: Præsensstammen.

1. bøjning (*e*-verber)

(-у/-ю)

-ешь

-ет

-ем

-ете

(-ут/-ют)

2. bøjning (*i*-verber)

(-у/-ю)

-ишь

-ит

-им

-ите

(-ат/-ят)

Uregelmæssige er дать (pf.!) og есть med de særlige endelser:

да-м

да-шь

да-ст

дад-им

дад-ите

дад-ут

е-м

е-шь

е-ст

ед-им

ед-ите

ед-ят

Person udtrykkes desuden redundant ved det personlige pronomen: я, ты, он/она/оно, мы, вы, они.

Præteritum/Konditionalis:

Udgangspunkt: Infinitivstammen/præteritumsstammen.

-л (бы)
-ла (бы)
-ло (бы)
-ли (бы)

Person udtrykkes udelukkende ved det personlige pronomen: я, ты, он/она/оно, мы, вы, они.

Futurum:

Perfektive verber: Som præsens.

Imperfektive verber: буду/будешь/будет/будем/будете/будут + infinitiv.

Person udtrykkes desuden redundant ved det personlige pronomen: я, ты, он/она/оно, мы, вы, они.

Imperativ:

Udgangspunkt: Præsensstammen.

sg.:	-Ø/-ь/-и	читай	спорь	говори
pl.:	-те	читайте	спорьте	говорите

"Endelsen" -ь er rent ortografisk; den morfologiske endelse er en Ø-endelse. Person udtrykkes kun undtagelsesvist ved det personlige pronomen ты/вы.

Infinitte former

Participier

Verbet er en ordklasse, der primært er indrettet på at udtrykke udsagn om subjektet, dvs. på at fungere prædikativt. Ikke desto mindre indeholder verbets formsystem elementer, der kan optræde i funktioner som attribut og apposition, dvs. i funktioner, der ellers kendetegner nominer (især substantiver og adjektiver). Samtidigt bevarer disse former deres verbale kendetegn, processualiteten, hvilket medfører, at de kan

betegne en handling, der er sekundær i forhold til en anden handling. Man har af denne årsag kaldt dem for "semiprædikative" former. En sådan størrelse er participiet (причастие). Participier er formelt karakteriseret ved et fleksionsystem, som gør det muligt for disse former at kongruere med et substantiv i genus, numerus og kasus. Derved ligner participiet adjektivet, og man kan da også betragte participiet som verbets forsøg på at blive nomen. Men da participier ikke opgiver de to kategorier aspekt og diatese, er de imidlertid at regne for fuldgyldige verbal-former.

Participier dannes i russisk ud fra enten præsensstammen eller præteritumsstammen, og de danner dels en aktiv gruppe, dels en passiv gruppe. På den baggrund har russisk således fire participier (kun den maskuline form i Nom.sg. angives her):

Aktiv		Passiv
præsens participium aktiv читающий	:	præsens participium passiv читаемый/читающийся
præteritum participium aktiv читавший/прочитавший	:	præteritum participium passiv прочитанный/прочитан

Præsens participier dannes kun af imperfektive verber, mens præteritums participier i reglen kan dannes af begge aspekter, det passive dog fortrinsvis af perfektive verber.

Participier udtrykker *relativ* tid. Dette betyder, at "præsens" skal forstås som *samtidig* (simultanitet) med et andet tempusudtryk i sammenhængen, nemlig det, der manifesteres i hovedverbet. Da hovedverbet udtrykker hovedhandlingen, bliver participiets handling en bihandling eller sidehandling til hovedhandlingen. Det er hovedhandlingens tempus, der forholder sig til taleøjeblikket. Participiet forholder sig derimod udelukkende til hovedhandlingen og ikke til taleøjeblikket, hvilket er årsagen til, at vi kalder participiets tid for relativ. På samme måde betyder "præteritum" her *forudgåen* (anterioritet) i forhold til hovedverbet.

Dannelse

Præsens participium aktiv:

Dannes af præsensstammen ved tilføjelse af suffikserne -ущ- (-ющ) for *e*-verber og -ащ- (-ящ-) for *i*-verber. Til suffikset sættes de adjektiviske fleksionsendelser (blød bøjning): -ий/-ая/-ее/-ие. NB: Der skrives -ая (og ikke -яя) på grund af den

forudgående hvislelyd. Participiet kasusbøjes som adjektivet. I modsætning til adjektivet kan dette participium ikke danne kortformer.

Eksempler: тек-ущ-ий, чита-ющ-ий, крич-ащ-ий, говор-ящ-ий.

Præsens participium passiv:

Det er fortrinsvis transitive verber, der kan danne dette participium. Det har en meget begrænset anvendelse og optræder stort set udelukkende i sagprosa. Det dannes af præsensstammen ved tilføjelse af suffikserne -ем- (*e*-verber) og -им- (*i*-verber). Ganske få verber danner participiet med det arkaiske suffiks -ом-: вед-ом-ый, влек-ом-ый, нес-ом-ый. Til suffikset sættes de adjektiviske fleksionsendelser (hård bøjning): -ый/-ая/-ое/-ые. Participiet kasusbøjes som adjektivet. Hvis det står prædikativt, kan det som adjektivet danne kortform: Он уважаем всеми. Dette er dog sjældent forekommende.

Eksempler: чита-ем-ый, люб-им-ый, нес-ом-ый.

Samtidighedsbetydningen kan også udtrykkes af et reflektivt præsens participium aktiv (med postfikset -ся): использующийся, публикующийся, читающийся. Disse former er синоныме med используемый, публикуемый, читаемый. De er især karakteristiske for sagprosa.

Præteritum participium aktiv:

Dannes af præteritumsstammen (infinitivstammen) af såvel imperfektive som perfektive verber. Hvis præteritumsstammen ender på vokal, tilsættes suffikset -вш- efterfulgt af den adjektiviske endelse (blød bøjning): -ий/-ая/-ее/-ие. Hvis præteritumsstammen ender på konsonant, tilsættes suffikset -ш- efterfulgt af den adjektiviske endelse (blød bøjning): -ий/-ая/-ее/-ие.

Eksempler: чита-вш-ий
 прочита-вш-ий
 принес-ш-ий

Ved reflexivverber hæftes postfikset -ся efter adjektivendelsen: родившийся.

Også dette participium optræder primært i sagprosa.

Præteritum participium passiv ("ppp-formen"):

Dette participium er særdeles hyppigt optrædende på grund af, at det indgår i dannelsen af den perifrastiske passiv. Det dannes hyppigst af perfektive verber og

kun sjældent af imperfektive verber. Udgangspunktet er præteritumsstammen (infinitivstammen), der tilsættes suffikset -нн-, -енн-/ённ- eller -т-. Suffikset efterfølges af adjektivets fleksionsendelse (hård bøjning) -ый/-ая/-ое/-ые.

-нн-:

Bruges ved verber af 1. klasse (прочита-нн-ый), 3. klasse (нарисова-нн-ый), VI. klasse (написа-нн-ый), VII. klasse (задерж-а-нн-ый), samt verbet дать og præfigeringer heraf (изда-нн-ый).

-енн-/ённ-:

Bruges ved verber af 5. klasse (купл-енн-ый, истреб-ённ-ый), VIII. klasse (обиж-енн-ый), X. klasse (принес-ённ-ый), ved verbet ушибить (ушибл-енн-ый), præfigeringer med идти (найд-енн-ый) samt есть (съед-енн-ый).

-т-:

Bruges ved alle verber på -нуть (достигну-т-ый), ved verber af typen жать og начать (жа-т-ый, нажа-т-ый, нача-т-ый) samt ved verber med pleofoni i stammen: вытереть - вытер-т-ый, проколоть - проколо-т-ый. Suffikset bruges endvidere ved бить og præfigeringer heraf (заби-т-ый, уби-т-ый), ved крыть og dets præfigeringer (покры-т-ый) og endelig ved stammer på rodvokal (i reglen enstavelsesstammer) брать, брить, быть, гнать, дать, деть, дуть, жить, звать, знать, обуть, петь, слыть samt deres præfigeringer (бри-т-ый, наду-т-ый, разде-т-ый).

NB: Ved verber af 5. klasse og VIII. klasse er udgangspunktet *ikke* præteritumsstammen men præsensstammen, som den foreligger i 1. sg.: купл-ю - купл-енн-ый, обиж-у - обиж-енн-ый. Det samme gælder ved præfigeringer af идти: найд-у - найд-енн-ый. Uregelmæssighed foreligger også ved dannelsen af participiet af тереть-gruppen, hvor formen тер-т-ый ikke kan afledes af præteritumsstammen.

Præteritum participium passiv danner kortformer, idet dog suffikset -нн- her forenkles til -н-: прочитан/-а/-о/-ы. Kortformerne anvendes udelukkende i prædikativ stilling. De indgår i den perifrastiske passiv, der er en kombination af participiets kortform og hjælpeverbet (kopula) быть: книга прочитана, книга была прочитана.

Brug

Aktive participier fungerer som attribut og isoleret sætningsled (apposition):
Читающий студент сидел в углу комнаты; В углу комнаты сидел студент, читающий книгу. De kan især i ældre sprog også optræde prædikativt: Цветы

стояли увядшие. Passive participier fungerer derimod udbredt i rollen som prædikat og har således alle funktioner. Det gælder især præteritum participium passiv, men er ikke begrænset hertil: Изучаемый вопрос очень сложный; Нами ты была любима; Прочитанные книги лежали на столе; Книги, прочитанные студентом, лежали на столе; Книга была прочитана студентом.

Præsens participier betegner en handling, som er samtidig (simultan) med hovedverbet uanset dettes tempus: Я вижу/видел/увидел/буду видеть/увиджу читающего студента.

Præteritums participier betegner primært en handling, der går forud for hovedverbets handling uanset dettes tempus. Der kan dog her konstateres en forskel:

Præt. part. akt. af imperfektive verber betegner

- forudgåenhed (anterioritet): Я часто встречаю/встречал/буду встречать преподавателя, проводившегося с нами занятия.
- samtidighed med hovedverbet i præteritum: Мать укладывала засыпавшего (= засыпающего) ребенка.

Præt. part. akt. af perfektive verber udtrykker alene forudgåenhed: Студенты, окончившие практику, едут/ехали/поехали/будут ехать/поедут домой.

Præt. part. pass. betegner et foreliggende resultat af en forudgående handling: Прочитанные книги лежали на столе; Мы посещаем недавно открытую выставку.

Adverbialparticipier

Russisk har to adverbialparticipier (деепричастия), dvs. ubøjelige former, der udtrykker en bihandling eller sekundær handling, der udføres af hovedhandlingens subjekt. De udtrykker relativ tid: samtidighed (simultanitet) og forudgåenhed (anterioritet) i forhold til hovedhandlingen. De eneste af verbets kategorier, der manifesterer sig i adverbialparticipierne, er aspekt og diatese, og formerne dannes af såvel ikke-refleksive som refleksive verber. Da de to adverbialparticipier i moderne russisk fordeler sig på de to aspekter, taler man om det imperfektive adverbialparticipium og det perfektive adverbialparticipium. Man har også anvendt betegnelserne præsens gerundium og præteritum gerundium, men disse betegnelser er misvisende, da de åbner mulighed for en forkert tolkning af formernes tidsbetegnelse. Undertiden anvendes betegnelserne gerundium eller transgressiv om de to former, der ikke har noget modsvar på dansk, hvor de i reglen må gengives med bisætninger.

Imperfektivt adverbialparticipium

Formen dannes af præsensstammen ved tilsætning af suffikset -а (der ortografisk optræder som -я, hvis stammen ikke ender på hvislelyd):

читај-а > чита-я
говор'-а > говоря
слыш-а

Velarer alternerer foran suffikset efter sædvanlige regler:

волок(-ут) > волоч-а

Dog undgår mange verber med præsensstamme på hvislelyd eller velar dannelsen af det imperfektive adverbialparticipium. Det samme gælder verber på -нуть og verber med præsensstamme, der udlyder på konsonantgruppe.

Verber af -авать-typen danner adverbialparticipium af den udvidede (sekundære) præsensstamme på -вај-:

давај-а > дава-я
узнавај-а > узнава-я

Verbet быть danner helt uregelmæssigt formen будучи. Det her benyttede suffiks -учи optræder desuden i formerne живучи, идучи, играючи, крадучись, der må betragtes som arkaiske.

Ved reflektivverber tilføjes postfikset -сь: заниматься - занима-я-сь.

Perfektivt adverbialparticipium

Det perfektive adverbialparticipium dannes af infinitivstammen ved tilsætning af følgende suffikser -в-, -вши(-сь), -ши:

a) Ved infinitivstamme på vokal bruges suffikset -в-: написа-в.

b) Ved verber med postfikset -ся og infinitivstamme på vokal bruges suffikset -вши-сь (-ся ændres til -сь efter vokal): верну-вши-сь.

c) Ved verber med infinitivstamme på konsonant bruges suffikset -ши: принесши.

En lille gruppe verber danner perfektivt adverbialparticipium af præsensstammen ved tilføjelse af suffikset -а (-я): наклоня, привезя, выйдя (NB: også выпедши).

Ved en række verber optræder variantformer:

засохнуть - засохнув/засохши
умереть - умерев/умерши

принести - принеся/принесши

Variantformer på -а/-я- optræder ofte i fraseologismer indeholdende adverbialparticipier: повеся нос, сложа руки, спустя рукава о.а.

Brug

Imperfektivt adverbialparticipium udtrykker principielt samtidighed (simultanitet) med hovedverbet. Samtidigeden kan være:

- fuldstændig: он сидел, закуривая (= 'mens')
- delvis: раставаясь, он пожал мне руку (= 'idet')
- gentagen: читая книги, он выписывал незнакомые слова (= 'når')

Det imperfektive adverbialparticipium kan undertiden udtrykke forudgåenhed:

вставая на рассвете, она бежала к реке

Perfektivt adverbialparticipium udtrykker principielt forudgåenhed (anterioritet):

закончив работу, он пошел отдыхать
он шел, опустив голову

Formen kan imidlertid, som i sidstnævnte eksempel, angive en *tilstand*, som er simultan med hovedhandlingen (men som i virkeligheden er resultat af en forudgående handling).

Formen kan endelig angive en handling, der logisk følger *efter* hovedhandlingen:

мать уложила ребенка, накрыв его одеялом

Infinitiv

Endelsen i infinitiv er -ть, -ти og -чь. Af disse er -ть produktiv: читать, уметь, рисовать, крикнуть, говорить о.а. Den uproduktive endelse -ти er altid betonet og optræder ved en række verber med infinitivstamme på konsonant: вес-ти, нес-ти о.а. Endelsen -чь er ligeledes uproduktiv. Den optræder ved en lille gruppe verber:

беречь, мочь, печь, пренебречь o.a. Disse verber har oprindeligt infinitivstamme på velarerne г/к, og endelsen -чь er et resultat af sammenstødet mellem velaren og infinitivendelsen -ти: *мог-ти > мочь; *pek-ti > печь.

Betoningsmønstre

Betoningen er bevægelig i russisk, og det er derfor nødvendigt at se på betoningssystemet i præsens, præteritum/konditionalis, imperativ, participierne og adverbialparticipierne. I futurum er betoningen den samme som i præsens for perfekte verbers vedkommende, mens den ved imperfektive verber er en kombination af betoningen i hjælpeverbet (altid stammebetonet) og accenten i infinitiv (altid fast). Accenten kan ligge fast på stamme eller endelse eller forskydes i løbet af bøjningen.

Betoningen i præsens

Inden for præsensbøjningen (gælder tillige præsens/futurum for perfekte verber) kan der skelnes tre betoningstyper: Fast betoning på stammen, fast betoning på endelsen og bevægelig betoning.

- 1) Fast betoning på stammen: I dette betoningsmønster ligger accenten på samme stavelse i stammen i alle verbets former i præsens, jfr. dette paradigme:

читать:	чита-ю
	чита-ешь
	чита-ет
	чита-ем
	чита-ете
	чита-ют

Dette mønster følges af samtlige verber af 1. klasse (читать-typen) samt alle verber med infinitiv på ubetonet -ать/-ять, -еть, -ить, -нуть. Desuden verber af 3. klasse (рисовать-typen) samt verberne деть, забыть, застрять, лезть, лечь, раздобыть, сесть, стать.

- 2) Fast betoning på endelsen: I dette betoningsmønster ligger accenten på endelsen i alle verbets former i præsens, jfr. dette paradigme:

говорить:	говор-ю
	говор-ишь
	говор-ит
	говор-им
	говор-ите*
	говор-ят

*) Bemærk, at accenten her ligger på temavokalen i endelsen.

Dette mønster følges af mange verber af 5. klasse med infinitiv på betonet -ить (говорить-типен). Til denne gruppe hører bl.a. alle kirkeslavismer af typen возмутить, возобновить, воспалить, осветить, осуществить, предупредить, прекратить, сократить o.a. Betoningsmønstret kendetegner desuden verberne жевать, клевать, ковать, плевать, совать, alle verber med infinitiv på -чь (беречь, печь, пренебречь o.a.; undtagelser: лечь, мочь), på -ти (вести, везти, нести o.a.), -сть (красть, прочесть, прясть o.a.), -зть (грызть o.a.), -ереть (умереть, тереть o.a.), verber med infinitiv på betonet -еть (велеть-типен; undtagelser: смотреть, терпеть), alle verber på -авать (давать, узнавать o.a.) samt alle verber af жать-типен og взять-типен. Desuden verber med infinitiv på -ать/-ять (кричать, лежать, стучать o.a.; undtagelser: держать, дышать, слышать), verber med infinitiv på betonet -нуть (вернуть, гнуть, ткнуть o.a.; undtagelser: обмануть, тонуть, тянуть) samt verberne бежать, есть, надоесть og gruppen af enstavelsesstammer бить, вить, гнить, лить, петь, пить, шить.

- 3) Bevægelig betoning: I dette betoningsmønster ligger accenten på endelsen i 1. sg. og tilbagetrækkes til stammen i alle øvrige former, jfr. dette paradigme:

любить:	любл-ю
	люб-ишь
	люб-ит
	люб-им
	люб-ите
	люб-ят

Hertil hører mange af de mest frekvente verber af 5. klasse med infinitiv på betonet -ить (любить-типен: будить, водить, купить, ловить, любить, платить, просить, служить o.a.). Til mønstret hører desuden verber af VI. klasse med infinitiv på betonet -ать (искать, махать, писать, сказать o.a.), samtligte verber på -оть (колоть, молоть o.a.) samt følgende verber med betoning af suffikset -ну- i infinitiv: обмануть, тонуть, тянуть.

Præteritum/konditionalis

I præteritum og konditionalis (der jo kun adskiller sig fra hinanden ved at konditionalis indeholder partiklen бы) kan der skelnes tre betoningstyper: Stammebetoning i alle former, stammebetoning i mask. og endelsesbetoning i alle øvrige former og endelig endelsesbetoning i fem. og stammebetoning i alle øvrige former. Det skal her huskes, at formen er et tidligere participium.

- 1) Stammebetoning i alle former. Dette mønster er det mest udbredte, der omfatter hovedparten af de russiske verber:

ЧИТАТЬ:	ЧИТАЛ
	ЧИТАЛА
	ЧИТАЛО
	ЧИТАЛИ

- 2) Stammebetoning i mask. og endelsesbetoning i alle øvrige former:

НЕСТИ:	НЁС
	НЕСЛА
	НЕСЛО
	НЕСЛИ

Til dette mønster hører verber med infinitiv på -чь (беречь, мочь, печь о.а.) samt verber med infinitiv på -ти (вести, нести, расти о.а.) og -чьсть (прочеть о.а.).

- 3) Endelsesbetoning i fem. og stammebetoning i alle øvrige former:

БЫТЬ:	БЫЛ
	БЫЛА
	БЫЛО
	БЫЛИ

Ud over быть og præfigeringer heraf (забыть, прибыть о.а.) hører hertil verberne брать, вить, врать, гнить, звать, лить, лгать, пить, рвать, ткать. Desuden verber med infinitiv på -ереть (запереть, умереть о.а.), verberne жить, класть, плыть, прясть, samt verber med infinitiv på -нять (понять, принять о.а.) og verberne дать, создать, спать.

Imperativ

Ved imperativ på -и(те) ligger betoningen i reglen på suffikset -и-: пиши(те). Undtagelser er imperativ af verber med det altid accentuerede præfiks вы-

(выпиши) og visse verber efter *i*-bøjningen (почистить - почисти, исполнить - исполни, полакомиться - полакомись, продолжить - продолжи) samt visse verber på -нуть (исчезнуть - исчезни, кашлянуть - кашляни, крикнуть - крикни, прыгнуть - прыгни).

I øvrige tilfælde ligger betoningen på stammen: читать - читай(те).

Participier

Præsens participium aktiv:

Betoningen ligger på samme stavelse som i præsens 3. pl.: читают - читающий. NB: Verberne водить, возить, дарить, мочь, носить, просить, ходить har accent på suffikset -ущ-/-ащ-: могут - могущий, просят - просящий osv.

Præsens participium passiv:

Betoningen ligger på samme stavelse som i præsens 1. sg: вижу - видимый, люблю - любимый. Suffikset -ом- er altid betonet: несомый.

Præteritum participium aktiv:

Participier med suffikset -вш-/-ш- har betoning på samme stavelse som i infinitiv: видеть - видевший, читать - читавший. NB: Verber med den betonede infinitivendelse -ти rykker accenten én stavelse tilbage i participiet: нести - нёсший. Verber på -переть rykker accenten tilbage på præfikset: запереть - заперший.

Præteritum participium passiv:

Participier med suffikset -нн-: Følger betoningen i infinitiv, hvis denne form er stammebetonet: сделать - сделанный. Hvis infinitiv er endelsesbetonet, rykker accenten én stavelse tilbage i participiet: перечитать - перечитанный, собрать - собранный.

Participier med suffikset -енн-/-ённ-: Betoningen afhænger af mønstret i præsens. Hvis denne er ubevægelig i alle former, falder accenten i participiet på samme stavelse som i infinitiv: преодолеть - преодолённый. Hvis der er bevægelig accent i præsens, rykker accenten én stavelse tilbage i forhold til infinitiv: заслужить - заслуженный. Verber med infinitiv på -чь, -сти/-сть har betoning på suffikset: привлечь - привлечённый.

Participier med suffikset -т-: Betoningen ligger på samme stavelse som i præteritum mask.: **забыл** - **забытый**. NB: Ved participier på -нутый ligger accenten på stavelsen før suffikset -ну-: **обмануть** - **обманутый**. Det samme gælder participier på -отый: **наколоть** - **наколотый**, **перемолоть** - **перемолотый**. Følgende præfigerede verber rykker betoningen tilbage på præfikset: **воткнуть** - **воткнутий**, **замкнуть** - **замкнутый**, **изогнуть** - **изогнутый**, **прожить** - **прожитый**, **сомкнуть** - **сомкнутый**.

Betoningen i participiets kortformer:

Ved suffikset -т: Samme betoning som i langformen: **забытый** - **забыт**, **забыта**, **забыто**, **забыты**. NB: Ved enstavelsesstammer af typen **жить**, **лить** og deres præfigeringer samt verber af typen **взять**, **начать** følger kortformens femininum-form betoningen i præteritum fem.: **начала** - **начата**.

Ved suffikset -ен: Hvis suffikset er ubetonet, er betoningen den samme som i langformen: **заваленный** - **завален**, **завалена**, **завалено**, **завалены**. Hvis suffikset er betonet, forskydes accenten til endelsen i alle kortformer: **принесён**, **принесена**, **принесено**, **принесены**.

Ved suffikset -ан/-ян: I reglen samme betoning som i langformen: **признанный** - **признан**, **признана**, **признано**, **признаны**. NB: Kortformer til **данный**, **пересданный**, **сданный** har endelsesbetoning: **дан**, **дана**, **дано**, **даны**.

Adverbialparticipier

Former med suffiks -а/-я: Samme betoning som i præsens 1. sg.: **играю** - **играя**, **несу** - **неся**. NB: Adverbialparticipier af verber af -авать-typen har betoning som i infinitiv: **сознавать** - **сознавая**. Verberne **лежать**, **сидеть**, **стоять** har særlige betoning: **лёжа**, **сидя**, **стоя**.

Former med suffikserne -в/-вши-/-ши-: Samme betoning som i infinitiv: **видеть** - **видев**, **надуться** - **надувшись**, **постричь** - **постригши**

Former med suffiks -учи- har accenten på stavelsen før suffikset: **будучи**, **идучи**, **крадучись**.

Verbalklasser i russisk

(Efter Isačenko)

-e-bøjningen: verber med indskudt temavokal -e- før personendelsen uden for 1. sg. og 3. pl.

-i-bøjningen: verber med indskudt temavokal -i- før personendelsen uden for 1. sg. og 3. pl.

A. Produktive bøjningsmønstre (klasser):

1. klasse: -ать -аю -ает работать
 -ять -яю -яет гулять (grafisk variant)

inf./præt.-st. *præs.-st.*

работа- работај-
гуля- гуляј-

делать, думать, играть, ругать, толкать, терять, читать

2. klasse: -еть -ею -еет белеть

inf./præt.-st. *præs.-st.*

беле- белеј-

беднеть, богатеть, владеть, иметь, краснеть, окаменеть, толстеть

3. klasse: -овать -ую -ует советовать
 -евать -юю -юет воевать (grafisk variant)
 -евать -ую -ует ночевать (grafisk variant)

inf./præt.-st. *præs.-st.*

советова- советуј-
воева- воюј-
ночева- ночуј-

абстрагировать, арестовать, господствовать, координировать,
полемизировать, редактировать,
блевать, жевать, клевать, плевать
воевать, горевать, ночевать

4. klasse: -нуть -ну -нет крикнуть (stammebetoning)
 -нуть -ну -нёт вернуть (endebetoning)

inf./præt.-st. *præs.-st.*

крикну- крикн-
верну- верн-

NB: Perfektive momentanverber!

кикнуть, хлопнуть, топнуть, тронуть, дёрнуть, улыбнуться

NB: гнуть, льнуть, тонуть, тянуть er imperfektive!

5. klasse: -ить -ю -ит говорить
 -ить -у -ит учить (grafisk variant)

inf./præt.-st. *præs.-st.*

говори- говор'-
учи- уч-
ходи- хож- (< -d'-) / ход'-

бросить, тратить, увеличить (fast stammebetoning)

говорить, возмутить, воспалить, прекратить (fast endebetoning)

Konsonantalternation i stammen:

п/пл: купить куплю купит
б/бл: любить люблю любит
в/вл: ловить ловлю ловит
м/мл: кормить кормлю кормит
ф/фл: разграфить разграфлю разграфит
т/ч: платить плачу платит
д/ж: ходить хожу ходит
т/щ: сократить сокращу сократит
ст/щ: пустить пущу пустит
с/ш: носить ношу носит
з/ж: возить вожу возит

Overvejende imperfektive. Perfektive er kun бросить, контузить, кончить, купить, лишить, пустить, простить, проститься, решить, решиться, хватить, явиться.

Verbet родить er ipf./pf.

B. Uproduktive bøjningsmønstre (klasser):

VI. klasse: -ать -у -ет писать
 -ать -ю -ет трепать

Præsens efter e-bøjningen, regelmæssig konsonantalternation, intet -aj- i præs.-st.

inf./præt.-st. *præs.-st.*

писа- пиш-
трепа- трепл-

Konsonantalternationer:

п/пл:	капать каплю каплет
б/бл:	колебать колеблю колеблет
м/мл:	дремать дремлю дремлет
с/ш:	писать пишу пишет
з/ж:	казать кажу кажет
т/ч:	прятать прячу прячет
т/щ:	трепетать трепещу трепещет
д/ж:	глодать гложу гложет
д/жд:	страдать стражду страждет (kun dette ene verbum)
ст/щ:	свистать свищу свищет
г/ж:	двигать движу движет
к/ч:	плакать плачу плачет
х/ш:	махать машу машет
ск/щ:	искать ищущу ищет
зг/зж:	брызгать брызжу брызжет

Simplexverber er imperfektive undtagen обязать.

Til klassen hører nogle isolerede grupper:

1. Infinitiver med enstavelsesstamme og indskudsvokal i præs.-st.:

брать беру берёт
звать зову зовёт

2. Infinitiver med enstavelsesstamme uden indskudsvokal i præs.-st.:

ждать жду ждѐт

3. Inf.-st. på -j:

сеять сею сеет

4. Helt uregelmæssige verber:

слать шлю шлѐт

стлать стелю стелет

орать ору орѐт

лгать лгу лжѐт

сосать сосу сосѐт.

VII. klasse: -ать -у -ит лежать
 -ять -ю -ит стоять

Kontamination af to klasser: præf. efter 1. klasse (e-bøjn.) og præs. efter 5. klasse (i-bøjn.)

inf./præf.-st. *præs.-st.*

лежа- леж-
стоя- стој-

бояться, брэнчать, визжать, ворчать, держать, дребезжать, дрожать, дышать, жужжать, звучать, спать, гнать

Simplexverber er alle imperfektive.

VIII. klasse: -еть -у -ит видеть
 -еть -ю -ит терпеть

Kontamination af to klasser: præf. efter 2. klasse (e-bøjn.) og præs. efter 5. klasse (i-bøjn.)

inf./præf.-st. *præs.-st.*

виде- виж-
терпе- терпш-/терп-

болеть, велеть, гореть, звенеть, смотреть, зреть

Uproduktive grupper:

- 1) -авать -аю -аёт

давать (+ præfigerede verber: передавать osv.)

-знавать (узнавать)

-ставать (уставать)

Disse verber har to præsensstammer:

-ај : -авај

даю давай/те

Bemærk: Præsensstammerne af de enslydende perfektiva (узнать osv.) er stammebetonede: узнаю. Præsensstammerne af imperfektiva af denne gruppe er derimod endelsesbetonede: узнаю.

- 2) Verber med nasalinfix i præsensstammen:

a) принять приму примет (< *jēti)

понять, воспринять, поднять

Danner imperfektiva på -нимать.

взять (suppletiv perfektiv til брать)

I præet. er femininum endebetonet, alle øvrige former er stammebetonede: понял, поняло, поняла, поняли.

Danner *ppp* med -г-: принят-ый.

- b) De fem verber:

жать жму жмёт жал 'presse'

жать жну жнёт жал 'meje, høste'

мять мну мнёт мял 'krølle'

начать	начну	начнёт	начал	‘begynde’
распрячь	распру	распрёт	распрял	‘korsfæste’

3. Verber med "fuldlyd" (pleofoni) i infinitiv:

тереть	тру	трёт	тер
колоть	колю	колет	колот

умереть
запереть
бороться
молоть

4. "бить-gruppen"

бить	бью	бьёт
------	-----	------

NB: uregelmæssig imperativ: бей/те

бить, вить, лить, пить, шить (+ præfigerede heraf)

5. "мыть-gruppen"

мыть	мою	моет
------	-----	------

мыть, крыть, выть, нить, рыть

6. Isolerede uregelmæssige verber

1. Enstavelsesverber med -в- i præsensstammen:

жить	живу	живёт	
плыть	плыву	плывёт	
слыть	слыву	слывёт	‘gælde for’

2. Enstavelsesverber med -j- i præsensstammen:

петь	пою	поёт	пой/те
брить	брею	бреет	брей/те
дуть	дую	дует	
обуть	обую	обует	
гнить	гнию	гниёт	
почить	почию	почиет	‘hvile’

3. Verber med -н- i præsensstammen:

стать	стану	станет	
деть	дену	денет	
застрять	застряну	застрянет	
стыть	стыну	стынет	

4. Verber med -д- i præsensstammen:

идти	иду	идёт	шёл
ехать	еду	едет	импр. поезжай

NB: danner sekundære imperfektiva på -езжать.

7. Enkeltstående verber

бежать	бегу	бежит	бегут	беги/те
--------	------	-------	-------	---------

NB: danner sekundære imperfektiva på -бегать (endebetoning!)

-шибить

ушибить
ошибиться

ошибусь ошибётся ошибся

реветь реву ревёт

хотеть хочу хочет sg.
 хотим хотят pl.

8. Helt uregelmæssige: дать, есть (atematiske)

дать:

дам дадим дал
дашь дадите
даст дадут

дай/те

есть 'spise':

ем едим ел
ешь едите
ест едят

9. Verbet быть

есть буд- был

суть

будь/те

PRÆDIKATIVET

Indledning

Moderne russisk har en række størrelser, der i deres ydre form umiddelbart minder om ord fra forskellige ordklasser. Uanset deres ydre forskellighed udgør de imidlertid en gruppe, hvis medlemmer ligner hinanden derved, at de kan fungere som prædikatskerne, dvs. de har en funktion, der ellers i russisk er karakteristisk for verbet. Men de er ikke verber, hvilket vil sige at de ikke har verbets formsystem, og de udtrykker da heller ikke i sig selv de grammatiske kategorier, der ellers manifesteres i et prædikat, som har et verbum som sit kerneled. Det er samtidigt karakteristisk for disse former, at de udelukkende kan optræde i denne prædikative funktion og ikke forekommer i andre funktioner i sætningen. Gruppen omfatter således ikke-verbale ord, der udelukkende har prædikativ funktion i sætningen. Dette adskiller dem fra prædikatsnominet i sætninger som Он студент 'Han er student'; Она красивая 'Hun er smuk'; Он работал поваром 'Han arbejdede som kok'; Он болен 'Han er syg' osv., idet disse ordformer jo tillige kan optræde i andre funktioner i sætningen (bortset fra adjektivets kortformer, der i moderne russisk ikke kan have den attributive funktion, som ellers er adjektivets kendemærke, men som ubetinget hører til adjektivet som en af dets bøjningsformer).

Det drejer sig om former som холодно, темно, пора, лень, надо, нельзя, видеть о. a. Gruppen er kendetegnet ved stor heterogenitet med hensyn til udseende. Former som холодно, темно, нужно osv. ligner således neutrale kortformer af adjektiver. Man kunne også synes, at de ligner adverbier, hvilket ikke undrer, da mange adverbier på -о er enslydende med neutrale kortformer af adjektiver. Former som пора og лень minder derimod om substantiver, ligesom видеть ser ud ganske som en infinitiv. Former som нельзя, невдомек, недосуг osv. ligner slet ikke ord fra andre ordklasser men synes at være vokset sammen af former, der hører hjemme i forskellige ordklasser. Sådanne størrelser klassificeres ofte som adverbier, dels på grund af træk ved deres funktion, dels på grund af deres ubøjelighed og endelig fordi klassen af adverbier ofte er en "rodekasse", hvor ellers uanbringelige elementer ofte havner under klassifikationen.

Det ejendommelige er nu, at disse former fungerer på en måde, så de ikke besidder den generelle betydning, der ellers hører til den ordklasse de ligner. Et adverbiums generelle betydning er at udtrykke et kendetegn ved et andet kendetegn: Она сидит спокойно 'Hun sidder stille; Она сидит очень спокойно 'Hun sidder meget stille'. I den første sætning fortæller adverbiet om det prædikative kendetegn, der udtrykkes af verbet, og er således et kendetegn om dette. I den anden sætning fortæller det adverbielle kendetegn очень om et andet adverbielt kendetegn спокойно. I sætninger som Мне холодно og Можно войти findes derimod ikke noget udtryk for "kendetegnets kendetegn" men kun det kendetegn, som ligger i prædikatskernen. Substantivets almene betydning er "tingslighed", og denne almene betydning kommer til udtryk i de grammatiske kategorier genus, animathed, numerus og kasus, som vi ser

det i udtrykket *в ту пору* 'på den tid', hvor *substantivet* *пора* optræder i akkusativ singularis. I sætningen *Пора идти домой* 'Det er på tide at gå hjem (= Jeg må hjem-ad)' er imidlertid ingen af substantivets træk til stede, hverken de betydningsmæssige eller de formelle (grammatiske). Selvom formen *пора* ser ud som nominativ singularis, er den ikke medlem af et paradigme. *Пора* kan derfor i denne sætning dårligt betragtes som et substantiv.

Da nu disse former på trods af deres heterogenitet har samme funktion, kan de betragtes som medlemmer af en særlig kategori, en ny ordklasse, der er under udvikling i russisk. Gruppen fik navnet "tilstandskategori" (категория состояния) af L. V. Ščerba, der som den første betragtede den som en ny og selvstændig ordklasse. Imidlertid er det kun en del af gruppens medlemmer, der kan siges at udtrykke en tilstand i egentligste forstand (f.eks. ord som *весело, грустно, жарко, холодно* o. a.). Derimod har samtlige af gruppens medlemmer prædikativ funktion. Derfor forekommer den af A. V. Isačenko introducerede betegnelse 'prædikativer' at være mere dækkende.

På den anden side pegede Ščerba på noget meget fundamentalt ved semantikken i denne gruppe af ord. Det er nemlig karakteristisk for dem, at de ikke kan konstrueres med et subjekt i nominativ, hvilket ellers er karakteristisk for verber (bortset fra egentligt upersonlige verber som *светает, темнеет* o. a.). Dette er den grundlæggende forskel på verber og prædikativer. Dette forhold medfører, at prædikativer *aldrig* kan forbindes med forestillingen om et aktivt handlende subjekt, og de kan derfor ikke betegne en handling eller en bevidst aktivitet. De kommer herved til at udtrykke en tilstand, som ikke skabes eller udføres af et subjekt, men som "opleves" af et "subjekt", der således ikke er agens men *eksperiens*. Eksperiens udsættes så at sige for tilstanden uden egen vilje, dvs. uvilkårligt. En anden ejendommelighed i forhold til verbet er, at prædikativer kun svagt - hvis overhovedet - kan forbindes med forestillingen om "processualitet", der jo ellers er verbernes almenbetydning. Prædikativer gengiver således forestillingen om en tilstand uden den dynamik, der er så karakteristisk for verbet som ordklasse.

Denne forskel viser sig formentlig også i det forhold, at prædikativer hyppigt optræder "i præsens", dvs. med Ø-kopula. For når man bruger prædikativet i stedet for et verbum, er det for at konstatere, at man (dvs. den talende selv eller en person, som den talende udpeger som eksperiens) befinder sig i en given tilstand (fysisk eller psykisk) uden tanke for det eventuelle forløb i tid og derfor løsrevet fra forestillingen om en aktivitet. Dette er den umiddelbare anledning til at bruge disse former, som af den grund meget hyppigt må opfattes som præsens: (Мне) жаль девочку 'Jeg har ondt af pigen'. Præteritum er derimod stort set begrænset til at optræde i narrative situationer, hvor der berettes om en tilstand, som den talende befandt sig i eller har befundet sig i: (Мне) было жаль девочку 'Jeg havde ondt af pigen'. Derfor kombineres prædikativet udmærket med kopula-verbet *стало/становилось* i præteritum, idet vi ofte narrativt har brug for at fortælle om *indtrædelsen* af en bestemt tilstand: (Мне) стало жаль девочку = 'Jeg fik ondt af pigen'. Derimod er

”futuraformsformer” vanskeligere at forene med forestillingen om en uvilkårligt indtrædende tilstand: Hvis man kan forudsige den, er den jo ikke så uvilkårlig mere. Futurum får da også snarere karakter af *betingelse*, dvs. konstatering af *forventeligheden* af, at en tilstand indtræder og ikke en konstatering af tilstanden selv: Тебе будет холодно без кофточки = ‘Du kommer til at fryse uden trøje’ = ‘Hvis du går ud uden trøje, kommer du til at fryse’. Futurisk anvendte prædikativer får således en modal nuance. Vi ser da også, at det især er de såkaldte modalprædikativer (se nedenfor), der bevæger sig friest i hele tempussystemet.

Det er karakteristisk for disse former, at de kun eksisterer i én form, dvs. de er principielt ubøjelige. Til formerne på *-o* kan der dog ofte dannes komparativ: Стало теплее ‘Det blev varmere’. Herved ligner prædikativerne såvel de kvalitative adjektiver som de heraf afledte adverbier.

Prædikativerne udtrykker deres grammatiske betydninger (tempus og modus) analytisk ved kopulaverberne *быть, становиться/стать, делаться/сделаться*:

пора ехать (Ø-kopula) ‘det er på tide at tage af sted’
пора будет ехать ‘det bliver på tide at tage af sted’
пора было ехать ‘det var på tide at tage af sted’
пора бы ехать ‘man burde tage af sted’

Bemærk, at kopula i præteritum *altid* er den neutrale form *было/становилось/стало* osv. Dette er i sig selv en indikation af, at *пора* ikke kan opfattes som et substantiv, idet substantivrollen ville fremkalde et krav om kongruens, dvs. formen *была*. Prædikativer danner således sammensatte prædikater. De udgør som nævnt prædikatskernen i en sætningsstruktur, der ikke har nogen plads til et subjekt i nominativ. De optræder derfor som hovedled af den type, vi kalder enhedsled, i en etledet sætning.

Vi når således frem til at bestemme prædikativer som en ordklasse, hvis almenbetydning er ”tilstand” i bredeste forstand. Denne tilstand kan være såvel fysisk som psykisk, og ud over den rene tilstand kan der også være tale om tilstand opfattet som fysisk evne eller ”moralisk pligt”, dvs. en moralisk vurderende tilstand. Begrebet ”tilstand” omfatter således også modale betydninger. Til denne almenbetydning føjer sig medlemmernes ubøjelighed, der er deres formelle kendetegn. Vi har således også i dette tilfælde at gøre med en kombination af et alment semantisk træk og et formelt træk, hvilket berettiger os til at betragte gruppen som en ordklasse.

I mange fremstillinger anerkendes gruppen dog ikke som en selvstændig ordklasse ud fra den opfattelse, at formerne har ”paralleller” i andre ordklasser. De behandles derfor under disse ordklasser som former med særlig funktion og omtales undertiden som ”prædikative adverbier” eller ”substantiver med prædikativ funktion”, f. eks. i Akademigrammatikken fra 1980.

Semantisk opdeling

Efter den semantiske funktion kan vi opstille tre undergrupper inden for ordklassen: modalprædikativer, perceptionsprædikativer og tilstandsprædikativer.

Modalprædikativer markerer en tilstand, der for den talende henstår som et ikke-valg eller et valg: Ikke-valgssituationen består i, at en ydre (fysiske årsager, højere magter, samfundsnormer osv.) eller indre autoritet (pligtfølelse osv.) har sat en grænse, der opleves som et krav (noget skal gøres) eller som en hindring (noget kan ikke gøres (= umulighed) eller må ikke gøres (= forbud). Valgsituationen består derimod i, at den talende oplever situationens åbenhed: Der er ingen grænser og dermed ikke noget krav (noget kan gøres (= mulighed)). Modalprædikativerne benyttes i situationer, hvor dansk ville bruge et modalverb. Gruppen medvirker således til at udfylde det behov, der opstår som følge af, at russisk har et defekt system af modalverber (i russisk har således kun мочь og хотеть status som egentlige modalverber).

Til gruppen af modalprædikativer hører: должно (arkaisk), можно, надо, надобно (arkaisk), нельзя, необходимо. De konstrueres med infinitiv eller komplementsnomen i akkusativ eller genitiv. Såfremt det logiske subjekt (eksperiens) skal ekspliciteres, står dette i dativ.

Eksempler: Вам должно подумать о вашем поведении 'De skal tænke over Deres opførsel'; Можно войти? 'Må jeg komme ind?'; Надо работать 'Man må arbejde'; Надо денег 'Der skal penge til'; Так ему и надо! 'Sådan skal han have det!'; Надобно успеть 'Vi må skynde os'; Надобно помощника 'Det er nødvendigt med en hjælper'; Так нельзя жить! 'Sådan kan man ikke leve!'; Нельзя не согласиться 'Man kan ikke andet end være enig'; Необходимо узнать 'Det er nødvendigt at få at vide'; Необходимо, чтобы он пришел 'Det er nødvendigt, at han kommer'; Мне необходимо сто рублей 'Jeg har brug for et hundrede rubler'.

Såfremt eksperiens i form af et nomen i dativ er udtrykt eller udeladt ved ellipse, må konstruktionen opfattes som personlig: Мне надо ехать 'Jeg må rejse'. Modalprædikativer benyttes imidlertid ofte til at danne upersonlige konstruktioner af typen: Здесь можно курить 'Her må ryges'; По газонам нельзя ходить 'Man må ikke gå på plænerne (= Græsset må ikke betrædes)'. Konstruktionen er dermed en af de måder, "man"-sætninger udtrykkes på i russisk.

Perceptionsprædikativer udtrykker, at det logiske subjekt eller en af den talende udpeget eksperiens befinder sig i en situation, hvor det er muligt at percipere den ydre verden gennem syns- og høresansen, fordi der ikke er fysiske hindringer for perceptionen (Отсюда видать дома 'Herfra kan man se husene'), eller hvor det ikke er muligt på grund af fysiske hindringer (Вас не видно 'Man kan ikke se Dem'). Derimod udtrykker perceptionsprædikativerne ikke selve sanseevnen som sådan.

Gruppen er begrænset, idet den kun omfatter formerne: *видать, видно, слышать, слышно*. Da de udtrykker perception, kan det ikke undre, at de ud over eksperiens i dativ konstrueres med komplement (objekt) i akkusativ eller med en objektsbisetning indledt med *что* eller *как*.

Eksempler: *Прохожих не видеть* 'Man kan ikke se de forbipasserende'; *Вас не видно* 'Man kan ikke se Dem'; *Видно дома* 'Man kan se husene'; *Видно, что он лжет* 'Man kan se, at han lyver'; *Видно, как отплывает пароход* 'Man kan se, hvordan damperen sejler væk'; *Далеко слышать* 'Man kan høre på lang afstand'; *Ничего не слышать* 'Man kan ikke høre noget'; *Слышать, как дятел стучит* 'Man kan høre, hvordan spætten hakker'; *Все слышно* 'Alt kan høres'; *Ничего не слышно* 'Man kan ikke høre noget'; *Слышно, что будут перемены* 'Det rygtes, at der er ændringer på vej'.

Tilstandsprædikativer udtrykker klare ordklassens grundbetydning, nemlig en tilstand af fysisk eller psykisk art, som den talende eller en af den talende udpeget eksperiens befinder sig i. Denne gruppe er da også den mest omfattende inden for ordklassen og i princippet åben for nydannelser, idet mange neutrale kortformer af kvalitative adjektiver på *-o* let glider ind her. Der kan skelnes mellem tilstande i det ydre miljø, som opleves af den talende eller af den udpegede eksperiens, dvs. naturens forskellige tilstande og påvirkningsmuligheder, og mellem tilstande i det indre miljø, dvs. fysiske og psykiske tilstande i eksperiens selv.

1) Ydre miljø: *безветренно, ветрено, вьюжно, грязно, жарко, знойно, морозно, прохладно, пустынно, светло, солнечно, сыро, тепло, тихо, удобно, уютно, холодно, чисто, шумно* o. a.

Eksempler: *Ветрено* 'Det blæser'; *Сегодня жарко* 'Det er hedt i dag'; *На улице морозно* 'Det fryser udenfor'; *В лесу тихо* 'Der er stille i skoven'; *Мне удобно здесь* 'Jeg har det rart her'.

2) "Indre" miljø: (fysisk eller psykisk tilstand): *беда, больно, боязно, весело, вкусно, время, голодно, горько, грех, грустно, досадно, дурно, душно, жалко, жаль, жутко, завидно, зябко, лень, невдомек, не время, невмоготу (talesprog), невмочь (arkaisk), невтерпеж (talesprog), недосуг, некогда, неохота, не под силу, опасно, охота, печально, плохо, покойно, пора, приятно, противно, радостно, сладко, совестно, скучно, смешно, совестно, срам, страшно, стыд, стыдно, тоскливо, тревожно, тяжело, тяжко, хорошо, щекотно* o. a.

Eksempler: *Ему руку больно* 'Han har ondt i armen'; *Боязно идти одному* 'Jeg er bange for at gå alene'; *Время идти* 'Det er på tide at gå'; *Грех обижаться* 'Det er en synd at blive fornærmet (= Man skal ikke blive fornærmet)'; *Мне душно* 'Jeg er ved at kvæles'; *Рукам зябко* 'Jeg fryser hænderne'; *Лень вставать* 'Jeg gider ikke stå op';

Невмоготу больше ждать 'Jeg holder ikke ud at vente længere'; Пить охота 'Jeg er tørstig'.

Nogle prædikativer, som f.eks. душно og тепло, kan "veksle" mellem ydre og indre miljø, for så vidt som de både kan betegne en konstatering af en tilstand i det ydre miljø som en konstatering af en indre oplevelse af en tilstand, evt. som en "privat" reaktion på det ydre miljø, f.eks. Здесь холодно 'Her er koldt' (det kan måles med et termometer), men Мне холодно 'Jeg fryser' (= for mig er det koldt).

Prædikativernes funktion ligner på mange måder den, vi finder hos de korte adjektivformer готов, должен, намерен, нужен, прав, рад, склонен, способен osv. Da disse former imidlertid bøjes i genus og numerus og i øvrigt udelukkende konstrueres med et subjekt i nominativ, afviger de så meget fra de grundlæggende særtræk ved prædikativerne (ubøjelighed, manglende nominativsubjekt), at de ikke bør regnes med til ordklassen. De betragtes derfor som adjektiver, der optræder som prædikatsnomen i sammensatte nominalprædikater.

Opdeling efter oprindelse

Der kan næppe være nogen tvivl om, at prædikativerne er størrelser, der har frigjort sig fra andre ordklasser. Der er således tale om, at former har løsrevet sig og fået en ny funktion, der så har bevirket en yderligere isolering i forhold til "udgangsordklassen". Og den nye gruppe af løsrevne former kan så på grund af sine indbyrdes fællestræk - og tabet af "oprindelige" kategorier - betragtes som en ny ordklasse eller som en ordklasse under etablering. Vi kan således skelne mellem former, der har en oprindelse som substantiver, adjektiver, infinitiver, adverbier og adverbielle vendinger:

Tidligere substantiver: I denne gruppe falder løsrevne nominativformer, hvis betydning muliggør forbindelsen med et komplement (objekt) eller en infinitiv eller en objektsbisætning, og som betegner en tilstand, der retter sig mod en person (eksperiens i dativ) eller en situation: время, жаль, лень, недосуг (< досуг), пора, срам, страх, стремление, стыд o. a.

Tidligere adjektiver: I denne gruppe falder former, der formelt falder sammen med neutrale kortformer på -o. De udtrykker en kvalitativ tilstand og konstrueres med eksperiens i dativ, eller med infinitiv eller med en objektsbisætning. Enkelte kan desuden have et komplement (objekt) i akkusativ eller genitiv. Da ethvert adjektiv, der udtrykker en kvalitativ tilstand, i princippet kan tage prædikativ funktion, er gruppen relativt åben, og det er herfra nye medlemmer af ordklassen først og fremmest kommer. Hertil hører f.eks. ord som: весело, грустно, жарко, жутко, зябко, нужно, стыдно, тоскливо, холодно o. a.

Tidligere infinitiver: Den fåtallige gruppe omfatter formerne *видать* og *слыхать*, der begge konstrueres med eksperiens i dativ, komplement (objekt) i akkusativ eller med en objektsbisætning.

Tidligere adverbier, herunder komparativer, og adverbielle vendinger: Hertil hører former, som for størstedelens vedkommende har en parallel i adverbiumsklassen eller som er sammenvoksede størrelser med tidligere adverbial funktion: *надо* (< **надобѣ* < *на добѣ* 'på tide'); *нельзя* (< **нелъзѣ* < *не лъзѣ*, dvs. en negeret form til *лъзѣ* 'det er tilladt', som er gledet ud af sproget); *не по себе*; *нѣкогда* (< **не когда*); *невмоготу* (< *не в моготу*); *невмочь* (< *не в мочь*) o. a. De konstrueres med eksperiens i dativ, komplement (objekt) i akkusativ eller genitiv, eller med infinitiv.

Brug

Prædikativer er kendetegnet ved, at de kan knytte forskellige elementer til sig:

1. Logisk subjekt i form af et nomen i dativ: *ему весело, мне холодно*
2. Komplementsnomen i akkusativ eller genitiv: *жаль девочку, жаль времени, надо копейку*
3. Infinitiv: *нельзя курить*
4. Adverbium: *очень жаль*
5. Bisætning (objektsbisætning): *жаль, что вы уедете*

Oftede optræder prædikativet imidlertid "nøgent", dvs. som eneste element i en konstruktion, der kan opfattes som elliptisk: *Нельзя!* 'Det må du ikke!'; *Холодно* 'Det er koldt/Jeg fryser'.

Det er vigtigt at gøre sig klart, at prædikativernes forbindelsesmuligheder er betinget af deres specifikke semantik. Således tillader *стыдно* såvel eksperiensudtryk i dativ som en infinitiv i rollen som komplement: *Как тебе не стыдно!* 'At du ikke skammer dig!'; *Стыдно обманывать* 'Det er skammeligt at bedrage'. Derimod kan prædikativet *стыд* ikke have eksperiensudtryk i dativ men kun infinitivkomplementet: *Стыд так поступать!* 'Det er skammeligt at handle på den måde!'

PRÆPOSITIONER

Indledning

Præpositioner (предлоги) er størrelser, der udgør en synsemantisk ordklasse. De tjener til at skabe en underordnende (hypotaktisk) forbindelse, en *relation*, mellem autosemantiske ord i et syntagme. I syntagmet поездка в Москву 'rejsen til Moskva' er det således præpositionen в, der binder de begreber, der benævnes поездка 'rejse' og Москва 'Moskva', sammen. Dette sker imidlertid på en særlig måde, idet præpositionen selv går ind og bliver overordnet led i den særlige type syntagme, vi kalder en præpositionsforbindelse: в Москву 'til Moskva'. Præpositionsforbindelsen er således i det anførte eksempel en del af et sammensat syntagme. Men den kan også stå alene, idet В Москву jo kan være svar på spørgsmålet Куда? 'Hvorhen?'. Ofte optræder præpositionsforbindelser som udvidende sætningsled. I sætningen Андрей приехал в Москву 'Andrej er ankommet til Moskva', står præpositionsforbindelsen således som adverbiale. Hvad der imidlertid ikke kan stå alene, er præpositionen selv. Den må altid optræde sammen med sit underled, styrelsen. Den får således først sin betydning sammen med styrelsen. Det er derfor, vi kalder præpositioner for synsemantiske.

Samtidig med at præpositionen skaber en relation mellem to begreber, bidrager den med en specifik angivelse af karakteren af den relation, der opstår mellem de begreber, den forbinder. Det er denne angivelse, der er præpositionens egentlige leksikalske betydning. Men det er vigtigt at holde sig for øje, at denne betydning netop er abstrakt og hverken betegner en genstand eller en egenskab men netop et forhold mellem ordformer i talen eller den skrevne tekst, dvs. en relation.

Da præpositionen i det sekundære syntagme via rektion determinerer kasusformen af det substantiv (eller substantivlignende ord: adjektiv, pronomener eller numerale), der optræder som underled, træder den i kontakt med kasus kategorien generelt og kan i en vis forstand betragtes som en del af kasus kategorien. Dette er især tydeligt ved præpositionalis, der i moderne russisk overhovedet ikke kan forekomme uden præposition (в(о), на, о(б), при), hvorfor denne kasus slet ikke kan realisere sin betydning uden præpositionen. Betydningen af præpositionalis realiseres således som en kombination af kasusendelse og præposition. Denne betragtning kan imidlertid anlægges på præpositionsforbindelser i almindelighed, idet en kasusbetydning altid er en kombination af den pågældende præposition og den kasus, den styrer. Det er ikke akkusativformen Москву alene, der betyder 'til Moskva', dvs. en retningsangivelse, Det er netop forbindelsen af в og akkusativ. På samme måde er det ikke præpositionalisformen Москве, der betyder 'i Moskva', dvs. en lokalisation, men forbindelsen af в og præpositionalis.

Funktion og betydning

Præpositionens funktion er derfor først og fremmest grammatisk, idet det er kasus, der giver præpositionen dens præcise funktion i en given sammenhæng. Derfor skal der som styrelse for præpositionen optræde et ord fra en ordklasse med kasusbøjning, dvs. et substantiv, pronomen eller adjektiv. Præpositionen har ikke nogen funktion uden for denne forbindelse. Ganske vist har præpositionen *в* en vag betydning af spatial (sjældnere temporal) karakter. Men det er først sammen med den regerede kasus i det ord, der optræder som styrelse, at betydningen bliver klar: *в Москву* 'til Moskva' over for *в Москве* 'i Moskva'. Det er dette forhold, der gør, at præpositioner må betragtes som synsemantiske, dvs. "sambetydende". Ved præpositioner har vi således sammenfald mellem ord og ordform.

Det "minisyntagme", der dannes ved kombinationen af præposition + styrelse er imidlertid ikke noget "rigtigt" syntagma på grund af den nære forbindelse, der består mellem præpositionen og kasuskategorien (udtrykt i det styrede ords endelse). De to dele udtrykker tilsammen den relation, der skal etableres mellem det ord, der optræder som styrelse, og det ord, som er det egentlige overled. Det er derfor præpositionsforbindelsen i dens helhed, der indgår i syntagma med dette overled, der må være et ord fra en ordklasse med rektionsegenskaber: *ехать в Москву* 'rejse til Moskva'.

Mellem overleddet og en præposition består der undertiden en snæver forbindelse i den forstand, at præpositionen fremkaldes direkte af overleddets semantik. Således skal præpositionen *из* (+ nomen i genitiv) følge efter verbet *состоять* i betydningen 'bestå af', mens der stilles krav om præpositionen *в* (+ nomen i præpositionalis/lokativ) efter samme verbum i betydningen 'bestå i'. Verbet *заключаться* i samme betydning kræver præpositionen *в* (+ nomen i præpositionalis/lokativ): *Сложность заключается в отсутствии необходимых сведений* 'Vanskeligheden består i manglen på nødvendige informationer'. Ofte er der en direkte forbindelse mellem præfikset i et præfigeret verbum og en bestemt præposition: *въехать в город* 'køre ind i byen', *наехать на камень* 'køre mod en sten'. I disse eksempler ses umiddelbart, at præfiks og præposition er enslydende. Men determinationen kan også bestå i, at et bestemt præfiks i en bestemt betydning fremkalder en bestemt præposition: *подъехать к дому* 'køre op foran huset'.

Præpositionernes svage semantik er tydeligst ved de såkaldte uafledte eller primære præpositioner, dvs. præpositioner, der ikke umiddelbart kan ses at have et tilhørsforhold til nogen anden ordklasse og hvis oprindelse enten er uklar eller kun kan forklares gennem etymologiske undersøgelser. Det er især tydeligt ved præpositioner som *в*, *к*, *на*, *о* osv. Større semantisk selvstændighed finder man derimod ved de såkaldt afledte eller sekundære præpositioner, der tydelig er gledet over i rollen som præposition ved løsrivelse fra en anden ordklasse. Det gælder f.eks. præpositioner som *в течение* 'i løbet af', *ввиду* 'på grund af', *вследствие* 'som følge af', *наверху* 'ovenpå', *посредством* 'ved hjælp af', *путем* 'ved, ved hjælp af' o.a.

Præpositionernes betydning ("leksikalsk" set) består som nævnt i at udtrykke en relation, dvs. et abstrakt forhold mellem to begreber, f. eks. mellem to genstande: книга на столе 'bogen på bordet' eller mellem en handling og en genstand: идти на улице 'gå på gaden'. Relationen kan være mere eller mindre abstrakt. F.eks. vil mange præpositioner (således de to her nævnte) kunne siges at udtrykke den abstrakte relation *spatialitet* 'rumlighed'. Nogle præpositioner konkretiserer så denne abstrakte betydning ved at angive en særlig form for rumlighed. Rumlighed kan således anskues dynamisk som direktionalitet eller statisk som lokalisering. Præpositionen из forbinder således rumligheden med forestillingen om 'retningen ud af'. Præpositionen в udtrykker særbetydningen 'retningen ind i', når den følges af akkusativ. Samme præposition manifesterer derimod lokalisering, når den følges af præpositionalis/lokativ, idet den i så fald udtrykker 'befinden sig i'. Præpositionen к betegner 'retningen hen imod, men ikke helt hen til', mens до i spatial funktion betegner 'retningen helt hen til'. Spatial lokalisering udtrykkes endvidere af forskellige præpositioner som за 'bag(ved)', на 'på', над '(oven)over', 'около' ved siden af', перед 'foran', под 'under'. Disse præpositioner kan dog med andre kasus udtrykke andre betydninger. En anden abstrakt betydning, der udtrykkes af præpositioner er *temporal lokalisering*. Således kan præpositionen в i forbindelse med akkusativ udtrykke en tidsmæssig lokalisering в сию минуту 'i dette øjeblik', men den samme præposition kan udtrykke en sådan lokalisering også med præpositionalis/lokativ: в этом году 'i dette år'. Også præpositionen до kan markere tidsmæssig lokalisering: до войны 'før krigen'.

Det er således karakteristisk for præpositioner, at mange har flere forskellige betydninger, og at disse betydninger i vidt omfang hænger sammen med den kasus, de styrer. Blandt disse betydninger vil én ofte kunne betragtes som central, mens andre er perifere. Dette er især tilfældet i forbindelse med de primære (uafledte) præpositioner. Ved de afledte (sekundære) præpositioner er der ofte tale om, at de er opstået som præpositioner netop med henblik på at udtrykke én bestemt relation, der da er den centrale, hvorimod perifere betydninger mangler. Således optræder en præposition som независимо от (+ nomen i genitiv) kun i den ene betydning 'uafhængigt af'. Ved præpositioner, der kan udtrykke flere betydninger, er det ofte konteksten, der er afgørende for, om det er den ene eller den anden betydning, der er til stede. Dette vil sige, at det er det semantiske indhold i det overordnede led i det syntagma, som indeholder præpositionsforbindelsen, der i sammenhæng med den kasus, præpositionen styrer, bestemmer præpositionens konkrete funktion, evt. i samklang med dennes "leksikalske" betydning (i tilfælde, hvor en sådan kan siges at være til stede).

Syntaktisk kan man i præpositionsforbindelsen skelne de samme typer forbindelser mellem ordformer, som manifesteres i andre syntagmer: attributive forbindelser, objektforbindelser og adverbielle forbindelser.

Attributive forbindelser har vi således i eksempler som: лекарство от кашля 'medicin mod hoste, hostemedicin', инструктор по плаванию 'svømmelærer', директор по сбыту 'salgschef', книга для чтения 'læsebog'.

Objektforbindelser foreligger i eksempler som: жениться на молодой женщине 'gifte sig med en ung kvinde', думать о родине 'tænke på fædrelandet', положиться на обстоятельства 'sætte sin lid til omstændighederne'.

Adverbielle forbindelser har vi endelig i eksempler som: выехать из города 'køre ud af byen', стоять на улице 'stå på gaden', вернуться до обеда 'komme hjem før middagsmaden', сидеть за столом 'sidde ved bordet'.

Struktur

Efter deres struktur kan præpositioner opdeles i to grupper. Nogle består kun af ét ord og kaldes derfor simple (f.eks. в 'i, til', возле 'ved siden af', вокруг 'omkring', к 'til, hen til', мимо 'forbi', на 'på, til', о 'om, imod', около 'omkring', через 'igennem, over, via, om'). Andre består af mere end ét ord, hvorfor de kaldes sammensatte (f. eks. вблизи от 'nærved', вместе с 'sammen med', вслед за '(bag)efter', независимо от 'uafhængigt af', несмотря на 'uanset, på trods af').

Også med hensyn til deres oprindelse kan præpositioner opdeles i to klasser. Vi finder således en forholdsvis begrænset gruppe, hvor det ikke er muligt at pege på deres oprindelse eller dannelse. Dette skyldes at de enten er så gamle i sproget, at det ikke er muligt med sikkerhed at sige, hvordan de er opstået. De kan evt. være så gamle, at de findes i andre indoeuropæiske sprog. F. eks. er præpositionen к i russisk og slavisk den samme som *cum* i latin, ligesom *по* og *pro* er den samme præposition i de to sprog. Det bemærkes dog, at det kun er *formen*, der er identisk; betydningerne er forskellige. I andre tilfælde er oprindelsen så dunkel, at den kun kan påvises gennem sproghistoriske analyser. Sådanne præpositioner kalder vi primære eller uafledte. Andre præpositioner har derimod en umiddelbart genkendelig oprindelse, idet det kan ses, at de er dannet af andre ordklasser, f. eks. ved at en form har løsrevet sig fra et oprindeligt paradigme og nu fungerer som præposition. Sådanne præpositioner kaldes sekundære eller afledte. Mens gruppen af primære præpositioner udgør en lukket række, dvs. der opstår ikke flere af den type, er gruppen af sekundære præpositioner åben, idet der hele tiden kan opstå nydannelser ved afledning fra eksisterende ordklasser.

Primære (uafledte) præpositioner

Ved primære præpositioner forstår vi former, hvis oprindelse fortaber sig i det dunkle. Dette vil sige, at vi ikke kan forklare deres udseende eller funktion ud fra andre eksisterende former. De er altså i den forstand umotiverede.

Hertil hører:

без(о)	+ gen.
в(о)	+ akk./lok.
для	+ gen.
до	+ gen.
за	+ akk./ins.
из(о)	+ gen.
к(о)	+ dat.
кроме	+ gen.
меж	+ gen./ins. (arkaisk, bogsprog)
между	+ gen./ins. (gen. er arkaisk)
на	+ akk./lok.
о(б(о))	+ akk./lok.
от(о)	+ gen.
перед(о)	+ ins.
пред(о)	+ ins. (bogsproglig)
по	+ akk./dat./lok.
под(о)	+ akk./ins.
при	+ lok.
про	+ akk.
ради	+ gen.
через(о)	+ akk.
чрез(о)	+ akk. (bogsproglig)

Til denne gruppe hører desuden to præpositioner, der formelt er sammensætninger af to primære præpositioner:

из-за	+ gen.
из-под	+ gen.

Sekundære (afledte) præpositioner

Ved sekundære (afledte) præpositioner forstår vi præpositioner, der er dannet ud fra eksisterende former i andre ordklasser og hvor oprindelsen således er umiddelbart gennemskuelig. Disse præpositioner er med andre ord motiveret fra disse ordklasser. De kan således være dannet ud fra adverbier, substantiver og verber.

Strukturelt set er en sekundær præposition enten sammenfaldende med en ordform fra den motiverende ordklasse (hertil regnes også "sammenskrevne" dannelser af en primær præposition og en sådan ordform), eller den består af en kombination af en ordform fra den motiverende ordklasse og en primær præposition, der bestemmer hele præpositionens rektion.

a) Dannet af adverbier:

aa) Simple:

близ	+ gen.
вблизи	+ gen.
вглубь	+ gen.
вдоль	+ gen.
взамен	+ gen.
вместо	+ gen.
вне	+ gen.
внутри	+ gen.
внутрь	+ gen.
возле	+ gen.
вокруг	+ gen.
вопреки	+ dat.
впереди	+ gen.
вроде	+ gen.
вслед	+ dat.
касательно	+ gen. (bogsproglig)
мимо	+ gen.
наверху	+ gen.
навстречу	+ dat.
накануне	+ gen.
наперекор	+ dat.
наподобие	+ gen.
напротив	+ gen.
около	+ gen.
относительно	+ gen.
поверх	+ gen.
подле	+ gen.
подобно	+ dat.
позади	+ gen.
помимо	+ gen.
поперек	+ gen.
после	+ gen.
посреди	+ gen.
посередине	+ gen.
прежде	+ gen.
против	+ gen.
сбоку	+ gen.
сверх	+ gen.
свыше	+ gen.

сзади	+ gen.
сквозь	+ gen.
согласно	+ dat.
сообразно	+ dat.
соответственно	+ dat.
соразмерно	+ dat.
среди	+ gen.

ab) Sammensatte:

вблизи от	+ gen.
вдалеке от	+ gen.
вдали от	+ gen.
вместе с	+ ins.
вплоть до	+ gen.
впредь до	+ gen.
вровень с	+ ins.
вслед за	+ ins.
наравне с	+ ins.
наряду с	+ ins.
невдалеке от	+ gen.
независимо от	+ gen.
применительно к	+ dat.
рядом с	+ ins.
следом за	+ ins.
совместно с	+ ins.
согласно с	+ ins.
сообразно с	+ ins.
соответственно с	+ ins.
соразмерно с	+ ins.
сравнительно с	+ ins.

b) Dannet af substantiver:

ba) Simple:

Disse består formelt af genitiv- og instrumentalisformer, der har løsrevet sig fra de oprindelige paradigmer:

порядка	+ gen.
посредством	+ gen.
путем	+ gen.
типа	+ gen.

bb) sammensatte:

Disse består formelt af præpositionsforbindelser (primær præposition og dennes styrelse, evt. i sammenskrevet form), der i deres helhed styrer det underordnede ord, eller af en kombination af en præpositionsforbindelse og en primær præposition, der bestemmer det underordnede ords kasus:

1) Primær præposition + styrelse:

без помощи	+ gen.
в адрес	+ gen.
в ипостаси	+ gen.
в качестве	+ gen.
в роли	+ gen.
в целях	+ gen.
ввиду	+ gen.
в пользу	+ gen.
в свете	+ gen.
в случае	+ gen.
в смысле	+ gen.
в течение	+ gen.
в ходе	+ gen.
вне сферы	+ gen.
во время	+ gen.
во имя	+ gen.
за исключением	+ gen.
за счет	+ gen.
на пути	+ gen.
по адресу	+ gen.
по причине	+ gen.
по случаю	+ gen.
под видом	+ gen.
при помощи	+ gen.
при условии	+ gen.
со стороны	+ gen.
с помощью	+ gen.

Som det fremgår, styrer præpositioner af denne type udelukkende genitiv.

2) Præpositionsforbindelse + primær præposition:

в зависимости от	+ gen.
в направлении к	+ dat.
в ответ на	+ akk.
в отличие от	+ gen.
в связи с	+ ins.
в согласии с	+ ins.
в содружестве с	+ ins.
в стороне от	+ gen.
по направлению к	+ dat.
по сравнению с	+ ins.

I præpositioner af denne type er det den tilsluttede primære præposition, der bestemmer det underordnede ords rektion.

c) Dannet af verber:

Som præpositioner fungerer løsrevne adverbialparticipier, der ikke længere opfattes som en del af det verbale bøjningssystem.

ca) Simple:

Disse består alene af et tidligere adverbialparticipium:

благодаря	+ dat.
включая	+ akk.
исключая	+ akk.
кончая	+ ins.
начиная	+ ins.
погода	+ akk.
пройдя	+ akk.
спустя	+ akk.
считая	+ akk.
не доходя	+ gen.
не считая	+ akk./gen.

Verbets oprindelige rektion er i de fleste tilfælde bestemmende for præpositionens rektion. Undertiden har formen som præposition en anden rektion end den, der er karakteristisk for det levende adverbialparticipium: I sætningen Пришли все начиная с детьми и кончая стариками 'Alle kom fra børn til oldinge' er кончая således en præposition, der styrer instrumentalis. Som adverbialparticipium styrer den imidlertid akkusativ: Кончая школу, он заболел 'Da han var ved at være

færdig med skolen, blev han syg'. Verbet благодарить 'takke' styrer akkusativ, mens præpositionen благодаря 'takket være' styrer dativ.

cb) Sammensatte:

Disse består af et tidligere adverbialparticipium og en tilsluttet primær præposition:

глядя по	+ dat.
смотря по	+ dat.
судя по	+ dat.
невзирая на	+ akk.
несмотря на	+ akk.
не доходя до	+ gen.
исходя из	+ gen.
начиная с	+ gen.

Den tilsluttede primære præposition er bestemmende for helhedens rektion.

Præpositionernes betydning

Selvom præpositionernes betydning i princippet er af grammatisk natur, kan man ikke desto mindre opdele dem efter karakteren af de relationer, de udtrykker. Mange har desuden en betydning, der godt kan kaldes leksikalsk – i hvert fald er det en sådan betydning, der opgives i ordbøgerne, hvor præpositioner jo opføres som selvstændige leksemer. Ikke mindst ved de sekundære præpositioner er det rigtigt, at der er en selvstændig betydning, der har forbindelse til udgangsordklassen. F.eks. er ordformen путем i sin oprindelse en instrumentalis singularis af путь 'vej' og har således grundbetydningen 'vejen ad hvilken; via'. Men denne betydning er omtydet i funktionen som præposition, hvor vi har betydningen 'ved hjælp af', dvs. en redskabsbetydning. Der er altså tale om en langt mere abstrakt betydning end i den oprindelige kasusform. Det kan faktisk se ud som om, at det er den abstrakte grammatiske betydning, som er knyttet til den oprindelige kasus – dvs. *endelsens* betydning – der er blevet generaliseret til hele ordformen, hvis oprindelige leksikalske betydning er blevet trængt ud. Ved præpositionen в согласии с 'i overensstemmelse med' er der derimod tale om, at den oprindelige betydning er gledet med over i præpositionen stort set uændret. En egentlig betydning er det vanskeligere at tale om ved de primære præpositioner – в og на er skoleeksempler herpå – men selv ved disse præpositioner er der stadig en mærkbar skønt stærkt abstrakt betydning tilbage. Således har præpositionen к en klar betydning af 'retning hen imod', mens от udtrykker betydningen 'i retning fra'. Begge præpositioner manifesterer således den abstrakte betydning 'retningsbestemmelse' (eller direktionalitet), der igen er en betydning under det endnu mere abstrakte 'rumlighed' (spatialitet).

Oftentimes er det de til præpositionen hørende betydninger, der bestemmer deres brug. Men i andre tilfælde er der ingen som helst ydre årsager til, at det netop er en bestemt præposition, der anvendes, og ikke en anden. I forbindelse med verber som *скучать* og *тосковать*, der begge har betydningen 'længes', er der ingen påviselig leksikalsk grund til, at de konstrueres med præpositionen *по*: *тосковать по родине* 'længes efter fædrelandet'. Her er der tale om en rent abstrakt-grammatisk forbindelse.

Når vi ser nærmere på de abstrakte betydninger, præpositionerne udtrykker, kan vi i hvert fald opstille følgende betydningsfærer:

Spatiale: Her samles præpositioner, der markerer såvel direktionale som lokaliserende betydninger: *в* 'til, i', *вокруг* 'omkring', *до* 'indtil', *за* 'bag(ved)', *из* 'udaf, fra', *к* 'hen til', *между* 'mellem', *на* 'på, til', *над* 'over', *от* 'fra, af' o. a.

Temporale: Her samles præpositioner, der angiver tidsrelationer: *в* 'til', *до* 'før, inden', *за* 'på, i løbet af', *к* 'hen imod', *при* 'under', *с* 'omkring', *через* 'om' o. a.

Komitative: Gruppen omfatter præpositioner, der har betydningen 'sammen med, i nærværelse af': *вместе с* 'sammen med', *при* 'i nærværelse af', *с* '(sammen) med' o. a.: *при матери* 'i moderens nærværelse'; *с другом* 'sammen med vennen'.

Sammenligning: Hertil hører præpositioner med betydningen 'i lighed med': *в* 'på', *наподобие* 'i lighed med', *с* 'på' o. a.: *величиной с дом* 'på størrelse med et hus'; *шириной в пять метров* 'af en bredde på fem meter'; *купол наподобие шара* 'en kuppel i lighed med en kugle'.

Finale: Gruppen omfatter præpositioner med betydningen 'bestemt for, med henblik på': *для* 'til, for', *за* 'efter', *на* 'til' o. a.: *деньги на дорогу* 'penge til rejsen'; *пойти за грибами* 'gå efter svampe'; *для удовольствия* 'til glæde'.

Kausale: Hertil hører præpositioner, der betegner en årsag: *благодаря* 'takket være', *ввиду* 'på grund af', *вследствие* 'som følge af', *из-за* 'på grund af', *от* 'på grund af' o. a.

Semantiske relationer mellem præpositioner

Et karakteristisk træk ved præpositionerne som ordklasse er det forhold, at mange af dem indgår i særlige relationer til hinanden. Det gælder især for de primære præpositioner og her først og fremmest, når de optræder i spatial betydning, men fænomenet optræder også i temporal betydning. Dette medfører, at valget af en præposition fremkalder tilstedeværelsen af en anden præposition. Dette skyldes, at der består særlige logiske relationer mellem dem. Og klassen af præpositioner viser

sig således at bestå af semantiske mikrosystemer, hvor præpositionspar udtrykker bestemte semantiske felter.

En sådan logisk sammenhæng ('afstanden mellem to yderpunkter') består således mellem følgende præpositionspar:

от - до 'fra - til' (om afstand eller tid): от двух до трех 'fra to til tre'

от - к 'fra - til' (om overgang fra én tilstand til en anden): от романтизма к реализму 'fra romantik til realisme'.

из - в/на (om bevægelse fra ét punkt til et andet): из леса на поляну 'fra skoven ud på lysningen'.

с - в/на (om oprindelse og bestemmelse): письмо с факультета в министерство 'brevet fra fakultetet til ministeriet'.

с - до 'fra - til' (om afstand): с головы до ног 'fra top til tå'.

с - по 'fra - til' (om afstand eller tid): с первой по десятую главу 'fra første til tiende kapitel', с первого по седьмое декабря 'fra første til syvende december'.

Mellem en række præpositioner består der antonyme relationer, dvs. til en given præposition svarer der en bestemt anden, når den modsatte betydning skal udtrykkes. Vi har her at gøre med relationen mellem semantiske ekstremer. Der kan her opstilles følgende præpositionspar:

в - из 'ind i - ud fra'

за - из-за 'bag (ved) - frem fra/bag'

за - против 'for - mod'

к - от '(hen) til - fra'

на - с 'op på - ned fra'

над - под '(oven) over - (neden) under'

перед - за 'foran - bag (ved)'

с - без 'med - uden'

у - к 'ved - (hen) til'

у - от 'ved - fra'

Som det ses, kan visse præpositioner (за, у) indgå i mere end én antonym relation.

En særlig relation manifesteres af parret за - до: за два года до смерти 'to år før sin død'. Her er der tale om en idiomatisk forbindelse, hvor betydningen ('et bestemt tidspunkt før en begivenhed') gives af selve kombinationen af de to præpositioner.

En lille gruppe af disse præpositioner i spatial anvendelse danner yderligere komplekse relationer til hinanden:

перед 'foran'	над '(oven) over'	
	[столом 'bordet']	за 'bag(ved)'
	под '(neden) under'	

Forholdet mellem præpositioner og verbalpræfikser

Såvel præpositioner som verbalpræfikser har formodentligt samme oprindelse, idet det synes, som om de begge er opstået af gamle adverbier. Det kan derfor ikke undre, at de har meget tilfælles og at det for visse præpositioners vedkommende ser ud, som om de "går igen" blandt verbalpræfikserne – eller omvendt. Det gælder således præpositionerne *в, до, за, из, на, над, о/об, от, по, под, при* og *с*, der modsvares af præfikserne *в-, до-, за-, из-, на-, над-, о-/об-, от-, по-, под-, при-* og *с-*. Samtidig er det karakteristisk, at bestemte verbalpræfikser følges af bestemte præpositioner, ja det virker faktisk som om præfikserne i et vist omfang determinerer præpositionerne, så man kan tale om en kobling eller en dublering mellem verbalpræfiks og præposition.

Dette forhold kan iagttages ved verber med spatial betydning (f.eks. verber, der er dannet ved præfigering af et oprindeligt bevægelsesverbum). I mindre omfang ses det ved verber med temporal betydning. Afhængigt af betydningen kan koblingen ske mellem et præfiks og flere præpositioner.

Koblede par:

в- ... в (+ akk.): войти в комнату 'gå ind i værelset'.

вы- ... из (+ gen.): выйти из комнаты 'gå ud af værelset'.

до- ... до (+ gen.): доехать до дома 'køre hen til huset'.

за- ... за (+ akk.): зайти за дом 'gå om bag huset'.

на- ... на (+ akk.): наехать на камень 'køre mod en sten'.

об- ... вокруг (+ gen.): облететь вокруг города 'flyve rundt om(kring) byen'.

от- ... от (+ gen.): отойти от стола 'gå væk fra bordet'.

пере- ... через (+ akk.): перейти через мост 'gå over broen'.

под- ... к (+ dat.): подъехать к дому 'køre op foran huset'.

под- ... под (+ akk.): подползти под забор 'kravle under hegnet'.

при- ... к (+ dat.): приплыть к берегу 'svømme ind til bredden'.

про- ... мимо (+ gen.): пройти мимо дома 'gå forbi huset'.

про- ... через (+ akk.): пройти через лес 'gå igennem skoven'.

про- ... сквозь (+ akk.): пробираться сквозь толпу 'kæmpe sig frem gennem mængden'.

с- ... с (+ gen.): сойти с автобуса 'stige ud af bussen (= egl. ned fra)'.

Præpositionernes forhold til kasuskategorien

Vi siger i reglen, at præpositioner "styrer" en bestemt kasus, og signalerer dermed, at vi betragter præpositionen som det element, der fremkalder den pågældende kasus, dvs. vi har et *regens-rectum*-forhold. Det er imidlertid ikke så helt enkelt at betragte præpositionen som det overordnede led i præpositionsforbindelsen. Det ville f.eks. betyde, at man måtte tillægge præpositionen en "leksikalsk" betydning, der var stærk nok til at regere en bestemt kasusform.

Der er imidlertid mange forhold, der viser, at det kan være anderledes, og at selve kravet om en bestemt kasus er en funktion af *såvel* præpositionens "betydning" og den betydning, der hører til den krævede kasus. F. eks. er den russiske genitiv, der historisk går tilbage til indoeur. ablativ, en "naturlig" kasus for præpositioner, der bærer "betydningen" 'bort fra' (из, от, с) eller 'fjernhed' (без, кроме, мимо). På samme måde knytter præpositioner med "betydningen" 'i nærheden af men ikke helt tæt ved' også sammen med genitiv (возле, близ, до, около, подле). For andre kasus gælder en tilsvarende præference for bestemte "betydninger".

Der er således en sammenhæng mellem kasusform og præposition. Og den "betydning", vi tillægger præpositionen, opstår i høj grad ved et samvirke mellem præpositionen og den krævede kasus. Distinktionen в/на + akk/lok er det mest direkte eksempel på denne nære sammenhæng.

Ved præpositionalis/lokativ må vi yderligere konstatere, at denne kasus i moderne russisk kun kan optræde sammen med en præposition. Vi kan derfor med en vis ret se denne kasus' egentlige udtryk i kombinationen af præposition (в, на, о, по, при) og endelsen. Præpositionens funktion er her at præcisere den betydning, den selv skal udtrykke i den givne sammenhæng, f.eks. befinden sig '(inde) i' (в) eller befinden sig 'på overflade' (на) osv.

Forstået på denne måde er det misvisende at tale om rektion. Rektion i egentligste forstand kan kun optræde mellem autosemantiske ord, hvor det ene ord kræver det andet sat i en bestemt kasus, som det jo typisk sker, når et transitivt verbum kræver det direkte objekt i akkusativ. Tværtimod udgør præposition + kasusendelse en enhed, som manifesterer en logisk relation mellem autosemantiske ord, dvs. en spatial, temporal, kausal eller lignende relation. I oldrussisk kunne en spatial relation udtrykkes ved kasusformen alene. Lokativen Киевѣ betød således 'i Kiev', mens dativen Киеву betød 'til Kiev'.

Det er således ikke ubegrundet at betragte præpositionerne som en art morfem. Betoningsmæssigt smelter præposition og styrelse ofte sammen og danner ét ord (som det jo også sker ved mange afledte præpositioner, hvor processens fuldførelse vises ved sammenskrivningen: вблизи, вследствие, взамен о. а.).

Et videre bevis på den snævre sammenhæng mellem kasus og præposition er det forhold, at kasus i den sproglige udvikling af russisk går tilbage til fordel for en udvidelse af præpositionsanvendelsen (bortfald af de oldrussiske absolutte former uden præposition, den moderne udvikling, hvor по overtager genitivens funktion), samt at sprog uden kasus udtrykker "kasusbetydningen" ved præposition alene, jfr. kontrasten mellem russisk og dansk: писать карандашом : skrive med blyant.

Præpositioner kan udvikle sig til "tomme" størrelser, der blot formidler en syntaktisk sammenhæng. Dette er tydeligt i fransk *salle à manger* 'spisesal'. Denne proces er i

russisk tydeligst ved по, der ikke har nogen egentlig egenbetydning i verbale konstruktioner af typen тосковать по родине 'længes efter fædrelandet'. Fra et synkront synspunkt er præpositionen heller ikke motiveret i udtryk som выйти за кого-нибудь 'gifte sig med' (om kvinde) eller жениться на ком-нибудь 'gifte sig med' (om mand). Denne proces har også ramt præpositionen о efter verba dicendi og mentalverber: говорить о книге 'tale om bogen', мечтать о свободе 'drømme om frihed', на і надеяться на что-нибудь, в і верить во что-нибудь, из і представить из себя, за і поставить за правило, над і издеваться над кем-нибудь, до і что касается до меня og от і воздержаться от чего-нибудь.

Præpositioner opstillet efter den kasus, de styrer

Bortset fra faste vendinger af typen: Что он за человек? 'Hvad er han dog for et menneske?', Что это за комедия? 'Hvad er det for en komedie?', hvor за tilsyneladende styrer nominativ, forbinder præpositioner sig udelukkende med oblikke kasus, dvs. med akkusativ, genitiv, dativ, instrumentalis og præpositionalis/lokativ. Den enkelte præposition kan have flere distinkte betydninger sammen med en bestemt kasus, ligesom visse præpositioner afhængigt af betydningen kan optræde med mere en én kasus. Hver præposition har forskellige betydning alt efter, hvilken kasus, der regerer. Men selv inden for én rektionstype (én kasus) har mange præpositioner ofte flere betydninger. Nedenfor nævnes kun nogle, og der henvises til ordbøgerne for en detaljeret beskrivelse af hver præpositions betydningsfelt. I følgende oversigt medtages såvel primære som sekundære præpositioner.

Med akkusativ:

в	i, til, på
включая	inklusive
в ответ на	som svar på
за	bag, bagved, hinsides, på, for, mod
исключая	eksklusive
на	på, til, mod, i
невзирая на	uanset; til trods for
несмотря на	uanset, til trods for
не считая	(også med genitiv på grund af negation) bortset fra, uden
о/об	til, mod
по	indtil, til, à
погода	se спустя
под	under, ned ad, hen under, hen imod, à la
пред	(bogsproglig) se перед
про	om, for
с	cirka, hen ved, omtrent, som
сквозь	gennem

спустя	efter, senere
считая	inklusive, medregnet
считая от	regnet fra
считая с	se считая от
через	gennem, via, om, efter
чрез	(bogsproglig) se через

Med genitiv:

без	uden
без помощи	uden hjælp af
близ	nær ved
в адрес	rettet mod, henvendt til
вблизи	i nærheden af, tæt ved
вблизи от	i nærheden af, tæt ved
ввиду	på grund af
вглубь	ned i
вдалеке от	langt fra
вдали от	fjernt fra
вдоль	langs
в зависимости от	afhængigt af
взамен	i stedet for
в ипостаси	som, i egenskab af
в качестве	i egenskab af
вместо	i stedet for
вне	uden for, ude af
вне сферы	uden for rammerne af
внутри	inden for, inden i
внутрь	ind i, inden for
во время	under, i
возле	ved siden af
во имя	i...navn, for...sag
вокруг	omkring
в отличие от	til forskel fra
впереди	foran
вплоть до	lige indtil, til og med
в пользу	til gavn for, til fordel for
впредь до	frem til
вроде	ligesom, magen til
в роли	i rollen som
в свете	i lyset af
в случае	i tilfælde af
в смысле	i henseende til, med hensyn til
в стороне от	på afstand af
в сторону	i retning af

в сфере	inden for, inden for rammerne af
в течение	i løbet af
в ходе	i løbet af, under
в целях	med henblik på
для	for, til
до	til, indtil, før, op mod
за исключением	med undtagelse af
за счет	på bekostning af, for ngns regning
из	fra, af, ud af, ud fra, (bestående) af
из-за	fra, ud fra, frem bag
из-под	ud under, frem under, fra omegnen af,
исходя из	med udgangspunkt i
касательно	(bogsproglig) angående, vedrørende
кроме	ud over, bortset fra
меж	(arkaiserende) se между
между	(arkaiserende) imellem, i blandt
мимо	forbi
наверху	oven på
накануне	dagen før
наподобие	i lighed med, lige som
напротив	over for, modsat
на пути	i retning af
на случай	for det tilfælde at
начиная с	begyndende med
невдалеке от	nær ved, tæt ved
независимо от	uafhængigt af, uanset
не считая	(også med akkusativ) bortset fra, uden
около	omkring, hen ved, cirka
от	fra
относительно	angående, vedrørende
по адресу	med adresse til, på adressen
поверх	oven på, oven over
под видом	i egenskab af
подле	i nærheden af, tæt ved
позади	bagved
помимо	foruden, ud over
поперек	tværs igennem, tværs over
по поводу	i anledning af
по причине	på grund af
порядка	af størrelsesordenen...
после	efter
по случаю	på grund af, i tilfælde af
посреди	midt i, midt på
посередине	midt i, midt på
посредством	ved hjælp af

прежде	førend
при виде	ved synet af
при помощи	ved hjælp af
при условии	på betingelse af
против	imod, mod, over for
путем	ved hjælp af
ради	for, for ngns/ngts skyld
с	af, ned af, ned fra, fra
сбоку	ved siden af
сверх	over, oven på, ud over
свыше	over, mere end, ud over
сзади	bag, bagved
сквозь	gennem
со стороны	fra
с помощью	ved hjælp af
среди	midt i, midt om, midt på, blandt
среди	(arkaiserende) se среди
типа	af type
у	hos, ved

Med dativ:

благодаря	takket være
в направлении к	i retning af
вопреки	på trods af
вслед	efter
глядя по	i overensstemmelse med
к	til, hen til, mod, hen imod
навстречу	imod
наперекор	på tværs af, i modstrid med, på trods af
по	ad, langs, rundt på, rundt i, i henseende til
подобно	i lighed med
по направлению к	i retning af
применительно к	hvad angår, i overensstemmelse med
смотря по	at dømme efter
согласно	ifølge, i overensstemmelse med
сообразно	i overensstemmelse med
соответственно	svarende til
соразмерно	i forhold til
судя по	at dømme efter

Med instrumentalis:

вместе с	sammen med
вровень с	på niveau med, på samme måde som
в связи с	i forbindelse med
вслед за	efter
в согласии с	i overensstemmelse med
в содружестве с	i samdrægtighed med
за	efter, bagved, hinsides
кончая	afsluttende med
меж	(arkaiserende) se между
между	mellem, blandt
над	over
наравне с	sammen med, ved siden af
наряду с	side om side med, samtidig med
начиная	begyndende med
перед	foran, over for
по сравнению с	i sammenligning med
под	under
пред	se перед
рядом с	ved siden af, i nærheden af
с	med, sammen
следом за	bag efter
совместно с	sammen med
согласно с	ifølge, i overensstemmelse med
сообразно с	i samklang med
соответственно с	i overensstemmelse med
соразмерно с	i forhold til
сравнительно с	i sammenligning med

Med præpositionalis/lokativ:

в	i, inde i, på
на	på, oven på
о/об	om, med
по	efter, ved
при	ved, i nærheden af, under

Præpositioner i faste vendinger

Præpositioner indgår undertiden i faste vendinger. Her har det ingen mening at søge deres betydninger eller at se deres anvendelse som udtryk for levende syntaktiske processer. I udtrykket что ни на есть som det anvendes i syntagmet что ни на есть

лучший 'den allerbedste' ville det være særdeles vanskeligt at afgøre, hvad præpositionen на bidrager med. Andre faste vendinger af denne type er: Ни за что 'under ingen omstændigheder', что из того 'det betyder ingen ting, det har ikke noget at sige', что до меня 'hvad mig angår'.

Flygtigt o

Ved en lille gruppe primære præpositioner med udlyd på konsonant (без, в, из, к, над, об, от, перед, пред, под, с) optræder under visse forhold et "flygtigt" -o således, at præpositionerne får vokalisk udlyd. Vi får således formerne безо, во, изо, надо, обо, ото, передо, предо, подо og со. Denne flygtige vokals optræden lader sig kun begrunde ud fra en sproghistorisk betragtning. Fra et synkront standpunkt er dens tilstedeværelse umotiveret.

I mange grammatikker søger man imidlertid at opstille regler, der dog for det meste kun lader sig opfatte som "tommelfingerregler", idet de ikke altid er gyldige, hvilket talrige undtagelser vidner om. En "hovedregel" er her, at de vokaliserede former (безо, во, изо osv.) optræder foran et ord, der har en konsonantgruppe i initial position.

Dette gælder altid foran gruppen мн-: во мне, во многом, во множестве, ко мне, обо мне, со мной osv.

Præpositionerne без, в, к, об, со optræder hyppigt i den vokaliserede form foran initialt вс- i pronominerne весь (uden for mask. nom./ akk.) og всякий: безо всякого внимания, во всем мире, обо всем. NB: Ved siden af ко всему, ко всякому og обо всем hedder det dog også: к всему, к всякому og о всем.

Bemærk: Det hedder på trods af "reglen" altid: во весь голос 'af fuld hals', во весь рост 'i sin fulde højde'.

Den vokaliserede præposition во står ofte foran ord med initial konsonantgruppe, hvor в- eller ф- er første konsonant: во время 'under' (om tid), во вторник 'på tirsdag', во фраке 'i kjole og hvidt', во Франции 'i Frankrig'. Det hedder dog в французском языке 'i det franske sprog, på fransk'.

På lignende måde står den vokaliserede præposition со ofte foran ord med initial konsonantgruppe, hvor с- er første konsonant: со сметаной 'med smetana', со стола 'fra bordet', со страхом 'med skræk'. Dog hedder det с строительством 'med byggeriet', с своим отцом 'med sin far'.

Præpositionen о/об

Præpositionen о får tilhæftet -б foran ord, der har en vokal i indlyd og som står i akkusativ (sjældnere forekommende, idet det kun er о i betydningen 'mod', der styrer akkusativ) eller i præpositionalis/lokativ: об аптеке 'om apoteket', об истории 'om historien', об ужине 'om aftensmaden'. I alle andre tilfælde har vi varianten о: о его книге (det er her kun ordet книга, der står i lokativ, mens его er et ubøjeligt attribut).

Bemærk: I visse faste vendinger optræder kun varianten об: удариться об стол 'støde sig mod bordet', запачкаться об стену 'snavse sig til mod væggen', жить стена об стену 'bo dør om dør', как об стену горюх 'som at løbe panden mod en mur'.

Betoningsforhold

I almindelighed danner en præposition en intonationsmæssig enhed med det substantiv, der fungerer som dens styrelse. Dette vil sige, at der i en præpositionsforbindelse kun forekommer ét tryk og altså kun én betonet stavelse. Dette får udtalemæssige konsekvenser, idet vokaler i såvel præpositionen som i styrelsen bliver underkastet de samme regler for reduktion, som ellers gælder i russisk inden for rammerne af et ord. I den henseende udgør hele præpositionsforbindelsen "ét ord".

I langt de fleste tilfælde er det præpositionen, der opgiver sin egen betoning og smelter sammen med sin fuldbetonede styrelse. Den optræder med andre ord *proklitisk*: на берег, за городом. I visse tilfælde sker der imidlertid en tilbagetrækning af betoningen fra styrelsen til præpositionen. Styrelsen optræder her *enklitisk*: на берег, из дому, при смерти. Det er kun et mindre antal af præpositionerne, der kan tilbagetrække betoningen, ligesom det er et begrænset antal substantiver – og endnu færre numeraler –, der kan optræde enklitisk. Det er i øvrigt kun præpositioner, som indeholder vokal (до, за, при о. a.) eller som er vokaliserede (со), der kan tiltrække betoningen.

Tilbagetrækning af accent til præpositionen foreligger kun ved substantiver og numeraler, der jo bortset fra pronominer, som ikke underkastes accenttilbagetrækning, er de eneste ordklasser, der umiddelbart kan optræde som styrelse. Andre eventuelle led i præpositionsforbindelsen, som f.eks. et adjektivisk attribut, vil medføre, at præpositionen ikke kan komme til at danne en betoningsmæssig enhed med styrelsen, jfr. в прошлом году. Rester af tilbagetrækningsmekanismen spores ved adverbier, der er dannet af oprindelige præpositionsforbindelser: вовремя 'i tide', заново 'på ny', издали 'fra det fjerne.

Tilbagetrækning ved substantiver:

Maskulina og neutra:

Tilbagetrækning sker her ved præpositionerne без (sjældent), до, за, из, на, о, от, по, со og rammer substantiverne: берег, бок, борт, ветер, вечер, волос, год, город, двор, день, дом, зуб, кол, конь, лес, мир, мост, нос, пояс, род, смех, снег, стол, угол, час – alle maskulina. Blandt neutra forekommer лето, море, небо, поле, плечо, сердце, слово, ухо. Disse få neutra rammes som regel kun i faste vendinger.

Feminina:

Tilbagetrækning sker her ved præpositionerne за, на, об, по, под og rammer en mindre gruppe fra 2. deklination: вода, борода, голова, гора, душа, зима, нога, река, рука, спина, стена, сторона samt følgende fra 3. deklination: кровь, смерть, соль, цепь, четверть.

Tilbagetrækning ved numeraler:

Tilbagetrækning sker her ved præpositionerne до, за, на, по, со ved numeralerne два/две, три, сорок og сто: ему за сорок 'han er over fyrre'; считать до ста 'tælle til hundrede'. Bortset fra faste vendinger er tilbagetrækningen i tilbagegang ved numeraler.

1. INDLEDNING

1.1 Syntaksens genstand og opgave

1.1.1 Betegnelsen *syntaks* (синтаксис) af græsk ὀνταξις 'orden' anvendes i sprogvidenskaben til at betegne såvel a) et givet sprogs syntaktiske struktur som b) den lære om denne struktur, som kan opstilles og formuleres i form af et sæt regler, der beskriver sammensætningen af elementer, dvs. ord eller ordformer, til større helheder af forskellig art.

Endelig kan termen anvendes til at betegne c) systemet af grammatiske egenskaber, som kendetegner en sproglig størrelse med hensyn til dens kombinatoriske muligheder. Man taler derfor undertiden om de enkelte ordklassers, f.eks. verbers og substantivers, syntaks.

Fælles for alle tre forståelser er imidlertid, at syntaksen udgør en *grammatisk disciplin*. Det vil sige, at den i lighed med andre grammatiske discipliner, som f.eks. morfologien, beskæftiger sig med at analysere og klassificere *abstrakte* og *generelle* træk ved sproget, hvorimod den helt lader de sproglige elementers, f.eks. sætningers, konkrete leksikalske indhold ude af betragtning.

Syntaksen beskæftiger sig således ikke med den leksikalske betydning af det enkelte ord eller den enkelte sætnings "mening". Syntaksens opgave går med andre ord ud på at identificere og klassificere det, som er *alment* og *fælles* for den måde, hvorpå elementer sammensættes til større helheder i et givet sprog og som manifesterer sig i strukturelle mønstre.

1.1.2 Syntaksens hovedområde er *sætningen* (предложение) som kommunikativ sproglig enhed. Undertiden går man så vidt som til at sige, at syntaks er læren om sætningen [Kubík 1982:17]. En vigtig opgave består derfor i at beskrive og klassificere de forskellige sætningstyper samt i sammenhæng hermed at undersøge de regelmæssigheder, der gælder for ordformernes anvendelse inden for sætningens rammer.

Hertil hører bl.a. forhold som: sætningens grammatiske væsen, dens strukturelle opbygning og de strukturmodeller, den realiseres i, samt sætningens led og deres indbyrdes relationer.

Syntaksen beskæftiger sig først og fremmest med grammatiske enheder, der rækker ud over den morfologiske ordform. Dette betyder, at ikke blot sætningen men også ordforbindelser uden sætningsstatus behandles som en del af syntaksen. Derimod betragtes forbindelsen af elementer inden for den enkelte ordform i almindelighed ikke som hørende under syntaksens genstandsområde.

Sådanne ordforbindelser benævnes ofte *syntagmer* (словосочетания) og stilles i reglen i modsætning til sætningen, da de dels ikke har den for sætningen specifikke kommunikative funktion og dels i reglen fungerer som sammensatte bestanddele af en sætning, hvorved de snarere minder om det enkelte ord. Formelt bestemmes syntagmet ofte som en sammensætning af mindst to gennem underordning forbundne selvstændige ord, som udgør en relativt selvstændig enhed inden for sætningen [Gabka 1976:47]. Syntagmet er i denne forståelse et hypotaktisk fænomen. Denne definition udelukker derfor sammensætninger af typen *мать и отец* 'mor og far', dvs. sideordnede eller såkaldt parataktiske forbindelser. Om parataktiske forbindelsers særstilling se punkt 2.2.2.6.

1.1.2.1 Der rejser sig nu det spørgsmål, om ikke den særlige forbindelse af ordformer, der optræder som subjekt og prædikat i sætningen, i grunden også er et syntagme. Dette ville i givet fald betyde, at syntagme og sætning under visse forhold kan være sammenfaldende størrelser. En konsekvens ville da være, at syntagmer således kunne være såvel "prædikative" som "ikke-prædikative". Dette synspunkt er i russisk grammatisk tradition stærkt repræsenteret hos F. F. Fortunatov (1848-1914), der byggede hele sin syntaksforståelse på syntagmebegrebet [Fortunatov 1956:183].

Nu er imidlertid det "prædikative" syntagme karakteriseret ved, at subjekt og prædikat på en vis måde begge er overordnede i forhold til hinanden: Subjektet determinerer prædikatets udseende gennem kravet om kongruens i numerus og genus (i præteritum) og er i den forstand det overordnede led.

Også prædikatets person determineres af subjektet. Der er imidlertid her tale om et særligt forhold, idet personkategorien ikke i sig selv er et grammatisk fænomen ved subjektet. Subjektet er jo typisk et substantiv (eller en dermed ækvivalerende størrelse, f.eks. et pronomen eller en talordsforbindelse), og denne ordklasse har som bekendt ikke personbøjning. Kravet om, at prædikatet skal stå i 1., 2. eller 3. person kommer da heller ikke fra indre forhold i subjektet, men fra den plads, subjektet har i den kommunikative situation, hvor subjektet kan henviser til den talende (1. person), adressaten (2. person) eller den/det, der hverken er den talende eller adressaten (3. person). I grove træk kan man sige, at såfremt subjektet ikke udtrykkeligt står for den talende eller for adressaten, må det være 3. person, hvilket så afspejles i prædikatet. Står subjektet derimod for den talende eller for adressaten, må prædikatet være 1. person henholdsvis 2. person. Personbestemmelsen har således sit udspring i noget, der ligger uden for sætningen.

Men prædikatet (hvis kerne typisk er et finit verbum eller en dermed ækvivalerende form, f.eks. en infinitiv eller en verbalinterjektion, se kap. 5) determinerer på sin side subjektet ved, at dette kun kan være et nomen (dvs. substantiv, pronomen eller et dermed ækvivalerende ord som f.eks. substantiveret adjektiv og numerale) i nominativ. Der er således tale om en særegen *gensidig* afhængighed.

Ud fra den opfattelse, at forbindelsen mellem det prædikative syntagmes led på grund af dennes særegne karakter hverken er underordnet eller sideordnet, har man

undertiden benyttet betegnelsen 'nexus' om denne forbindelse [Diderichsen 1976: 160].

Netop denne gensidighed afgør for os spørgsmålet om, hvorvidt sætningen selv er et syntagme. Hvis vi nemlig definerer syntagmet som en *ensidig* afhængighed mellem et overled og et underled, altså som udtryk for en underordning, er sætningen ikke noget syntagme.

1.1.2.2 I det "ikke-prædikative" syntagme er bindingen en sådan *ensidig* afhængighed mellem et overordnet led, kerneordet, og et afhængigt, underordnet led. Som regel indskrænker syntaktiske fremstillinger sig til at behandle det "ikke-prædikative" syntagme, og betegnelsen 'syntagme' refererer da til denne type. Det "ikke-prædikative" syntagme adskiller sig desuden fra det "prædikative" syntagme ved, at det kan indgå i sidstnævnte, hvor det da optræder som en kompleks enhed med *benævne* funktion. Herved kan det sidestilles med ordet, jfr. syntagmer som Гостинный двор 'Gostinyj Dvor' (bygning i Skt. Petersborg); Белый дом 'Det hvide Hus'; пластинчатый теплообменник 'pladevarmeveksler' etc. (se kap. 3). Disse sammensætninger betegner absolut begreber, også når de står uden for sætningen, dvs. de optræder som "ord". Syntagmet kan derfor betragtes som noget, der udspringer af ordet, og dette er for os det afgørende argument i diskussionen om syntagmets relation til sætningsbegrebet.

1.2 Morfologi og syntaks

1.2.1 Morfologien undersøger de former, der er karakteristiske for et sprogs ordbestand, nærmere bestemt de former, hvori denne ordbestand realiseres, samt de lov-mæssigheder, der karakteriserer formdannelsen ("bøjningen") og i et vist omfang orddannelsen. Ofte beskrives orddannelsen dog i en særlig derivationslære. Ordene inddeles herunder i ordklasser under hensyntagen til de morfologiske kategorier, det enkelte ord besidder, og hvorved det indgår i klasse med lignende ord. Til de vigtigste morfologiske kategorier hører f.eks. genus, numerus, kasus (hos nominer), person, tempus, modus, diatese og aspekt (hos verbet).

Syntaksen undersøger derimod de lovmæssigheder, der gælder for ordenes relation til hinanden og som manifesteres i ordforbindelser og sætninger. Desuden beskriver den de forskellige sætningstyper og de enkelte sætningsleds særtræk. Endelig befatter syntaksen sig med de relationer, der består mellem sætninger inden for rammerne af den komplekse sætning. Derimod regnes i almindelighed ikke de relationer, f.eks. af kohærensmæssig art, der består mellem de enkelte sætninger i en større tekstenhed, f.eks. et afsnit, for at høre under syntaksen. Groft sagt er syntaksens genstand de relationer, der består mellem ord og ordformer imellem to punktummer (i skriften) eller inden for en intonationsmæssigt afsluttet helhed (i talen).

1.2.2 Syntaksens særlige grammatiske kategorier er kategorier som *rektion* (управление), *kongruens* (согласование), *adjunktion* (примыкание), *prædikativitet* (предикативность), *modalitet* (модальность) o.l. Disse støtter sig ofte på morfologiske kategorier. F.eks. er kasus, numerus og genus i reglen afgørende for kategorierne kongruens og rektion. Dette gør en skarp adskillelse af morfologi og syntaks vanskelig.

1.2.2.1 De samme sproglige fænomener kan således betragtes ud fra såvel en morfologisk som en syntaktisk synsvinkel. Som eksempel herpå kan anføres de forskellige syntaktiske betydninger af den samme morfologiske genitivform:

(1) жалобы **больного** 'den syges klager' < **больной** жалуется 'den syge klager sig'

(2) осмотр **больного** 'undersøgelsen af den syge' < врач осматривает **больного** 'lægen undersøger den syge'

(3) постель **больного** 'den syges seng' < постель **больного** стояла в углу комнаты 'den syges seng stod i hjørnet af værelset'

I (1) kan konstruktionen жалобы больного opfattes som en omdannelse af sætningen больной жалуется, hvor больной optræder som subjekt. Vi siger da, at genitivformen больного i konstruktionen жалобы больного er en *subjektiv genitiv*, da den udtrykker det element, der ville være subjekt i en sætning.

I (2) kan konstruktionen осмотр больного opfattes som en omdannelse af sætningen врач осматривает больного. Vi ser her, at genitivformen больного udtrykker det element, der ville være objekt i en sætning. Vi kan derfor kalde genitivformen больного i konstruktionen осмотр больного for en *objektiv genitiv*.

I (3) kan konstruktionen постель больного opfattes som et led i en sætning som постель больного стояла в углу комнаты. Her udtrykker genitivformen больного et ejendomsforhold, hvorved постель bestemmes nærmere. I dette tilfælde kalder vi genitivformen for en *possessiv genitiv* og dens funktion for attributiv.

Kasuskategorien får således i syntaksen en specifik forbindelsesfunktion samt en specifik syntaktisk betydning (i de aktuelle eksempler bruges således genitiv til at angive den syntaktiske plads, ordet 'больной' udfylder). Samtidig kommer naturligvis den pågældende kasus' egne betydninger til udtryk.

1.2.3 Hovedforskellen mellem disciplinerne morfologi og syntaks består i, at morfologien undersøger ordet og dets former som en indre enhed, dvs. ordets indre struktur. Syntaksen beskriver derimod ordenes forbindelsesmuligheder inden for rammerne af en ordforbindelse eller en sætning. Men begge discipliner har ordet eller ordformen, dvs. morfologiske begreber, som udgangsenhed.

Hvad vi iagttager i sætningen, er i de fleste tilfælde *ordformer*, dvs. former af det enkelte ord, der kan stå på en bestemt syntaktisk plads. Formerne отец, отца, отцу, отцом, отцов, отцами osv. er ordformer, der tilsammen repræsenterer *ordet* [ОТЕЦ] 'far'. I sætningen Отец любит сына 'faderen elsker sønnen' kan kun ordformen отец optræde på subjektspladsen. I sætningen Сын любит отца 'Sønnen elsker faderen' kan ordet [ОТЕЦ] kun repræsenteres af ordformen отца. Undertiden er der sammenfald mellem ord og ordform. Således er konjunktionen и 'og' i sætningen Родители и дети пошли в театр 'Forældre og børn gik i teatret' både ord og ordform. Om ord og ordform se nærmere i kap. 3.

1.2.4 Syntaksens sær område er således de syntaktiske strukturer eller konstruktioner, syntagma og sætning, som dannes af de elementære enheder, ordene, på basis af bestemte grammatiske forbindelser. Om grammatiske forbindelser se nærmere i kap. 2.

1.3 Syntagmet

1.3.1 Den ydre lighed mellem syntagma og sætning har ofte givet anledning til en manglende skelnen mellem de to fænomener. Dette har efterfølgende ført til, at syntaks enten er blevet defineret som ordføjningslære (med sætningen som et særligt prædikativt syntagma) eller som sætningslære (med hovedled og sekundære led). Der er dog så mange forskelle, at det er rimeligt at betragte de to fænomener som relativt uafhængige.

1.3.2 Syntagmet kan bestemmes som en underordnende (hypotaktisk) forbindelse mellem mindst to selvstændige ord, hvorved et ord bestemmes nærmere af et andet ord eller af flere ord, jfr.:

(1) мальчик – маленький мальчик	'dreng – lille dreng'
(2) читать – читать вслух	'læse – læse højt '
(3) читать вслух стихотворение	'læse digtet højt '

I (1) bestemmer adjektivet маленький 'lille' substantivet мальчик 'dreng', der er det overordnede led i det pågældende syntagma. I (2) bestemmes infinitiven af adverbiet вслух 'højt', mens (3) er en mere kompleks struktur, hvor infinitiven bestemmes både af вслух (adverbiale) og af стихотворение 'digt' (objekt).

Et led i et syntagma kan selv være en del af et syntagma, der strukturelt set ligger på et lavere hierarkisk plan. F.eks. indeholder

- (4) я видел маленького мальчика 'jeg så en lille dreng'

syntagmet видел **маленького мальчика**, hvor leddet маленького мальчика er underordnet видел. Leddet маленького мальчика udgør på sin side syntagmet **маленького мальчика**, hvor adjektivet маленького er underordnet substantivet

мальчика, hvortil det optræder som attribut. Et syntagma kan altså være en kompliceret hierarkisk struktur.

1.3.3 Ethvert syntagma indeholder således et kerneord, dvs. det overordnede led, som karakteriseres nærmere ved tilstedeværelsen af et andet ord eller ved flere andre ord. Det karakteriserende element underordner sig på forskellig måde det ord, der karakteriseres, f.eks. ved at tilpasse sig grammatisk.

Ved denne karakterisering opnås en konkretisering af det pågældende ord. I ovenstående eksempel (2) konkretiserer adverbiet *вслух* måden, hvorpå den ellers ikke nærmere bestemte infinitivhandling finder sted (i sig selv er 'læse' en forholdsvis ubestemt aktivitet). Objektet *стихотворение* indsnævrer på en bestemt måde infinitivens betydning og gør den derved mere præcis og konkret: Handlingen 'læse' angår ikke en avis eller en bog men netop et digt. Denne konkretisering er i en vis forstand led i en udvidet form for benævnelse: det enkelte ord er for abstrakt til at kunne benævne en konkret genstand eller handling. På en måde kan man sige, at jo mere kompleks syntagmets struktur er, desto mere konkret bliver den benævrende funktion, syntagmet bruges til at udtrykke.

1.3.4 Syntagmet er således en benævrende enhed, der forholder sig på samme måde i sætningen som ordet, hvormed det i en vis forstand ækvivalerer. Som følge af, at syntagmet på samme måde som ordet indgår i sætningen og ligesom udgør en byggesten i denne, betragtes den som en syntaktisk enhed af lavere orden. Om syntagmet se kap. 3.

1.4 Sætningen

1.4.1 Sætningen er i modsætning til syntagmet en *kommunikativ* enhed, der er karakteriseret ved, at dens indhold grammatisk er bragt i en given relation til virkeligheden, dvs. en konkret relatering til taleøjeblikket set ud fra den talendes synspunkt. Sætningen er tillige karakteriseret ved en særlig intonation, der former den lineære følge af segmenter til en afsluttet helhed, som netop ved sin intonationsmæssige afsluttedhed står i opposition til omgivende strukturer (sætninger) af samme eller anden type.

Sætningen er således den mindste enhed, der er kendetegnet ved en formel og indholdsmæssig afsluttedhed og dermed kommunikativ selvstændighed, og som på dette grundlag kan isoleres fra andre elementer i den sammenhængende tale [Svetlík, 1970:13]. Herved stilles den i opposition til to andre begreber, der ofte anvendes, nemlig 'udsagn' og 'ytring'. Et udsagn vil vi definere som enhver størrelse med kommunikativ funktion. En sætning er således et udsagn. Men sætningen er tillige en *grammatisk artikuleret struktur*. Den er opbygget efter et bestemt mønster. Ikke alle udsagn er imidlertid grammatisk artikulerede. F.eks. er et udbrud som 'Hm' kommunikativt: Det meddeler en sindstilstand hos den talende. Men det er *ikke*

nogen grammatisk eller formelt ordnet struktur og derfor ikke en sætning. En ytring er derimod en hvilken som helst manifestation af såvel kommunikativ som ikke-kommunikativ art. Groft sagt er en ytring alt, hvad der kommer ud af munden!

Den grammatiske relatering til virkeligheden kommer til udtryk gennem *prædikativitetskategorien* (категория предикативности), der omfatter de syntaktiske kategorier modalitet, temporalitet og person. Disse udtrykkes i det konkrete tilfælde ved verbets morfologiske kategorier modus, tempus og person, der klarest manifesterer sig i det finite verbum. Det finite verbum eller en dermed ækvivalerende størrelse (f.eks. Ø-kopula, se kap. 5) udgør sætningens prædikative centrum. I sætninger, der ikke indeholder en finit verbalform (eller dermed ækvivalerende størrelse), kommer prædikativitetskategorien til udtryk gennem intonationen alene. Dette er f.eks. tilfældet i sætninger med Ø-kopula (Он студент 'Han er student'). I skriftsproget, hvor intonationen jo naturligt nok ikke kan manifesteres, kommer prædikativitetskategorien tillige til udtryk gennem punktuationen, der i en vis forstand er intonationens grafiske stedfortræder.

Vi kan således tilføje endnu et vigtigt træk ved sætningen: En sætning er en grammatisk ordnet (artikuleret) struktur, der tillige indeholder prædikativitet.

Som følge af, at det er prædikativitetskategoriens tilstedeværelse, der giver sætningens kommunikative funktion, og at det udelukkende er i sætningen, prædikativitetskategorien manifesteres, betragtes sætningen som den primære og fundamentale syntaktiske enhed.

1.4.2 Sætninger kan beskrives og klassificeres på forskellig måde, hvorved forskellige sider af deres væsen søges bestemt.

Efter deres strukturelle opbygning klassificeres sætninger efter antallet af prædikative centre i *simple* sætninger (простые предложения) (der har ét prædikativt centrum) og *komplekse* sætninger (der har mere end ét prædikativt centrum).

Sætninger kan imidlertid også klassificeres efter andre principper. F.eks. kan de efter deres kommunikative funktion inddeles i *deklarative* (fremsættende, повествовательные предложения), *interrogative* (spørgende, вопросительные предложения), *hortative* (opfordrende, побудительные предложения), *optative* (ønskende, желательные предложения) og *eksklamative* (udråbssætninger, восклицательные предложения). Efter antallet af hovedled kan de inddeles i *toleddede* (двусоставные предложения) og *etleddede* (односоставные предложения). Efter den hierarkiske struktur mellem sætningsleddene kan de klassificeres som *ikke-udvidede* (нераспространенные) og *udvidede* (распространенные) sætninger.

Undertiden ser man desuden en opdeling i *fuldstændige* sætninger (полные предложения) og *ufuldstændige* sætninger (неполные предложения). Da de sidstnævnte, der også kaldes *elliptiske* sætninger i grunden blot er fuldstændige sætninger, hvor

noget er udeladt, og ikke en særlig sætningstype, ser vi imidlertid ingen grund til at medtage denne klassificering her.

Om sætningen og de forskellige klassificeringer se kap. 4. Simple sætninger behandles i kap. 5 og komplekse sætninger i kap. 6.

2. SYNTAKTISKE FORBINDELSIFORMER

2.1 Indledning

2.1.1 En sammensætning af to ord eller ordformer kan principielt være sideordnet eller underordnet. Hvis sammensætningen har en sådan karakter, at to eller flere kombinerede ord er ligeværdige i forhold til hinanden, taler vi om en *sideordnet* (parataktisk) forbindelse. Leddene i en sådan sideordnet forbindelse står således hver især i samme forhold til et tredje led som helheden [Diderichsen 1976:154]. Der er med andre ord tale om en *symmetrisk* relation af *homogene* elementer (ord, ordformer eller syntagmer).

Hvis forbindelsen medfører en *asymmetrisk* relation mellem to ord, ordformer eller syntagmer, dvs. en afhængighedsrelation, hvor et ord er afhængigt af og således underordnet et andet, taler vi om en *underordnet* (hypotaktisk) forbindelse. En hypotaktisk forbindelse er således en forbindelse mellem *heterogene* elementer, og den er karakteriseret ved at bestå af et overordnet kerneled og et eller flere underordnede adled [Diderichsen 1976:220].

2.2 Sideordnede (parataktiske) forbindelser

2.2.1 En sideordnet forbindelse (сочинение; сочинительная связь) er en forbindelse mellem to ord i et syntagma eller en sætning, hvorunder de forbundne ord har samme syntaktiske funktion i forhold til et andet led i sætningen. De optræder derfor som *homogene led* i den sammenhæng, de indgår i.

2.2.1.1 Typiske eksempler på sideordning har vi i sætninger med homogene subjekter til samme prædikat eller med homogene prædikater til samme subjekt:

Родители и дети пошли в театр.
Forældre og børn gik i teatret.

Отец, мать и сын пошли в театр.
Far, mor og søn gik i teatret.

Пионеры играют и поют.
Pionererne spiller og synger.

Звезды то мигали, то исчезали.
Snart glimtede stjernerne, snart forsvandt de.

Sideordning forekommer ligeledes hyppigt mellem andre homogene sætningsled, f.eks. attribut og adverbiale:

Дул **сырой, холодный** ветер.
Der blæste en **fugtig, kold** vind.

Варвара Николаевна улыбалась **приятно** и **ласково**.
Varvara Nikolaevna smilede **pænt** og **mildt**.

Грустная, робкая улыбка не сходила у нее с лица, и глаза смотрели **по-детски-доверчиво** и с **любопытством**.
Et **bedrøvet, ængsteligt** smil veg ikke fra hendes ansigt, og øjnene kiggede **barnligt-tillidsfuldt** og **nysgerrigt**.

2.2.1.2 Sideordningen har to formelle udtryk: a) sideordnende konjunktioner og b) (sideordnende) intonation.

I det talte sprog ledsager intonationen altid konjunktionen og understøtter denne. Intonationen er imidlertid i stand til at formidle sideordningen alene. Når dette sker, er der ingen konjunktion til stede. Vi taler da om konjunktionsløs eller *asyndetisk* sideordning.

Sideordning udtrykt alene ved intonationen giver sig i skriftsproget til kende ved fraværet af konjunktion. Ofte vil de sideordnede led her rent ortografisk være adskilt af komma. Intonationen benyttes hyppigt som eneste samordningsmiddel i opregnende konstruktioner (enumerativ intonation).

Наступила **дождливая, грязная, темная** осень.
Et **regnfuldt, snavset** (og) **mørkt** efterår indtrådte.

Степь застонала **под звоном шашек, под свистом пуль, под раскатами орудий**.
Steppen stønnede **under sablernes klang, under kuglernes piben, under kanonernes torden**.

Bemærk, at asyndese er mere udbredt i russisk end i dansk, hvor der i de fleste tilfælde foretrækkes en konjunktion.

2.2.2 Parataktiske forbindelsestyper

2.2.2.1 Efter forbindelsens specifikke karakter, dvs. de semantiske relationer, der kommer til udtryk mellem de homogene led indbyrdes, kan man tale om *kopulative* ("og"), *adversative* ("men"), *disjunktive* ("enten-eller") og *progrediente* ("herunder også") forbindelser.

2.2.2.2 Kopulative forbindelser

Kopulative forbindelser (сочинительные сочетания) manifesterer betydningen "sammenstilling". De udtrykkes asyndetisk eller ved konjunktionerne и, а также (и), и...и, да, ни...ни, не только...но и, как...так и:

На уроке дети писали, читали, рисовали.
Børnene skrev, læste og tegnede i timen.

Он пишет быстро, без помарок, ровным почерком.
Han skriver hurtigt, uden rettelser og med en jævn håndskrift.

Дети играют и поют.
Børnene spiller **og** synger.

Я встречаю брата и сестру.
Jeg møder (afhenter) (min) bror **og** (min) søster.

У реки и в парке играли дети.
Børnene legede ved floden **og** i parken.

Когда началась война, **ни** та **ни** другая не успели эвакуироваться.
Da krigen brød ud, nåede **hverken** den ene **eller** den anden at blive evakueret.

Også her bemærkes, at dansk foretrækker konjunktion, hvor russisk tillader asyndese.

2.2.2.3 Adversative forbindelser

Adversative forbindelser (противительные сочетания) manifesterer betydningen "modstilling". De udtrykkes ved konjunktionerne а, же, но, да, однако, зато, хотя (и):

Он вернулся не весной, **а** летом.
Han kom hjem ikke om foråret, **men** om sommeren.

Студент что-то говорил, **а** профессор угрюмо слушал.
Studenten sagde et eller andet, **men** professoren lyttede med en dyster mine.

Петр вернулся усталый, **но** довольный.
Peter vendte træt, **men** tilfreds tilbage.

Березы распустились, дубы **же** стояли обнаженными.
Birketræerne var sprunget ud, egne stod **derimod** med nøgne grene.

Ветер утих, **однако** волнение на море продолжалось.
Vinden var stilnet af, **dog** fortsatte bølgegangen på havet.

В короткие зимние дни здесь рано спускается сумрак, **зато** вначале лета неделями длятся немеркнущие белые ночи.
I de korte vinterdage sænker mørket sig tidligt her, i forsommeren varer de bestandigt lysende hvide nætter **til gengæld** i ugevis.

Квартира Александра **хотя и** просторна, **но** не изящна и сумрачна.
Aleksandrs lejlighed er, **endskønt** rummelig, **så dog** uden elegance og dyster.

Det skal bemærkes, at **хотя** også forekommer som underordnende konjunktion med koncessiv betydning (se herom kap. 6).

2.2.2.4 Disjunktive forbindelser:

Disjunktive forbindelser (разделительные сочетания) manifesterer betydningen "valgmulighed". De udtrykkes ved konjunktionerne **или**, **либо**, **или...или**, **либо...либо**, **то...то**, **не то...не то**, **то ли...то ли**:

Не помнит **или** не хочет говорить?
Kan han ikke huske det, **eller** vil han ikke sige det?

...я, голубчик, **или** стрелял, **или** покрикивал: «давай-давай!»
...jeg, kære ven, **enten** skød **eller** råbte: "Kom så, kom så!"

Звезды **то** мигали, **то** исчезали.
Stjernerne **snart** blinkede, **snart** forsvandt.

Я не знаю, от чего это зависит. **То ли** от неблагоприятной для орехов весны, **то ли** еще от каких причин.
Jeg ved ikke, hvad det afhænger af. **Måske** af et for nødderne ugunstigt forår, **måske** af andre årsager.

Под старость они делаются **либо** мирными помещиками, **либо** пьяницами.
I deres alderdom bliver de **enten** fredelige godsejere **eller** drukkenbolte.

Не то сожаление, **не то** радость изобразили его черты.
Det var ikke til at sige, om det var medfølelse **eller** glæde, der aftegnede sig i hans træk.

2.2.2.5 Progređiente (additive) forbindelser:

Progređiente (undertiden også kaldt additive) forbindelser (присоединительные сочетания) manifesterer betydningen "tilføjelse". De udtrykkes ved konjunktioner eller ved ord eller ordforbindelser med konjunktionsfunktion (adverbier og prepositionsforbindelser). Almindelige i denne funktion er и, да, да и, а также, к тому же, при этом, причем, притом (же), особенно, в особенности, в частности, в том числе:

Я не отвечал, **да и** зачем мне было отвечать?
Jeg svarede ikke, **og** hvorfor skulle jeg **også** svare?

Профессор Пеночкин утверждает, что это именно птицы, **причем** не галки, а сороки, или так называемые сороки-воровки...
Professor Penoĉkin hævder, at det netop er fugle, **og dertil** ikke alliker men skader eller såkaldte tyvagtige skader...

В один день можно было много сработать, и **притом** время бежало быстро, незаметно.
På én dag kunne man tjene meget, og **desuden** løb tiden af sted, umærkeligt.

2.2.2.6 Sideordning som syntaktisk fænomen er et omstridt begreb. Mens den afhængighed, der består mellem det underordnede led og det overordnede led i den hypotaktiske forbindelse, er en intrasyntaktisk forbindelse (der ganske vist er fremkaldt af interne semantiske forhold i de led, der sættes i relation til hinanden), er forbindelsen mellem sideordnede led rent ekstrasyntaktisk: en blot og bar koordinering af et eller flere led i forhold til rent logiske principper. Disse koordinerede led kan evt. have en fælles intrasyntaktisk forbindelse til et eller flere andre led inden for samme syntaktiske struktur og således optræde i en hypotaktisk forbindelse.

Ud fra en strengt formel betragtning kan det ydermere hævdes, at sideordning ikke har noget formelt udtryk, men alene er en sammenstilling af elementer. Argumentet er da, at intonationen ikke i sig selv er noget udtryksmiddel, da den jo i forvejen er til stede i sætningen. På samme måde viser muligheden for asyndese, at heller ikke tilstedeværelse eller fravær af konjunktion er afgørende. Set ud fra denne synsvinkel er parataksen som grammatisk fænomen et postulat, og hører ikke til de egentlige syntaktiske forbindelsesformer, der i så fald grundlæggende opfattes som underordnede, dvs. som udtryk for en afhængighed af en eller anden slags og dermed et forhold mellem et overordnet (overordnende) led og et underordnet (afhængigt) led.

Om sideordning mellem delene i en kompleks sætning se kapitel 7.

2.3 Underordnede (hypotaktiske) forbindelser

2.3.1 En underordnet (hypotaktisk) forbindelse (подчинение; подчинительная связь) består mellem to led i en given syntaktisk struktur, når det ene led determinerer den form, det andet led kan eller skal have.

2.3.1.1 Når det overordnede leds *form* bestemmer det underordnede leds form, som således gentager de morfologiske kategorier, der udtrykkes i det overordnede led, taler vi om *kongruens*, dvs. en ydre, formel tilpasning. Forbindelsen mellem et overordnet led og et underordnet led kan imidlertid også skyldes interne semantiske forhold ved det overordnede led. Vi taler da om forbindelsesarterne *rektion* og *adjunktion*.

Såfremt det afhængige ords form er syntaktisk bundet (dvs. forudsigelig inden for bestemte rammer), er der tale om rektion. Hvis det afhængige ords form er syntaktisk ubundet (og således ikke entydigt forudsigelig), kaldes forbindelsen adjunktion. Mens rektion optræder ved deklinable ordklasser, er adjunktion en forbindelse, der anvendes, når det underordnede ord unddrager sig bøjning (f.eks. adverbier og infinitiver). Både ved rektion og adjunktion er der altså tale om, at noget inde i det overordnede led kræver en bestemt form af det underordnede led (blot har jo "bøjningsløse" ord kun én form at tilbyde).

2.3.1.2 I syntagmet kommer den hypotaktiske forbindelse til udtryk gennem ordklassernes morfologiske kategorier: kasus, numerus, genus (hos nominer) samt person, numerus, genus, diatese (hos verbet). Ved dannelsen af hypotaktiske forbindelser spiller desuden præpositioner en betydelig rolle, idet det overordnede ords semantik kan fordre tilstedeværelsen af en bestemt præposition. Det underordnede ord kan således enten være en kasusform eller en præpositionsforbindelse:

писать **письмо** / **книгу** (akk.) = rektion
skrive et brev / en bog

руководить **работой** (ins.) = rektion
lede arbejdet

сомневаться **в правильности** (præpositionsforbindelse) = rektion
betvivle rigtigheden

жить **в городе** (præpositionsforbindelse)
bo i byen.

I sidste eksempel er præpositionsforbindelsen et adverbiale, hvor rektionsforholdet er svagere men dog stadig til stede, idet verbet kræver en adverbial udfyldning.

Hypotaktiske forbindelser forekommer desuden mellem delene i en kompleks sætning, hvor de realiseres ved hjælp af underordnende konjunktioner, interrogativer

(pronominer og adverbier) og relativer i forbindelse med intonation eller ved intonationen alene (asyndetisk).

2.3.1.3 Den hypotaktiske forbindelse er principielt *determinerende*. Af årsager, som er omtalt i kap. 1, betragter vi ikke den prædikative forbindelse mellem subjekt og prædikat i den toleddede sætning som udtryk for hypotakse, men behandler den i et særligt afsnit under betegnelsen 'nexus-forbindelsen', se kap. 5.

Den determinerende forbindelse udtrykker *attributive* forhold, *komplementforhold* eller *adverbielle* forhold.

1) attributive forhold:

НОВЫЙ дом	nyt hus
старуха- мать	gammel mor, morlille
совсем маленький	ganske lille
дом с колоннами	hus med søjler
человек среднего роста	mand af middelhøjde
красиво поет	synger smukt
совсем маленький	ganske lille

Bemærk dog, at de to sidstnævnte eksempler oftest vil blive karakteriseret som adverbielle forhold, hvorfor de er medtaget nedenfor under dette punkt.

2) komplementforhold:

- verbal rektion:

читать книгу	læse (en) bog
управлять самолетом	styre flyet
грустить по молодости	længes efter ungdommen
радоваться победе	glæde sig over sejren
заниматься музыкой	dyrke musik
заботиться о ребенке	passer på barnet
учиться играть	lære at spille

- anden rektion:

полный воды	fuld af vand
доволен результатом	tilfreds med resultatet
директор завода	fabrikkens direktør, direktør for fabrikken
заведующий отделом	afdelings leder
инструктор по плаванию	svømmelærer

3) adverbielle forhold:

работает **в Москве**
сидеть **дома**
вернется **вечером**
рассказывать **смеясь**
красиво поет
совсем маленький

arbejder **i Moskva**
sidde **hjemme**
vender hjem **om aftenen**
fortælle **leende**
synger **smukt**
ganske lille

Se herom [Svetlík 1970:38ff; Kubík 1982:27].

2.3.2 Kongruens

2.3.2.1 Kongruens (согласование) er en hypotaktisk forbindelse, der er karakteriseret ved, at det overordnede ord eller sætningsled gennemtvinger sine egne grammatiske egenskaber hos det underordnede ord eller sætningsled og derved determinerer dettes form. Der er altså tale om en obligatorisk overensstemmelse mellem de grammatiske kategorier, der syntaktisk kommer til udtryk i det underordnede ords form, og de grammatiske kategorier hos det overordnede ord. Det afhængige ord tilpasser sig således formelt det overordnede ord.

F.eks. afspejler adjektivet **высокий** i sammensætningen **высокий дом** '(et) højt hus' substantivets genus (maskulinum), numerus (singularis) og kasus (nominativ/ akkusativ).

Gennem kasuskategorien afspejler sig desuden også distinktionen mellem animatum/ inanimatum: Ved inanimate maskuline substantiver er der formelt sammenfald mellem nominativ og akkusativ:

Дом (nominativ) стоит на берегу реки
Huset ligger ved bredden af floden

Он строил **дом** (akkusativ) на берегу реки
Han var ved at bygge et hus ved bredden af floden.

Ved animate maskuline substantiver har russisk derimod modstillingen nominativ : akkusativ/genitiv, jfr.

высокий человек (nominativ) : **высокого человека** (akkusativ/genitiv).

NB: Substantivet **покойник** 'afdød' opfører sig som animatum, mens **труп** 'lig' derimod er inanimatum.

I pluralis omfatter denne modstilling desuden animate feminine substantiver (der jo i singularis bevarer akkusativformen), jfr.

высокие мужчины/женщины (nominativ) :
высоких мужчин/женщин (akkusativ/genitiv).

Det samme gælder de få animate neutra (f.eks. животное 'dyr', насекомое 'insekt' og чудовище 'uhyre').

2.3.2.2 Som overordnet ord i en kongruerende forbindelse optræder substantiver og substantiviske pronominer (кто, что, он osv.). Som underordnet led optræder hyppigst adjektiver (herunder participier) (молодой студент, читающий студент), numeraler (два студента (mask.) : две студентки (fem.); один студент : одна книга : одно окно; пяти домам : пятью домами), adjektiviske pronominer (мой, твой, какой, который m.fl.) og verber (он читал : она читала, se dog omtalen af nexusforbindelsen i 2.3.5). I appositionelle forbindelser kan som efterstillede underordnede led desuden optræde substantiver (учитель-француз 'den franske lærer', завод-гигант 'kæmpefabrik', старуха-мать 'gammelmor').

2.3.2.3 Såfremt kongruensen manifesterer sig i samtlige kategorier (dvs. når samtlige det overordnede ords kategorier gentages i det underordnede ords form), kan man tale om *fuldstændig* kongruens. Det mest udprægede eksempel på fuldstændig kongruens har vi i forbindelsen mellem langformen af et adjektiv i attributiv funktion og det overordnede substantiv, idet adjektivets form her manifesterer både genus, numerus og kasus:

a) НОВЫЙ ДОМ, НОВАЯ КНИГА, НОВОЕ СЕЛО	genus
b) НОВЫЙ ДОМ, НОВЫЕ ДОМА	numerus
c) НОВЫЙ ДОМ, НОВОГО ДОМА	kasus

osv.

Selv her er kongruensen imidlertid ikke helt fuldstændig, idet det russiske substantiv ikke skelner genus i pluralis, hvorfor adjektivets form her ikke manifesterer denne kategori:

НОВЫЕ ДОМА, НОВЫЕ КНИГИ, НОВЫЕ СЁЛА.

Fuldstændig kongruens optræder derfor kun i singularis.

2.3.2.4 Når kongruensen ikke omfatter samtlige kategorier, taler man om *ufuldstændig* kongruens.

Adjektivets kortformer, der i moderne russisk kun optræder i prædikativ funktion, skelner således ikke kasus og kongruerer derfor ikke i denne kategori. I singularis forekommer her kongruens i genus og numerus:

город красив, площадь красива, село красиво,

mens der i pluralis kun er kongruens i numerus:

города красивы, площади красивы, сёла красивы.

Som adjektivets kortformer kongruerer desuden participiets kortformer og det finitte verbums præteritumsform (он писал, она писала osv.) samt konditionalisformens verbale element (он писал бы, она писала бы osv.)

Den prædikative anvendelse af adjektivets langformer: он вернулся больным 'han vendte syg hjem'; день был теплым 'dagen var varm', opviser kongruens i genus og numerus men ikke i kasus, idet instrumentalisformen ikke fremkaldes af det overordnede ord (subjektet), men skyldes forhold ved det sammensatte nominalprædikat: Hjælpeverbet вернуться 'vende hjem' og kopula быть 'være' styrer her instrumentalis. Dog tillader russisk også prædikativ anvendelse af adjektivets langformer med fuldstændig kongruens: он вернулся усталый 'han kom træt hjem'; этот дом деревянный 'dette hus er af træ'; она опять с утра невеселая 'hun er igen trist fra morgenstunden'; волосы у нее были длинные 'hendes hår var langt'.

Substantiver kongruerer med hinanden i numerus og kasus. Denne situation optræder især i appositionelle forbindelser: завод-гигант, завода-гиганта, заводом-гигантом, заводы-гиганты osv.

På trods af at russisk indenfor personbetegnelser hyppigt har overensstemmelse mellem naturligt køn (sexus) og grammatisk køn (genus) (студент : студентка) og derfor vil foretrække logisk kongruens i prædikative forbindelser som Иван студент 'Ivan er student' og Татьяна студентка 'Tat'jana er student (egl. studine)', viser eksistensen af appositionelle forbindelser som женщина-врач 'kvindelig læge', женщина-космонавт 'kvindelig kosmonaut', профессор Иванова 'professor Ivanova', врачу Ивановой 'til doktor Ivanova' o.l. dog, at kongruens i genus ved forbindelser mellem substantiver ikke fremkaldes af det overordnede ords genus men netop skyldes logiske forhold.

Kardinaltal forbinder sig med substantiver efter følgende princip: Hvis kardinaltallet står i nominativ eller den med nominativen sammenfaldende akkusativ, sættes det tilhørende substantiv i genitiv singularis eller pluralis; der er altså her tale om rektion. I alle øvrige kasus er der kongruens mellem talordets kasus og det tilhørende substantivs kasus: двух/пяти домов, двум/пяти домам, двумя/пятью домами, двух/пяти домах.

Talordet один samt sammensætninger hermed (21, 31, 41 osv.) opfører sig som et adjektiv og kongruerer i alle kasus og i de øvrige kategorier. Ved øvrige kardinaltal i nominativ og akkusativ optræder derimod rektion. Om talordenes syntaks se nedenfor (2.3.3.2) samt kap. 5.

Det finitte verbum udviser i præsens og futurum kongruens i numerus og person (se dog også omtalen af koordinationen mellem subjekt og prædikat (nexus) i kap. 5):

я пишу	jeg skriver
ты пишешь	du skriver
ученик пишет	eleven skriver
ученики пишут	eleverne skriver
я буду писать	jeg vil skrive
ты будешь писать	du vil skrive
ученик будет писать	eleven vil skrive
ученики будут писать	eleverne vil skrive

I præteritum og konditionalis er der i singularis derimod kongruens i numerus og genus:

я/ты/он писал (бы)	jeg/du/han skrev (ville skrive)
я/ты/она писала (бы)	jeg/du/hun skrev (ville skrive)

I pluralis finder vi dog kun kongruens i numerus:

мы/вы/они писали (бы)	vi/I/de skrev (ville skrive)
-----------------------	------------------------------

2.3.2.4.1 Det er et spørgsmål, om det er berettiget at betragte det finitte verbums personkategori som en kongruerende kategori, da subjektet for verbets 1. og 2. person udelukkende udtrykkes ved 1. og 2. persons personlige pronomen, der med en vis ret kan betragtes blot som analytiske personformer, hvorved я пишу osv. opfattes som én ordform. I så fald kan der ikke være tale om en sammensætning af et overordnet led (subjekt) 'я', der fremtvinger sine kategorier i et underordnet led 'пишу'. Følgelig kan der heller ikke være tale om kongruens i dette tilfælde.

Heller ikke i sammensætninger som роза цветет 'rosen blomstrer' er der tale om kongruens i person, da personkategorien jo er en prædikativ kategori, som manifesterer sig i det finitte verbum, men ikke findes hos substantivet. Den eneste form for kongruens, der manifesterer sig i sammensætningen роза цветет er således numerus og genus i singularis og numerus i pluralis: роза цвела, розы цвели [Svetlík 1970: 25-26].

I russisk grammatisk tradition holdes dog fast ved personkategorien som en kongruerende kategori [Gvozdev 1973:31-32].

2.3.2.5 Den kongruerende afhængigheds obligatoriske karakter viser sig formelt ved, at enhver ændring af det overordnede ord eller leds form medfører en tilsvarende ændring af det afhængige ord eller leds form. Kongruensen er således en rent ydre, formel tilpasning af det underordnede ord til det overordnede. Hvis substantivet

мальчик i syntagmet маленький мальчик således ændrer form til мальчика, må adjektivet obligatorisk ændre sin form, så vi får маленького мальчика.

2.3.3 Rektion

2.3.3.1 Rektion (управление) er en hypotaktisk forbindelse, der er karakteriseret ved, at det overordnede ord kræver det underordnede ord sat i en bestemt oblik kasusform, der enten står alene eller optræder sammen med en præposition. Den bestemte oblike kasusform eller præpositionsforbindelse dikteres af interne semantiske forhold i det overordnede ord.

Den typiske form for rektion er den verbale rektion, der fører til, at sætningen udvides med et sekundært sætningsled, *objektet* eller, som vi vil foretrække at kalde det: *komplementet* (дополнение). Den hyppigste form for udvidelse er det såkaldt *direkte objekt* (прямое дополнение), der i reglen er en obligatorisk udvidelse ved et transitivt verbum. Det er karakteriseret ved at stå i akkusativ:

читать книгу	læse en bog
строить дом	bygge et hus
ненавидеть врага.	hade fjenden

Akkusativ er imidlertid ikke den eneste objektkasus på russisk, idet visse verber styrer andre kasus:

Genitiv:

достигнуть успеха	opnå succes
избегать встреч	undgå møder

Dativ:

содействовать успеху	bidrage til succesen
способствовать развитию	fremme udviklingen
вредить здоровью	skade helbredet

Instrumentalis:

управлять машиной	føre bil
заведовать магазином	lede forretningen
качать головой	nikke med hovedet

Præpositionalis:

говорить о погоде	tale om vejret
думать о задаче	tænke på opgaven

Mange verber kræver desuden en bestemt præposition, hvorved hele styrelsen tager form af en præpositionsforbindelse:

на + akkusativ:

наехать **на камень**
влиять **на что-/кого-либо**

køre **mod en sten**
påvirke **noget/nogen**

от/из + genitiv:

лечиться **от насморка**
выстрелить **из пушки**

behandles **mod snuen**
skyde **med kanon**

к + dativ:

обратиться **к врачу**
присоединиться **к отряду**

gå **til læge**
slutte sig **til delingen**

за + instrumentalis:

следить **за ребенком**
наблюдать **за Луной**

se **efter barnet**
betragte **månen**

в/на/о + præpositionalis:

нуждаться **в помощи**
сомневаться **в успехе**
основываться **на фактах**
настаивать **на предложении**
заботиться **о друге**

behøve **hjælp**
tvivle **på heldet**
basere sig **på fakta**
stå fast på tilbuddet
bekymre sig **om vennen.**

2.3.3.2 Som overordnede led i en rektion kan optræde samtlige autosemantiske ordklasser. Rektion er altså ikke bundet til verbet alene, selvom den verbale rektion er den hyppigst forekommende form for rektion.

Det regerende ord kan således være et *substantiv*, hyppigst afledt af et verbum:

Akkusativ (m. præposition):

гордость **за успехи**
переход **через улицу**

stolthed **over succesen**
overgangen **over vejen**

Genitiv (m./u. præposition):

строительство **дома**
боязнь **грозы**
достижение **успеха**
выход **из города**

byggeriet **af huset**
frygt **for uvejret**
opnåelse **af succes**
vejen **ud af byen**

Dativ (m./u. præposition):

мщение **врагу**
подарок **сестре**
ненависть **к врагу**
стремление **к счастью**
презрение **к опасности**

hævn **over fjenden**
gaven **til søsteren**
had **til fjenden**
stræben **efter lykke**
foragt **for fare**

Instrumentalis (m./u. præposition):

владение **языком**
наслаждение **музыкой**
управление **самолетом**
уход **за больным**
ссора **с другом**

sprogbeherskelse/
beherskelse **af sproget**
nydelsen **af musik**
styring **af flyet**
pasning **af den syge**
skænderi **med vennen**

Præpositionalis:

забота **о ребенке**

omsorg **for barnet**

osv.

Det kan også være et substantiv med konkret betydning: письмо матери 'brev til mor', роман Толстого 'Tolstojs roman', здание института 'instituttets bygning', хвост собаки 'hundens hale' (dvs. deskriptiv genitiv), ведро воды 'en spand vand', воз сена 'et læs hør', куча соломы 'en dyngge halm', дюжина пуговиц 'et dusin knapper', стакан чаю 'et glas te', кусок хлеба 'et stykke brød' (genitiv efter mængdeangivelser samt partitiv genitiv), сорт риса 'rissort', марка стали 'ståltype' (deskriptiv genitiv) osv. Eller det kan være et substantivisk pronomen: кто-то из братьев 'en af brødrene'.

Det regerende ord kan være et *adjektiv*: похожий на отца 'lig sin far', полный воды 'fuld af vand', полный надежды 'fuld af håb', интересный для зрителя 'interessant for tilskueren', мокрый от дождя 'våd af regnen', покорный судьбе 'ydmyg over for skæbnen', верный слову 'tro mod sit ord', богатый ископаемыми 'rig på mineraler', высокий ростом 'høj af vækst', бедный растительностью 'fattig på vegetation', способный к музыке 'med evner for musik' osv.

Ved adjektivet bemærkes særligt, at komparativ styrer genitiv: старше брата 'ældre end broderen', выше дома 'højere end huset'. Denne form er synonym med sammensætningen komparativ + чем + substantiv i nominativ: старше, чем брат 'ældre end broderen'. Kommaet foran konjunktionen чем 'end' antyder, at der her er tale om en elliptisk (ufuldstændig) sætningskonstruktion. Det er dog ikke muligt at fuldføre denne ellipse!

Rektion forekommer hos *numeraler*, som står som overled i en forbindelse med et substantiv, når forbindelsen som helhed fungerer som en nominativ.

Kardinaltallene fra to til fire samt sammensætninger (22, 32, 42 osv.) hermed styrer genitiv singularis: два/три/четыре брата, стола, окна, две/три/четыре женщины. Kardinaltallene fra fem og opfefter styrer derimod genitiv pluralis: пять, шесть, восемь, девяносто столов, товарищей, книг, окон. Såfremt talordsforbindelsen optræder i en oblik kasus uden for akkusativ, erstattes rektionen af kongruens: пяти столов, пяти столам, пятью столами, о пяти столах. Bemærk: Hvis det styrede ord er animat, er *formen* genitiv, men den syntaktiske funktion er entydigt akkusativ: Я видел двух друзей 'jeg så to venner' : Я видел два стола 'jeg så to borde'.

Også *adverbier* rektion forekommer: наперез врагу 'på tværs af fjenden', вдалеке от дома 'langt fra hjemmet', вблизи от вокзала 'tæt ved banegården', задолго до начала 'længe før begyndelsen' o.l. Ofte vil adverbiet i sådanne forbindelser kunne tolkes som en præposition.

Uden for de autosemantiske ordklasser optræder rektion mellem en *præposition* og dens afhængige led, *styrelsen*. Det afhængige led er et nomen i en oblik kasus, som er fremkaldt af præpositionen.

Med genitiv: без, для, до, из, из-за, из-под, кроме, от, ради, у

Med dativ: к, по

Med akkusativ: в, за, на, о, по, под, про, с, через

Med instrumentalis: за, между, над, перед, под, с

Med præpositionalis: в, на, о, по, при.

Til disse såkaldt primære præpositioner kommer en række sekundære præpositioner, som er opstået ved afledning fra andre ordklasser, f.eks. adverbier. Af disse styrer den overvejende del genitiv: близ, вблизи, вдоль, взамен, вместо, вне, внутри, внутрь, возле, вокруг, впереди, мимо, накануне, напротив, около, относительно, подле, позади, попереk, после, посреди, против, сверх, свыше, сзади, среди o.a. Nogle få styrer dativ: вопреки, навстречу, наперекор, подобно, согласно. Akkusativ styres af сквозь. Til gruppen hører desuden en række sammensætnin-

ger, hvori der indgår en primær præposition, der bestemmer underleddets kasus: вблизи от, вдали от, вместе с, вплоть до, вслед за, независимо от, рядом с, согласно с. Endelig optræder som præpositioner en række derivater af substantiver og verber. De styrer overvejende genitiv. I en række sammensætninger indgår dog på sidste plads en primær præposition, der bestemmer underleddets kasus, ligesom de-verbativer hyppigt bevarer udgangsverbets rektion: в виде, ввиду, в зависимости от, в интересах, в качестве, включая, в направлении, во время, в отличие от, в пользу, в продолжение, в результате, в связи с, в силу, вследствие, в сторону, в течение, в ходе, в целях, за счет, на протяжении, начиная с, несмотря на, не считая, по направлению к, по отношению к, по сравнению с, посредством, путем, спустя, судя по, с целью. Rektionen kan dog afvige fra udgangsverbets rektion, jfr. благодарить + akk., men благодаря + dat.

Det eneste tilfælde, hvor den regerede kasus står i nominativ, er i vendingen что за... i betydningen 'sikken en...': Что за шум! 'Sikken en støj', Что за ерунда! 'Sikke noget vrøvl!', Что за человек приехал? 'Hvad er det for en, der er kommet?'

2.3.3.3 I russisk grammatisk tradition taler man om stærk og svag rektion ud fra karakteren af den forbindelse, der består mellem det overordnede og det underordnede led.

Stærk rektion forekommer, når det overordnede ord kræver det underordnede ord sat i én og kun én bestemt kasus eller præpositionsforbindelse og ikke tillader andre kasus. Der er således tale om, at semantiske forhold entydigt prædeterminerer det underordnede ords form på en måde, så der ikke findes alternative muligheder: строить мост 'bygge en bro', избавиться от неприятностей 'undgå ubehageligheder', удивляться погоде 'undre sig over vejret', руководить работой 'lede arbejdet', заботиться о будущем 'bekymre sig om fremtiden', богат углем 'rig på kul', полный радости 'fuld af glæde'.

Svag rektion forekommer derimod, når det overordnede ord tillader et valg mellem flere alternative kasusformer eller præpositionsforbindelser afhængigt af, hvilke forhold forbindelsen skal udtrykke: Андрей живет в деревне/на улице Горького/под Москвой 'Andrej bor på landet/på Gor'kij-gade/ved Moskva; он ушел на завод/с завода 'han gik hen på/til fabrikken/hjem/væk fra fabrikken'; идти в университет/из университета/к университету/к другу/от друга/по улице/вдоль забора/за покупками/всю ночь/после обеда 'gå hen på universitetet/ud fra universitetet/hen til universitetet/hen til vennen/hjem fra vennen/hen ad gaden/langs med plankeværket/på indkøb/hele natten/efter middagen. Ofte gives relationen kun ud fra konteksten. Vi kan således ikke uden videre se, om он ушел с завода betyder 'han gik hjem fra fabrikken' eller 'han gik væk fra fabrikken'.

Som det ses, udtrykker den svage rektion først og fremmest forskellige spatiale, temporale og finale relationer, dvs. udpræget adverbelle betydninger, hvilket på mange

måder gør den svage rektion til en overgangsform til adjunktionen, der er adverbier-nes primære forbindelsesform.

2.3.3.4 Rektion er i modsætning til kongruens karakteriseret ved, at en evt. ændring af det overordnede ords form ikke påvirker det afhængige ords form, der således be- vares uændret: дом отца, дома отца, дому отца, домом отца osv. Dette er en følge af, at det ikke er det overordnede ords form, der determinerer det afhængige ord, men interne semantiske forhold i det overordnede ord.

2.3.4 Adjunktion

2.3.4.1 Adjunktion (примыкание) er en hypotaktisk forbindelse, der er karakteriseret ved, at der ikke er noget formelt, dvs. grammatisk udtryk for underordningen. Denne form for underordning forekommer derfor ved ord, der på grund af manglen- de bøjningsformer ikke kan vise afhængigheden af overleddet grammatisk men kun indholdsmæssigt. I reglen følger sig hertil dog også det afhængige ords placering (i nær kontakt med overleddet) og intonationen (manglende pause mellem overled og adled).

2.3.4.2 Ved adjunktion optræder verber, adjektiver, adverbier og prædikativer som overordnede led, sjældnere substantiver. Som underordnede led forekommer først og fremmest adverbier, men også adverbialparticipier, infinitiv eller adverbialt anvendte oblikke kasusformer:

долго работать	arbejde længe
вернусь вечером	jeg vender hjem i aften
приду утром	jeg kommer om morgenen
приду под утро	jeg kommer hen under morgen
он говорил волнуясь	han talte nervøst
довольно низко	temmelig lavt
слишком хороший	alt for god
совсем холодно	fuldstændig koldt
поеду посетить	jeg rejser for at besøge
пошел заниматься	gik for at læse lektier
езда верхом	ridt på hesteryg
Москва ночью	Moskva ved nattetide
яйцо всмятку	blødkogt æg

Også komparativen knytter sig til det overordnede led ved adjunktion: он бежал **быстрее** товарища 'han løb **hurtigere** end kammeraten', люди **посмелее** не боялись приблизиться к клетке 'Folk, **der var dristigere**, var ikke bange for at nærme sig buret'. Forbindelsen mellem infinitiven og hjælpeverbet i det sammensatte verbalprædikat (я хочу писать, он стал писать etc. - se kap. 5) må ligeledes betragtes som adjunktion. Det samme gælder mellem delene i den perifrastiske futurumsform я буду писать 'jeg vil skrive'. Undertiden ser man infinitiven bestemt

som regeret af hjælpeverbet, hvilket er forståeligt ud fra paralleliteten mellem я хочу пить og я хочу пиво/пива eller mellem я начал работать og я начал работу. En sådan parallelitet lader sig imidlertid ikke opstille i alle tilfælde. Under alle omstændigheder er infinitiven dog formløs og kan kun vise sin afhængighed ved kontakten.

2.3.5 Nexus-forbindelsen

2.3.5.1 Nexus er den prædikative forbindelse mellem hovedleddene subjekt og prædikat i den toleddede sætning. Den er karakteriseret ved, at forbindelsen er gensidig: Subjektet kan ikke forekomme uden et prædikat, men prædikatet kan på sin side ikke forestilles uden et subjekt. Det har derfor ingen mening at tale om underordning i egentlig forstand. Der er snarere tale om en gensidig tilordning af to led, der tilsammen udgør den toleddede sætnings minimalstruktur.

Formelt er der i princippet altid tale om en forbindelse mellem et substantiv i nominativ (subjektet) og et prædikat, der kan være simpelt (f. eks. en finit verbalform)

Мальчик рисует

Drengen tegner

eller sammensat (hjelpeverbum + infinitiv eller kopula + nominaldel):

Мальчик стал плакать

Drengen gav sig til at græde

Отец болен

Far er syg

Москва – столица России

Moskva er Ruslands hovedstad

Брат был учителем

(Min) bror var lærer.

Subjektet kan dog også udtrykkes ved en form, der ækvivalerer med et substantiv, f.eks. et substantiveret adjektiv, en talordsforbindelse o.l.

3. SYNTAGMET

3.1. Indledning

3.1.1 Syntaksen beskæftiger sig med at beskrive reglerne for kombinationen af *ord* og *ordformer* til større enheder, dvs. enheder, der rækker ud over det enkelte ord eller den enkelte ordform. Vi har altså på den ene side ordet/ordformen og på den anden side sammensætninger af ord og/eller ordformer. Det er i virkeligheden sådanne sammensætninger, der er syntaksens område, og de enkelte ord og ordformer er kun interessante for syntaksen som disciplin for så vidt, som de indgår i disse sammensætninger. Selve ordene og ordformerne beskrives i en anden af grammatikkens hoveddiscipliner, nemlig morfologien. At syntaksens grænser går ved den enkelte ordform er vigtig, da denne jo også er sammensat af bestanddele, morfemerne. Men denne kombination af morfemer, f. eks. stamme (evt. præfiks, rod og evt. afledningsmorfem) og endelse, *inden for* ordgrænsen hører ikke til syntaksens genstandsområde.

3.2 Ord og ordform

3.2.1 Før vi går ind på at beskrive sammensætningen af ord og ordformer til større helheder, skal vi kort se på begreberne ord og ordform. Ser vi på sætningerne

- (1) Отец любит сына 'Faderen elsker sønnen'
- (2) Сын любит отца 'Sønnen elsker faderen'
- (3) Сын писал отцу письмо 'Sønnen skrev/var ved at skrive et brev til faderen'
- (4) Сын приехал вместе с отцом 'Sønnen ankom sammen med faderen'

ser vi, at de fremhævede "ord" alle svarer til det danske ord 'fader'. Men det er kun så længe, vi bruger betegnelsen "ord" i dagligdags forstand, at vi kan bruge denne betegnelse. I virkeligheden er de *former* af samme "ord". Sådanne former, der optræder selvstændigt i en sammensætning (hvad enten det er et syntagme eller en sætning), kalder vi for *ordformer*. I (1) kan kun stå formen отец, i (2) kun formen отца. På samme måde tillader (3) kun отцу og (4) kun отцом. Dette betyder, at den position, et "ord" har eller skal have i en sammensætning, er afgørende for den *form*, dette "ord" må optræde i.

En ordform er altså en positionelt bestemt realisering af "ordet". I stedet for denne dagligdags betegnelse vil vi benytte termen *leksem*. Et leksem er det abstrakte betydningsindhold, som manifesterer sig i en række konkrete *ordformer*, afhængigt af den position, den pågældende ordform indtager i en given sammensætning. Leksemet [ОТЕЦ] 'far' kommer altså i sætningerne (1) - (4) til udtryk i ordformerne отец, отца, отцу, отцом.

Lad os nu se på yderligere en sætning:

(5) СЫН ГОВОРИЛ **ОБ** ОТЦЕ 'Sønnen talte om faderen'

Også her har vi tilsyneladende en positionel realisering af leksemet [ОТЕЦ], nemlig отец. Men vi iagttager nu en afgørende forskel på denne "form" og de pågældende ordformer i (1) - (4). Mens disse i de aktuelle omgivelser kan optræde uden præposition, kan den form, som manifesterer den kasus, vi kalder præpositionalis, i moderne russisk kun forekomme i forbindelse med præpositionerne в, на, о (об), по og при. "Formen" отец er altså ikke selvstændigt optrædende og således ingen ordform og dermed heller ikke nogen realisering af leksemet [ОТЕЦ]. Kun sammen med en af de nævnte præpositioner opnår den denne status. I dette tilfælde må vi altså sige, at kasusbetydningen 'præpositionalis' ikke udtrykkes ved endelsen alene, som det ellers er karakteristisk for de øvrige kasusbetydninger, men ved kombinationen af præposition + endelse. Det vil sige, at præpositionens betydning medvirker ved kasusudtrykket. Dette er en ejendommelighed ved denne kasus i moderne russisk og et eksempel på samvirke mellem morfologi og syntaks. I en vis forstand kan det også betragtes som et eksempel på en latent tendens til stigende analytisme i russisk.

3.2.2 Nu er det ikke i alle tilfælde muligt at skelne mellem ord og ordform. Således er der i forbindelse med leksemer, som ikke besidder bøjningsmuligheder, sammenfald mellem de to fænomener. Det gælder f. eks. ved adverbier, konjunktioner præpositioner o.l. "Ord" som хорошо, часто, к og в kan ikke optræde i andre former. I sammensætninger som:

отец и мать far og mor
кофе с молоком kaffe med mælk

er der altså tre leksemer repræsenteret (forudsat vi anerkender de synsemantiske elementer, dvs. konjunktionen и og præpositionen с som leksemer), men i ordforbindelsen Песня Песней Sangenes Sang (= Højsangen) er der kun ét.

3.2.3 Morfologien undersøger bestanden af ordformer, der hører til et givet leksem, og opstiller ud fra generaliseringer forskellige bøjningsmønstre. Sådanne bøjningsparadigmer kan forlede til den opfattelse, at vi tager en grundform, f.eks. nominativ singularis af отец og "bøjer" den i akkusativ, genitiv, dativ osv. Sådan forholder det sig ikke. Et substantiv består i russisk af et antal ordformer svarende til kassusystemets muligheder, dvs. seks kasus i singularis og pluralis - altså tolv ordformer i alt. I virkeligheden vil antallet være mindre på grund af de homonymier, der opstår ved kassusammenfaldet i nominativ og akkusativ (ved inanimata) og akkusativ og genitiv (ved animata), eller ved at samme endelse kan have forskellig funktion alt efter, hvilken plads den har i systemet, f.eks. чувств-а (gen. sg.) 'følelser': чувств-а (nom./akk. pl.) 'følelser'. I den konkrete situation vælges den ordform, der kan stå på den givne plads i rækken af elementer. Og det vigtige er i denne forbindelse, at antallet af pladser uanset sammenfald og synkretismer er 6 x 2. Således repræsenterer кино ét lek-

sem men 12 ordformer uanset, at det kun kan optræde netop i skikkelsen кино. En form får altså sin betydning ud fra dens plads i systemet.

3.3 Syntagme og sætning

3.3.1 Såvel ord/ordformer som ordforbindelsen, syntagmet, er *benævrende* størrelser. De fastholder et udsnit af virkeligheden som et resultat af vores erkendelse. De fungerer som elementer af viden, ja gør det muligt for os at lagre denne viden og håndtere den. Og som sådanne benævrende elementer indgår de i sætningen. Sætningen er derimod ikke benævrende. I kraft af at sætningen indeholder det fænomen, vi kalder prædikativitet, udsiger den noget nyt om verden og får derved en funktion, der fundamentalt adskiller den fra de "byggesten", den består af. Sætningen er med andre ord en *kommunikativ* størrelse.

3.3.2 Heri vil vi se den afgørende forskel på sætningen og de øvrige elementer, som grammatikken beskæftiger sig med. Sætningen gør det muligt at udsige noget nyt om virkeligheden og dermed kommunikere dette nye videre til en adressat, der således kan få indsigt dels i verden og dels i den talendes (adressantens) intentioner med meddelelsen. Med ordene kan vi "opsummere" et udsagn om verden i form af en indsigt eller en viden om den. Jeg kan sige: "Dette apparat overfører varme fra et medium til et andet via et kanalsystem, der dannes af et system af plader, som apparatet er opbygget af." Her meddeler jeg noget om verdens indretning, dvs. om et udsnit af verden. Men jeg kan også formulere denne indsigt i form af et enkelt "ord": 'pladevarmeveksler'. Dette er en benævrende, terminologisk funktion og hele den komplekse beskrivelse af et udsnit af virkeligheden kondenseres i lekset [PLADEVARMEVEKSLER].

Da der imidlertid ikke i noget sprog eksisterer ord nok til at betegne al viden eller al indsigt, skaber vi de nødvendige terminologiske enheder ved at sætte ord sammen: голубое небо 'blå himmel', седьмое небо 'den syvende himmel', железная дорога 'jernbane', пластинчатый теплообменник 'pladevarmeveksler', центробежный насос 'centrifugalpumpe', Гостиный двор 'Gostinyj dvor', Красная армия 'Den røde Hær'. Disse enheder er formelt dannet ved at sætte et adjektiv til et substantiv, hvorved der opstår et syntagme. Undertiden sker der en videreudvikling, så bestanddelene i et syntagme "smelter sammen". Det sker f. eks. i sammensætninger af typen спецслужба 'specialtjeneste', som kommer af специальная служба. Her er adjektivet специальная "slidt ned" til en orddel, der så kan bruges som et morfem i orddannelsen. I termen спецкор 'specialkorrespondent' er nedslidningsprocessen gået endnu videre, så også substantivdelen, som bestemmes nærmere af adjektivdelen, er slidt ned: -кор (< корреспондент). Men der er i begge disse tilfælde ikke længere tale om et syntagme men om et leksem, og vi forlader dermed syntaksens område.

Dannelsen af syntagmer er udtryk for et økonomiprincip, der beror på eksistensen af et sæt syntaktiske regler, der gør det muligt at skabe nye enheder ved at kombinere eksisterende enheder.

3.4 Syntagmet

3.4.1 Syntagmet eller ordforbindelsen (словосочетание) er en kompleks form for benævnelse, der ækvivalerer med ordet, jfr. russisk пластинчатый теплообменник over for dansk 'pladevarmeveksler'. Syntagmet er altså en *nominativ* enhed. Den står derved i modsætning til sætningen, der som nævnt ovenfor er en *kommunikativ* enhed. Et syntagma *kan* altså pr. definition ikke være en sætning. Og et syntagma indeholder ikke de aktualiserende kategorier temporalitet og modalitet, der sammen med personkategorien udgør prædikativitetskategorien, som er det fænomen, der gør en forbindelse af ord og ordformer til en sætning.

3.4.2 Det samme udvalg af ordformer (samme "materiale") kan derfor indgå i kombinationer, der har forskellig funktion, jfr. eksemplerne:

a) жаркое лето	en varm sommer / den varme sommer
b) лето жаркое	sommeren er varm
c) жаркое лето	varm er sommeren

I a) er der tale om en ordgruppe, et syntagma, med nominativ funktion. I b) og c) er der derimod tale om en kommunikativ forbindelse mellem de to ordformer, og vi har derfor i disse tilfælde at gøre med en sætning. Eksempel a) kan kun fungere som en "byggesten" i en sætning, f. eks.:

Жаркое лето продолжалось	Den varme sommer blev ved.
--------------------------	----------------------------

Man kan derfor sige, at syntagmet funktionelt er en model for udvidelse af et sætningsled. Eksempel a) rummer således et substantiv, der kan optræde i rollen som subjekt eller som komplement (objekt) i en sætning. Og det er udvidet med et attribut i form af et kongruerende adjektiv. En stor del af de syntagmer, vi møder, opstår, fordi der er et semantisk behov for en udvidelse af et af sætningens led. Om udvidende sætningsled se kap. 6.

3.4.3 Et syntagma vil ofte bestå af ét hovedled og ét udvidende led: молодой студент 'en ung student'; петь хорошо 'synge godt'; читать книгу 'læse en bog'. Men det kan også indeholde mere end ét udvidende led. F. eks. kan et udvidende led selv have knyttet en udvidelse til sig og derved indgå i et nyt syntagma: очень молодой студент 'en meget ung student'; петь очень хорошо 'synge meget smukt'; читать интересную книгу 'læse en interessant bog'. I så fald taler vi om et sammensat syntagma. Et sammensat syntagma har en struktur, der lader sig opdele i flere niveauer med hver sin ensidige forbindelse.

Herved afsløres et af de væsentligste kendetegn ved syntagmet: Det er principielt en forbindelse mellem *to* elementer, hvoraf det ene står som *overled* og det andet som

underled. Denne *ensidige* forbindelse kalder vi en *hypotaktisk* forbindelse. Om hypotakse se kap. 2.

Et udvidende led kan bestå af to eller flere homogene led, der er knyttet sammen ved en parataktisk forbindelse: *молодая и красивая женщина* 'en ung og smuk kvinde'. Om paratakse se kap. 2.

Allerede kravet om ensidighed gør det klart, at forbindelsen mellem subjekt og prædikat i sætningen ikke kan betragtes som et syntagma, eftersom denne forbindelse er gensidig (se afsnittet om *nexus* i kap. 2).

Vi vil heller ikke betragte den parataktiske forbindelse som et syntagma, eftersom der heller ikke her er tale om en determination eller et forudsætningsforhold mellem elementerne i en sådan forbindelse. Den parataktiske forbindelse kommer i stand ved hjælp af konjunktioner af forskellig type og udtrykker relationer som opregning (*мать и отец* 'mor og far'), opposition (*усталый но довольный* 'træt men tilfreds'), disjunktion (*мать или отец* 'mor eller far') osv. Men der etableres her ikke en forbindelse af *led* men skabes blot ét led, der er karakteriseret ved at bestå af flere, ligeværdige elementer. Om paratakse i øvrigt se kap. 2.

Den hypotaktiske forbindelse etableres primært mellem medlemmer af de autosemantiske ordklasser samt mellem præpositioner og deres styrelse.

3.4.4 Typer af syntagmer

3.4.4.1 Syntagmer kan klassificeres efter flere forskellige principper. Man kan således betragte dem ud fra graden af den sammenknyttethed, der består mellem komponenterne. Dette giver grundlag for at inddele syntagmer i syntaktisk *frie* og syntaktisk *bundne*. Efter strukturen kan man skelne mellem *simple* og *sammensatte* syntagmer. Endelig kan man klassificere dem efter *overleddets art*. Ofte ser man desuden syntagmer klassificeret efter deres funktion som attributiv-, objekt- eller adverbelle syntagmer osv. I denne fremstilling vil vi dog nøjes med de tre nævnte klassificeringer og nævne syntagmernes funktion under klassifikationen efter overleddets art.

3.4.4.2 Frie og bundne syntagmer

Hvis man tager udgangspunkt i graden af den styrke, hvormed to elementer er knyttet sammen i et syntagma, kan man se, at det i nogle syntagmer er sådan, at det afhængige ord kan skifte alt efter, hvad der ønskes kommunikeret. Der er altså her tale om en fri sammenkædning, hvorunder de indgående ords egen semantik kommer fuldt til udfoldelse. Sådanne syntagmer kaldes for *frie* syntagmer. I andre tilfælde er der tale om, at de indgående ords egen semantik er svækket i den forstand, at de forudsætter tilstedeværelsen af et bestemt ord med en bestemt

betydning for selv at kunne fungere. Eller der er tale om, at overleddet kræver en ganske bestemt form af sit underled. Vi taler da om *bundne* syntagmer.

a) frie syntagmer

Ved frie syntagmer er der tale om en fri kombination af elementer, hvor underleddet kan skiftes ud efter behov. Underleddet er således ikke forudsigeligt:

контрольная работа	prøve
тяжелая работа	hårdt arbejde
задачник по математике	øvebog i matematik
задачник по физике	øvebog i fysik
работать круглосуточно	arbejde døgnet rundt
работать восемь часов	arbejde otte timer
заниматься музыкой	dyrke musik
заниматься спортом	dyrke sport
бросать мяч	kaste en bold
бросать гранату	kaste en granat
бросать друзей	opgive vennerne
бросать курить	holde op med at ryge

Det bemærkes dog, at den strukturelle frihed er relativ. Man kan således frit sige:

пудрить лицо/волосы/щеки	pudre ansigt/hår/kinder
--------------------------	-------------------------

men ikke:

*пудрить заботу	pudre bekymringen [Gabka 1989:128].
-----------------	-------------------------------------

Dette skyldes begrænsninger i verbets semantik: Man pudrer kun visse bestemte genstande, og uden for denne kreds af genstande "virker" semantikken ikke.

b) bundne syntagmer

Ved bundne syntagmer er overleddets semantik så svækket, at det fordrer et ganske bestemt underled for at kunne udfolde sig, eller det stiller et ganske bestemt formkrav til sit underled.

Således kan verberne давать 'give', оказывать 'yde', одержать 'vinde (sejr)' ikke optræde uden et underled. Ved одержать er kun de to nedennævnte underled mulige.

Undertiden kan den semantiske begrænsning være så stærk, at der ingen valgmuligheder foreligger. Adjektivet *закадычный* 'hjerter-/perle-' kan eksempelvis kun optræde i de forbindelser, der er anført nedenfor.

Eks.:

давать возможность	give mulighed
давать гарантию	give garanti
давать знак	give tegn
оказывать помощь	yde hjælp
оказывать поддержку	yde støtte
оказывать доверие	vise tillid
одержать победу	vinde sejr
одержать верх	få overtaget, besejre
закадычный друг/приятель	hjerleven, perleven
закадычная дружба	hjerteligt venskab

Bundetheden har f. eks. karakter af formkrav i forbindelse med talord og mængdeord samt ved komparativ. Når de står som overled fordrer de, at underleddet står i genitiv, jfr.:

два дома	to huse
несколько студентов	nogle studenter
мало времени	lidt tid
выше дома	højere end huset

Bundne syntagmer kan siges at stå tættere på egentlige terminologiske enheder.

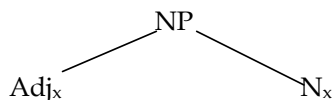
Om begreberne stærk og svag rektion, som jo er det fænomen, der skaber bundne henholdsvis frie syntagmer, se kap. 2.

3.4.4.3 Simple og sammensatte syntagmer

Efter syntagmets interne struktur kan syntagmer opdeles i to typer: simple syntagmer og sammensatte syntagmer.

Hvis syntagmet kun består af to komponenter, hvoraf det ene er overled til det andet, betragter vi det som *simpelt*. Det indeholder da kun én afhængighed.

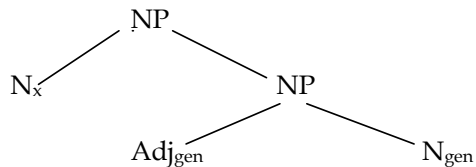
F. eks. har syntagmet *весенний день* 'forårsdag' følgende struktur:

(Her og i det følgende betegner x en hvilket som helst kasus.)

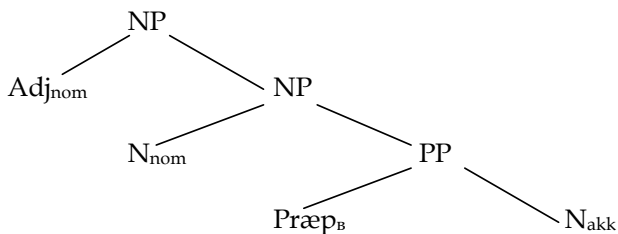
Hvis syntagmet derimod består af et overled, hvortil der knytter sig et underled, der selv er et syntagme, kalder vi syntagmet for *sammensat*. Et sammensat syntagme er således en sammensat struktur, der indeholder mere end én afhængighed, og hvor disse afhængigheder ikke befinder sig på samme plan.

F.eks. har syntagmet *выполнение домашнего задания* 'udførelse af hjemmeopgaven' følgende struktur:

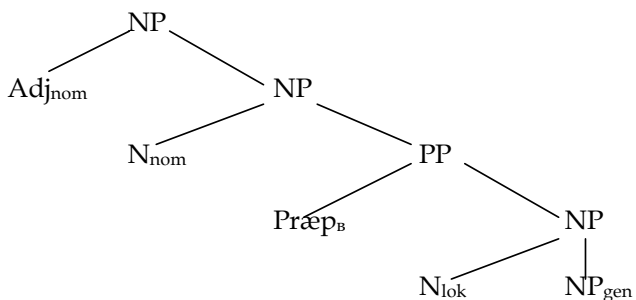

Andre eksempler:

интересная поездка в Сибирь 'en interessant rejse til Sibirien'

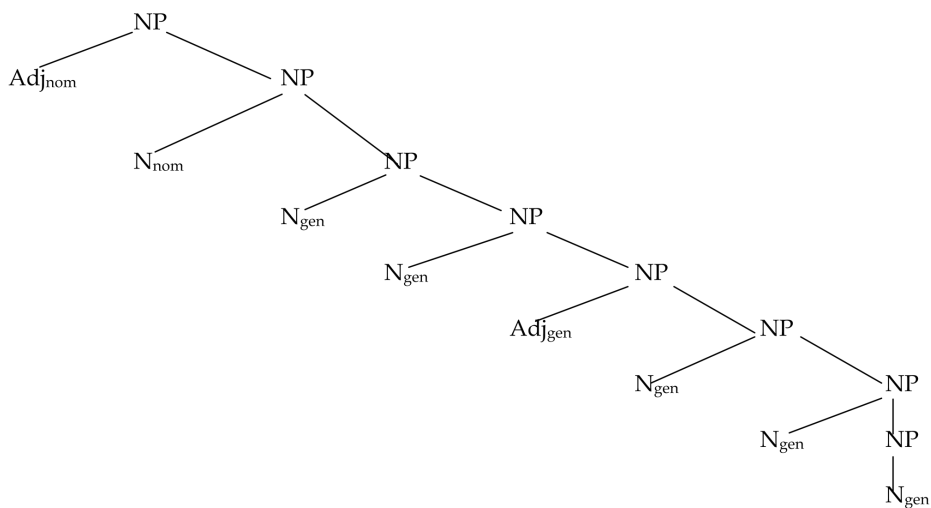

молодой студент в кабинете врача 'den unge student i lægens kontor'

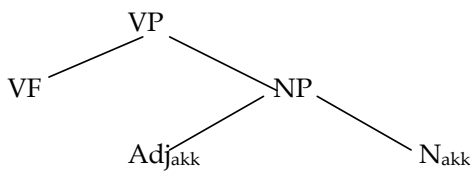
резкое падение уровня жизни значительной части населения страны

'drastisk fald i levestandarden for en betydelig del af landets befolkning'

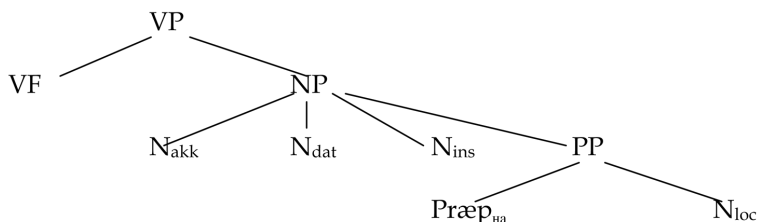
Ovenstående eksempler er alle nominalsyntagmer eller nominalfraser (NP). Vi vil nu se eksempler på verbalsyntagmer eller verbalfraser (VP).

Syntagmet читает интересную книгу 'læser en interessant bog' har følgende struktur:

Et mere kompliceret eksempel har vi i verbalsyntagmet:

пишет письмо матери карандашом на бумаге
'skriver brev til mor med blyant på papir'

3.4.4.4 Syntagmer efter overleddets art

Hvis vi klassificerer syntagmer ud fra arten af det led, der fungerer som overled og som således er kerneordet i forbindelsen, kan vi opdele dem i to hovedtyper: *verbalsyntagmer*, der har en verbalform som kerneord, og *nominalsyntagmer*, der har et nomen som kerneord. Underleddet har da til formål at konkretisere eller nærmere bestemme dette kerneord.

3.4.4.4.1 Verbalsyntagmer

Verbalsyntagmer udtrykker komplementrelationer, dvs. objektrelationer, og adverbielle relationer af forskellig art. De har en verbalform som overled, og som underled optræder substantiver (eller substantivækvivalenter), infinitiver, adverbier og adverbialparticipier. Underleddene fungerer som udvidende led, se kap. 6 om komplementer og adverbialer.

Verbalsyntagmer dannes ved hjælp af de syntaktiske forbindelsesarter rektion og adjunktion, se kap. 2.

a) med substantiv eller substantivisk pronomener som underled

Substantivet udtrykker objektrelationer eller adverbielle relationer (f. eks. temporale, lokale osv.).

увидеть кого-нибудь
управлять самолетом
ехать целую неделю
писать карандашом

få øje på nogen
styre flyvemaskinen
rejse en hel uge
skrive med blyant.

Det bemærkes, at verberne i de første to eksempler *kræver* underleddets tilstedeværelse, hvorimod underleddet er fakultativt i de to sidste eksempler. Dette skyldes verbernes semantik. Verber som *увидеть* 'få øje på' og *управлять* 'styre, lede' er semantisk ufuldstændige uden deres underled (komplementet).

Substantivet kan være knyttet til verbet med eller uden præposition.

Eksempler:

читать газету	læse avis
бояться простуды	være bange for at forkøle sig
сообщить родным	meddele sine slægtinge
положить на стол	lægge på bordet
выехать из города	køre ud af byen
подъехать к вокзалу	køre op foran banegården
беседовать с друзьями	samtale med vennerne
вспоминать о прошлом	huske fortiden

Objektrelationer udtrykkes især med det afhængige ("styrede") substantiv i akkusativ (det "direkte objekt"). Men også de andre oblikke kasus kan udtrykke objektrelationer i forbindelse med et verbalt overled. Samtlige oblikke kasus kan udtrykke adverbielle relationer (omstændighedsrelationer).

Накк:

Objektrelationer:

бросать камень	kaste en sten
писать письмо / книгу	skrive (et) brev / en bog
читать газету	læse (en) avis
стирать белье	vaske linned
чувствовать голод	føle sult
чувствовать любовь	føle kærlighed

Adverbielle relationer:

Spatiale:

бежать километр	løbe en kilometer
-----------------	-------------------

Temporale:

гулять час	spadsere en time
------------	------------------

Kvantitative:

весить килограмм

veje et kilo

N_{gen}:

Objektrelationer:

Det afhængige substantiv står i genitiv efter en række verber, der falder i semantisk afgrænsede grupper:

- Verber med betydningen 'ønske, vente, søge, bede om, opnå' o. l.:

желать успеха

ønske succes

жаждать мира

hige efter fred

дожидаться ответа

afvente svar

ждать решения

vente en afgørelse

искать помощи

søge hjælp

просить прощения

bede om tilgivelse

добиваться успеха

opnå succes

достигать цели

nå målet

- Verber med betydningen 'frygte, undgå, berøve, skamme sig, underkaste sig' o.l.:

бояться холода

frygte kulden

пугаться грома

være bange for tordenvejr

избегать встречи

undgå et møde

лишить свободы

berøve (ngn) friheden

лишиться свободы

blive berøvet friheden

слушаться матери

adlyde mor

стесняться общества

være genert over for andre

стыдиться поступка

skamme sig over sin handling

чуждаться знакомых

undgå bekendtskabskredsen

ослушиваться приказа

overhøre en befaling

- Partitiv genitiv:

Hvis det afhængige substantiv udtrykker en del af et hele, står det i genitiv. Vi taler da om partitiv genitiv. Partitiv genitiv optræder typisk i forbindelse med stofnavne.

выпить воды

drikke vand

купить сахару

købe sukker

Den partitive genitiv optræder desuden ved en række verber med saturativ betydning:

наестся сладкого	spise sig mæt i søde sager
напиться квасу	slukke tørsten i kvas
набраться храбрости	tage mod til sig
набраться сил	samle kræfter

Konkurrence mellem akkusativ og genitiv:

Ved verberne ждать 'vente', желать 'ønske', искать 'søge', просить 'bede om', спрашивать 'spørge', требовать 'kræve', хотеть 'ville' er der konkurrence mellem akkusativ og genitiv med følgende fordeling: Såfremt det afhængige substantiv betegner et konkret fænomen, står det i akkusativ. Hvis det derimod betegner et abstraktum eller et konkret fænomen, som opfattes generaliseret, sættes det i genitiv:

ждать автобус	vente på bussen (den konkrete, kendte buslinie)
ждать автобуса	vente på (en) bus
требовать зарплату	kræve (sin) løn
требовать вознаграждения	kræve en belønning

I forbindelse med negation kan det afhængige substantiv også stå i akkusativ eller genitiv. Det er igen i vidt omfang distinktionen mellem konkrete og abstrakte fænomener, der bestemmer valget. Ved konkrete vælges i reglen akkusativ, mens abstrakta eller generaliserede konkrete ofte sættes i genitiv.

не приводить примеров	ikke anføre eksempler
не терять времени	ikke spille tid
не обращать внимания	ikke lægge mærke til
не уважать мать	ikke ære sin mor
не сознавать ошибку	ikke erkende fejlen

Om brugen af genitiv henvises i øvrigt til kap. 5.

Adverbielle relationer:

Temporale:

приехать пятого мая	ankomme den femte maj
---------------------	-----------------------

N_{dat}:

I verbalsyntagmer udtrykker dativen alene objektrelationer.

Det afhængige substantiv står i dativ, når det betegner det "indirekte objekt", dvs. den person eller genstand, i hvis interesse handlingen sker, eller handlingens adresat:

объяснить ученикам	forklare eleverne
приказать солдатам	befale soldaterne (ngt)
писать матери	skrive til mor

Dativ styres desuden af en række verber i relationer, der ligner det såkaldte direkte objekt. Også her er der tale om semantiske grupperinger.

- Verbet учить 'lære, undervise i' tager således sin egentlige genstand i dativ:

учить языку	undervise i sprog
учить русскому языку	undervise i russisk

- Verber med betydningen 'hjælpe, bidrage til, tjene, være velvillig over for':

помогать другу	hjælpe vennen
содействовать успеху	bidrage til succesen
способствовать развитию	fremme udviklingen

- Verber med betydningen 'modvirke, hindre, skade':

вредить здоровью	skade helbredet
изменять родине	svigte fædrelandet
мешать работе	hindre arbejdet
препятствовать намерениям	forpurre hensigterne

- Verber som udtrykker en række relativt diffuse holdninger og attituder:

верить другу	tro vennen
грозить врагу	true fjenden
доверять другу	have tillid til vennen
завидовать брату	misunde broderen
льстить сильному	sleske for den stærke
мстить врагу	hævne sig på fjenden
подражать походке	efterabe gangarten
радоваться успеху	glæde sig over succesen
сочувствовать другу	have medfølelse med vennen
удивляться вопросу	undre sig over spørgsmålet

N_{ins}:

Instrumentalis udtrykker i verbalsyntagmer såvel objektrelationer som adverbelle relationer.

Objektrelationer:

En række verber styrer instrumentalis i en funktion, der ligner det direkte objekt. Det drejer sig om en semantisk gruppe med betydningen 'styre, regere, beherske':

владеть языком	beherske et sprog
руководить работой	lede arbejdet
заведовать отделом	lede afdelingen
управлять самолетом	styre flyvemaskinen
командовать группой	kommandere gruppen

Desuden optræder instrumentalis efter verber, hvor 'beherske'-betydningen er særdeles abstrakt:

швырять камнями	kaste med sten
пользоваться словарем	bruge en ordbog

Objektbetydningen er desuden til stede i det afhængige substantiv ved verber som:

делиться впечатлениями	dele indtryk
обмениваться опытом	udveksle erfaringer
наслаждаться отдыхом	nyde hvilen

I instrumentalis sættes desuden instrumentaltobjektet, idet dette dog kan være meget generaliseret (dette er især tilfældet ved nedennævnte bevægelser af legemsdele, hvor funktionen er sammenlignelig med det direkte objekt, men hvor russisk lægger vægten på det instrumentale: det "redskab" hvormed handlingen udføres):

писать пером	skrive med pen
рисовать тушью	tegne med tusch
рубить топором	hugge med økse
двигать рукой	bevæge armen/hånden
кивать головой	nikke med hovedet
махать руками	vifte med armene
мигать глазами	blinke med øjnene
пожимать плечами	trække på skuldrene
топать ногами	stampe med fødderne
шевелить губами	bevæge læberne
щелкать языком	smække med tungen

Instrumentalis styres desuden af en række verber, der udtrykker forskellige holdninger og attituder:

восхищаться видом	begejstres over udsigten
гордиться сыном	være stolt af sønnen
заниматься музыкой	dyrke musik
интересоваться литературой	interessere sig for litteratur
любоваться картиной	beundre billedet
наслаждаться природой	nyde naturen
увлекаться спортом	gå op i sport

Instrumentalis bruges om agens i passivkonstruktioner:

уничтожаться ядом	udryddes af/ med gift
строиться каменщиками	bygges af murere

Adverbielle relationer:

Instrumentalis bruges til at udtrykke en række adverbielle relationer.

Temporale (i bred forstand):

прийти вечером	komme om aftenen
сидеть часами	sidde i timevis
лишиться матери ребенком	miste sin mor som barn

Spatiale:

ехать лесом	køre gennem skoven
идти берегом	gå langs bredden
пробираться огородами	trænge frem gennem haverne

Handlingsmåden:

бежать прыжками	løbe i hop
говорить басом	tale med basstemme
мяукать котенком	mjave som en kattekilling
стоять спиной к огню	stå med ryggen mod ilden
летать самолетом	flyve med flyvemaskine

PP-forbindelser:

Ofte tilvejebringes forbindelsen mellem verbalformen og det afhængige substantiv via en præposition. Disse forbindelser udtrykker relationer af vidt forskellig karakter, ofte adverbielle:

узнать от врача
выехать из города
сказать из ненависти
бежать за домом
ехать за границу

få at vide af lægen
køre ud af byen
sige af had
løbe bag ved huset
rejse udenlands

b) med infinitiv som underled

En infinitiv kan optræde som afhængigt led i et verbalsyntagma i rollen som komplement til den finitte verbalform.

Den afhængige infinitiv viser tilbage til samme subjekt som overleddet, hvis dette er et modalverbum (i videste forstand), et faseverbum eller et bevægelsesverbum. I sådanne tilfælde udtrykker infinitiven den leksikalske hovedbetydning, mens den finitte verbalform alene bærer de prædikative betydninger og tillige bevirker en modifikation af infinitivhandlingen:

хотеть писать
стараться писать

ville skrive
bestræbe sig på at skrive

начать писать
продолжать писать
кончить работать

begynde at skrive
fortsætte med at skrive
holde op med at skrive

идти обедать
лечь спать

gå hen at spise
lægge sig til at sove

Den afhængige infinitiv udtrykker objektrelationer i situationer, hvor infinitiven har et andet subjekt end overleddet:

заставить работать
запретить курить
мешать работать
просить помочь
советовать ехать

tvinge til at arbejde
forbyde at ryge
hindre i at arbejde
bede om at hjælpe
råde til at rejse bort

c) med adverbium eller adverbialparticipium som underled

Et afhængigt adverbium eller adverbielt anvendt adverbialparticipium udtrykker udelukkende adverbielle relationer:

бежать быстро
говорить вполголоса

løbe hurtigt
tale med lav røst

писать хорошо

skrive godt

рассказывать смеясь

fortælle leende

сидеть молча

sidde tavs

3.4.4.4.2 Nominalsyntagmer

Nominalsyntagmer udtrykker dels bestemmelser af forskellig type (attributive relationer) og dels komplementrelationer (objektrelationer og adverbielle relationer). De har et nomen som overled, dvs. et substantiv (eller substantivækvivalent), adjektiv, pronomen, numerale eller adverbium. Som underled, dvs. i rollen som udvidende led, optræder substantiver, adjektiver, adverbier og infinitiver. Om underleddets funktion som udvidende led se kap. 6.

Overled og underled knyttes i nominalsyntagmet sammen ved hjælp af forbindelsesarterne kongruens, rektion og adjunktion, se kap. 2.

a) Substantiviske

Substantiviske nominalsyntagmer består af et substantiv (eller substantivisk optrædende element) i rollen som overled og et substantiv, adjektiv (herunder adjektivisk pronomen, adjektivisk numerale eller participium), adverbium eller infinitiv som underled.

aa) med et substantiv som underled

I substantiviske nominalsyntagmer med substantiv som underled optræder dette som ikke-kongruerende bestemmelse af forskellig type (f.eks. subjektiv, objektiv, possessiv, deskriptiv og partitiv genitiv) eller i forskellige objektrelationer eller adverbielle relationer.

Underleddet kan være knyttet til overleddet via kasusformen alene eller via en præposition.

выступление артиста

kunstnerens optræden

решение вопроса

spørgsmålets løsning

дом отца

fars hus

роман Достоевского

Dostoevskijs roman (= en roman af Dostoevskij)

вкус вина

vinens smag

стакан чаю

et glas te

памятник Пушкину

monumentet for Pushkin, Pushkinmonumentet

обучение студентов русскому языку	undervisning af studenter i russisk
управление самолетом	styring af flyvemaskinen
письмо матери	brev til mor
Мое гражданское служение России (Šost.)	Min borgertjeneste for Rusland
рисунок тушью	tegning med tusch, tuschtegning
резание ножом	det at skære med kniv
работа учителем	arbejdet som lærer
дверь в комнату	døren til værelset
платье из бархата	kjole af fløj, fløjlskjole
прогулка по лесу	tur rundt i skoven
журнал с приложением	tidsskrift med tillæg
Моя жизнь в искусстве (Stan.)	Mit liv i kunsten

ab) med et adjektiv som underled

Som underled kan optræde et adjektiv (et adjektivisk pronomen, adjektivisk numerale (samt talordet один) eller participium). Underleddet fungerer som kongruerende bestemmelse.

новая книга	ny bog
мой дом	mit hus
второй этаж	anden etage (= første sal)
опубликованная статья	publiceret artikel

Overleddet kan i forbindelse med de adjektiviske distributivpronominer каждый; всякий og любой samt talordet один (i funktion som isolativpronomen) have form af en præpositionsforbindelse, der ækvivalerer med et substantiv:

каждый из студентов	hver af studenterne
второй из претендентов	den anden af prætenderne
одна из женщин	en af kvinderne

Alternativt kunne denne type bestemmes som et syntagma med adjektivisk overled og en ikke-kongruerende bestemmelse i form af en præpositionsforbindelse som underled eller ved pronominal adjektiver som каждый 'enhver' o. l. som et syntagma med pronominalt overled.

ac) med adverbium som underled

Substantiviske syntagmer med adverbium som underled udtrykker bestemmelser af forskellig art. Undertiden kan det være vanskeligt at afgøre, om underleddet fungerer som et ikke-kongruerende attribut eller udtrykker en adverbial relation (f.eks. tid, sted eller måde). Således kan underleddet i syntagmet кофе по-турецки opfattes som en karakteristik af en egenskab ved overleddet: 'tyrkisk kaffe' (= fremtræder som tyrkisk), dvs. en attributiv funktion. Men det kan også opfattes som udtryk for en karakteristik af overleddets fremtrædelsesmåde: 'kaffe på tyrkisk vis', altså en adverbial funktion. I langt de fleste tilfælde vil det dog være den attributive funktion, der synes at være den mest fremtrædende.

Eks.:

езда верхом	ridetur
яйцо всмятку	blødkogt æg
спуск вниз	vejen ned
Москва рано утром	Moskva tidligt om morgenen
кофе по-турецки	tyrkisk kaffe

ad) med infinitiv som underled

Substantiver kan have knyttet en infinitiv til sig. Typen er begrænset til substantiver, der betegner mulighed, evne eller indre stræben. Syntagmet udtrykker i dette tilfælde objektrelationer.

Eks.:

возможность предвидеть	muligheden for at forudse
желание учиться	ønsket om at studere
охота жить	lysten til at leve
стремление победить	bestræbelsen på at sejre
умение работать	evnen til at arbejde

b) Adjektiviske

Adjektiviske nominalsyntagmer har et adjektiv (herunder en komparativ) som overled. Som underled optræder substantiver, adverbier og infinitiver.

ba) med substantiv som underled

Adjektiviske syntagmer med et substantiv som underled udtrykker objektrelationer.

Eks.:

достойный похвалы
полный воды
знакомый публике
верный идеалам
богатый нефтью
высокий ростом

værdig til ros, rosværdig
fuld af vand
kendt i offentligheden
tro mod idealerne
rig på olie, olierig
høj af vækst

рад музыке

glad for musik

вредный для здоровья
способный к музыке
готовый на подвиг

skadelig for helbredet
med evner for musik, musikalsk
parat til dåd

выше дома
старше сестры

højere end huset
ældre end søsteren

bb) med adverbium som underled

Adjektiviske syntagmer med adverbium som underled udtrykker adverbielle relationer.

Eks.:

весьма желательный
всегда веселый
крайне непонятный
очень хороший
широко известный
по-зимнему холодный

overmåde ønskelig
altid munter
yderst uforståelig
meget god
vidt berømt
vinterligt kold

bc) med infinitiv som underled

I adjektiviske syntagmer udtrykker en afhængig infinitiv objektrelationer.

Eks.:

готовый помочь
склонный согласиться
способный работать

parat til at hjælpe
tilbøjelig til at samtykke
i stand til at arbejde, arbejdsduelig

c) Numerale

Numerale syntagmer har som overled et numerale eller et andet kvantitetsord. Som underled optræder udelukkende substantiver (eller substantivækvivalenter). Kardinaltallet один 'en' (samt talord, hvori один indgår) optræder som en kongruerende bestemmelse og kunne derfor betragtes som en variant af de adjektiviske syntagmer med substantiv som underled. De øvrige talord samt kvantitetsordene (mængdesadverbier o.l.) indgår i syntagmer, hvor overleddet styrer det afhængige substantivs form. Derved opstår det særlige forhold ved talordsforbindelser, at overleddet nok formelt er overled, men funktionelt må siges at være attribut til underleddet. Om talordsforbindelser i øvrigt se kap. 5.

Eks.:

один дом	et hus
три комнаты	tre værelser
оба студента	begge studenter
много книг	mange bøger
мало денег	få penge
несколько человек	nogle mennesker

d) Pronominale

Pronominale syntagmer har et pronomen som overled og et adjektiv eller en præpositionsforbindelse (dvs. et substantiv) som underled. Typen kan alternativt betragtes som en underafdeling af de substantiviske syntagmer (for de substantiviske pronominers vedkommende) og de adjektiviske syntagmer (for de adjektiviske pronominers vedkommende). Pronominale syntagmer udtrykker attributive relationer og objektrelationer.

Eks.:

что-то новое	et eller andet nyt
кое-что неприятное	et og andet ubehageligt
кто-то в черном	en eller anden i sort
каждый из ребят	hver af drengene
кто-то из присутствующих	en af de tilstedeværende
кто-то на коне	en eller anden til hest
некоторые из друзей	nogle af vennerne
никто из зрителей	ingen af tilskuerne

e) Adverbiale

Adverbiale syntagmer har som overled et adverbium. Som underled optræder et andet adverbium eller et substantiv i form af en præpositionsforbindelse. Syntagmer af denne type udtrykker attributive og adverbielle relationer samt objektrelationer.

ea) med adverbium som underled

Overledet er et adverbium, hvortil der lægger sig et andet adverbium.

Eks.:

весьма удачно	overmåde heldigt
крайне необходимо	yderst nødvendigt
очень хорошо	meget godt
рано утром	tidligt om morgenen
совсем недавно	for ganske nyligt

eb) med substantiv som underled

Overledet er et adverbium, hvortil der lægger sig et substantiv i form af en præpositionsforbindelse. Hertil regnes også komparativer, der styrer genitiv eller efterfølges af ellipsen чем + N_{ном.}

Eks.:

быстрее птицы	hurtigere end en fugl
вчера по телевизору	i går i fjernsynet
далеко от реки	langt fra floden
налево от дома	til venstre for huset
где-нибудь во дворе	et sted i gården

3.4.5 Syntaktiske udtryksformer

I syntagmer sker kombinationen af elementerne ved hjælp af de syntaktiske forbindelsesformer kongruens, rektion og adjunktion, se kap. 2.

Ved kongruens og rektion kan man sige, at det er den *formelle* side ved et ord eller en ordform, der viser afhængigheden. Som regel ved *endelsen* (en undtagelse udgør de ubøjelige substantiver og adjektiver, hvor afhængigheden er bestemt af den syntaktiske position alene og kun kan vises formelt via et andet ord: новое кино, новым кино; новый какаду, нового какаду; платье беж, платья беж, платьев беж).

Eks.:

решить задачу	løse opgaven
решение задачи	løsning af opgaven
увлечение спортом	begejstring for sport
преданность долгу	hengivenhed over for pligten
полезные сведения	nyttige informationer
хорошая книга	en god bog

Ved adjunktion er det udelukkende faktorer som placering og intonation, der viser afhængigheden, da der jo netop er tale om en situation, hvor det underordnede ord ikke har formelle midler til at vise sin afhængighed, jfr.

очень хорошо	meget godt
хочу читать	jeg vil læse

I visse tilfælde udtrykkes afhængigheden desuden gennem anvendelsen af hjælpeord i form af præpositioner:

книга для чтения	læsebog
ушел из дому	gik ud af huset
бороться за первенство	kæmpe for førstepladsen
дом с колоннами	huset med søjlerne

Også ordfølge eller ordstilling kan spille en rolle for den betydning, der kommer til udtryk i et syntagma. Underleddets placering er dermed en syntagmedannende faktor.

F. eks. vil et foranstillet adjektiv have attributiv betydning, hvorimod et efterstillet adjektiv som oftest skal tolkes prædikativt, jfr. modsætningen mellem:

a) ранняя осень	tidligt forår
b) осень ранняя	foråret er tidligt

På samme måde spiller ordstillingen en rolle i forbindelse med numerale syntagmer. Hvis underleddet foranstilles det styrende numerale, antager hele syntagmet karakter af en ubestemt angivelse, jfr. modstillingen mellem:

a) пять километров	fem kilometer - præcis angivelse
b) километров пять	en fem kilometer, ca. fem kilometer,

hvor a) udtrykker en præcis angivelse mens b) udtrykker en approksimation, den ubestemte angivelse.

4. SÆTNINGSTYPER

4.1 Indledning

Sætninger kan klassificeres efter forskellige principper. Vi kan således se på den måde, de er opbygget på, dvs. foretage en *formel* klassificering. Vi kan også opdele dem i grupper efter den måde, de fungerer på i den kommunikative situation. Vi foretager da en *funktionel* klassificering. Den første klassificering er rent grammatisk: den bygger udelukkende på den syntaktiske struktur. Den sidste tager udgangspunkt i det forhold, at den talende har en *kommunikativ intention* dvs. en hensigt eller et formål med sin sætning.

4.2 Formel klassificering:

4.2.1 Efter deres formelle struktur kan sætninger beskrives på forskellige måder. Vi kan således klassificere dem efter 1) antallet af prædikative centre, 2) antallet af hovedled i sætningen og endelig efter, hvorvidt de 3) indeholder udvidende sætningsled eller ej. Undertiden inddeler man desuden sætninger i fuldstændige og ufuldstændige (elliptiske). Da elliptiske sætninger altid kan udfyldes og derfor afspejler en fuldstændig sætning, vil vi ikke her betragte dem som en særlig sætningstype.

4.2.2 Sætninger efter antallet af prædikative centre

En sætning, der kun har ét prædikativt centrum, kaldes en *simpel* sætning (простое предложение) (se kap. 5). En sætning, der har mere end ét prædikativt centrum, kaldes en *kompleks sætning* (сложное предложение). Mens der mellem de enkelte sætninger i en kæde af simple sætninger ikke opstår særlige betydningsmæssige relationer, er forbindelsen mellem delene i en kompleks sætning karakteriseret ved, at der opstår sådanne nye betydninger, så man kan sige, at den komplekse sætnings betydning ikke blot er summen af dens dele. 'Vinden jog skyerne på flugt, og himlen blev klar' betyder ikke bare: 'Først skete det ene og så det andet'. I den komplekse sætnings sammenhæng bliver betydningen: 'Vinden jog skyerne på flugt og som resultat heraf blev himlen klar'. Ofte optræder en af den komplekse sætnings dele ('bisætningen') som led i den anden ('hovedsætningen') (se kap. 7).

1. Simple sætninger:

Студенты внимательно **слушают** лекцию по философии.
Studenterne lytter opmærksomt til forelæsningsen i filosofi.

Ученик **отвечает** учителю.
Eleven svarer læreren.

Студенты **готовятся** к экзамену.
Studerterne forbereder sig til eksamen.

Концерт **будет** вечером.
Koncerten er om aftenen.

Кончался март.
Marts gik til ende.

Профессор **вошел** в аудиторию.
Professoren gik ind i auditoriet.

Все **пришли** вовремя.
Alle kom rettidigt.

2. Komplekse sætninger:

Ветер **разогнал** тучи, и небо **очистилось**.
Vinden jog skyerne på flugt, og himlen blev klar.

Наступил вечер, в окнах **зажглись** огоньки.
Aftenen kom, og små lys blev tændt i vinduerne.

Газеты **сообщают**, что весенний сев уже **начался**.
Aviserne meddeler, at forårssåningen allerede er begyndt.

Студенты, которые **сдали** экзамены, уже **уехали** отдыхать.
Studerterne, som havde bestået eksamen, var allerede taget på ferie.

Чувствовалось, что **приближается** весна.
Det kunne mærkes, at foråret var på vej.

4.2.3 Sætninger efter antallet af hovedled

Sætningen består af ord og ordformer, der indtager forskellige syntaktiske pladser i sætningsstrukturen. Sådanne pladser kaldes *sætningsled* (члены предложения). Imidlertid er ikke alle pladser af lige stor betydning for sætningens evne til at fungere som en hel grammatisk struktur. Sætningsled, som obligatorisk må være til stede i sætningsstrukturen for, at denne ikke skal blive defekt, kaldes sætningens *hovedled* (главный член предложения). Enhver sætning kan således reduceres til dens hovedled, der altså udgør sætningens minimalstruktur eller strukturelle kerne. Natur-

ligvis medfører en sådan reduktion, at noget af sætningens betydningsindhold går tabt, men den forbliver intakt i grammatisk henseende.

I russisk optræder tre typer hovedled: *subjekt, prædikat og enhedsled*. Subjekt (подлежащее) og prædikat (сказуемое) forekommer i *toleddede* sætninger (двусоставные предложения), mens enhedsleddet (единый главный член) optræder i *etleddede* sætninger (односоставные предложения). I toleddede sætninger udtrykker subjektet *bæreren* af et kendetegn, mens prædikatet udtrykker selve dette kendetegn. I sætningen

Мальчик спит.

Drengen sover.

får subjektet *мальчик* således tilskrevet den tilstand, som udtrykkes af verbalformen *спит*. Tilstanden 'sover' er altså det kendetegn, som tillægges 'drengen'. Dette substantiv bliver dermed tillagt rollen som bærer af det pågældende kendetegn. I *etleddede* sætninger er der kun ét hovedled til stede, og en opdeling i subjekt og prædikat kan derfor ikke foretages. Dette hovedled kaldes *enhedsled*, da det i sætningen optræder på en måde, som om det i sig inkluderer både subjekt og prædikat, men uden at disse kan adskilles:

Темнеет.

Det er ved at blive mørkt.

Ночь.

Det er nat.

Вот Москва.

Dér ligger Moskva.

Det er her ikke muligt at pege på nogen bærer for det kendetegn, som verbal- eller nominalformen udtrykker. Derved forskydes den kommunikative vægt til selve kendetegnet.

1. Toleddede sætninger:

Студент читает.

Studenten læser.

Наступила ночь.

Natten faldt på.

Сильный ветер шумит.

Den stærke vind larmer.

Ученик отвечает учителю.

Eleven svarer læreren.

Я возвращался домой после долгой прогулки.

Jeg var på vej hjem efter en lang tur.

Апрельское солнце сильно грело.
Aprilsolen varmede stærkt.

Ночь была ясная.
Natten var klar.

Отец инженер.
Far er ingeniør.

2. Etledede sætninger:

Около школы шумно.
Der er støjende omkring skolen.

В колхозе убирают урожай.
I kollektivbruget er man i færd med at høste.

В магазин привезли новые книги.
Der kom nye bøger til forretningen.

Холодно.
Det er koldt.

Мне весело.
Jeg er glad.

К вечеру похолодало.
Det blev køligt hen under aften.

Начало светать.
Det begyndte at lysne.

Мороз.
Det fryser.

Поздняя осень.
Det er sent på efteråret.

4.2.4 Sætninger med udvidende sætningsled

Sætninger indeholder i reglen flere led end hovedleddene. Sådanne led kaldes *udvidende sætningsled* (распространяющие члены предложения). Deres tilstedeværelse i sætningen skyldes, at den leksikalske betydning af de ordformer, der optræder som hovedled eller som andre udvidende sætningsled, ikke er tilstrækkelig til at ud-

sige det, den talende ønsker, eller at de indre semantiske forhold ved en ordform kræver en udfyldning. Vi kalder disse sætningsled for udvidende sætningsled, fordi de udvider den minimalstruktur, som udgøres af hovedleddene. Selvom de er nødvendige komponenter i sætningen ud fra et semantisk synspunkt, er de grammatisk unødvendige og kan fjernes fra sætningen uden konsekvenser for dennes grammatiske velformethed. Sætninger, der indeholder udvidende sætningsled, kaldes *udvidede sætninger* (распространенные предложения). De står i modsætning til *ikke-udvidede sætninger* (нераспространенные предложения), der består af hovedleddene alene. Udvidende sætningsled er *attribut* (определение), *apposition* (приложение), *komplement* (traditionelt ofte kaldt *objekt*) (дополнение) og *adverbiale* (обстоятельство).

Молодой студент читает.
Den unge student læser.

Темные тучи закрыли небо.
Mørke skyer dækkede himlen.

Дверь **в коридор** была открыта.
Døren til korridoren var åben.

Мы катались на лодке **с парусом**.
Vi sejlede i sejlbåd.

Инженер Петров еще не пришел.
Ingeniør Petrov er ikke kommet endnu.

Он читает газету "**Правда**".
Han læser avisen "Pravda".

Студент пишет **доклад**.
Studenten skriver en rapport.

Я встретил **товарища**.
Jeg mødte en ven.

Он увлекается **музыкой**.
Han går op i musik.

Он занимается гимнастикой **раз в неделю**.
Han dyrker gymnastik en gang om ugen.

Брат приехал **вчера**.
(Min) bror kom i går.

Ученик решил задачу **с трудом**.
Eleven løste opgaven med besvær.

Дети не гуляли **из-за дождя**.
Børnene gik ikke tur på grund af regnen.

4.3 Sætninger efter deres funktion

Enhver sætning har en særlig funktion: Den talende ønsker gennem sit udsagn at nå et særligt mål, dvs. sætningen afspejler en bestemt kommunikativ intention hos den talende. Til de forskellige intentioner svarer bestemte funktionelle sætningstyper, og vi taler i den forbindelse om deklarativer, interrogative, hortative, optative og eksklamative sætninger.

4.3.1 Deklarative sætninger

Deklarative sætninger (fremsættende sætninger, повествовательные предложения) benyttes af den talende til at fremsætte konstateringer og påstande om sagforhold. Disse konstateringer fremsættes som gældende i taleøjeblikket, som forud for eller efter dette. Deklarative sætninger har derfor som et typisk kendetegn en *indikativisk* verbalform (præsens, præteritum eller futurum), der relaterer verbalhandlingen (eller aktiviteten) til taleøjeblikket. I sætninger med nominale prædikater manifesteres denne relatering til taleøjeblikket af et kopulaverbum. Deklarative sætninger kan imidlertid også udtrykke sagforhold, som den talende kun *forestiller* sig som mulige eller som betingede. Sådanne sætninger karakteriseres af en verbalform, der ikke knytter sagforholdet til taleøjeblikket på en konkret måde. Denne verbalform kalder vi *konjunktiv* eller *konditionalis*. Mens indikativiske sætninger fremsætter sagforholdet som reelt (i datid, nutid eller fremtid), stipulerer konjunktiviske og konditionelle sætninger det som irreelt eller hypotetisk. Deklarative sætninger har neutral ordstilling og neutral intonation.

Eks.:

Я **приехал** в Москву в августе.
Jeg ankom til Moskva i august.

Охотники **сидели** у костра.
Jægerne sad ved bålet.

Ветер **усиливается**.
Vinden tager til.

Погода **хороша**.
Vejret er godt.

Пушкин - великий **поэт**.
Puškin er en stor digter.

Студент **читает** газету.
Studenten læser avisen.

Голые тополя **стояли** в тумане.
De nøgne popler stod i tågen.

Я **поступил бы** иначе.
Jeg ville have handlet anderledes.

Без твоей помощи я не **подготовился бы** к экзаменам.
Uden din hjælp havde jeg ikke kunnet forberede mig til eksamen.

Это **интересно**.
Det er interessant.

Ленин **живеет** всех живых.
Lenin er mere levende end alle levende.

4.3.2 Interrogative sætninger

Interrogative sætninger (spørgende sætninger, *вопросительные предложения*) benytter den talende til at udvide sin viden om et givet sagforhold eller at få sin viden bekræftet henholdsvis afkræftet af samtalepartneren. Sætninger, der har til formål at udvide eller komplettere den talendes viden indeholder et spørgende element i form af et *interrogativt pronomen* eller *interrogativt adverbium* (a). Dette interrogative element indleder sætningen og bestemmer derved dennes ordstilling. Interrogative sætninger af denne type ("*hv*-spørgsmål") besvares i reglen med en deklarativ sætning, der kompletterer spørgeordet. Interrogative sætninger, der blot har til formål at bekræfte eller afkræfte den talendes viden er karakteriseret af tilstedeværelsen af en *interrogativ partikel* (b), ved *intonation* (c) eller ved en markeret ordstilling, der fremhæver det, der står i centrum for den talendes interesse. Den markerede ordstilling ledsages undertiden af partiklen *ну* (d). Sådanne spørgsmål kan besvares bekræftende eller benægtende ("*ja/nej*"-spørgsmål). Interrogative sætninger indeholder de samme verbalformer (indikativ og konjunktiv/ konditionalis), som de deklarativer, idet der kan spørges til såvel reelle som irreelle/ hypotetiske sagforhold. De er ud over de nævnte træk karakteriseret ved en særlig interrogativ *intonation*, der i skriften markeres med spørgsmålstegn.

- a) **Кто** пришел?
Hvem kom? / Hvem er det, der er kommet?

Что ты делаешь?
Hvad laver du? / Hvad er det, du laver?

Какая сегодня погода?
Hvordan er vejret i dag?

Когда приехала ваша сестра?
Hvornår ankom Deres søster?

b) **Скоро ли** приедет брат?
Kommer (din) bror mon snart?

Правильно ли он ответил?
Svarede han mon rigtigt?

Разве ты не был вчера в институте?
Var du virkelig ikke på instituttet i går?

c) **Ты не был** вчера на собрании?
Var du ikke til møde i går?

Он опоздал?
Er han for sent på den?

Вы взяли книгу?
Har De taget bogen?

В этой аудитории будет лекция?
Er det i dette auditorium, der skal være forelæsning?

Ты тоже уехал бы в Москву?
Ville du også gerne til Moskva?

d) **Есть у тебя** время?
Har du tid?

Интересная книга?
Er det en **interessant** bog?

Хорошая погода?
Er det **godt** vejr?

Пойдете ли вы на концерт?
Tager De til koncerten?

4.3.3 Hortative sætninger

Hortative sætninger (opfordrende sætninger, побудительные предложения) benyttes af den talende til at opfordre adressaten til at udføre den handling eller aktivitet, som signaleres af sætningens verbum. Hortative sætninger indeholder typisk en verbalform i *imperativ* eller et dermed ækvivalerende udtryk (f.eks. en konditionalis, en anden hortativt anvendt finit verbalform, en infinitiv, en hortativt anvendt nominalform eller en interjektion). De er desuden karakteriseret ved en specifik intonation, der i skriften ofte markeres ved udråbstegn. De kan endelig være ledsaget af partikler, der mildner den hortative betydning. Som bekendt kan imperativen manifestere opfordringer, der er rettet mod a) adressaten, b) 3. person eller som c) inkluderer den talende selv. Hortative sætninger falder derfor i de samme tre grupper:

a) **Дай** мне книгу!
Giv mig bogen!

Покажите ему фотографию!
Vis ham fotografiet!

Напиши предложения!
Skriv sætningerne!

Пошел бы погулять!
Du skulle tage og gå en tur!

Скажите, пожалуйста, где вокзал?
Vil De være så venlig at sige, hvor banegården ligger?

Вы не скажете, как доехать до вокзала?
De vil vel ikke være så venlig at sige, hvordan jeg kommer til banegården?

Пойдешь домой!
Kan du så komme af sted hjem!

Пошел вон!
Skrub af!

Стали!
Stands!

В строй!
På geled!

Быстро!
Hurtigt!

Надеть фуражку!
Tag kasketten på!

Ни с места!
Bliv stående!

Всем встать!
Alle rejser sig!

Вон отсюда!
Ud herfra!

Стоп!
Stop!

b) **Пусть** дети играют.
Lad børnene lege.

Пускай товарищ позвонит мне по телефону.
Lad (din) kammerat ringe til mig.

c) **Пойдем** скорей!
Lad os gå hurtigst muligt!

Сядем здесь!
Lad os sætte os her!

Давай отдохнем!
Lad os puste ud!

Поехали!
Af sted!

4.3.4 Optative sætninger

Optative sætninger (ønskesætninger, желательные предложения) benyttes af den talende til at give udtryk for et *ønske*. De manifesterer per definition et sagforhold, som ikke er reelt men som kun forestilles af den talende: Det ville være ønskeligt, at det pågældende sagforhold blev reelt. De indeholder derfor typisk en *konjunktiv/kon-ditionalis* eller markøren *бы* i forbindelse med andre verbalformer. Endelig regnes hertil konstruktioner indledt med *да* + præsens. Optative sætninger står i øvrigt hor-tative sætninger nær men adskiller sig fra disse ved at mangle en direkte adressat, der kan påvirkes gennem udsagnet. Deres særlige intonation markeres i skriften ofte med udråbstegn.

Eks.:

Скорей **бы** **пришло** лето!
Bare det snart ville blive sommer!

Я **уехал бы** на Кавказ, **пошел бы** в поход в горы!
Jeg ville gerne rejse til Kaukasus, jeg ville tage en tur ud i bjergene!

Да **здравствует** мир и дружба!
Leve freden og venskabet!

Чаю **бы** выпить!
Det ville være rart med en kop te!

4.3.5 Eksklamative sætninger

Eksklamative sætninger (udråbssætninger, восклицательные предложения) benyttes af den talende til at give udtryk for indre emotioner og følelser, dvs. en ekspressiv tilstand. De er kendetegnet ved en særlig eksklamativ intonation, der alene er i stand til at gøre en hvilken som helst af de øvrige sætningstyper eksklamativ. De indeholder ofte en *interjektion* eller et interjektionelt anvendt element. De er i skriften desuden markeret ved udråbstegn.

Eks.:

Какая сегодня погода!
Sikke et vejr, det er i dag?

Как, вы не поедете с нами?!
Hvad for noget, tager De ikke med os?

Какая прелесть!
Sikken ynde!

С новым годом!
Godt Nytår!

Ох, как мне это надоело!
Åh, hvor det keder mig!

Господи!
Vor Herre bevares!

5. DEN SIMPLE SÆTNING

5.1 Indledning

En sætning består af en række forskellige ordformer (se kap. 1), der hver især udfylder bestemte syntaktiske funktioner i sætningen. Disse syntaktiske funktioner er uafhængige af de pågældende ordformers konkrete leksikalske indhold og karakteriserer enhver sætning i et eller andet omfang, dvs. er et kendetegn ved sætningen som syntaktisk fænomen. Elementer som udfylder sådanne syntaktiske funktioner kaldes *sætningsled* (члены предложения).

Et sætningsled kan defineres som en specifik syntaktisk plads i sætningen med en specifik syntaktisk funktion uanset den leksikalske udfyldning ved de givne, konkrete ordformer. Som sætningsled kan udelukkende optræde ordformer af autosemantiske ord.

I sætningen optræder de forskellige forekommende led imidlertid ikke med samme grad af uafhængighed. Nogle led er afhængige i den forstand, at de kun optræder i sætningen, fordi særlige forhold ved andre led i sætningen fremkalder deres tilstedeværelse. De er med andre ord *underordnet* disse led. Underordnede led fungerer syntaktisk som udvidelser af sætningens minimalstruktur (se nedenfor). De betegnes derfor som *udvidende led* (распространяющие члены предложения). Sådanne udvidende led er *attribut*, *adverbiale* og *komplement*. De to førstnævnte er begge fakultative elementer i sætningsstrukturen i modsætning til komplementet, der som udvidende led ofte har obligatorisk karakter, f.eks. ved transitiver verber, hvor det ofte næsten er informationsmæssigt vigtigere at markere handlingens genstand end handlingen selv. Da disse led har en sekundær tilstedeværelse i sætningsstrukturen, kaldes de undertiden for *sekundære sætningsled* (второстепенные члены предложения). Om udvidende sætningsled se kap. 6.

Andre led er derimod uafhængige i den forstand, at de er til stede i enhver sætning med nødvendighed og dermed indgår i sætningens minimalstruktur, dvs. dens strukturelle kerne eller fundament. De er således konstituerende komponenter i sætningen. Sådanne overordnede led i sætningen kaldes for *hovedled* (главные члены предложения). Såfremt et af disse nødvendige led udelades, fører det imidlertid ikke altid til, at sætningen opleves som defekt eller grammatisk forkert. Den bliver i stedet til en ufuldstændig sætning. Sådanne *elliptiske* sætninger fungerer, fordi det udeladte led interpoleres ud fra konteksten.

I indoeuropæiske sprog og dermed også i russisk kan der i størsteparten af de forekommende sætninger identificeres to hovedled: *subjekt* (подлежащее) og *prædikat* (сказуемое). I russisk forekommer imidlertid sætninger, der ikke følger denne todelte struktur. I disse sætninger optræder kun ét hovedled, hvis syntaktiske funktion kan sammenlignes med enten subjektet eller prædikatet i sætninger med to

hovedled. Denne type hovedled kaldes her *enhedsled* (i russisk grammatisk terminologi benyttes ofte betegnelsen единый главный член). I beskrivelsen af den russiske sætnings struktur opererer vi således med tre typer hovedled: subjekt, prædikat og enhedsled.

Afhængigt af om man i en russisk simpel sætning, dvs. en sætning med ét prædikativt centrum, kan identificere to hovedled (subjekt og prædikat) eller kun ét hovedled, nemlig enhedsleddet (med enten subjekts- eller prædikatsfunktion), kan man opdele den simple sætning i to hovedtyper: *toleddede* og *etleddede* sætninger.

5.2 Toleddede sætninger

Toleddede sætninger (двусоставные предложения) er sætninger, som indeholder hovedleddene subjekt og prædikat.

5.2.1 Sætningens hovedled

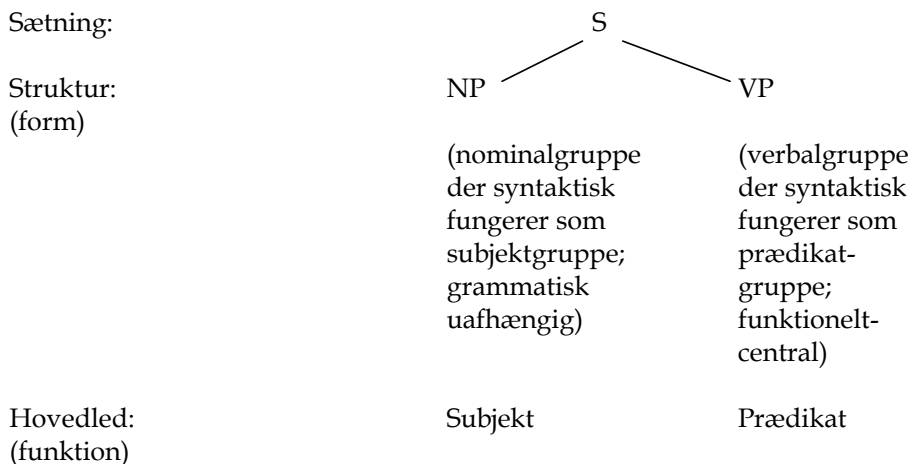
Subjektet er kernen i en subjektgruppe, der består af subjektet med evt. tilhørende udvidende led. Det danner således formelt en nominalgruppe NP ('noun phrase', jfr. Lyons 1979:389). Subjektet betragtes i reglen som det grammatisk mest selvstændige og uafhængige led i sætningen og udgør i en vis forstand "toppen" i sætningens formelle struktur. Se dog diskussionen af nexus-begrebet i kap. 2.

På samme måde er prædikatet kernen i en prædikatgruppe, der består af prædikatet med dets tilhørende udvidelser. Det danner formelt en verbalgruppe VP ('verbal phrase', jfr. Lyons 1979:389). Prædikatet indeholder det, der formelt "gør sætningen til sætning", og er derved det funktionelt centrale sætningsled. Ofte beskrives prædikatet som sætningens prædikative kerne, jfr. Svetlík 1970:61.

Den grundlæggende *formelle* struktur i den toleddede sætning S består således af en nominalgruppe NP og en verbalgruppe VP.

5.2.2 Den toleddede sætnings formelle struktur:

Den toleddede sætnings formelle struktur kan beskrives ved følgende skema:

Sætningen

Очень молодой человек сидел сначала совершенно неподвижно в кабинете врача
Den unge mand sad til at begynde med helt ubevægelig på lægens kontor

indeholder således nominalgruppen **Очень молодой человек** 'den unge mand', der fungerer som subjektgruppe, og verbalgruppen **сидел сначала совершенно неподвижно в кабинете врача** 'sad til at begynde med helt ubevægelig på lægens kontor', der fungerer som prædikatsgruppe.

I subjektgruppen er **человек** 'mand' kerneord og dermed subjekt. Subjektet er typisk et substantiv eller et dermed ækvivalerende ord (f. eks. pronomen, substantiveret adjektiv, numerale o.l.) i nominativ (N_{nom}).

Nominativ kan således betragtes som det grammatiske subjekts typiske kasus og dermed som et udtryk for subjektets formelle selvstændighed. Dette gælder dog kun så længe, vi betragter sætningens overfladestruktur, dvs. den rent formelle struktur. Semantisk set er begrebet 'subjekt' betydeligt mere kompliceret og ikke begrænset alene til én udtryksform. Dette gør det formålstjenligt at skelne mellem det logisk-semantiske subjekt (субъект) og det grammatiske subjekt, *grundledet* (подлежащее).

I prædikatsgruppen er **сидел** 'sad' kerneord og dermed prædikatsstrukturelle centrum. Prædikatsstrukturen kan have forskellig strukturel udformning, idet det kan være

simpelt eller sammensat, ligesom det kan være verbalt eller nominalt (se nedenfor). Prædikats typiske realisering vil være en finit verbalform (VF). Også her kan det være formålstjenligt at skelne mellem det *logisk-semantiske* prædikat (предикат) og det *grammatiske* prædikat, *udsagnsleddet* (сказуемое).

Den grundlæggende realisering af subjekt-prædikat-forbindelsen i den toleddede sætning uden udvidende led har således formen:

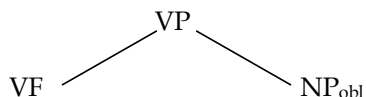
N_{nom} VF

Мальчик спит.
Drengen sover.

Рассвет начинается.
Det begynder at blive lyst.

Небо заалело.
Himlen blev rød.

Prædikatsgruppen kan indeholde en nominalgruppe, der fungerer som udvidelse af prædikatet. Vi har da strukturen:

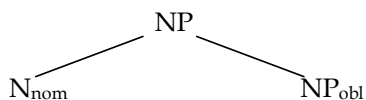
hvor NP_{obl} f.eks. kan have formen:

Adj_{akk} N_{akk}

Dette er den typiske situation, hvor VF er et transitivt verbum, der styrer akkusativobjekt (direkte objekt):

Мальчик читает **интересную книгу**.
Drengen læser en interessant bog.

Også subjektgruppen kan være udvidet med en nominalgruppe, der da fungerer som en bestemmelse til subjektet. I dette tilfælde er strukturen:

hvor NP_{obl} f.eks. kan have formen:

Adj_{gen} N_{gen}

Dette er tilfældet i sætningen

Девушка **удивительной красоты** вошла в комнату.
En pige af forbavsende skønhed kom ind i værelset.

Subjektet eller prædikatet kan i visse situationer udelades. Den toleddede struktur er da ufuldstændigt realiseret. Det gælder f.eks. i tilfælde, hvor det personlige pronomen udelades:

[Я] Читаю.
(Jeg) Læser.

[Ты] Идешь?
Går (du)?

Bemærk, at udeladelse af det personlige pronomen ikke er mulig på dansk, med mindre konteksten tillader det: Hvad laver du? Læser.

Det gælder også i situationer, hvor intonation og kontekst/konsituation kompenserer for det manglende led, f.eks. prædikatet:

Я на минуту! [пришел]
Jeg (er kommet) (bare) for et minuts tid!

Sådanne ufuldstændige eller *elliptiske* sætninger må imidlertid ikke forveksles med etleddede sætninger, hvis særlige kendetegn er, at de ikke tillader tilstedeværelsen af to hovedled men kun har plads til enhedsleddet.

Undertiden opdeles sætninger i fuldstændige og ufuldstændige. Efter vores opfattelse er denne opdeling meningsløs, da ufuldstændige sætninger (ellipser) principielt har samme struktur som fuldstændige. Kun er denne struktur ikke udfyldt på alle pladser.

5.2.3 Prædikatet

Prædikatet (сказуемое) er det hovedled i den toleddede sætning, som konstituerer denne som sætning, idet det er igennem prædikatet, den sætningsdannende prædikativitetskategori får sit hovedudtryk.

Ud fra denne betragtning er prædikatet at opfatte som sætningens egentlige kerneled, skønt det grammatisk er underordnet subjektet i og med, at det kongruerer med dette i numerus:

Ребенок играет.
Barnet leger.

Дети играют.
Børnene leger.

og genus (i præteritum og konditionalis):

Мальчик играл (бы).
Drengen legede (ville have leget).

Девушка играла.
Pigen legede.

Небо заалело.
Himlen blev rød.

Kongruens i kasus forekommer desuden ved nominalprædikat:

Он студент.
Han er student.

Этот дом деревянный.
Dette hus er af træ.

Da substantiver, som tidligere omtalt, ikke manifesterer personkategorien, kan der stilles spørgsmålstegn ved berettigelsen af også at se personkategorien udtrykt ved kongruens i forbindelsen mellem subjekt og prædikat [Svetlík 1970:25-26]. I russisk grammatisk tradition betragter man dog i almindelighed også personkategorien som kongruerende kategori i subjekt-prædikatforbindelsen.

Der kan som nævnt i 2. kap. argumenteres for, at der i forholdet mellem subjekt og prædikat ikke er tale om en underordning i egentlig forstand, dvs. en ensidig, asymmetrisk, afhængighed. Tværtimod kan man hævde eksistensen af en særlig gensidig, symmetrisk, afhængighed mellem prædikat og subjekt.

Det har således ingen mening at tale om subjekt, hvis der ikke samtidigt er noget prædikat, idet begrebet 'bærer af kendetegn' (subjektets grammatiske betydning) jo implicerer begrebet 'kendetegn'. I denne forstand er prædikatet forudsætningen for subjektet, som det ganske vist underordner sig formelt ved kongruensen. På den anden side har det imidlertid heller ingen mening at tale om prædikat, hvis der ikke er noget subjekt, der kan prædiceres noget om, dvs. tillægges et prædikativt kendetegn.

Dette gensidige forudsætningsforhold mellem subjekt og prædikat karakteriserer på afgørende måde denne forbindelse i forhold til de forbindelser, som de øvrige sætningsled kan indgå i: Et objekt kan således aldrig blive forudsætningen for det prædikat, det er tilordnet, og vil derfor altid være et underordnet led i prædikatgruppen VP. På den anden side vil mange verber være ufuldstændige uden et objekt, der "kompletterer" verbet - deraf betegnelsen *komplement*. Det gælder f. eks. de af de transitive verber, der ikke tillige kan benyttes intransitivt. Verbet *включить* 'starte, tænde' fordrer således et objekt:

включить двигатель (свет, аппарат osv.)
starte/tænde motoren (lyset, apparatet osv.)

Verbet *читать* 'læse' kan derimod optræde såvel med som uden objekt:

Мальчик читает книгу.
Drengen læser bogen.

Мальчик читает.
Drengen læser.

Det samme kompletterende forhold er i reglen også til stede mellem et hjælpeverbum og en infinitiv:

Мальчик хочет читать.
Drengen vil læse.

Af denne årsag kan man tale om forbindelsen mellem subjekt og prædikat som *coordination* (formelt udtrykt ved kongruens). Om denne særlige forbindelse mellem subjekt og prædikat i den toleddede sætning benytter vi betegnelsen *nexus*, der signalerer forbindelsens særlige status som en gensidig forbindelse (se i øvrigt 5.2.6).

Subordination eller underordning bliver da udelukkende et spørgsmål om ensidige forbindelser mellem sætningsled, typisk mellem hovedled og udvidende led (f.eks. attribut: **жаркий** день 'varm dag') eller mellem udvidende led og sekundært udvidende led (f.eks. gradsbestemmelse: **очень жаркий** день 'meget varm dag') eller mellem udvidende led og nexus (f.eks. adverbiale: **По возвращении домой** он на-шел у себя записку 'Efter hjemkomsten fandt han en besked hos sig').

Prædikats funktion er at udtrykke et kendetegn (*признак*), der tilskrives eller tillægges ("udsiges om") subjektet, hvis rolle består i at være bærer af dette kendetegn.

Prædikats funktion bliver herunder sammen med intonationen udtryk for prædikativiteten, dvs. den kommunikative aktualisering af sætningsindholdet ved temporal, modal og personmæssig relatering til taleøjeblikket og den kommunikative situations deltage-re. (Denne funktion udtrykkes af enhedsleddet i den etleddede sætning.)

Et kendetegn kan være en *aktivitet* (действие): работать 'arbejde', писать 'skrive', en *tilstand* (состояние): болеть 'være syg', стоять 'stå', быть 'være' eller en *begivenhed* (событие): уехать 'rejse bort', случаться 'hænde, ske'.

5.2.4 Prædikates formelle struktur

På grundlag af formelle kriterier, dvs. prædikates strukturelle opbygning i den toleddede sætning, skelnes mellem

a) simpelt prædikat:

Петр **читает**.
Peter læser.

og

b) sammensat prædikat:

Петр **стал плакать**.
Peter gav sig til at græde.

Петр **был студентом**.
Peter var student.

I det *simple* prædikat (простое сказуемое) udtrykkes den leksikalske betydning og de grammatiske kategorier i en enkelt verbalform, f.eks. en finit form: читает 'læser'.

I det *sammensatte* prædikat (составное сказуемое) udtrykkes den leksikalske hovedbetydning af én bestanddel (плакать 'græde', студентом 'student'), mens de grammatiske kategorier tempus, modus og person (samt i mere begrænset omfang de øvrige kongruerende kategorier numerus og genus) udtrykkes af en anden bestanddel, der tillige kan bidrage med en ekstra, modificerende leksikalsk betydning (стал 'gav sig til', был 'var').

Det sammensatte prædikat deles efter karakteren af den bestanddel, der udtrykker den leksikalske betydning, i *verbale* og *nominale* prædikater. Vi får således

ba) sammensat verbalprædikat:

Петр **стал плакать**.
Peter gav sig til at græde.

og

bb) sammensat nominalprædikat:

Петр **БЫЛ** студентом.
Peter var student.

Этот человек **болен**.
Denne mand er syg.

Ved nominalprædikater udtrykkes de grammatiske kategorier gennem *kopula* (связка) *быть* 'at være', der i præsens (som i sidste eksempel) optræder som *Ø-kopula* (нулевая связка).

Da den bestanddel, der skulle udtrykke de grammatiske betydninger i det sammensatte prædikat, imidlertid selv kan optræde som leksikalsk del i et sammensat prædikat, taler man undertiden yderligere om komplekst sammensatte prædikater (сложное сказуемое):

Больной **перестал надеяться выздороветь**.
Den syge holdt op med at håbe på at blive rask.

Я **должен был начать заниматься** русским языком.
Jeg skulle begynde at studere russisk.

5.2.4.1 Simpelt prædikat

Det simple prædikat kan bestå af 1) en finit verbalform (dvs. en personbøjet form (1. sg/pl, 2. sg/pl, 3. sg/pl) i en hvilken som helst tempus (præsens, præteritum eller futurum) og modus (indikativ, imperativ eller konditionalis), 2) en infinitiv, 3) en verbalinterjektion eller 4) en fraseologisk vending.

1) Prædikateret er en *finit verbalform*:

Dette er den mest almindelige form for prædikat overhovedet. Almindeligvis anses også de analytiske verbalformer for at høre til det simple prædikat. Dette indebærer i princippet, at den perifrastiske futurumsform og konstruktioner med præteritum participium passiv (*ppp*-former) forbliver en del af det simple prædikat og ikke anskues som et sammensat nominalprædikat, hvormed det ellers falder sammen ud fra en formel betragtning. I russisk tradition behandles den perifrastiske passiv (*kopula* + *ppp*-form) i reglen som sammensat nominalprædikat, se f.eks. Gvozdev 1973:65, Pul'kina et al. 1975:393. Šeljakin anfører dog, at det russiske verbums passivformer henregnes til det simple verbalprædikat [1993:231].

a) Indikativ

aa) Præsens

Мальчик **читает**.
Drengen læser.

Я **ловлю** рыбу.
Jeg fanger fisk.

Я **учусь** в университете.
Jeg studerer på universitetet.

Мы **занимаемся** русским языком.
Vi studerer russisk.

Пять не **делится** на два без остатка.
Fem kan ikke deles med to uden rest.

Завтра я **еду** в Москву.
I morgen tager jeg til Moskva.

Гулял я в парке; вдруг **подходит** ко мне незнакомец.
Jeg gik tur i parken. Pludselig kommer en ukendt hen til mig.

Опечатки **устранены**.
Trykfejlene er fjernet.

ab) Præteritum

Взрослые **наблюдали** за детьми.
De voksne så efter børnene.

На дне озера **лежали** листья.
På søens bund lå der blade.

Поезд **остановился**.
Toget standsede.

Профессор **вошел** в аудиторию.
Professoren kom ind i auditoriet.

Опечатки **были устранены**.
Trykfejlene blev fjernet.

ac) Futurum

Мы будем отдыхать.

Vi skal holde fri.

Через час **мы отправимся** на экскурсию.

Om en time tager vi af sted på ekskursion.

Облака **будут спускаться** до кровли.

Skyerne vil sænke sig ned til taget.

Опечатки **будут устранены.**

Trykfejlene vil blive fjernet.

b) Imperativ

Позвольте мне говорить.

Tillad mig at tale.

Расскажи мне все новости.

Fortæl mig alle nyheder.

Не **болтайте.**

Lad ikke munden løbe.

Imperativformer forekommer desuden som ikke-kongruerende simpelt verbalprædikat. Her er imperativformens egl. egenbetydning (kategoribetydningen: appel henvendt til udsagnets adressat, dvs. 2. pers.) afløst af en ekspresiv modal funktion med en anden betydning:

Отсохни твой язык!

Gid din tunge må visne!

c) Konditionalis

Он **совершил бы** великие открытия.

Han havde kunnet gøre store opdagelser.

Без твоей помощи я не **подготовился бы** к экзаменам.

Uden din hjælp havde jeg ikke kunnet forberede mig til eksamen.

Til det simple prædikat regnes også analytiske forbindelser af en finit verbalform og partiklerne *пусть, пускай, да, давай(те)* (alle med betydningen 'lad' eller 'gid'), der udtrykker opfordring rettet mod 3. person eller 1. person, se f.eks. Gabka 1976:181.

Пусть и комиссар **подпишется**.
Lad også kommissæren skrive under.

Пусть светит солнце.
Gid solen må skinne.

Давай сыграем партию.
Lad os spille et parti.

Да здравствует дружба народов.
Leve folkenes venskab.

Det samme gælder sammensætninger med partiklerne *бывает/бывало* (den usuelle handling) og *было* (den suspendede eller afbrudte handling):

Бывало, рассказывает дедушка о старых временах, а мы сидим и слушаем.
Bedstefar plejede at fortælle om gamle dage, og vi sad og lyttede.

Бывало, приходили к нам и соседи послушать сказки.
Også naboerne plejede at komme til os for at høre eventyr.

Приду, бывало, после такой тяжелой работы домой и даже есть не могу.
Jeg plejede at komme hjem efter et så hårdt arbejde og kunne ikke engang spise.

Мальчик **попытался было** встать, но не держали ноги.
Drengen prøvede på at rejse sig, men benene ville ikke bære ham.

Он **запел было,** но вдруг замолчал.
Han skulle lige til at bryde ud i sang, men tav så pludselig. / Han gav sig til at synge, men holdt så pludselig op.

2) Prædikatet er en *infinitiv*:

I ekspressivt ladede sætninger kan infinitiven optræde som simpelt prædikat, evt. i forbindelse med partikler som *давай* og *ну*:

Тут я **хочотать**.
Her måtte jeg le.

Тут я встал и **давай шагать**.
Her rejste jeg mig og så af sted.

А он **кричать**.
Men han stak i at råbe.

Она **плакать**, она **вопить**, и на колени встает...
Hun sætter i med at græde og hyle og lægger sig på knæ...

Prædiketet udtrykker her den pludseligt og med intensiv kraft indtrædende handling.

Brugen af infinitiv som prædikat i toleddede sætninger må ikke forveksles med de såkaldte infinitivsætninger af typen Молчать! 'Ti stille!'; Мне выступать через полчаса 'Jeg skal optræde om en halv time'; Купить все необходимое 'Køb alt det nødvendige'. Disse hører til den etleddede sætningstype.

3) Prædiketet er en *verbalinterjektion*:

Den pludselige og intensivt indtrædende handling udtrykkes også af en række verbalinterjektioner af typen бац 'klask', бух 'plump', порх 'vips', прыг 'hop', стук 'bank', толк 'puf', трах 'klask', хватъ 'haps', хлоп 'pladask', шастъ 'vurpti' o.a. Disse ekspressive elementer ækvivalerer i deres funktion fuldstændigt med en finit verbalform, hvorfor de i lighed med denne betragtes som simpelt prædikat.

А он **прыг** в воду.
Men han – hop ud i vandet!

Я **хватъ** за пояс – пистолета нет.
Jeg haps til bæltet – pistolen er der ikke.

4) Prædiketet er en *fraseologisk vending*:

Fraseologiske vendinger er syntaktisk udelelige størrelser. De ligner formelt udtryk med komplementer, men disse er her obligatoriske i en grad, så man ikke kan tale om, at komplementerne udvider overleddets betydning men snarere om, at tilstedeværelsen giver helheden en betydning, som delene ikke bidrager med hver for sig. I fraseologiske vendinger opstår således en helt ny og særegen betydning, som man ikke nødvendigvis kan uddrage af delenes betydning. De ækvivalerer i den forstand med finitte verbalformer og kan derfor henregnes til det simple prædikat.

Он **приказал долго жить!**
Han stillede træskoene!

Наматывай себе на ус!
Skriv dig det bag øret!

Я вышел из терпения.
Min tålmodighed slap op.

Мы едва сложили концы с концами.
Vi kunne knap nok få det til at hænge sammen.

5.2.4.2 S sammensat verbalprædikat

Det sammensatte verbalprædikat (составное глагольное сказуемое) består af to komponenter: En *infinitiv* (инфинитив, neopredellen form af verbet) som udtrykker prædikatsens egentlige leksikalske betydning og et *hjelpeverb* (вспомогательный глагол) som udover at bære de grammatiske betydninger udtrykker en modifikation af infinitivbetydningen, f. eks. en fase i infinitivhandlingen eller en modal karakteristik af denne. Hjelpeverbet er således enten et *faseverb* eller et *modalverb*.

Traditionelt opdeles hjælpeverberne derfor i faseverber og modalverber. Fra et grammatisk synspunkt er der imidlertid ingen principiel forskel på de to typer af hjælpeverber, idet begge typer tjener til at modificere infinitivhandlingen. For begge typer er det desuden karakteristisk, at infinitiven ved disse verber fungerer som "subjektiv infinitiv": Infinitivhandlingen tillægges subjektet. Herved adskiller disse verber sig fra andre verber, hvor infinitiven står som komplement (objekt): Я попросил его вернуться 'Jeg bad ham om at komme tilbage'.

Den eneste formelle forskel mellem de to typer består i, at faseverber altid kombineres med en infinitiv af et imperfektivt verb, mens infinitiven i forbindelse med modalverber kan være imperfektiv eller perfektiv i overensstemmelse med de almindelige regler for brug af aspekterne.

Semantisk set er der dog den klare forskel, at faseverber udelukkende modificerer infinitivhandlingen ved at fokusere på dennes endepunkter (begyndelse, afslutning) eller på dens forløb mellem disse endepunkter (vedvaren, fortsættelse), hvorimod modalverberne udtrykker en subjektiv vurdering af infinitivhandlingens mulighedsbetingelser (på en skala fra den tilfældige (mulige) til den nødvendige handling) eller af subjektets holdning til infinitivhandlingens realisering (på en relativt diffus skala, der udtrykker en voluntativ karakteristik i forskellige nuancer og intensitetsgrader).

Faseverbum + infinitiv:

Faseverber (фазовые глаголы) udtrykker en bestemt fase i en handling eller begivenheds forløb: dens begyndelse, vedvaren eller afslutning:

Я стал **бродить** по городу.
Jeg gav mig til at strejfe om i byen.

Дятел **продолжал** барабаниТЬ.
Spætten fortsatte med at tromme.

Снег **продолжает** падать.
Sneen bliver ved med at falde.

Девочка **перестала** плакать.
Pigen holdt op med at græde.

Начинайте работать.
Begynd at arbejde.

Til faseverber hører:

Begyndelse:

начинать/начать 'begynde', стать 'begynde', приниматься/приняться 'give sig i kast med', браться/взяться 'give sig i lag med', пускаться/пуститься 'give sig til'

Fortsættelse, vedvaren:

продолжать 'fortsætte', оставаться/остаться 'blive ved med'

Afslutning, ende:

кончать/кончить 'afslutte', переставать/перестать 'ophøre', бросать/бросить 'holde op', прекращать/прекратить 'holde op'

Faseverber forbindes kun med en infinitiv af et imperfektivt verbum.

Modalverbum + infinitiv:

Modalverber (модальные глаголы) udtrykker forskellige modale betydninger, dvs. modifikationer af infinitivhandlingen i henseende til dens mulighed-umulighed eller nødvendighed-tilfældighed, vurderet af den talende, eller i henseende til subjektive forudsætninger som vilje, hensigt, ønskelighed osv.

Я не **мог** заснуть.
Jeg kunne ikke falde i søvn.

Он **хотел** проститься с хозяином.
Han ville tage afsked med værten.

Иванов **намеревался** управлять самолетом.
Ivanov havde til hensigt at styre flyet.

Я **боялся** обратиться к вам.
Jeg var bange for at henvende mig til Dem.

Til de egentlige modalverber hører i grunden kun мочь og хотеть. Dertil kommer en række verber, der udtrykker de mest forskelligartede subjektive modifikationer af infinitivhandlingen. De har imidlertid det til fælles med de egentlige modalverber, at de har en afhængig infinitiv knyttet til sig:

уметь 'kunne', учиться/научиться 'lære sig', разучиваться /разучиться 'ikke kunne længere', приспособляться /приспособиться / приспособиться 'tilpasse sig', ухитряться / ухитриться 'slippe af sted med', умудряться/умудриться 'have held til', уставать/устать 'blive træt af', успевать/успеть 'have held med';
желать 'ønske', мечтать 'drømme om', намереваться 'have til hensigt', стремиться 'hige efter', решать/решить 'beslutte', вызываться/вызваться 'melde sig til', отказываться/отказаться 'afstå fra', жаждать 'tørste efter', уклоняться/уклониться 'unddrage sig';
стараться/постараться 'anstreng sig for', пробовать/попробовать 'prøve', пытаться/попытаться 'forsøge';
сметь/посметь 'vove', осмеливаться/осмелиться 'driste sig til', дерзать/дерзнуть 'vove', предполагать/предположить 'antage', думать /подумать 'tænke', вздумать 'komme på', затевать/затееьт 'rønsе på', чаять 'håbe på';
надеяться 'håbe', любить 'holde af', привыкать/привыкнуть 'vænne sig til', предпочитать/предпочесть 'foretrække', терпеть/потерпеть 'tåle', медлить 'tøve med', спешить/поспешить 'skynde sig med', бояться 'frygte', опасаться 'ængstes for', стесняться/постесняться 'genere sig over', стыдиться/постыдиться 'skamme sig over', трусить 'ikke turde'.

Ækvivalerende med det modale hjælpeverbum optræder i det sammensatte verbalprædikat desuden de såkaldte *modalprædikativer*, der supplerer den defekte gruppe af modalverber i russisk. De er formelt kortformer af adjektiver: должен 'skulle', рад 'være glad over', готов 'være parat til', согласен 'være enig', намерен 'have til hensigt', обязан 'være forpligtet til', способен 'være i stand til', склонен 'være tilbøjelig til'. De kræver derfor en form af быть som det formelle udtryk for de prædikative kategorier og er således egentlig at anse for nominalprædikater:

Он **должен прийти**. (Ø-kopula i præsens)

Han skal komme.

Он **должен был прийти**. (præteritum)

Han skulle komme.

Он **должен будет прийти**. (futurum)

Han vil skulle komme.

Den finitte verbalforms (hjælpeverbets) funktion kan overtages af faste, fraseologiske vendinger med modalt indhold: (не) *иметь права* '(ikke) have ret til', (не) *в состоянии* '(ikke) være i stand til', (не) *в силах* '(ikke) have kræfter til, *иметь честь* 'have den ære' o.l.

Он **в состоянии сделать это**. (= Он **может сделать это**.)

Han er i stand til at gøre dette. (= Han kan gøre dette.)

Мы **имеем возможность учиться**. (= Мы **можем учиться**.)

Vi har mulighed for at studere. (= Vi kan studere.)

5.2.4.3 Sammensat nominalprædikat

Det sammensatte nominalprædikat (составное именное сказуемое) indeholder en *nominaldel* (именная часть) (substantiv, pronomen, adjektiv, komparativ, numerale o.l.), som udtrykker prædikatets leksikalske grundbetydning, og et *kopula* (связка) som udtryk for de grammatiske betydninger og dermed for forbindelsen til subjektet. I stedet for en egentlig nominaldel kan desuden optræde en prædikatsbisætning.

5.2.4.3.1 Kopula

Afhængigt af den semantiske karakter af det verbum, der optræder som kopula, skelnes mellem tre arter af kopula: abstrakte, halvabstrakte samt fuldsemantiske verber i kopulafunktion.

a) Abstrakte kopula:

Abstrakte kopula er *быть* og *являться*. Disse verber udtrykker den abstrakte og generelle betydning 'eksistens, væren' og har derudover ingen egentlig egenbetydning. Deres væsentligste funktion som kopula er at udtrykke de prædikative grammatiske betydninger tempus, modalitet og person, som er de betydninger, der udgør eksistensbetydningen.

Быть forekommer også i ikke-kopulativ funktion: Он *был* в Москве 'Han var i Moskva'. Her optræder *быть* som et fuldsemantisk verbum synonymt med *нахо-*

даться i betydningen 'være, befinde sig'. I denne betydning kan **быть** forbindes med et lokalisierende adverbiale (adverbium eller præpositionsforbindelse). Lokaliseringen kan være rumlig: Он **был** в Москве/дома 'Han var i Moskva/hjemme' eller temporal: Это **было** в прошлом году 'Det var sidste år'.

Быть

Быть optræder i præsens som Ø-kopula:

Он **здоров**.
Han er rask.

Он **учитель**.
Han er lærer.

Брат **студент**.
(Min) bror er student.

Мой отец **инженер**.
Min far er ingeniør.

Москва – **столица России**.
Moskva er Ruslands hovedstad.

I præteritum og futurum optræder **быть** i de relevante former i overensstemmelse med det substantiv (eller dermed ækvivalerende ord), der står som subjekt:

Ветер **был сильный**.
Vinden var stærk.

Отец **был рабочим**.
(Min) far var arbejder.

Море **было серого цвета**.
Havet var af grå farve.

Бумага **была первого сорта**.
Papiret var af bedste kvalitet.

Брат **будет летчиком**.
(Min) bror bliver pilot.

День **будет солнечный**.
Dagen bliver solrig.

Kopula udtrykker ikke blot indikativ som i de anførte eksempler men også de øvrige modi:

Будь готов к отъезду.
Vær parat til afrejsen.

Без твоей помощи я не **был бы готов**.
Uden din hjælp ville jeg ikke have været færdig.

I definitionssætninger, først og fremmest i fagsproglige tekster, anvendes i stedet for Ø-kopula ofte formen *есть*:

Движение **есть** форма существования материи.
Bevægelsen er materiens eksistensform.

Труд **есть** целесообразная деятельность человека.
Arbejdet er menneskets hensigtsmæssige aktivitet.

Прямая **есть** кратчайшее расстояние между двумя точками.
Den lige linie er den korteste afstand mellem to punkter.

I reglen udelades *быть* eller erstattes af partiklen *это* eller *вот*, der i skriften ofte ledsages af en tankestreg:

Сгущенное обезжиренное молоко – это продукт, вырабатываемый из пастеризованного обезжиренного молока или смеси его с пахтой путем выпаривания из них части воды.
Kondenseret skummetmælk er et produkt, der fremstilles af pasteuriseret skummetmælk eller en blanding af denne med kærnemælk ved fordampning af en del af vandet.

Безумство храбрых – вот мудрость жизни.
De tapres dumdristighed – se det er livets visdom.

Tankestregen (*тире*) står hyppigt alene og fungerer som en ren ortografisk signalering af prædiketet:

Сыр – высокопитательный пищевой продукт, получаемый из молока путем ферментативной, кислотной или смешанной коагуляции белков, выделения сырной массы с последующей обработкой и созреванием.
Ost er et næringsrigt fødevarerprodukt, som fås af mælk ved koagulering af proteinerne gennem gæring, syrning eller en blanding af disse, og gennem udskilning af ostemassen med efterfølgende bearbejdning og modning.

Есть anvendes også i sætninger, hvor subjekt og prædikatsnomen er absolut identiske:

Приказ **есть** приказ.
En befaling er en befaling.

Дети **есть** дети.
Børn er børn.

Hvis nominaldelen indeholder et udvidende led som karakteristik af det indgående substantiv udelades **есть**:

Дети **везде** дети.
Børn er børn overalt.

Endelig anvendes **есть** med forstærkende, understregende funktion (ofte med den forstærkende partikel **и**) i sætninger som:

Разница между массой тележки с хлопком и массой пустой тележки **и есть** чистая масса принятого хлопка.
Differencen mellem vægten af vognen med bomuld og vægten af den tomme vogn er den rene vægt af den modtagne bomuld.

Bemærk: **Есть** anvendes hyppigt i sætninger, der udtrykker eksistensen af et givet fænomen. I sådanne sætninger, der svarer til sætninger på dansk med 'der findes ...' eller 'der er ...', er **есть** synonym med **имеется** 'forefindes' eller **существует** 'eksisterer'. Denne anvendelse må adskilles fra den kopulative brug af **есть**, idet den afspejler den fuldsemantiske betydning af **быть** (se ovenfor). Der er her ikke tale om, at **есть** indgår i et sammensat nominalprædikat:

Отметим также, что **есть** еще одна очень важная сторона – экономическая.
Vi vil desuden anføre, at der er endnu en meget vigtig side – den økonomiske.

Pluralisformen **суть** må i dag anses for arkaisk. Den benyttes kun i begrænset omfang, typisk i visse former for sagprosa:

Важнейшие реки СССР **суть** следующие: Волга, Енисей, Лена.
SSSR's vigtigste floder er følgende: Volga, Enisej og Lena.

I sætninger med Ø-kopula (præsens indikativ) står prædikatets nominaldel (substantiv eller adjektiv) i nominativ:

Он еще **молодой**.
Han er endnu ung.

Я инженер.
Jeg er ingeniør.

I sætninger, hvor kopulaverbet **быть** står i præteritum eller futurum kan det sammensatte nominalprædikats nominaldel stå såvel i nominativ som i instrumentalis:

Дни были **теплые и ясные.**
Dagene var varme og klare.

Ночи были **холодные.**
Nætterne var kolde.

Мы будем **полноценными специалистами.**
Vi bliver fuldgyldige specialister.

Он был **хорошим человеком.**
Han var et godt menneske.

Являться

Являться har som kopula samme funktion som **быть**. Dette verbum er dog stilistisk markeret ved primært at være en bogsproglig form, der f.eks. med stor hyppighed optræder i sagprosa. Dette kopula har den fordel, at det i sine former i modsætning til **быть** optræder i præsens og derved entydigt signalerer, hvad der er subjekt, og hvad der er subjektsprædikats:

Второй величиной **является** время обслуживания.
Den anden faktor er vedligeholdelsestiden.

Основным методическим приемом, приводящим к становлению знаний, **является** объяснение.
Den vigtigste metode, der fører til udvikling af viden, er forklaringen.

Подобная методика преподавания...не **является** новой.
En sådan undervisningsmetodik...er ikke ny.

Ved **являться** samt alle øvrige kopulaverber står nominaldelen fortrinsvis i instrumentalis (se nedenfor). Kopulaverber med betydningen 'overgang fra en tilstand til en anden' (стать, сделаться, оказаться) kan dog efterfølges af en nominativ: Он стал **токарь** 'Han blev væver'; Он оказался **приятель** 'Han viste sig at være en ven'. [KRG 1989:429]

b) Halvabstrakte kopulaverber

Disse verber har udover deres grammatiske funktion, som er den samme som hos *быть* og *являться*, en leksikalisk egenbetydning, der ganske vist er overordentlig generel.

De halvabstrakte kopulaverbers egenbetydninger udtrykker forskellige former for synsvinkler på den betydning, der manifesteres i prædikatets nominaldel, f.eks. dens usualitet, opdukken, iagttagelse, forbliven, ændring eller benævnelse.

Nominaldelen står i reglen i instrumentalis, hvis det pågældende ord har kasusbøjning. Dog kan nominaldelen ved *называться* stå i nominativ, især når nominaldelen er et navn eller en betegnelse for noget. Nominaldelen kan også være en komparativ.

Til gruppen af halvabstrakte kopulaverber hører:

быва́ть 'pleje at være', *каза́ться/показа́ться* 'synes', *оказы́ваться/оказа́ться* 'vise sig at være', *представля́ться/представи́ться* 'foregive at være';
стано́вится/ста́ть 'blive', *дела́ться/сдела́ться* 'blive', *оста́ваться/оста́ться* 'forblive';
звать́ся 'hedde', *называ́ться/назва́ться* 'hedde, kaldes', *счита́ться* 'regnes for'.

Eks.:

Осенью лес **бывает** особенно **красивым**.
Om efteråret plejer skoven at være særlig smuk.

Этот шаг **кажется** мне **ненужным**.
Dette skridt forekommer mig unødvendigt.

Ветер **стал сильнее**.
Vinden blev kraftigere.

Красная планета **оказалась белой**.
Den røde planet viste sig at være hvid.

Виктор **остался первым**.
Viktor blev nummer et.

Иванов **считался хорошим стрелком**.
Ivanov blev regnet for en god skytte.

Бором **называется** лес, в котором растут хвойные деревья.
Nåleskov kaldes en skov, hvori der vokser nåletræer.

Цветы **называются горлец.** (Bemærk: nominativ!)
Blomsterne hedder kattefod.

c) Fuldsemantiske verber med kopulafunktion

En række verber fungerer ofte som kopula, idet de dog herunder bevarer deres fulde egenbetydning. Hertil hører verber som:

идти 'gå', ходить 'gå', ездить 'rejse', бежать 'løbe', приходиться/прийти 'komme', приезжать/приехать 'ankomme', уходить/уйти 'gå', уезжать/уехать 'køre', входить/войти 'gå/komme ind', выходить/выйти 'gå ud', возвращаться/вернуться 'vende tilbage', выбегать/выбежать 'løbe ud';
сидеть 'sidde', лежать 'ligge', стоять 'stå';
ложиться/лечь 'lægge sig', садиться/сесть 'sætte sig', вставать/встать 'stå op', подниматься/подняться 'rejse sig';
родиться 'fødes', расти/вырасти 'vokse op', умирать/умереть 'dø';
работать 'arbejde', жить 'leve', служить 'tjene'.

De tre sidste er dog i denne funktion muligvis så stærkt svækkede semantisk, at de bør regnes som halvsemantiske. Betydningsmæssigt er de i de fleste tilfælde lig med **быть 'være'**.

Он приехал инженером.
Han ankom som ingeniør.

Деревья стоят неподвижные.
Træerne står ubevægelige.

Он лег одетый.
Han lagde sig med tøjet på.

Никто не родился героем.
Ingen blev født som helt.

Мой дядя служил дворецким.
Min bedstefar tjente som hushovmester.

Sådanne sætninger klassificeres undertiden som sætninger med dobbelt eller komplekst prædikat. Herved forstås, at de i virkeligheden indeholder to selvstændige ud-sagn (Он приехал инженером = Он приехал + Он инженер), som imidlertid komprimeres på en måde, så der opstår en særlig relation mellem dem. Denne relation kan have to forskellige retninger:

1) Det sekundære prædikat kan forholde sig samtidigt til det primære prædikat og til subjektet. Det udtrykker i så fald et omsagn til subjektet:

Он приехал **инженером**.
Han ankom som ingeniør.

Дети пришли домой **веселые**.
Børnene kom glade hjem.

2) Det sekundære prædikat kan forholde sig samtidigt til det primære prædikat og til objektet og således udtrykke et omsagn til objektet. Nominaldelen vil da overvejende stå i instrumentalis:

Я считаю **его великим поэтом**.
Jeg regner ham for at være en stor digter.

Этот роман сделал **его знаменитым**.
Denne roman gjorde ham berømt.

Петя с удовольствием видел **отца таким бодрым, веселым**.
Petja så med velbehag sin far så frisk og munter.

Ved blot at betragte dem som et specialtilfælde af det sammensatte nominalprædikat opnås en simplificering af prædikatsbegrebet. Forudsætningen herfor er ganske vist en accept af, at klassen af fuldsemantiske verber med kopulafunktion udvides noget i forhold til det traditionelle. Det synes, som om hovedparten af fuldsemantiske verber, der kan optræde i rollen som hjælpeverb, tilhører nogle få ret velafgrænsede semantiske grupper, heriblandt bevægelsesverber, statalverber og sanseverber.

Der kan dog med en vis styrke argumenteres for, at der i virkeligheden er tale om prædikative attributter, der samtidig indeholder prædikative og attributive kendetegn. I så fald skal fænomenet henføres til de udvidende sætningsled som en underafdeling af attributtet. Se herom Svetlík 1970:225 ff.

5.2.4.3.2 Prædikatsnominet

Prædikatsnominet er i reglen et *substantiv* eller et *adjektiv*, herunder komparerede former. Der kan dog også optræde *pronominer*, *numeraler*, *præpositionsforbindelser*, *adverbier* og *infinitiver*. Endelig kan som prædikatsnomen optræde en række *syntagmer*. Participler, f.eks. præter. pass. som jo er hyppigt optrædende i den perifrastiske passiv (Окно было **открыто** 'Vinduet stod åbent' - egl. 'Vinduet var blevet åbnet') og som formelt er sidestillet med adjektivet, betragtes her som tidligere nævnt som hørende til det simple verbalprædikat).

1) Prædikatsnominet er et *substantiv*:

Denne type prædikat udtrykker subjektets artstilhørsforhold, en kvalitetsmæssig karakteristisk af subjektet, eller angiver en tilstand, hvori subjektet befinder sig. Det substantiviske prædikatsnomen kan stå i nominativ, instrumentalis samt i visse tilfælde i andre kasus med eller uden præposition.

a) *Substantivet står i nominativ* (N_{nom}):

Nominativ bruges ved Ø-kopula. Nominativ kan endvidere forekomme ved præteritum og futurum af *быть*, hvor formen dog kommer i konkurrence med instrumentalis (se nedenfor).

Лиса – **животное**.
Ræven er et dyr.

Он **неглупый человек**.
Han er ikke noget dumt menneske.

Я – **инженер**.
Jeg er ingeniør.

Горький – **величайший писатель пролетариата**.
Gor'kij er proletariatets store forfatter.

Роза – **цветок**.
Rosen er en blomst.

Старость не **радость**.
Det er ikke sjovt at blive gammel.

b) *Substantivet står i instrumentalis* (N_{ins}):

Ved *являться* samt ved de fleste halvabstrakte kopulaverber står et substantiv i reglen i instrumentalis, når det optræder som nominaldel i et sammensat nominalprædikat. (Стать 'blive', сделаться 'blive' og оказаться 'vise sig at være' kan dog som nævnt ovenfor efterfølges af nominativ.)

Он **является директором** завода.
Han er direktør for fabrikken.

Лучшим учеником в классе **является** Петров.
Den bedste elev i klassen er Petrov.

Воровство **считается преступлением**.
Tyveri betragtes som en forbrydelse.

Брат **работает контролером**.
(Min) bror arbejder som kontrollør.

Кварцевый песок **служит фильтром** для очистки вод.
Kvartssand tjener som filter til rensning af vandet.

Они **родились близнецами**.
De blev født som tvillinger.

Сестра **стала учительницей**.
Søsteren blev lærerinde.

Ved præteritum og futurum af **быть** står nominaldelen hyppigt i instrumentalis men kan dog også i visse tilfælde sættes i nominativ.

Prædikatsnominet står almindeligvis i instrumentalis ved stillings- eller erhvervsbetegnelser:

Он **работает** у нас **инженером**.
Han arbejder hos os som ingeniør.

Undertiden kan nominativ dog forekomme i præteritum:

Отец **был рабочий**.
Far var arbejder.

Hvis kopula har form af en imperativ, vælges instrumentalis:

Не **оставайся дураком!**
Vær ikke et fjols!

I et begrænset omfang kan prædikatsnominet stå i instrumentalis uden kopula. Denne form forekommer i talesprog og da i reglen i forbindelse med steds- og tidsadverbier:

Он в штабе дивизии **связистом**.
Han er telegrafsoldat i divisionsstaben.

Он у нас теперь **кашеваром**.
Han er kok hos os nu.

Я снова **посудником** на пароходе.
Jeg er igen opvasker på damperen.

Sådanne sætninger kan opfattes som elliptiske konstruktioner, hvor der er udeladt et работает 'arbejder' eller служит 'tjener'.

Instrumentalisformen uden kopula optræder desuden i visse faste vendinger:

Дружба **дружбой**, а служба **службой**.
Venskab er venskab, men arbejde er arbejde.

Он всему **виной**.
Han er skyld i alt.

c) *Substantivet står i andre kasus (med eller uden præposition):*

N_{gen}:

Prædikatsnominet kan stå i genitiv og da hyppigst med obligatorisk foranstillet attribut:

Он **был высокого роста**.
Han var høj af vækst.

Его галстук **был черного цвета**.
Hans slips var sort.

Prædikatsnominet står i genitiv ved aldersangivelser:

Он **был лет двадцати пяти**.
Han var omkring femogtyve år gammel.

Он **казался лет сорока**.
Han så ud til at være en fyrretyve år.

I genitiv står мнение 'mening' og убеждение 'overbevisning' med foranstillet demonstrativt pronomen eller attribut:

Я **того же мнения**.
Jeg er af samme mening.

Я **того мнения**, что...
Jeg er af den mening, at...

Мать ее не **была слишком высокого мнения** об ее умственных способностях.
Moderen havde ikke den allerhøjeste mening om hendes åndsevner.

Uden attribut forekommer i reglen kun den som prædikatsnomen anvendte possessive genitiv:

Дом – **отца**.
Huset er fars.

Эта книга – **сестры**.
Denne bog er (min) søsters.

Man kan dog undertiden møde en genitiv, der udtrykker et tilhørsforhold eller en proveniens, i rollen som prædikatsnomen men på en måde, så genitiven er substitut for det egentlige men udeladte prædikatsnomen:

Приказ был **Дудаева**.
Befalingen var Dudaevs.

N_{dat}:

Это письмо – **матери**.
Dette brev er til mor.

Præp. + N_{obl}:

I en række tilfælde forekommer sammensætninger af en præposition og et substantiv i en af præpositionen afhængig kasus:

Ветер **в нашу сторону**.
Vinden er i vores retning.

Вода **была по колено**.
Vandet gik til knæene.

Лилия, говорят, **без запаха**.
Liljen, siger man, har ingen duft.

Я **был без ума** от нее.
Jeg var ude af mig selv på grund af hende.

Труба – **из нержавеющей стали**.
Røret er af rustfrit stål.

Это общежитие – **для студентов**.
Dette kollegium er for studenter.

Это **не к добру**.
Det er ikke til det gode.

Матери коньки **были не по карману**.
Skøjterne passede ikke til mors pengepung.

Все **было как во сне**.
Alt var som i en drøm.

Весна **была в полном разгаре**.
Foråret stod i fuldt flor.

Сад **был в цвету**.
Haven stod i blomst.

Весь дом **был в движении**.
Hele huset var i bevægelse.

Все **были в восторге**.
Alle var henrykte.

Она **не без таланта**.
Hun er ikke uden talent.

2) Prædikatsnomet er et *adjektiv*:

Som prædikatsnomen forekommer adjektivet både i lang og kortform samt i de komparerede former.

a) *Adjektivets langform*:

'Langformerne er eneste mulighed ved relativadjektiver (железный 'jern-', деревянный 'træ-', водяной 'vand-' o. a.) og ved visse kvalitative adjektiver (голубой 'blå', отсталый 'tilbagestående' o. a.), idet disse ikke kan danne kortformer (evt. ikke i den konkrete betydning):

Этот сад **колхозный**.
Denne have er kollektivbrugets.

Этот дом **деревянный**.
Dette hus er af træ.

Наша улица **глухая**.
Vores gade er uddød.

Рояль **старый** но **хороший**.
Flygelet er gammelt men godt.

Langformer forekommer desuden efter fuldsemantiske verber med betydningen 'bevægelse' eller 'tilstand', når de optræder i kopulafunktion:

Дети **приехали веселые**.
Børnene kom glade hjem.

Солдаты **сидят хмурые**.
Soldaterne sidder dystre.

Det samme gælder, hvis prædikatsnominet er udvidet med en attributiv bestemmelse udtrykt ved de pronominale elementer *такой* 'så, sådan', *какой* 'hvilken, sikken' o.a.:

Лес **такой светлый**.
Skoven er så lys.

Какой ты унылый.
Sikke trist du er.

Kvalitative adjektiver kan derimod forekomme i såvel lang- som kortformer. Det er ikke muligt at give helt faste regler for valget af lang- eller kortform. Tidligere har man ofte forsøgt at forklare valget som udtryk for en vurdering af konstansen af den kvalitet eller egenskab, adjektivet udtrykker. Man har da i reglen sagt, at langformen vælges, når adjektivet betegner et for genstanden karakteristisk iboende kendetegn, dvs. en kvalitet eller en egenskab, eller skal udtrykke et kendetegn, der efter den talendes opfattelse skal betragtes som en fastslået kendsgerning, dvs. som uafhængig af den talendes subjektive vurdering [Isačenko 1968:149]: *Китайский язык очень трудный* 'kinesisk er et meget svært sprog', dvs. ud fra kriterier, som den talende til lægger en objektiv karakter. Det må imidlertid fremhæves, at langformen vinder frem i moderne russisk, hvorfor den traditionelle forklaring næppe kan opretholdes.

Adjektivets langformer optræder i reglen i nominativ:

Еда **вкусная**.
Maden er velsmagende.

Она всегда **веселая**.
Hun er altid glad.

У нее сердце очень **доброе**.
Hun har et meget godt hjertelag.

Efter **являются** og andre halvabstrakte kopula står adjektivet dog hyppigt i instrumentalis:

Это положение **является спорным**.
Denne tilstand er diskutabel.

Ваше предложение **является заманчивым**.
Deres forslag er besnærende.

Задача **оказалась сложной**.
Opgaven viste sig at være kompliceret.

Это решение **кажется вполне реальным**.
Denne løsning synes fuldkommen realistisk.

Такие встречи **бывают** очень **полезными**.
Sådanne møder plejer at være meget nyttige.

Det samme gælder efter præteritumsformen af **быть**:

Он **был бледным**.
Han var bleg.

Она **была печальной**.
Hun var bedrøvet.

Disse kan dog uden videre erstattes af konstruktioner med kortformer:

Он **был бледен**.
Han var bleg.

Она **была печальна**.
Hun var bedrøvet.

b) *Adjektivets kortform:*

Adjektivets kortformer forekommer i moderne russisk udelukkende i prædikativ anvendelse som nominaldel i det sammensatte nominalprædikat (bortset fra enkelte fraseologismer som на босу ногу 'barfodet', средь бела дня 'ved højlys dag', от мала до велика 'fra den mindste til den største', по белу свету 'i den vide verden' o.a., hvor den gamle attributive anvendelse stadig anes). Formen er altid nominativ.

Man har hævdet, at kortformen vælges, når det nominale prædikat skal udtrykke en egenskab eller kvalitet som subjektivt vurderet [Isačenko 1968:149]: Китайский язык очень труден 'kinesisk er meget svært' (synes 'jeg'), dvs. egenskaben udtrykker den talendes subjektive vurdering.

Kortformen benyttes også til udtryk af et forbigående, temporært kendetegn: Она сегодня **больна** ' Hun er syg i dag' (sygdom som forbigående tilstand); Он сегодня **весел** 'Han er glad i dag' (munterhed som karakteristik af personen på et givet tidspunkt). I sådanne tilfælde er kortformen modstillet langformen, der udtrykker kendetegnet som et mere bestandigt fænomen: Его обижать не следует, ведь он **больной!** 'Det er ikke værd at fornærme ham, han er jo en syg mand' (sygdommen som en varig tilstand); Он **веселый** 'Han er en glad mand' (munterhed som et gennemgående karaktertræk). Kortformen synes vigende i moderne russisk (jfr. ovenfor om brugen af langformer), se dog Šeljakin 1993:80-84, der fastholder det traditionelle syn på brugen af lang- og kortformer.

Kortformen er eneste mulighed i en række tilfælde:

- 1) Subjektet er pronominerne это, то, что, все:

Это **понятно**.
Det er forståeligt.

Что **известно** вам о нашем городе?
Hvad ved De om vores by?

То, что вы говорили нам, очень **интересно**.
Det, De har fortalt os, er meget interessant.

Все **ясно**.
Alt er klart.

- 2) Adjektivet karakteriseres ved так, как:

Как высоки эти горы.
Sikke høje de bjerge er.

Они **так добры** ко мне.
De er så gode mod mig.

Как ни сложна проблема, над ней надо работать.
Ligegyldigt hvor kompliceret problemet er, så må man arbejde med det.

3) Prædiketet står først i sætningen:

Знаменит наш век.
Berømt er vort århundrede.

Тиха украинская ночь.
Stille er den ukrainske nat.

Широка страна моя родная.
Vidtstrakt er mit fødeland.

4) Adjektivet er forbundet med en infinitiv:

Он **счастлив** помочь вам.
Han er lykkelig over at hjælpe jer.

Он **согласен** поехать в деревню.
Han siger ja til at køre på landet.

Я **готов** согласиться с вами.
Jeg er parat til at give jer ret.

5) Adjektivet determinerer en styrelse (med eller uden præposition):

Мы **довольны** вашей работой.
Vi er tilfredse med jeres arbejde.

Вы мне **симпатичны**.
De er mig sympatisk.

Он **слаб** здоровьем.
Han er svag af helbred.

Сын **похож** на отца.
Sønnen ligner (sin) far.

Он **способен** к музыке.
Han har evner for musik.

Россия **богата** ископаемыми.
Rusland er rigt på mineraler.

Мы очень **рады** вашим успехам.
Vi er meget glade over jeres succes.

Hertil hører adjektiver som благодарный 'taknemmelig', верный 'tro', дорогой 'dyrebar', милый 'kær', присущий 'særegen', противный 'modbydelig', равнодушный 'ligeglad', сильный 'stærk', чуждый 'fremmed'.

6) Adjektivet udtrykker et relativt kendetegn i dets overmål:

Этот костюм мне **велик**.
Denne habit er for stor til mig.

Эти ботинки **велики**.
Disse sko er for store.

Шкаф **высок**.
Skabet er for højt.

Зал **темен** для картинной галереи.
Salen er for mørk til et billedgalleri.

Платье ей **длинно**.
Kjolen er for lang til hende.

Дверь **высока**.
Døren er for høj.

Жизнь страшно **коротка**.
Livet er skrækkelig kort.

7) Kortformens betydning adskiller sig fra langformens:

Больной **плох**.
Patienten er dødssyg.

Девушка **хороша**.
Pigen ser godt ud.

Он **прав**.
Han har ret.

Дом отсюда **виден**.
Huset kan ses herfra.

Langformerne har en anden leksikalsk betydning: плохой 'dårlig', хороший 'god', правый 'højre', видный 'berømt'.

8) Adjektivet indgår i et fraseologisk udtryk:

Совість моя **чиста**.
Min samvittighed er ren.

У него руки **коротки**.
Det står ikke i hans magt.

Все **живы и здоровы**.
Alle er i live og ved godt helbred.

9) Adjektivet er et oprindeligt participium på -имый (evt. med negationspræfix не-):

Эта задача **невыполнима**.
Denne opgave kan ikke udføres.

Народ **непобедим**.
Folket kan ikke besejres.

Ваша помощь **необходима**.
Deres hjælp er nødvendig.

10) Adjektivet forekommer eller benyttes kun i kortform:

Она была очень **рада**.
Hun var meget glad.

Сема был **горазд** на выдумки.
Sema var god til at finde på noget.

Hertil hører adjektivformer som рад 'glad', горазд 'god til', должен 'skyldig', люб 'kær', виноват 'skyldig', обязан 'forpligtet' o.a.

c) *Komparerede former:*

Som prædikatsnomen kan optræde et adjektiv i komparativ eller superlativ:

Волга **длиннее** Днепра.
Volga er længere end Dnepr.

Волга **величайшая** из рек Европы.
Volga er den største af Europas floder.

Ваше предложение **интереснее**.
Deres forslag er mere interessant.

Здесь соловьи были **слышнее**.
Her var nattergalene tydeligere.

Масляные краски были Репину **ближе** всего.
Oliefarver stod Repin nærmest.

Все **строже** делались лица.
Ansigterne blev stadig strengere.

3) Prædikatsnomet er et *pronomen eller numerale*:

Эта шляпа **моя**.
Denne hat er min.

Вот эта часть **моя** по договору.
Denne her del er min ifølge aftalen.

А мы совсем не **таковы**.
Men vi er slet ikke sådan nogen.

Ты и до войны **таким** был?
Var du også sådan før krigen?

Шестью шесть – **тридцать шесть**.
Seks gange seks er seksogtredive.

Трижды три – **девять**.
Tre gange tre er ni.

Средний вес этих животных – **пять килограмм**.
Gennemsnitsvægten af disse dyr er fem kilo.

Орион – **четыре ярких звезды**.
Orion er fire klare stjerner.

4) Prædikatsnomet er et *adverbium*:

С тех пор я был **настороже**.
Fra det tidspunkt var jeg på vagt.

Окна стояли **настежь**.
Vinduerne stod vidt åbne.

Он **навеселе**.
Han er i en løftet stemning.

Ваше предложение совсем **кстати**.
Deres forslag er lige tilpas.

Дочь уже **замужем**.
Datteren er allerede gift.

5) Prædikatsnominet er en *præpositionsforbindelse*:

Denne prædikatsstype vil som regel indeholde et substantiv, der da er styret af en præposition. Typen falder derfor sammen med eksemplerne på Præp. + N_{obl} i afsnit 5.2.4.3.2 Prædikatsnominet.

6) Prædikatsnominet er en *infinitiv*:

Не сделать домашние задания – это **неуважать** преподавателя.
Ikke at læse lektier – det er manglende respekt for læreren.

7) Prædikatsnominet er et *fraseologisk udtryk*:

Он **под башмаком**.
Han er under tøflen.

Я сегодня **не в своей тарелке**.
Jeg er i dårligt humør i dag.

Мы тут **ни при чем**.
Det kommer ikke os ved.

Дети были **на седьмом небе**.
Børnene var i den syvende himmel.

6) Prædikatsnominet er en *prædikatsbisætning*:

Это то, **что надо**.
Det er det, der behøves.

Я тот, **кого не любят**.

Jeg er ham, man ikke kan lide.

Решение было таково, **что удовлетворило всех**.

Løsningen var en, der tilfredsstillede alle.

Sætninger, hvor prædikatet er en prædikatsbisætning, hører dog klassifikationsmæssigt under den komplekse sætning, se nærmere i punkt. 7.6.4.2.

5.2.5 Subjektet

Subjektet (подлежащее) er det hovedled i den toleddede sætning, som er karakteriseret ved ikke at være underordnet noget andet led i sætningen, dvs. som er grammatisk uafhængigt (jfr. dog indledningen til prædikatet p. 5).

Dets grammatiske betydning er at være 'bærer af et prædikativt kendetegn' (носитель предикативного признака) og betegner således en substans (en genstand eller et begreb), som kan tilskrives et kendetegn, dvs. hvorom der kan udsiges et eller andet specifikt og karakteriserende:

Москва – столица России.

Moskva er Ruslands hovedstad.

Брат учится в университете.

(Min) bror studerer på universitetet.

Поезд остановился.

Toget standsede.

Som følge af det prædikative kendetegns karakter konkretiseres subjektet som bærer af et kendetegn i egentligste forstand (**Москва** – столица России 'Moskva er Ruslands hovedstad'), af en tilstand (**Он** болен 'han er syg') eller som frembringer af en handling eller aktivitet (**Девушка** поет 'Pigen synger'), dvs. som handlingens agens.

Det grammatiske subjekt (подлежащее) må adskilles fra begrebet 'semantisk' eller 'logisk' subjekt.

I den etleddede sætning Мне выступить через полчаса 'Jeg skal optræde om en halv time' udtrykker dativen *мне* 'mig' det semantisk/logiske subjekt for infinitivhandlingen. Da infinitiven *выступить* 'optræde' netop udtrykker en handling, optræder det logiske subjekt som agens, der er en semantisk funktion eller rolle. I samme rolle optræder det element, som står i instrumentalis i passiv vendinger som *Автором* высказывается гипотеза 'Af forfatteren fremsættes en hypotese', *Автором* была высказана гипотеза 'Af forfatteren blev fremsat en hypotese'. Agens udtrykkes således

på flere måder (flere end de her viste), og det grammatiske subjekt i den toleddede sætning er blot en af dem.

Som subjekt i den toleddede sætning optræder i langt de fleste tilfælde et substantiv i nominativ (N_{nom}), der må betragtes som den specialiserede subjektsskasus. (Om "logiske" subjekter i etleddede sætninger se 5.3.6).

I stedet for et substantiv kan der optræde nominativformer af andre ordklasser eller sammensætninger, der ækvivalerer med et substantiv i nominativ: pronominer (personlige, demonstrative og interrogative) adjektiver (substantiverede) og numeraler (herunder substantiver og adverbier med kvantitativt indhold). Subjektsfunktionen kan desuden indtages af en infinitiv eller et udeleligt syntagma. Endelig kan substantiverede interjektioner og hele sætninger optræde som subjekt.

1) Subjektet er et *substantiv* (N_{nom}):

Профессор вошел в аудиторию.
Professoren kom ind i auditoriet.

Лекция началась.
Forelæsningen begyndte.

Только над речкой расстилается **туман**.
Kun over floden udbreder sig tågen.

Предрассветная **тишина** долго не нарушается никакими звуками.
Stilheden før dag gry brydes i lang tid ikke af nogen som helst lyde.

Но вот пробежал **ветерок**.
Men så kom en lille vind.

Небо на востоке заалело.
Himlen blev rød i øst.

Лес наполнился птичьими голосами.
Skoven fyldtes af fuglestemmer.

Над горизонтом поднимается огромный **диск** солнца.
Over horisonten hæver sig solens mægtige skive.

2) Subjektet er et *pronomen* ($Pron_{\text{nom}}$):

Мы занимаемся русским языком.
Vi studerer russisk.

Я сел на скамью и задумался.
Jeg satte mig på bænken og faldt i tanker.

Никто не мог ответить на вопрос.
Ingen kunne svare på spørgsmålet.

Кто помогал вам в те суровые годы?
Hvem hjalp jer i disse barske år?

Все смотрели на него.
Alle så på ham.

На собрании **наши** выступали особенно горячо.
På mødet optrådte vore folk særlig ivrigt.

Здесь **каждый** прошел суровую жизненную школу.
Her gennemgik enhver den barske livets skole.

За стеной **кто-то** тихо напевал.
Bag væggen sang en eller anden stille.

В зимний холод **всякий** молод.
I vinterkulden bliver enhver ung.

Все замерло в первом глубоком сне.
Alt var hensunket i den første dybe søvn.

Ничто не предвещало погоды.
Intet varslede om vejret.

Тот отказался.
Han afslog.

Kombinationer af et personligt pronomen og et definitivt pronomen kan optræde som et sætningsled (med forstærkende betydning):

Я сам это сделаю.
Jeg vil selv gøre det.

Все мы устали и проголодались.
Alle var vi trætte og sultne.

Ты весь в пыли.
Du er helt støvet til.

Вы сами легко справитесь с этой задачей.
De kan selv let klare denne opgave.

Det demonstrative pronomen **это** kan optræde som subjekt i forbindelsen med sammensat nominalprædikat:

Это наш дом.
Det er vores hus.

Это был наш дом.
Det var vores hus.

Это глупости.
Det er dumheder.

Это было очень важно.
Det var meget vigtigt.

3) Subjektet er et (substantiveret) *adjektiv* (Adj_{nom}):

Взрослые наблюдали за детьми.
De voksne så efter børnene.

Провожающие толпились на перроне.
De ledsagende stiplede sammen på perronen.

4) Subjektet er et **numerale eller et mængdeord** ($Num_{nom}/Quant_{nom}$):

Пять не делится на два без остатка.
Fem kan ikke deles med to uden rest.

Много вышито и съедено.
Meget er drukket og spist.

5) Subjektet er en *infinitiv*:

Курить вредно.
At ryge er skadeligt/Det er skadeligt at ryge.

Курить воспрещается.
Det forbydes at ryge/Rygning forbydes.

Учиться всегда пригодится.
Det er altid gavnligt at lære noget.

Читать книги – его самое любимое занятие.
At læse bøger er hans kæreste beskæftigelse.

Нам было приказано **остаться** здесь.
Det blev befalet os at blive her.

Не **сделать** домашние задания – это неуважать преподавателя.
Ikke at læse lektier er manglende respekt for læreren.

6) Subjektet er et *ubøjeligt ord*:

Светлое **завтра** в наших руках.
Det lyse i morgen er i vore hænder.

Твое вечное "**устал**" всем уже надоело.
Dit evige "jeg er træt" hænger alle ud af halsen.

Спасибо дороже платы.
Tak er mere dyrebar end løn.

NB: Ubøjelige størrelser opfattes som neutrum, hvilket viser sig i præteritum.

7) Subjektet er et *udeleligt syntagma*:

Num_{nom}/Quant_{nom} + N_{gen}

Два мальчика ушли.
De to drenge gik.

В аудиторию вошли **четыре студента**.
Ind i auditoriet kom fire studenter.

Прошло **десять минут**.
Der gik 10 minutter.

Было разработано **три проекта**.
Der blev udarbejdet tre projekter.

С нами приехало **пять пионеров**.
Der kom fem pionerer sammen med os.

На столе лежит **восемь тетрадей**.
På bordet ligger otte hæfter.

Ко мне вошли **двое друзей**.
De to venner trådte ind til mig.

На улице было **много народу**.
På gaden var der mange mennesker.

Большинство товарищей голосовало за предложение.
Størstedelen af kammeraterne stemte for forslaget.

$N_{\text{nom}} + \text{Præp}_c + N_{\text{ins}}$

Брат с сестрой учатся в одной школе.
Bror og søster går i samme skole.

Мы с тобой друзья.
Vi to er venner.

$\text{Adj}_{\text{nom}}/\text{Num}_{\text{nom}} + \text{Præp}_{\text{из}} + N_{\text{gen}}$

Старший из братьев учился в университете.
Den ældste af brødrene læste på universitetet.

Двое из нас должны остаться.
To af os må blive.

Один из студентов сделал доклад.
En af studenterne holdt et oplæg.

$\text{Præp}_c + N_{\text{akk}}$

Прошло **с минутой**.
Der gik hen ved et minut.

$\text{Præp}_{\text{от}} + N_{\text{gen}} + \text{Præp}_{\text{до}} + N_{\text{gen}}$

От Москвы до Ленинграда 600 км.
Fra Moskva til Leningrad er der 600 km.

8) Subjektet er en *interjektion*:

Раздалось громкое **"ура"**.
Der lød et tordnende **"hurra"**.

9) Subjektet er en *sætning*:

"Он меня любит!" – вспыхивало вдруг во всем ее существо... (Tur.)

"Han elsker mig!" – for det pludselig gennem hele hendes væsen...

Sætninger med subjekter af denne type ligger på grænsen til at være komplekse sætninger, hvor der skelnes en særlig type indeholdende subjektsbisætninger, jfr. punkt 7.6.4.1.

5.2.6 Koordination mellem subjekt og prædikat (nexus)

5.2.6.1 Forbindelsen mellem subjekt og prædikat manifesterer sig ved en formel tilpasning, hvorved subjektets formmæssige og i visse tilfælde også semantiske karakteristika gentages i prædikatet. Der er således tale om et kongruensforhold.

Subjektet er *formelt* overordnet, men som det tidligere er påpeget, er nexusforbindelsen karakteriseret ved at være en gensidig afhængighed, hvorfor det ikke har mening at tale om overordnede og underordnede led i denne sammenhæng. Af samme årsag er det heller ikke formålstjenligt at betragte denne tilpasning som kongruens i egentlig forstand, selvom der jo er tale om den samme tilpasningsmekanisme. For denne særlige forbindelsestype benytter vi betegnelsen *nexus*.

Kongruens er i kap. 2 defineret som et formelt udtryk for en afhængighed mellem overordnede og underordnede størrelser. For den tilpasning, der finder sted mellem nexusforbindelsens led, benyttes her betegnelsen *koordination*, der således er at opfatte som det formelle udtryk for den gensidigt afhængige forbindelse. Det skal dog understreges, at forholdet mellem subjekt og prædikat almindeligvis i den russiske grammatiske tradition betragtes som kongruens.

Et særtræk ved koordinationen mellem subjekt og prædikat er i øvrigt, at den i reglen ikke er fuldstændig, dvs. ikke slår igennem i alle kategorier [Gabka 1976:193]. Herved adskiller koordination sig fra kongruens, f.eks. mellem adjektiv og substantiv.

Koordination manifesterer sig i kategorierne genus, numerus og kasus. Det skal dog i denne forbindelse nævnes, at kasuskategorien kun repræsenteres ved ét led, nominativ, hvorfor der ikke foreligger nogen egentlig opposition og følgelig heller ikke noget egentligt valg. Det kan derfor diskuteres, om det er berettiget at tale om koordination i kasus.

I russisk grammatisk tradition betragter man i reglen også personkategorien som hørende til de kategorier, der manifesterer sig i subjekt-prædikatforbindelsen gennem tilpasning. Da personkategorien imidlertid ikke karakteriserer substantivet, der jo er

den typiske subjektsordklasse, er det tvivlsomt, om netop personkategorien skal betragtes som en koordinerende (eller kongruerende) kategori. Personkategorien er en prædikativ kategori, der udtrykkes af prædikatet (lejret i det finite verbum og evt. i det tilhørende personlige pronomen) og manifesterer en relation mellem den kommunikative situations parter (1. pers. = den talende, adressanten, 2. pers. = den, udsagnet er henvendt til, adressaten, 3. pers. = den/det, som hverken er den talende eller udsagnets adressat). Såfremt subjektet ikke udtrykkeligt signalerer 1. eller 2. pers. (hvilket kun sker gennem det personlige pronomen eller for 2. persons vedkommende ved en anden dermed ækvivalerende form, f. eks. et egennavn ved tiltale), står prædikatet i 3. person.

Koordinationen kan være såvel formel (grammatisk) som indholdsmæssig (logisk-semantic). Rent formel koordination forekommer i en sætning som:

Вы уже пообедали?
Har De allerede spist til middag?

(2. pers. pronomen pluralis brugt ved høflig tiltale af én person, dvs. der er tale om indholdsmæssig modstrid mellem form (pluralis) og subjektsindholdet (singularis). Rent logisk-semantic (indholdsmæssig) koordination er til stede i sætninger som:

Врач пришла.
Lægen kom.

Кондуктор дала сигнал к отправлению.
Konduktøren gav signal til afgang.

Her er subjekterne formelt maskuline substantiver, der imidlertid benyttes om personer af hunkøn, hvilket afspejles i prædikatets genusudtryk.

Koordinationen kan som nævnt være mere eller mindre fuldstændig. I sætningen

Моя мать старая.
Min mor er gammel.

koordinerer prædikatets nominaldel i genus, numerus og kasus og er således et udtryk for fuldstændig koordination. Når prædikatet udtrykkes af en finit verbalform er koordinationen derimod begrænset til numerus og genus (i præteritum singularis og konditionalis singularis):

Поезд опоздал.
Toget var forsinket.

I sætninger med nominalprædikat kan også optræde koordination i numerus og kasus:

Моя сестра - инженер.
Min søster er ingeniør.

5.2.6.2 Koordination i genus

Ved maskuline substantiver, der kan betegne personer af begge køn (врач 'læge', директор 'direktør', профессор 'professor' o.l.) kan prædikatet (i singularis i præteritum og konditionalis) stå i såvel maskulinum (Директор сказал 'Direktøren sagde' - formel koordination) som femininum (Директор сказала 'Direktøren sagde' - indholdsmæssig koordination). Indholdsmæssig koordination er fremherskende i talesprog, hvorimod grammatisk (formel) koordination stilistisk hører til skriftsproget.

Såfremt et fællesnavn er ledsaget af et efternavn, der betegner en person af hunkøn, koordinerer prædikatet formelt med efternavnet:

Профессор Иванова прочитала лекцию.
Professor Ivanova holdt en forelæsning.

Товарищ Иванова подготовила новый курс лекции.
Kammerat Ivanova forberedte en ny forelæsningsrække.

Ved appositionelle forbindelser med женщина 'kvinde' af typen женщина-врач 'kvindelig læge' retter koordinationen sig efter женщина:

Женщина-врач в медпункте была очень любезна.
Den kvindelig læge i ambulatoriet var meget elskværdig.

Ved substantiver af fælleskøn (плакса 'tudemarie/tudesøren', сирота 'forældreløs', невежа 'ignorant', соня 'sovetryne') koordinerer prædikatet indholdsmæssigt:

Сирота (= мальчик) жил у дедушки.
Den forældreløse dreng boede hos bedstefaderen.

Сирота (= девушка) жила у дедушки.
Den forældreløse pige boede hos bedstefaderen.

Ved ubøjelige substantiver af fremmed herkomst, f.eks. Баку, Тбилиси, Капри osv. retter prædikatets genus sig efter det grammatiske køn hos det overordnede begreb, hyperonymet, som det ubøjelige ord indordnes under:

Тбилиси (= город) встретил нашу делегацию цветами.
Tbilisi modtog vores delegation med blomster.

Юманите (= газета) писала о забастовке французских шахтеров.
l'Humanité skrev om de franske minearbejderes strejke.

Ubøjelige egennavne samt familienavne af fremmed herkomst, som betegner personer af hunkøn, forbindes med prædikat i femininum:

Нелли быстро согласилась с моим предложением.
Nelly var hurtig til at acceptere mit forslag.

Шварц опоздала.
Švarc kom for sent.

Koordinationen er således indholdsmæssig.

Ved ubøjelige forkortelser af typen СССР, ООН, ЦК, retter prædikatets genus sig grammatisk efter forkortelsens kerneord: СССР (= союз) заключил торговое соглашение с Францией 'SSSR indgik en handelsaftale med Frankrig'; ООН (= организация) обсудила... 'FN diskuterede...' osv.

Ved forkortelser, der formelt optræder som bøjelige (вуз 'højere læreanstalt', рабфак 'arbejderfakultet' o.l.), koordinerer prædikatet i genus efter de almindelige regler:

Вуз был снова открыт.
Den højere læreanstalt blev åbnet igen.

5.2.6.3 Koordination i numerus

Koordination i numerus afspejler som hovedregel subjektets numerus. Hvis subjektet er i singularis, er prædikatet også i singularis:

Мальчик читает.
Drengen læser.

Hvis subjektet er i pluralis står prædikatet i pluralis:

Мальчики читают.
Drengene læser.

I sætninger med flere sideordnede, dvs. homogene, subjekter er prædikatet i reglen i pluralis:

В комнату вошли мальчик и девушка.
Ind i værelset kom en dreng og en pige.

Hvis den sideordnede forbindelse mellem de homogene subjekter har adversativ eller disjunktiv karakter er prædikatet i singularis:

Не я, а он спас тебя
Det var ikke mig men ham, der reddede dig.

Придет врач или фельдшер.
Der kommer en læge eller en hjælpelæge.

Ved foranstillet prædikat vil dettes numerus ofte rette sig efter det nærmeststående af en række homogene subjekter:

И теперь в памяти рисовалась эта старина, и какой-то простор, и
какая-то дикая воля.

Og nu aftegnedes i hukommelsen disse gamle dage, og en slags vidde og
en vild frihed.

Såfremt der i rækken af homogene subjekter indgår et personligt pronomen, står prædikatet i pluralis:

Ни я, ни ты не едем
Hverken jeg eller du kører.

Я, Петр и Николай говорим вполголоса
Jeg, Petr og Nikolaj taler med sænket stemme.

Ты и отец хотите вместе домой.
Du og din far vil tage hjem sammen.

Personvalget retter sig efter det pågældende pronomen.

Ved subjekter af typen $N_{\text{nom}} + \text{Præp}_c + N_{\text{ins}}$ sættes prædikatet i pluralis, hvis man ønsker at understrege, at der er tale om fælles handlen:

Возле амбаров остались только Давыдов с Макаром.
Ved laderne blev kun Davydov og Makar tilbage.

Det samme gælder, hvis såvel nominativformen som instrumentalisformen ses som et fællesskab, hvis enkeltindivider i lige måde tilskrives det prædikative kendetegn:

Мать с дочерью похожи друг на друга как две капли воды.
Mor og datter ligner hinanden som to dråber vand.

Hvis man derimod ønsker at fremhæve, at den person, der udtrykkes af instrumentalisformen, kun har en ledsagende eller sekundær rolle, sættes prædikatet i singularis:

За дверью ждет мать с ребенком.
Bag døren venter en mor med sit barn.

Hvis konstruktionen indeholder et personligt pronomen i singularis, står prædikatet altid i singularis:

Я с дедом разгребал на дворе снег.
Jeg og bedstefar skovlede sne i gården.

Ved det personlige pronomen вы brugt som høflig tiltale henvendt til én person kan prædikatet stå i såvel pluralis som singularis. Pluralis bruges a) i præteritum og konditionalis:

Вы здесь уже были
De har allerede været her.

Вы бы мне не поверили.
De ville ikke tro mig.

b) ved kortformer af adjektiver i prædikativ funktion:

Вы довольны поездкой?
Er De tilfreds med rejsen?

Вы сегодня свободны?
Har De fri i dag?

Singularis forekommer ved adjektiviske langformer i prædikativ stilling:

Вы храбрый!
De er modig!

Почему вы такая строгая?
Hvorfor er De så streng?

Hvis subjektet er et syntagma bestående af et numerale og et substantiv sættes prædikatet i singularis, når subjektet opfattes som en udelelig helhed:

Прошло два года.
Der gik to år.

За столом сидело пять человек
Ved bordet sad fem mand.

Было сделано шесть экспериментов.
Der blev foretaget seks eksperimenter.

Der er en tendens til at benytte omvendt ordstilling P - S (prædikat før subjekt) i sådanne tilfælde.

Hvis der derimod fokuseres på, at subjektet består af enkelte, selvstændige individer, står prædikatet i pluralis:

Две студентки опоздали
To studiner kom for sent.

Десять специалистов отправились в Москву
Ti specialister rejste til Moskva.

Четыре молодых инженера разработали проект.
Fire unge ingeniører har udarbejdet projektet.

Ordstillingen vil da i reglen være S - P (subjekt før prædikat), ligesom subjektet som oftest vil være animatum.

Pluralis bruges desuden i prædikatet efter kollektive talord:

Трое солдат отступили.
Tre soldater trådte til side.

Эти двое пойдут со мной
Disse to går med mig.

Четверо ждут в коридоре
Der venter fire i korridoren.

Står prædikatet derimod foran et kollektivt talord benyttes singularis:

Осталось двое друзей
Der blev to venner tilbage.

Прошло двое суток.
Der gik to døgn.

Singularis benyttes endelig, hvis prædikatet står imellem talordet og den genstand, der tælles:

Билетов осталось три
Der var tre billetter tilbage.

Девушек пришло двадцать.
Der kom tyve piger.

Hvis subjektet udtrykkes af et syntagma, som indeholder et substantiv, der betegner en ubestemt kvantitet (большинство 'størstedelen', большая часть 'en stor del', несколько 'nogle', много 'mange' o.a.), står prædikatet i reglen i singularis:

Большинство этих памятников сохранилось до наших дней.
Størstedelen af disse mindesmærker er bevaret til vore dage.

Большая часть притоков Волги впадает в нее в ее верхнем течении.
En stor del af Volgas bifloder løber ud i den i dens øvre løb

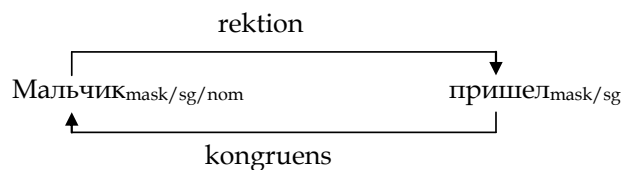
Dog er prædikatet ofte i pluralis, når der er tale om personer:

Несколько делегатов поехали в колхоз
Nogle delegerede kørte af sted til kollektivbruget.

Большинство сотрудников были согласны с ним.
Størstedelen af medarbejderne var enige med ham.

5.2.7 Koordination og de øvrige syntaktiske forbindelsesarter

Afslutningsvis skal det fremhæves, at koordination ikke nødvendigvis skal betragtes som en helt selvstændig syntaktisk forbindelsesart. Fænomenet kan beskrives som en kombination af rektion og kongruens, idet det kan hævdes, at prædikatet kongruerer med subjektet i genus og numerus og således underordner sig subjektet. Samtidig regerer prædikatet subjektets kasus, idet subjektet skal stå i nominativ:

(Pilene viser mod overleddet)

5.3 Etleddede sætninger

5.3.1 Indledning

Etleddede sætninger (одноставные предложения) er sætninger, hvori der kun kan identificeres ét hovedled. Dette hovedled optræder funktionelt-syntaktisk i en rolle, der er analog med enten subjekt eller prædikat i den toleddede sætning.

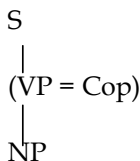
Samtidig udgør dette led det prædikative centrum i den etleddede sætnings struktur og samler således i sig de distinkte funktioner, som udtrykkes af hovedleddene i den toleddede sætning. Om dette hovedled benyttes derfor betegnelsen *enhedsled* (i russisk grammatisk terminologi ofte kaldt единый главный член).

Enhedsleddet manifesterer de prædikative betydninger, som gør den struktur, hvori det optræder, til en sætning. Det er derfor rimeligt at antage, at enhedsleddet på det semantiske plan ækvivalerer med en VP, der jo gennem verbets morfologiske kategorier er bærer af det finittes kendetegn. Det er da også karakteristisk, at selv i de etleddede sætninger, der på overfladen synes at bestå alene af et nominalt element (f.eks. en sætning som: Холодно 'Det er koldt'), er der et kopula til stede som manifestator af de prædikative kategorier.

5.3.2 Den etleddede sætnings formelle struktur:

Den etleddede sætnings grundlæggende struktur kan karakteriseres som sætningen S, der indeholder en VP.

I nogle sætninger indskrænker det verbale element sig til kopula (быть), hvorfor det i den slags sætninger er det nominale element, der er fremtrædende. I en vis forstand kan man sige, at dette nominale element (formelt en NP) "ligner" subjektet i den toleddede sætning. Sætninger af denne type (de såkaldte nominal-sætninger) kan beskrives med følgende diagram:

I andre sætninger er det verbale element derimod et leksikalsk fuldgyldigt verbum, som i disse sætninger optræder i en funktion, der "ligner" prædikatet i den toleddede sætning. Til gengæld indeholder disse sætninger ikke noget, der minder om den toleddede sætnings subjekt. Sætninger af denne type kan beskrives ved diagrammet:

5.3.3 Enhedsleddet

Enhedsleddet bærer de sætningsdannende prædikative kategorier og er dermed sætningens prædikative centrum. Det udtrykker en handling/aktivitet (В дверь стучат 'Det banker på døren'), tilstand (Не спится 'Jeg kan ikke sove') eller begivenhed (Берепейт 'Det er ved at blive aften'), der ikke direkte relateres til et subjekt i egentlig forstand.

Efter dets formelle udseende optræder enhedsleddet i den etleddede sætning som en *nominalform* (evt. en nominalgruppe) eller en *verbalform* (evt. en verbalgruppe).

Såvel nominalformen som verbalformen kan være *simpel* eller *sammensat*, idet kopulaverber og/eller forskellige modifikatorer (typisk af modal art) kan indgå i formen.

Disse kopulaverber og modifikatorer (såfremt disse er verbale) overtager da udtrykket af de prædikative kategorier, ligesom de kan bidrage med sekundære betydningsnuancer: В комнате **было** душно 'Der *var* indelukket i værelset' (tilstand); В комнате **стало** душно 'Der *blev* indelukket i værelset' (indtrædelse af en tilstand).

I det følgende beskrives først enhedsleddets formelle udseende og derefter etleddede sætningers funktion.

5.3.4 Enhedsleddets formelle udseende

Enhedsleddet kan som nævnt være af nominal eller af verbal type.

5.3.4.1 Enhedsled af nominal type:

Enhedsled af nominal type kan være simple eller sammensatte.

Simpelt nominalt enhedsled:

a) Substantivisk enhedsled [N_{nom}]:

Det substantiviske enhedsled udtrykkes af et substantiv (evt. en nominalgruppe) uden kopula eller anden verbalform:

Обыкновенная деревенская кухня. Печка, деревянный стол, три стула.

Et almindeligt køkken på landet. En ovn, et træbord og tre stole.

Какая прелесть!

Hvor yndigt!

Ну и погода!

Sikkert vejr!

Профессор Некрасов.

Professor Nekrasov.

Ваша дочка?

Deres datter?

b) Adverbielt enhedsled [Adv] eller partikler:

Udtrykkes ved et adverbium: Хорошо 'Godt'; Отлично 'Fremragende'; Направо 'Til højre'; Вперед 'Fremad'. Tæt forbundet hermed er enhedsled udtrykt ved forskellige partikler: Да 'Ja'; Нет 'Nej'; Еще бы 'Mon ikke'; Как же 'Hvad ellers'; Вряд ли 'Næppe'. Sætninger med hovedled af denne type udtrykker forskellige modale og ekspresive nuancer (billigelse, misbilligelse, usikkerhed, mistro, forundring o.l.).

c) Interjektionelt enhedsled [Int]:

Som enhedsled optræder interjektioner: Ах! Ох! Ой-ой! Bravo! К черту! Sætninger med interjektionelt enhedsled udtrykker allehånde ekspresive nuancer.

Sammensat nominalt enhedsled:

a) Substantiv + kopula [N_{nom} Cop]:

Som sammensat nominalt enhedsled optræder substantiv (nominalgruppe) med kopula (БЫТЬ: Ø (nul), БЫЛ (БЫЛА, БЫЛО, БЫЛИ), БУДЕТ (БУДУТ): Мороз 'Det fryser'; БЫЛ мороз 'Det frøs'; БУДЕТ мороз 'Det vil fryse'. Kopula er i reglen foranstillet substantivet.

b) Upersonligt prædikativ + kopula [Praed_{impers} Cop]:

Som sammensat nominalt enhedsled optræder et prædikativ (eller dets ækvivalent) med kopula (БЫТЬ) eller andet semikopulativ (статья):

На улице жарко.

Det er hedt udenfor.

В комнате **было душно**.
Der var indelukket i værelset.

Саше **стало весело**.
Saša blev glad til mode.

Нам **было не до смеха**.
Vi havde ikke grund til morskab.

Сереже **стало не по себе**.
Sereža blev skidt tilpas.

5.3.4.2 Enhedsled af verbal type:

Også enhedsled af verbal type deler sig i simple og sammensatte.

Simpelt verbalt enhedsled:

Finit verbalform [VF_{impers}]:

Udtrykkes af upersonligt verbum eller et verbum i upersonlig form:

Вечереет.
Aftenen falder på.

Крышу **сорвало** ветром.
Vinden ødelagde taget.

Мне всю ночь не **спалось**.
Jeg kunne ikke sove hele natten.

Sammensat verbalt enhedsled:

a) Infinitiv [Inf]:

Udtrykkes ved en isoleret (uafhængig) infinitiv, der kan forbindes med kopula **быть** til udtryk af præteritum eller futurum:

Нам **встать**. (= nødvendighed)
Vi må stå op.

Ему не **понять** это. (= evne)
Han kan ikke forstå det.

Что же нам **было** делать. (= mulighed)
Hvad skulle vi gøre.

Быть буре. (= nødvendighed/uundgåelighed)
Det bliver storm.

Enhedsled af denne type udtrykker som angivet i parentes forskellige modale nuancer.

b) Infinitiv + hjælpeverbum i upersonlig form [Inf Aux_{impers}]:

Som sammensat verbalt enhedsled kan optræde en forbindelse af et fuldsemantisk verbum i infinitiv og et modificerende hjælpeverbum i upersonlig form:

Стало светать.
Det begyndte at lysne.

Пришлось подождать.
Det blev nødvendigt at vente.

Об этом **надо будет** подумать.
Det må der tænkes over.

c) Eksistentiel infinitiv [Pron VF_{impersESSE}Inf]:

Ved forbindelsen af en infinitiv af et fuldsemantisk verbum, et upersonligt eksistensverbum og et pronomen eller et pronominalt adverbium udtrykkes eksistens eller tilstedeværelse af infinitivhandlingen og dens formål:

Есть с кем посоветоваться.
Der er nogen at rådføre sig med.

Нам **будет о чем поговорить.**
Vi har et og andet at tale om.

Сереже **некуда было** идти.
Sereža havde ingen steder at gå hen.

5.3.5 Etledede sætningers funktion

Afhængigt af, om de etledede sætninger har et verbalt eller et nominalt element som kerne, kan man inddele dem i en række sætningstyper, som hver har en særlig funktion.

a) Sætninger med verbal kerne:

aa) Indefinit-personlige sætninger (неопределенно-личные предложения) [VF_{3pl}]:

I indefinit-personlige sætninger udtrykkes det prædikative centrum af et verbum i 3. person pluralis (præsens og futurum) eller en præterital pluralisform. Konstruktionen, der svarer til en dansk "man"-sætning, adskiller sig fra anvendelsen af 3. person pluralis i toleddede sætninger ved ikke at tillade tilstedeværelsen af 3. persons personlige pronomener eller et andet subjekt. Formen udtrykker det generaliserede, anonyme subjekt, der ikke lader sig identificere præcist.

Здесь **сидят** тихо.
Her kan man sidde roligt.

Тебя сюда **послали**?
Har man sendt dig herhen?

Тебя **ждут**.
Man venter dig.

В дверь **стучат**.
Det banker på døren.

Den indefinit-personlige betydning kan også udtrykkes ved en pluralisform af et adjektiv:

В этом отделе **вежливы**.
I denne afdeling er man høflig.

Здесь ко мне **внимательны**.
Her er man opmærksom over for mig.

ab) Alment-personlige sætninger (обобщенно-личные предложения) [VF_{2sg}]:

Alment-personlige sætninger udtrykkes ved et verbum i 2. person singularis (præsens og futurum). Betydningen er alment generaliserende, idet den handling, det pågældende verbum benævner, tillægges enhver, herunder den talende selv. Karakteristisk for anvendelsen er således, at 2. persons primære binding til adressaten er udvisket, ligesom formen som regel udtrykker en altid, dvs. ikke-aktuel, præsens. Sætningstypen forekommer derfor hyppigt i ordsprog og lignende udsagn, der udtrykker almengyldige sandheder.

Som regel er brugen af pronomener udelukket. 2. persons personlige pronomener kan dog i visse sammenhænge optræde i alment-personlige sætninger, hvorfor typen undertiden betragtes som hørende til den toleddede sætning [Gabka 1976: 90].

Eksempler *uden* personligt pronomen:

Ума не **купишь**.
Forstand kan ikke købes for penge.

Насильно мил не **будешь**.
Man kommer længst med det gode.

Лучшего советчика не **придумаешь**.
En bedre rådgiver kan man ikke forestille sig.

На этот вопрос сразу не **ответишь**.
Det spørgsmål kan man ikke sådan lige svare på.

ac) Upersonlige sætninger (безличные предложения) [VF_{impers}]:

Upersonlige sætninger udtrykker handlinger og tilstande uden relation til agens, der i reglen ikke engang lader sig forestille.

Det prædikative centrum i disse sætninger udtrykkes af *upersonlige* verber (светает 'det lysner' - светало 'det lysnede'; знобит 'jeg har kuldegysninger' - знобило 'jeg havde kuldegysninger') eller *personlige verber i upersonlig anvendelse* (3. person singularis, neutrum i præteritum: тянет 'det trækker' - тянуло 'det trak').

Som prædikativt centrum kan desuden optræde prædikativer (med kopula), neutrumsformer af kortformer af præteritum participium passiv, sammensætninger af modalverber (следует 'bør', приходится 'er nødt til', хочется 'har lyst til') og infinitiv eller af modalprædikativer (нужно 'man må', необходимо 'det er nødvendigt', надо 'man må', нельзя 'man må ikke', невозможно 'det er umuligt', желательно 'det er ønskeligt', можно 'man kan') og infinitiv.

Sætninger af denne type udtrykker ofte fysiske og psykiske tilstande hos mennesker (ofte sådanne, der ligger uden for den menneskelige vilje og således er uden for et subjekts indflydelse) eller naturtilstande:

Летом рано **светает**.
Om sommeren bliver det tidligt lyst.

На дворе уже **вечерело**.
Det var allerede blevet mørkt i gården.

Мне сегодня не **работается**.
Arbejdet skrider ikke for mig i dag.

Ему долго не **спалось**.
Han kunne længe ikke falde i søvn.

Ему не **хватает** времени.
Han har ikke tid.

В кассе не **хватает** денег.
Der ingen penge i kassen.

Не **хочется** ехать.
Jeg har ikke lyst til at rejse.

Меня **знобит**.
Jeg har kuldegysninger.

Мне не **здоровится**.
Jeg er ikke rask.

Здесь **дует**.
Det trækker her.

В комнате **пахло** цветами.
Der duftede af blomster i værelset.

Дорогу **размыло** ливнем.
Vejen blev skyllet bort af skybruddet.

Лодку **унесло** ветром.
Båden blev ført væk af vinden.

Снегом **замело** дорогу.
Vejen blev føget til af sneen.

Ему **оторвало** ногу.
Han fik benet revet af.

У меня **колет** в боку.
Jeg har sidestik.

В ухе **болит**.
Det gør ondt i øret.

В комнате **было тепло, уютно**.
Der var varmt og hyggeligt i værelset.

Ему **стукнуло** в голову, и **потемнело** в глазах. (Dost.)
Det dunkede i hans hoved, og det sortnede for hans øjne.

Как **душно** и **уныло**.
Sikke indelukket og trist det er.

У нас в это время года очень **жарко**.
Det er meget varmt hos os på denne årstid.

На станции и в вагонах **запрещено** курить.
Det er forbudt at ryge på stationen og i togvognene.

Надо выспаться.
Det er nødvendigt at få sovet ud.

Til denne type hører som en særlig undergruppe sætninger med negeret eksistens-verbum. Nægtelsen optræder her sammen med en upersonlig form af et sådant verbum, der forbinder sig med et substantiv (eller dets ækvivalent) i genitiv. Konstruktionen modsvarer en affirmativ toleddet sætning med finit verbum og det pågældende substantiv i nominativ i rollen som subjekt. Til det affirmative *есть* 'er' svarer det negative *нет* 'er ikke' (*не было* 'var ikke', *не будет* 'vil ikke være'):

Нет билетов.
Der er ingen billetter.

Не было билетов.
Der var ingen billetter.

Не будет билетов.
Der vil ikke være billetter.

Меня вчера **не было** дома.
Jeg var ikke hjemme i går.

Никого **не было** там.
Der var ingen dér.

У нас **нет** сада.
Vi har ingen have.

Силы есть, а молодости уже **нет**.
Kræfterne er der, men jeg er ikke ung længere.

Родственников у него в Москве **не было**.
Han havde ingen slægtninge i Moskva.

Den genstand, hvis tilstedeværelse benægtes, står i genitiv.

ad) Infinitivsætninger (инфинитивные предложения) [Inf]:

Infinitivsætninger indeholder en uafhængig infinitiv. Det er karakteristisk for denne sætningstype, at infinitiven kan forbindes med en agens, der imidlertid ikke kan stå i den normale subjektskasus, nominativ, men må stå i dativ.

Infinitivsætninger udtrykker forskellige modale betydninger: mulighed, nødvendighed, befaling, ønske, uundgåelighed. Disse modale betydninger understøttes af en særlig ekspressiv intonation.

Всем студентам **собраться** у главного входа.
Alle studenter skal samles ved hovedindgangen.

Мне **выступить** через полчаса.
Jeg skal optræde om en halv time.

Купить все необходимое.
Køb alt det nødvendige.

Что **делать**?
Hvad skal vi gøre?

Молчать!
Ti stille!

Поднять флаг!
Hejs flaget!

Тебе не **решить** этой задачи.
Du kan ikke løse denne opgave.

Здесь не **пройти**.
Her kan man ikke gå igennem.

Некуда **пойти**.
Der er ingen steder at gå hen.

Покурить бы теперь!
Nu ville det være rart med en smøg!

Заняться бы тебе делом!
Du skulle tage og passe dit arbejde!

БЫТЬ грозе!
Det bliver uvejr!

БЫТЬ сильному дождю.
Det bliver et kraftigt regnvejr.

Konstruktioner med **БЫТЬ** og et substantiv i dativ (som i de to sidste eksempler) udtrykker situationens uundgåelighed.

b) *Sætninger med nominal kerne:*

Sætninger med nominal kerne, ofte kaldet nominalsætninger eller nominativsætninger (номинативные предложения), består formelt af et substantiv i nominativ eller en dermed ækvivalerende form (pronomen, numerale (numerales + substantiv), substantiveret adjektiv). De deles efter den semantiske funktion i eksistentialsætninger, demonstrativsætninger og nominativsætninger.

ba) Eksistentialsætninger (бытийные предложения) [N_{nom}]:

Eksistentialsætninger udtrykker tilstedeværelsen eller eksistensen af en given genstand, et fænomen eller en tilstand. Det er karakteristisk, at sådanne sætninger forekommer i beskrivelser, der ikke retter sig mod handlinger eller processer. De optræder typisk i regibemærkninger i skuespil.

Гладкие, опаловые, полупрозрачные стены комнаты.
Værelsets glatte, opalagtige, halvtransparente vægge.

Тишина.
Stilhed.

Половина двенадцатого.
Halv tolv.

Весна.
Forår.

Лютый мороз.
Bidende frost.

Зима.
Vinter.

Гостиная в доме Большова.
Dagligstuen i Bol'šovs hjem.

bb) Demonstrativsætninger (указательные предложения) [Part_{dem} N_{nom}]:

Demonstrativsætninger benyttes af den talende til at pege på eller fremhæve tilstedeværelsen af en genstand. De indeholder i reglen en demonstrativ partikel (вот eller вон):

Вот мельница.
Dér er møllen.

Вот и номер двести семьдесят один.
Her er nummer tohundredeoghalvfjerds.

Но вот запах смолистого пихтового леса.
Mærk engang duften af den harpiksholdige granskov.

Tæt knyttet hertil er ekspressivt farvede eksklamativsætninger indeholdende det kongruerende interrogative pronomen какой (какая, какое, какие) 'hvilken', der imidlertid her ikke har nogen interrogativ funktion:

Какая красота!
Hvilken skønhed!

Какой красивый, дородный народ!
Hvilket smukt og stateligt folk!

Какое утро!
Hvilken morgen!

bc) Nominativsætninger (назывные предложения) [N_{nom}]:

Nominativsætninger benyttes til at kvalificere eller vurdere en genstand, der er bekendt fra konteksten. Det formelle udtryk er N_{nom}:

Вот, знаете, не могу достать щура. **Замечательная птица!**
Ser De, jeg kan ikke få fat i kærnebideren. En bemærkelsesværdig fugl!

Взяв друг друга за руки, мы с минуту стояли молча. **Хорошая минута.**
Med hinanden i hånden stod vi tavse et minuts tid. Det var et rart minut.

5.3.6 Logisk subjekt i etleddede sætninger

Etleddede sætningers særlige karakteristikum er netop deres evne til at manifestere et prædikativt kendetegn uden at signalere bæreren af dette kendetegn i rollen som agens. I mange tilfælde er der imidlertid behov for at henviser til bæreren af det prædikative kendetegn som et "indirekte" eller logisk" subjekt. Dette sker, når der er tale om en handling eller tilstand, der er fuldstændig uden for "subjektets" kontrol, og som det derfor må se sig underkastet i rollen som oplever. Dette logiske subjekt udtrykkes på forskellig måde ved oblikke kasusformer (med/uden præposition) af substantiver eller deres ækvivalenter:

N_{akk}: **Меня** тошнит.
Jeg har kvalme.

N_{gen}: **Бориса** не было дома.
Boris var ikke hjemme.

Документов в портфеле не оказалось.
Der viste sig ikke at være nogen dokumenter i mappen.

Денег еще хватает.
Der er penge endnu.

N_{dat}: **Мальчику** не спалось.
Drengen kunne ikke sove.

Мне еще готовить урок.
Jeg skal endnu læse lektier.

Мне весело.
Jeg er glad.

Девочке жаль собаку.
Pigen har ondt af hunden.

Всем следовало остаться.
Alle måtte blive tilbage.

Борису надо уехать.
Boris må rejse.

N_{ins}: Лодку унесло **течением**
Båden blev ført af sted af strømmen.

Ему оторвало ногу **противопехотной миной**.
Han fik benet revet af af en antipersonelmine.

PræyNgen:

У меня заложило ухо.
Jeg har en øreprop.

У девочки колет в боку.
Pigen har sidestik.

У меня нет денег.
Jeg har ingen penge.

PræcNins:

Со мной было плохо.
Det stod skidt til med mig.

6. UDVIDENDE LED

6.1 Indledning

Ud over sætningens hovedled kan sætningen, afhængigt af det kommunikative behov, indeholde led, som modsat hovedleddene ikke har nogen uafhængig position i sætningen. Deres funktion er derimod afhængig: De indgår i en snæver forbindelse med et af hovedleddene, idet de på en specifik måde udvider det pågældende hovedled. De kan også modificere selve forbindelsen mellem hovedleddene ved at tilføje denne en bestemt karakteristik.

Sådanne udvidende sætningsled (распространяющие члены предложения) er *bestemmelse* med undertyperne attribut (определение) og apposition (приложение), *komplement* (дополнение) (om dette led bruges traditionelt ofte betegnelsen 'objekt') og *adverbiale* eller omstændighedsled (обстоятельство). Tilstedeværelsen af udvidende led er en følge af særlige semantiske forhold ved et af hovedleddene eller ved forbindelsen mellem disse.

Således er komplementets tilstedeværelse og formelle udseende en direkte følge af verbets semantiske krav, hvilket da også viser sig i, at komplementet (objektet) formelt underordner sig verbet gennem rektion. Vi får således objektsyntagmer som читать **книгу** (N_{akk}) 'læse en bog', бояться **холода** (N_{gen}) 'frygte kulde', удовлетворять **требованиям** (N_{dat}) 'tilfredsstille kravene', владеть **языком** (N_{instr}) 'beherske et sprog', нуждаться **в помощи** (N_{прæп}) 'behøve hjælp' o.l.

På samme måde skyldes tilstedeværelsen af en bestemmelse (attribut eller apposition), at det ord, bestemmelsen lægger sig til, ikke i sig selv er i stand til at udtrykke det ønskede leksikalske indhold, men må modificeres ved tilstedeværelsen af et led, der formelt er afhængigt af det pågældende ord, hvilket vises af, at det forbindes med ordet ved en ensidig forbindelse (kongruens, rektion eller adjunktion).

Eks.:

новый стол
nyt bord

старый стол
gammelt bord

маленький стол
lille bord

деревянный стол
træbord

письменный стол
skrivebord

высота пятьдесят метров
en højde på halvtreds meter

дом отца
fars hus

крыша дома
husets tag

рабочий завода
fabrikkens arbejder/ arbejder på fabrikken

письмо другу
brev til vennen

волосы ершом
hår som et pindsvin

дверь в дом
døren til huset

Udvidende led tilføjer altså et kendetegn til de led, som de udvider, samtidig med, at de underordner sig disse led i grammatisk henseende. Men udvidende led kan selv have udvidende led knyttet til sig og vil da selv være overordnede i forhold til disse:

первый урок
første lektion

самый первый урок
allerførste lektion

петь хорошо
synge godt

петь очень хорошо
synge meget godt.

Hvis et udvidende led selv har knyttet et udvidende led til sig, står dette i reglen på den plads, der er logisk i forhold til det led, det er udvidelse til. Dette betyder, at et udvidende led kan stå temmelig langt fra sit overled:

ИМЕВШИЙ **место** рост доходов
den vækst, der har været i indtægterne

Her lægger место sig til *ИМЕВШИЙ*, der er attribut til *рост*.

...древесину погружают в ванну с нагретой до **высокой температу-
ры** смолистой жидкостью...
...træet nedsænker man i et kar med en harpikslignende væske, der er
opvarmet til høj temperatur...

6.2 Bestemmelse

6.2.1 Bestemmelser kan opdeles i to typer efter tilknytningsgraden til det led, det udvider. En bestemmelse kan således lægge sig til det overordnede led på en måde, så det opfattes som en integreret del af dette. Den form for bestemmelse kalder vi *attribut*. Andre bestemmelser har en anden karakter. De står selvstændigt i forhold til overleddet og virker som en tillægskarakteristik af overleddet. Sådanne bestemmelser kalder vi *apposition*.

6.2.2 Attribut

Attributtet er et udvidende led af fakultativ karakter: Dets tilstedeværelse skyldes behovet for at give en nærmere karakteristik af et substantiv eller en ækvivalent til et substantiv på en eller anden plads i sætningsstrukturen. Dette behov udspringer alene af leksikalske forhold og ikke af den grammatiske struktur: En udeladelse medfører ikke en destruktion af sætningsstrukturen men kun et tab i informationsindholdet.

Det kan således være hovedleddet subjektet, der må forsynes med en udvidende bestemmelse for, at det efter den talendes vurdering kan udfylde sin benævrende funktion i tilstrækkeligt omfang:

Человек вошел в комнату.
En mand kom ind i værelset.

Молодой человек вошел в комнату.
En ung mand kom ind i værelset.

Пожилый человек вошел в комнату.
En ældre mand kom ind i værelset.

Det kan også være et andet udvidende led, f.eks. objektet, der kræver en sådan nærmere karakteristik af bestemmede art:

Он видел человека.
Han så en mand.

Он видел **молодого** человека.
Han så en ung mand.

Он видел **пожилого** человека.
Han så en ældre mand.

Attributtet kan indgå som en del af en anden bestemmelse:

учитель **языка**
lærer i sprog

учитель **русского языка**
lærer i russisk.

Det kan således lægge sig til et hvilket som helst substantiv i sætningsstrukturen, uanset hvilken plads substantivet måtte indtage i denne struktur. Det kan desuden lægge sig til et hvilket som helst substantiveret udtryk i sætningsstrukturen (adjektiv, participium eller ordgruppe: **Мои** родные 'mine slægtninge'; **новые** отдыхающие 'de nye feriegæster'; **Его** "мне скучно" всем надоело 'Hans "jeg keder mig" hang alle ud af halsen').

Som attribut optræder først og fremmest adjektiver, herunder adjektiviske pronominer (**мой** отец 'min far'), ordenstal (**первый** урок 'første lektion') og participier (**опаздывающий** поезд 'det forsinkede tog'). Som bestemmelse forekommer desuden substantiver i oblique kasus med og uden præposition (дом **отца** 'fars hus', дом **с мезанином** 'huset med mezzaninen', дама **с собачкой** 'damen med hunden'), adverbier (Москва **летом** 'Moskva om sommeren', яйцо **всмятку** 'blødkogt æg', езда **верхом** 'ridetur') samt infinitiver (желание **победить** 'ønske om at sejre') og komparativer (книга **поинтереснее** 'en mere interessant bog').

Afhængigt af det formelle udtryk for forbindelsen mellem attribut og overled skelnes mellem *kongruerende* og *ikke-kongruerende* attributter.

6.2.2.1 Kongruerende attribut

Det kongruerende attribut tilpasser sig overleddet grammatisk, dvs. gentager overleddets genus, numerus og kasus: **новый** дом 'et nyt hus', **нового** дома 'et nyt hus', **новые** дома 'nye huse', **красивая** женщина 'en smuk kvinde', **красивой** женщины 'en smuk kvindes', **красивые** женщины 'smukke kvinder', **открытое** окно 'et åbent vindue', **открытого** окна 'et åbent vindues', **открытые** окна 'åbne vinduer' osv.

Kongruensen kan være fuldstændig, dvs. slå igennem i alle tre kategorier genus, numerus og kasus. Den kan imidlertid også være ufuldstændig, idet der kan være tale om kongruens i numerus og kasus eller i kasus alene. Ufuldstændig kongruens optræder ved substantiver i pluralis: **новые** столы 'nye borde', **красивые** женщины 'smukke kvinder', **открытые** окна 'åbne vinduer', **новых** столов 'nye bordes', **красивых** женщин 'smukke kvinders', **открытых** окон 'åbne vinduers' (numerus og kasus) samt ved substantiver i oblikke kasus i talordsforbindelser: у **пяти** углов 'ved de fem hjørner' (kasus).

Attributtet er i reglen foranstillet: **новый** дом 'nyt hus'. I fagsprog, f.eks. teknisk sprog, kan en kongruerende bestemmelse dog være efterstillet, især hvis bestemmelsen indgår som en del af en terminologisk enhed: теплообменник **пластинчатый** 'pladevarmeveksler', насос **центробежный** 'centrifugalpumpe'.

Som kongruerende attribut forekommer adjektiver eller adjektiviske ord (pronominer, participier, ordenstal samt talordet один 'en, et').

a) Adjektiver

I attributiv funktion optræder alle typer af adjektiver (kvalitative, relative, artsadjektiver og possessive):

новый дом
nyt hus

искренний человек
oprigtigt menneske

шелковый платок
silketørklæde

деревянный дом
træhus

медвежья шкура
bjørneskind

дедов дом
bedstefars hus

Possessive adjektiver på -ов og -ин har i moderne russisk begrænset anvendelse. Af possessive adjektiver på -ов anvendes kun ganske få: отцов 'fars', братов 'broders', дедов 'bedstefars' o.a. Possessive adjektiver på -ин dannes kun af egennavne på -а/-я i nom. sg. (Вера - Верин 'Veras', Федя - Федин 'Fedjas' osv.) samt af visse betegnelser for nære slægtninge (папин 'papas', мамин 'mamas', бабушкин 'bedstemors', дедушкин 'bedstefars', тетин 'tantes', дядин 'onkels'). Også denne type ender på -а/-я i nom. sg.

b) *Pronominer*

Som kongruerende attribut optræder adjektiviske (possessive m.v.) pronominer samt de demonstrative pronominer *этот* og *тот*:

твой дом
dit hus

каждый день
hver dag

некоторые ученые
nogle videnskabsmænd

такой человек
et sådant menneske

эта машина
denne bil.

c) *Participier*

Som kongruerende attribut optræder participier:

разбитая ваза
en knust vase

переизданная книга
en genudgiven bog

зключаемый договор
en kontrakt til indgåelse / en kontrakt, der skal indgås.

d) Numeraler

Som kongruerende attribut optræder ordenstal samt kardinaltallet один, одна, одно:

первый этаж
stueetage

второй урок
anden lektion

одна женщина.
én kvinde

Alle øvrige kardinaltal og kollektivtal optræder som kongruerende attribut i de oblikke kasus uden for akkusativ (med undtagelse af plurale animata, hvor akkusativ = genitiv):

двух коллег
to kollegers

двум коллегам
til to kolleger

с **двумя** коллегами
med to kolleger

о **двух** коллегах
om to kolleger.

I nominativ og akkusativ kongruerer talordene два, две 'to' i genus men styrer genitiv singularis. Også три 'tre' og четыре 'fire' styrer genitiv singularis. Vi må derfor grammatisk betragte disse former (nominativ og akkusativ) som overordnede og derfor ikke som attribut. Men deres semantiske funktion er selvfølgelig meget lig attributtets.

Adjektivets kongruens ved talordsforbindelser:

Ved forbindelser med один, одна, одно 'en', одни ('nogle') kongruerer adjektivet med det substantiv, der indgår i forbindelsen, i genus, numerus og kasus: один большой дом 'et stort hus', одного большого дома 'et stort hus', одна большая комната 'et stort værelse', одной большой комнаты 'et stort værelses', одно большое здание 'en stor bygning', одного большого здания 'en stor bygnings' osv.

Når forbindelser af kardinaltallene два, две 'to', три 'tre', четыре 'fire' samt оба, обе 'begge', полтора, полторы 'halvanden' bestemmes nærmere ved et adjektiv, står adjektivet i pluralis.

Hvis forbindelsen indeholder et maskulint eller neutralt substantiv, sættes adjektivet i *genitiv pluralis*:

два знакомых человека
to bekendte

четыре больших дерева
fire store træer.

Hvis forbindelsen indeholder et feminint substantiv, kan adjektivet sættes såvel i nominativ som i genitiv, i begge tilfælde i pluralis:

две молодые женщины
to unge kvinder

две молодых женщины

две женские руки
to kvindehænder

две женских руки

Begge varianter anses for at være normative i moderne russisk [Šeljakin 1993: 101]. Konstruktionen med gen. sg. var tidligere normen, hvilket afspejles i ældre grammatikker.

Efter forbindelser med alle øvrige kardinaltal står adjektivet i genitiv pluralis: **пять больших** домов 'fem store huse', **шесть трудных** задач 'seks vanskelige opgaver' osv.

Som anført ovenfor, kongruerer talord og adjektiv med substantivet i de oblique kasus uden for akkusativ: Уроки проходят в **четырёх больших** комнатах 'Timerne foregår i fire store lokaler'.

6.2.2.2 Ikke-kongruerende attribut

Det ikke-kongruerende attribut udtrykkes hyppigst ved et substantiv i en oblik kasus med eller uden præposition. Ved visse talordsforbindelser kan dog også forekomme nominativ. Det kan desuden udtrykkes ved adverbier og infinitiver samt ved komparativer af adjektiver. Endelig kan hertil henregnes ubøjelige adjektiver af fremmed herkomst samt 3. persons possessive pronomen *ero*, *ee*, *ix*. Det ikke-kongruerende attribut er i reglen efterstillet det ord, det bestemmer. Dette gælder dog ikke 3. persons possessive pronomen, der normalt er foranstillet.

a) *Substantiver uden præposition*

N_{nom}: дом **номер два**
hus nummer to

мороз **двадцать градусов**
tyve graders frost

двигатель мощностью **1,5 кВт**
en motor med en kapacitet på 1,5 KW.

N_{gen}: Genitiven udtrykker forskellige semantiske funktioner: ejendomsforhold (possessiv genitiv), karakteristik, del af hele (partitiv genitiv), handlingsgenstand (objektiv genitiv), handlingssubjekt (subjektiv genitiv), beskrivelse (deskriptiv genitiv).

Eks.:

дом **отца** (possessiv gen.)
fars hus

драма **Чехова** (karakteristik)
Čechovs drama

стакан **вина** (partitiv gen.)
et glas vin

чувство **любви** (objektiv gen.)
følelse af kærlighed

чистка **обуви**
rengøring af fodtøj

плач **ребенка** (subjektiv gen.)
barnets gråd

приезд **жены**
konens ankomst

изделия **высокого качества** (deskriptiv gen.)
produkter af høj kvalitet

человек **среднего роста.**
en mand af middel højde

N_{dat}: конец **разгромам**
ende på ødelæggelserne

телеграмма **юбиляру**
telegram til jubilaren

письмо **матери**
brev til mor

памятник **Пушкину**
mindesmærke for Puškin

помощь **брату**
hjælp til broderen

ответ **читателям**
svar til læserne

верность **слову**
troskab mod ordet

привет **друзьям**
hilsen til vennerne.

N_{ins}: обмен **опытом**
udveksling af erfaring

занятия **спортом**
timer i sport

борода **лопатой**
skæg som en spade

волосы **ершом**
hår som et pindsvin

двигатель **мощностью** 1,5 кВт
motor med en kapacitet på 1,5 KW.

b) *Substantiver i forskellige præpositionsforbindelser*

ваза с **цветами**
vase med blomster

ваза для **цветов**
vase til blomster

человек **в шляпе**
mand med hat

поезд **на Москву**
toget til Moskva

рассказ **в тридцать страниц**
fortælling på tredive sider

пруд **в три километра шириной**
en dam på tre kilometers bredde

двигатель **мощностью (в) 1,5 кВт**
en motor med en kapacitet på 1,5 KW

участок **под капусту.**
et jordstykke til kål

c) *Adverbier*

движение **вперед**
bevægelse fremad

чтение **вслух**
højtlesning

Москва **ночью**
Moskva om natten

яйцо **всмятку**
blødkogt æg

шницель **по-венски**
wienerschnitzel

Кавказ **летом**
Kaukasus om sommeren

езда **верхом.**
ridetur

d) *Infinitiv*

Infinitiv kan optræde som ikke-kongruerende attribut ved substantiver afledt af verber med modale betydninger:

желание **узнать**
ønsket om at få at vide

стремление **побить** противника
bestræbelsen på at besejre modstanderen

умение **развлекать**.
evnen til at adsprede

e) *Komparativ*

Дайте мне книгу **поинтереснее**.
Giv mig en lidt mere interessant bog.

Покажите мне комнату **подешевле**.
Vis mig et billigere værelse.

Брось! - сказал солдат **постарше**.
Hold op! - sagde den ældre soldat.

Однако Маруся была уверена, что найдет себе работу **получше**.
(Dovl.)
Men Marusja var sikker på, at hun ville finde sig et lidt bedre arbejde.

f) *Ubøjelige adjektiver*

платье **беж** (også бежевый: бежевое платье)
en beige kjole

платье **декольте**.
en dekolleteret kjole

Af grammatiske årsager kunne man antage, at disse adjektiver per analogi udtrykker de samme kategorier, som de bøjelige adjektiver. Derfor burde de betragtes som kongruerende i lighed med ubøjelige substantiver som пальто 'frakke' og кино 'biograf', der jo betragtes som fuldgyldige medlemmer af substantivklassen. Men de kan kun efterstilles det substantiv, de lægger sig til. Og netop på grund af de ubøjelige adjektivers manglende evne til at stå på det kongruerende attributs primære plads - foran det substantiv, som det bestemmer - henfører vi dem til gruppen af ikke-kongruerende attributter.

g) 3. persons possessive pronomen

его дом 'hans hus', **его** книга 'hans bog', **его** письмо 'hans brev'
ее дом 'hendes hus', **ее** книга 'hendes bog', **ее** письмо 'hendes brev'
их дом 'deres hus', **их** книга 'deres bog', **их** письмо 'deres brev'.

6.2.3 Apposition

Appositionen udtrykkes ved et substantiv, der bidrager med en udvidende, præciserende karakteristik af en genstand eller et begreb udtrykt ved et andet substantiv:

старая мать 'gammel mor': attribut
мать-старушка 'mor, der tillige er en gammel kone': apposition

Appositionen kongruerer som regel med det ord, den karakteriserer, i kasus og undertiden tillige i numerus og genus. Dog optræder også appositioner af typen женщина-врач 'den kvindelige læge', hvor to substantiver af forskellig genus kobles sammen. I sådanne tilfælde bestemmes helhedens genus af det substantiv, der udtrykker det naturlige køn, hvilket fremgår af prædikatets form: Женщина-врач сидела за столом 'Den kvindelige læge sad ved bordet'.

1. Appositionen udtrykker en profession, et fag o.l. Vi har da kongruens med egennavn i kasus:

Спроси об этом **учителя** Петрова.
Spørg lærer Petrov om dette.

2. Appositionen udtrykker et karakteristisk kendetegn ved en genstand. Også her har vi kongruens med genstanden i kasus:

И рады мы проказам **матушки-зимы**.
Og vi er glade for moder vinters spilopper.

3. Appositionen udtrykker et egennavn i forbindelse med по имени, по фамилии, под именем osv. Appositionen står her udelukkende i nominativ og kongruerer kun i numerus:

Девочка по имени **Оля**.
En pige ved navn Olja.

Мы говорили о девочке по имени **Оля**.
Vi talte om en pige ved navn Olja.

4. Appositionen udtrykker et egennavn ved geografiske betegnelser. Appositionen står i nominativ (bøjes ikke) ved betegnelser på: søer, bjerge, ørknar, kanaler, sunde,

auler, byporte, administrativt-territoriale enheder, udenlandske stater, havne, stationer, planeter:

На озере **Байкал**.

På Bajkal-søen.

На горе **Арарат**.

På bjerget Ararat.

Пароход вышел из порта **Одесса**.

Damperen stod ud fra Odessas havn.

В республике **Куба**.

I republikken Cuba.

Appositionen kongruerer i kasus med det tilhørende fællesnavn ved betegnelser på byer, landsbyer, gårde, floder og veje/gader:

Поезд подошел к городу **Москве**.

Toget nåede til byen Moskva.

Он жил в деревне **Петровке**.

Han boede i landsbyen Petrovka.

Теплоход шел по реке **Днепру**.

Motorskibet sejlede på Dnepr.

5. Appositionen udtrykker navnet eller titlen på et kunstværk, en avis, et tidsskrift, et teater, et skib, en virksomhed osv. Der er her i grunden ikke tale om kongruens, idet der udelukkende anvendes nominativ:

Вы читали роман "**Война и мир**"?

Har De læst romanen "Krig og fred"?

Купи мне газету "**Комсомольская правда**".

Køb avisen "Komsomol'skaja Pravda" til mig.

NB: Hvis navnet eller titlen står som komplement bøjes den efter normale regler:

Вы читали "**Войну и мир**"?

Har De læst "Krig og fred"?

6. Appositionen udfolder betydningen af det ord, det står som apposition til. Det kongruerer i så fald i kasus:

С первым вопросом - **выборами** делегатов - были все согласны.
Om det første spørgsmål - valget af delegerede - var alle enige.

6.3 Komplement

6.3.1 Komplementet (дополнение) er et udvidende sætningsled, hvis tilstedeværelse i sætningen fremkaldes af interne forhold i verbet. Verbets semantik fordrer så at sige tilstedeværelsen af et sådant sætningsled, for at dets egen betydning kan udfoldes helt og fuldt. Vi siger derfor, at det pågældende led udfylder eller fuldstændiggør verbet. Deraf betegnelsen *komplement*.

I mange tilfælde vil komplementet betegne den genstand, verbalhandlingen er rettet imod, dvs. handlingens objekt i traditionel forstand. Objektet er som begreb imidlertid i særlig grad knyttet til en bestemt klasse af verber, nemlig de såkaldt transitive verber, der er kendetegnet ved at udtrykke handlinger, som er rettet mod en genstand: Мальчик бросил **камень** 'Drengen kastede en sten'; Андрей писал **письмо** 'Andrej skrev et brev' osv.

Typisk står dette objekt som ved transitive verber i en ganske bestemt kasus, nemlig akkusativ, der ofte betragtes som objektets kasus *par excellence*. Taget under ét må man imidlertid komme til den slutning, at verbet i russisk kan forbindes med en hvilken som helst oblik kasus, og det element, der står i den oblikke kasus, er i alle tilfælde fremkaldt af verbet, idet det har til formål at komplettere dets egenbetydning. Betegnelsen *komplement* synes derfor mere dækkende og vil blive foretrukket i denne fremstilling. Termen *objekt* er da bedre anvendt om underklasser af komplementet, nemlig *akkusativobjektet*, traditionelt kaldt 'direkte objekt', og *dativobjektet*, der betegner handlingsadressaten og traditionelt ofte kaldt hensynsled (-objekt) eller 'indirekte objekt'. Betegnelsen 'indirekte objekt' bruges dog i russisk grammatisk tradition ofte generelt om led, som står i en kasus uden for nominativ og akkusativ, se nedenfor. Endelig kan man for det led, der udtrykker handlingens redskab, benytte termen *instrumentalobjekt*.

I klassisk forstand er komplementet et udvidende led, hvis form styres af et overordnet led. Det betegner en genstand, som berøres af handlingen eller som handlingen er rettet imod. Som komplement optræder substantiver eller substantiverede elementer og pronominer. Deres formelle kendetegn er, at de står i en oblik kasus med eller uden præposition. Som komplement optræder desuden en afhængig infinitiv og den særlige type bisætning (ledsætning), der kaldes en objektsbisætning (se kap. 7). Komplementet indgår således i et objektsyntagme.

Som styrende elementer, overled, optræder *verber*, som tillader objekt hos sig (бросать **камень** 'kaste en sten'; управлять **самолетом** 'styre et fly'), samt *substantiver* og *adjektiver* herunder komparativer (управление **самолетом** 'styring af flyet'; довольный **результатом** 'tilfreds med resultatet'; богат **сырем** 'rig på råstoffer'; похож **на**

отца 'lig faderen', **выше дома** 'højere end huset') *prædikativer* (жаль **девочки** 'have ondt af pigen'; нужно **денег** 'have behov for penge'; видно **деревню** 'kunne se landsbyen') og *verbalinterjektioner* (бац **его** по голове 'smæk - fik han en på hovedet').

Komplementets form determineres af det overordnede ord, dvs. komplementet etableres ved *rektion*. Typisk er det overordnede led et verbum, eftersom det i særlig grad er verber, der har behov for udfyldelse ved tilstedeværelsen af et komplement. Men også substantiver, adjektiver, adverbier og prædikativer kan have komplementer:

Утренняя заря **украсила небо**.
Morgenrøden smykkede himlen.

Управление самолетом.
Styring af flyet.

Дерево **выше дома**.
Et træ højere end huset.

Мне **жалко его**.
Jeg har ondt af ham.

I rollen som komplement optræder alle substantivisk anvendte ordklasser, dvs. først og fremmest substantiver.

Traditionelt taler man som nævnt om objekt, der da deles i: *Direkte objekt* (прямое дополнение) og *indirekte objekt* (косвенное дополнение). Som direkte objekt regnes objekter, der betegner genstande, handlingen er rettet imod. Traditionelt regnes her til akkusativobjektet samt de genitivobjekter, der under visse betingelser kan træde i stedet for akkusativ, dvs. partitiv genitiv (Он выпил **чаю** 'Han drak te') og genitiv efter negeret verbum (Я **не** знаю **производительности** насоса 'Jeg kender ikke pumpens kapacitet'). Det er dog vanskeligt at se, at der skulle være nogen særlig forskel på слушать **музыку** 'høre musik' og заниматься **музыкой** 'dyrke musik' med hensyn til de afhængige substantivers udfyldende funktion i forhold til verbet. Alle andre objekter klassificeres ofte i russiske fremstillinger som indirekte. Som det vil fremgå nedenfor, kan man imidlertid med fordel reservere betegnelsen 'indirekte objekt' til dativobjektet og instrumentalobjektet.

Hvis man går ud fra komplementernes tilknytningsgrad til overledet, forstået som den rækkefølge, hvori de optræder, vil man kunne betegne dem med en mindre belastet term.

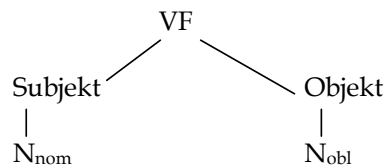
Ved transitive verber vil det komplement, der står i akkusativ (akkusativobjektet) næsten altid være udtrykt: Андрей бросил **камень** 'Andrej kastede en sten'; Андрей писал **письмо** 'Andrej var i færd med at skrive et brev'. Den talende må således i reglen udtrykke den genstand, handlingen retter sig imod (med undtagelse af verber som f.eks. писать 'skrive' og читать 'læse', der kan bruges uden

komplement til angivelse af en aktivitet/tilstand). Derimod er det ikke altid nødvendigt at angive, hvem der er adressat for handlingen, og endnu sjældnere handlingens redskab: Андрей писал **матери** письмо 'Andrej skrev et brev til moderen'; Андрей писал матери письмо ручкой 'Andrej skrev et brev til moderen med fyldepen'. Rækkefølgen vil typisk være: Først akkusativobjektet, så dativobjektet og endelig instrumentalobjektet. Vi kan da om akkusativobjektet - samt om en række komplement, der står verbet lige så nær som dette (se senere) - benytte termen *komplement 1*, om dativobjektet (adressatobjektet) termen *komplement 2* og *komplement 3* om instrumentalobjektet. Fjernere objekter glider over i adverbialklassen.

6.3.2 Valens

Denne betragtningsmåde bygger på begrebet *valens*. Ved valens forstås verbets (eller et andet ords) evne til at binde andre konstruktionselementer til sig. Alt efter antallet af sådanne bundne elementer skelner vi mellem monovalente, divalente, trivalente og tetravalente verber. Da enkelte verber i russisk desuden helt mangler evnen til at binde andre elementer til sig, kan vi desuden tale om nulvalente (avalente) verber. Verbets valens, dvs. bindingsmuligheder, er et udtryk for graden af kompleksitet i dets semantik, og det er netop disse forhold, der manifesterer sig i komplementet.

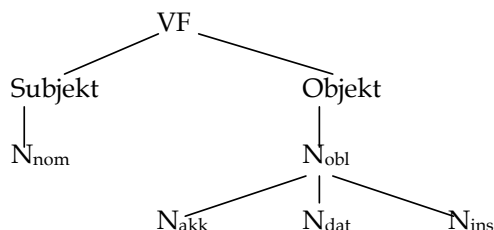
Ved divalente verber vil der være to bindingsmuligheder og dermed to pladser i sætningen ud over verbet selv. Den ene indtages af subjektet, mens den anden tillader manifestationen af et komplement. Mange transitive verber er således divalente:

Мальчик бросает **камень**.
Drengen kaster en sten.

Директор заведует **заводом**.
Direktøren leder fabrikken.

Mange verber kan imidlertid i kraft af deres valensforhold have flere pladser knyttet til sig:

Disse pladser er ikke altid udfyldt og indtager derfor åbenbart en mere fakultativ status. Den konkrete udfyldelse er naturligvis afhængig af, hvad den talende ønsker at udtrykke, og her er det klart, at det direkte objekt ofte er langt væsentligere end dativobjektet og instrumentalobjektet. Mange polyvalente verber nøjes da også ofte med det direkte objekt:

Он пишет **письмо**.
Han skriver et brev.

Men hvis den talendes kommunikative behov lægger op til det, kan verbet писать 'skrive' også tage såvel dativobjekt som instrumentalobjekt:

Он пишет **письмо матери**.
Han skriver et brev til moderen.

Он пишет **письмо матери карандашом**.
Han skriver et brev til moderen med blyant.

Det forekommer rimeligt at reservere betegnelsen 'indirekte objekt' til disse "fjernere" objekter, der kan deles i *dativobjektet*, som udtrykker den genstand eller person, for hvem en handling er bestemt eller i hvis interesse, den sker, jfr.:

Он написал **маме** письмо.
Han skrev brev til moderen.

Все аплодировали **артисту**.
Alle applauderede kunstneren.

Он грозил **соседу** судом.
Han truede naboen med at slæbe ham i retten.

Мне приказали показать **вам** дорогу.
Man befalede mig at vise Dem vejen.

og *instrumentalobjektet*, der betegner den genstand, hvormed eller hvorved handlingen udføres, dvs. dens instrument i bredeste forstand, jfr.:

Он писал **пером**.
Han skrev med pen.

Dativobjektet vil vi så benævne *komplement 2*, ligesom vi kan bruge betegnelsen *komplement 3* om instrumentalobjektet. Få verber har en valens, der gør det relevant at tale om fjernere objekter, end de her nævnte:

Он сделал сыну игрушку **из дерева** ножом
Af træ lavede han et stykke legetøj til sønnen med en kniv.

Her vil komplementet *из дерева* 'af træ' imidlertid ofte kunne opfattes som en ikke-kongruerende bestemmelse til akkusativkomplementet.

Andre tænkelige fjerne komplementer vil det være rigtigst at tolke som omstændighedsled.

I denne forståelse er komplementer således pladser i den valensstruktur, der karakteriserer et ord.

6.3.3 Direkte objekt (*komplement 1*)

Det direkte objekt, som vi også kan kalde komplement 1, står i akkusativ (typisk) eller genitiv (i visse tilfælde). Det kan desuden stå i dativ og instrumentalis eller være en præpositionsforbindelse.

N_{akk}: Мальчик бросил **камень**.
Drengen kastede stenen.

Врач осмотрел **больного**.
Lægen undersøgte den syge.

N_{gen}:

Når objektet betegner en del af et hele, hvilket typisk er tilfældet ved angivelse af en ubestemt mængde af et stof, kan det sættes i genitiv. Vi taler da om *partitiv genitiv*:

Он купил **сахара, чаю**.
Han købte sukker og te.

Отец привез **дров**.
Far kom med træ.

En partitiv genitiv i russisk vil på dansk ofte kunne gengives med et substantiv *uden* artikel:

Нан købte sukker.
Far kom med træ.

Den partitive genitiv finder kun anvendelse ved stofnavne. I et eksempel som

Он купил **машину**
Нан købte (en) bil

er det kun muligt at bruge akkusativ.

Bemærk, at dette udsagn på dansk vil kunne gengives såvel med som uden artikel:

Нан købte bilen
Нан købte en bil
Нан købte bil

6.3.4 Negeret objekt

Efter negeret verbum kan objektet sættes i genitiv. Genitiv foretrækkes i følgende tilfælde:

1) Sætningen indeholder den forstærkende partikel **ни** eller et pronomen med denne partikel:

Лицо его **не** выражает **ни скуки ни желаний**.
Нан ansigt udtrykker hverken kedsomhed eller ønsker.

2) Objektet betegner en ubestemt genstand:

Проезжий **не** спрашивал себе **чаю**.
Den rejsende bad ikke om te.

3) Objektet er afhængigt af et perceptions-, mental-, ønske- eller forventningsverbum, dvs. verber som видеть, замечать, желать, ожидать osv.:

Я **не** знал **зла**.
Jeg kendte ikke til ondskab.

Он **не** думал **плохого**.
Нан tænkte ikke dårlige tanker.

4) Objektet er et abstrakt begreb:

Она **не** обратила **внимания** на это.
Hun rettede ikke opmærksomheden mod dette.

Он никогда не избегал **опасности**.
Han gik aldrig af vejen for fare.

6.3.5 Øvrige komplementer, der optræder som 1. komplement:

Hertil hører en lang række af de objekter, der i russisk tradition betragtes som indirekte. Det drejer sig om komplementer i akkusativ efter præposition eller øvrige oblikke kasus med/uden præposition efter intransitive verber eller adjektiver:

N_{gen}: Народы хотят **мира**.
Folkeslagene ønsker fred.

Он все ищет **счастья**
Han søger stadig lykke.

Таня все ждет твоего **ответа**.
Tanja venter stadig på dit svar.

N_{dat}: Влага способствует **росту**.
Væde begunstiger væksten.

N_{ins}: Он грозил соседу **судом**.
Han truede sin nabo med at slæbe ham i retten.

Он хорошо владеет русским **языком**.
Han behersker russisk godt / Han er god til russisk.

Ты хорошо управляешь **машиной**.
Du er god til at køre bil.

PP: Мы отбили у **врага танк**.
Vi erobrede en tank fra fjenden.

Я последнюю песню пою **для тебя** и **тебе** посвящаю.
Jeg synger en sidste sang for dig og tilegner dig den.

С утра она хлопочет **по хозяйству**.
Hun har travlt med arbejdet lige fra morgenstunden.

Я очень надеюсь **на тебя**.
Jeg håber meget på dig.

Наташа ухаживала **за больным братом**.
Nataša så efter (passede) sin syge bror.

Мы вспоминали **о прошлом**.
Vi mindedes fortiden.

Студенты готовятся **к зачету**.
Studerterne forbereder sig til prøven.

Он помог **в работе**.
Han hjalp med arbejdet.

Også adjektiver optræder med komplementer:

достойный **похвалы**
værdig til ros

готовый **к походу**
klar til turen

Kasusvalget er afhængigt af semantiske særtræk hos verbet. Her skal særligt peges på det bundne kasusvalg ved visse distinkte grupper af verber:

N_{gen}:

Efter frygts-, undvigelsesverber o.l. står komplementet i genitiv:

Он боялся **смерти**.
Han frygtede døden.

Он старался избегать ее **взглядов**.
Han bestræbte sig på at undgå hendes blikke.

Efter verber med betydningen 'kræve, ønske, søge, hige efter, stræbe efter, ville, ud-bede sig' står komplementet i genitiv, når der er tale om en abstrakt genstand eller en abstrakt opfattet genstand

требовать **внимания**
kræve opmærksomhed

желать **успеха**
ønske held

искать **помощи**
søge hjælp

жаждать **славы**
tørste efter ære

добиваться **своего**
nå sit mål

хотеть **мира**
ville fred

просить **помощи**
bede om hjælp

Bemærk, at disse komplementer typisk betegner abstrakte genstande. Nogle tager akkusativ, når genstanden er konkret:

Требую **свою книгу**
Jeg kræver min bog

Хочу **булку**
Jeg vil have rundstykket

Ищу **работу**
Jeg søger arbejdet.

Som det ses af sidste eksempel modsvares brugen af akkusativ på russisk brugen af bestemt form på dansk.

Samme skelnen iagttages ved verber med betydningen 'vente', der tager genitiv ved det abstrakte komplement men akkusativ ved den konkrete genstand:

ждать **ответа**
vente svar

ждать **автобуса**
vente på bus

ожидать **случая**
afvente en lejlighed

Men:

ждать **автобус** № 10
vente på bus nr. 10

ожидать **маму**
vente på mor

N_{dat}:

En række verber styrer dativ:

Он обрадовался **наступлению** весны.
Han glædede sig over forårets komme.

Влага способствует **росту** растений.
Fugtigheden beforder planternes vækst.

Мать детей **хорошему** учит.
Mor lærer børnene det gode.

N_{ins}:

Verber med betydningen 'lede, styre, regere, beherske' tager komplementet i instrumentalis:

Он заведует **заводом**.
Han leder fabrikken.

Он управлял **самолетом**.
Han førte flyet.

Она владеет русским **языком**.
Han behersker russisk.

PP:

En række komplement er præpositionsled, hvor præpositionen styres af verbet, og hvor præpositionen efterfølgende determinerer sin styrelse:

Уплотнение предохраняет **от течи**.
Pakningen beskytter mod lækage.

Она наблюдает **за детьми**.
Hun ser efter børnene.

Никто не сомневался **в успехе**.
Ingen tvivlede på succesen.

De her nævnte komplementer (objekter) er imidlertid på ingen måde forskellige fra akkusativobjektet (det direkte objekt), idet de "står lige så tæt" på verbet som dette, når vi ser på verbets valens.

6.3.6 Det direkte objekt og passivvendingen

Hvad der adskiller akkusativobjektet fra de indirekte objekter er alene det forhold, at det direkte objekt fremkaldes af de såkaldt transitiver. Det karakteristiske ved forbindelsen af transitivt verbum og akkusativobjektet er, at den kan transformeres til en passiv konstruktion, den såkaldte passivvending.

Herved forstås en konstruktion, hvor det led, der er objekt i en aktiv konstruktion som Мальчик бросает **камень** (VF N_{akk}) 'Drengen kaster en sten' og altså et sekundært, udvidende led, rykker op som grammatisk subjekt og dermed som hovedled i den passive konstruktion **Камень** бросается (N_{nom} VF) 'Stenen kastes'. VF er her en passiv verbalform, nemlig den syntetiske passiv. Hvis fokus forskydes til den tilstand, som er et resultat af handlingen, benyttes den perifrastiske passiv bestående af kopula БЫТЬ og præteritum participium passiv: Камень **сброшен** 'Stenen er kastet' / Камень **был сброшен** 'Stenen blev kastet'. I begge konstruktioner (dvs. med syntetisk og perifrastisk passiv) falder den aktive konstruktions handlingssubjekt og grammatiske subjekt N_{nom} bort. Hvis det af kommunikative årsager ikke kan undværes, kan det kun finde plads i sætningsstrukturen i skikkelse af en N_{ins}: Камень бросается **мальчиком** 'Stenen kastes af drengen' / Камень сброшен **мальчиком** 'Stenen er kastet af drengen' / Камень был сброшен **мальчиком** 'Stenen blev kastet af drengen'.

Hele dette forhold er imidlertid ikke så meget af syntaktisk som af semantisk natur, idet det øjensynligt har noget at gøre med begrebet 'handling'. En handling forudsætter ud over sig selv også, at der er nogen eller noget der udfører den, dvs. en *agens*. Den vil desuden ofte tillige forudsætte en genstand, som den er rettet imod, *handlingsobjektet* eller *patiens*, dvs. den genstand, der sker noget med som følge af den pågældende handling. Ved vendingen til passiv gøres handlingsobjektet til grammatisk subjekt, hvilket fremkalder en fokusering på det oprindelige objekt og den handling, det underkastes. Agens rykker derimod i baggrunden eller forsvinder helt ud af sætningens handlingsperspektiv. Agens er således en semantisk rolle, der kan manifesteres af forskellige syntaktiske led. I den aktive sætning udtrykkes agens af subjektet og står derfor i nominativ. I den passive sætning repræsenteres agens som et fakultativt element og elimineres enten helt eller instrumentaliseres:

камень сброшен	:	камень сброшен мальчиком
stenen er kastet		stenen er kastet af drengen.

6.3.7 Infinitivkomplement

Infinitivkomplementet er et komplement udtrykt ved en infinitiv, som styres af et finit verbum. Funktionelt falder infinitivkomplementet i to typer: subjektiv infinitiv og objektiv infinitiv.

Subjektiv infinitiv udtrykker en handling, der udføres af samme person, som udfører prædikatshandlingen:

Я учусь **ходить** на лыжах.
Jeg lærer at stå på ski.

Они уговорились **встретиться** на завтра.
De aftalte at mødes i morgen.

Он может/умеет **играть** на скрипке.
Han kan spille på violin.

Bemærk, at sammensætningen af verber, der har karakter af hjælpeverbum (fase- eller modalverbum) og infinitiv kan betragtes som et sammensat verbalprædikat (se kap. 5).

Objektiv infinitiv udtrykker en handling, der udføres af den genstand/person, der optræder som objekt:

Мне приказали **показать** вам дорогу.
(= Мне приказали, чтобы я показал вам дорогу)
Man befalede mig at vise Dem vejen. (=Man har befalet, at jeg skal vise Dem vejen)

Советую **вам вернуться** обратно.
(= Советую **вам**, чтобы **вы вернулись** обратно).
Jeg råder Dem til at vende om. (= Jeg råder Dem til, at De vender om).

6.3.8 Ledsætningen som komplement (objektsbisætninger)

Visse verber tager en hel sætning som komplement, idet denne sætning underordner sig verbet og bliver til en ledsætning (bisætning). Sådanne ledsætninger kaldes traditionelt for objektsbisætninger.

Eks.:

Я тебе скажу: **у тебя есть талант**.
Jeg siger dig: du har talent.

Он видел, что въезжала колонна автомашин в открытые ворота.
Han så, **at der kørte en kolonne af biler ind gennem de åbne porte**.

Мать боялась, **чтобы ее сын не заболел**.
Moderen var bange for, **om ikke hendes søn var blevet syg**.

Рассказывали, **будто он в молодости был талантлив и умен.**
Man sagde, at han i sin ungdom skulle have været talentfuld og klog.

Om objektsbisetninger se kap. 7.

6.4 Adverbiale

6.4.1 Adverbialet (обстоятельство) er et udvidende sætningsled, der betegner de nærmere omstændigheder, som karakteriserer et andet sætningsled eller sætningsindholdet som helhed. Disse omstændigheder kan være *kvalitative* (хорошо 'godt'; светло 'lyst') eller *kvantitative* (десять раз 'ti gange'; часто 'ofte') eller være en *spatial* (за домом 'bag huset'; в Москве 'i Moskva') eller *temporal* (вечером 'om aftenen'; всю ночь 'hele natten') *lokalisering*. Endelig kan omstændighedsbetydningen komme til udtryk i form af en karakteristik ud fra forskellige semantiske områder: hensigt, årsag, måde o.l. Alt dette gør adverbialet til et sætningsled, der udgør et særdeles broget fænomen såvel i formel som funktionel henseende.

Typiske adverbialer:

Она улыбалась **ласково.**
Hun smilede kærligt.

Солнце светит **ярко.**
Solen skinner klart.

Ученик решил задачу **без труда.**
Eleven løste opgaven uden besvær.

Колхозники вышли работать **в поле.**
Kolchozbønderne gik ud for at arbejde på marken.

За домом белела роща.
Bagved huset lyste skoven hvidt.

Adverbialet optræder hyppigst som en bestemmelse af den verbalhandling, der er centrum i prædikatet. Deraf betegnelsen 'adverbiale'. Det er derfor ikke overraskende, at det typisk er adverbiet, der fungerer som det specialiserede udtryk for dette sætningsled.

Undertiden optræder adverbialet så tæt knyttet til prædikatskernen (verbet), at det må betragtes som en nødvendig bestanddel af prædikatet. I sætningen

Дом находится **в лесу.**
Huset ligger i skoven.

er adverbialet в лесу 'i skoven' nødvendigt for, at verbalformen находится 'ligger' kan fungere. Uden sin adverbialbestemmelse bliver verbalformen meningsløs: En sætning som 'Huset ligger' meddeler ikke noget som helst. I dette tilfælde er adverbialet således en nødvendig bestemmelse og ligner herved komplementet. Der er tale om en nødvendig udvidelse af prædikatskernen, fremkaldt af, at verbets egenbetydning ikke er stærk nok til at fungere uden en nærmere bestemmelse af de omstændigheder, hvorunder den udspiller sig.

Ofte er adverbialet imidlertid løsere forbundet med prædikatet. I sætningen

Дети играли в лесу.
Børnene legede i skoven.

kan adverbialet в лесу 'i skoven' fjernes, uden at sætningen funktionelt går i stykker. Sætningen skifter ganske vist betydning, men den er stadig meningsfuld.

Ofte bestemmer adverbialet ikke prædikatet eller et andet led men helheden:

Вчера мальчик любовался морем
I går beundrede drengen havet.

Sådanne adverbialer, der ligesom "står uden for parentes" og bestemmer helheden og ikke et enkelt led, kaldes undertiden for *determinanter*. Vi kan også betragte dem som *sætningsadverbialer*.

6.4.2 Adverbialets formelle udtryk

Adverbialet udtrykkes ved forskellige morfologiske og syntaktiske former:

1. Adverbier:

долго
længe

спокойно
roligt

вчера
i går

плохо
dårligt

2. Adverbialparticipier:

молча
tavs

лежа
liggende

Он уехал не **попрощавшись**.
Han tog af sted uden at sige farvel.

3. Oblikke kasusformer m./u. præposition:

на улице
på gaden, udenfor

лесом
gennem skoven

Вечерами пили чай.
Om aftenen drak de te.

На горах не было ни травинки.
I bjergene var der ikke et græsstrå.

Вследствие ошибки в вычислениях опыт не удался.
Som følge af en fejl i beregningerne lykkedes forsøget ikke.

4. Substantiverede former eller former, der ækvivalerer med et substantiv:

В операционной было темно и тихо.
På operationsstuen var der mørkt og stille.

Шел дождь **несколько дней**.
Det regnede i flere dage.

5. Infinitiver:

Он пошел **искать** себе ночлег.
Han gik for at søge sig et sted at overnatte.

Infinitiven har her ud over sin leksikalske betydning tillige betydningen 'hensigt'.

6. Udelelige forbindelser:

Отпуск начался **первого мая**.
Ferien begyndte den første maj.

Adverbialbestemmelser kan være komplekse med hensyn til deres interne struktur:

Я увидел **далеко в море** парус.
Jeg fik øje på et sejl langt ude på havet.

На другой день в обед Власова была на фабрике.
Næste dag ved middagstid var Vlasova på fabrikken.

6.4.3 Adverbialets semantiske funktioner

Adverbiet lader sig fra et semantisk funktionelt synspunkt opdele i et antal grupper, der på mange måder ligner den opdeling, der kendes fra adverbialet. Funktionelt set er adverbialet således et sætningsled med et heterogent betydningsindhold. Samler vi de forskellige betydninger i større grupperinger, kan vi operere med i hvert fald følgende tredeling: 1) kvalitativ og kvantitativ bestemmelse, 2) lokaliserende bestemmelse og 3) kausalbestemmelse.

6.4.3.1 Kvalitativ og kvantitativ bestemmelse

Omfatter bestemmelse af *måde* (обстоятельство образа действия), *grad* (обстоятельство степени) og *mål/omfang* (обстоятельство меры).

Måde: Betegner måden, hvorpå en proces eller aktivitet forløber:

Она поет **хорошо**.
Hun synger godt.

Он **с радостью** выбежал на улицу.
Han løb glad ud på gaden.

Глаза смотрели **по-детски**.
Øjnene så barnligt.

Он обо всем говорит **шутя**.
Han taler om alt på en spøgende måde.

Grad: Betegner den grad, hvormed et kendetegn (en proces eller aktivitet) realiseres, eller hvori det manifesterer sig:

Черный алмаз – **очень** редкий камень.
Den sorte diamant er en meget sjælden ædelsten.

Трава **слегка** влажная.
Græsset er let fugtigt.

Снег оказался **достаточно** спрессованным.
Sneen viste sig at være tilstrækkelig sammenpresset.

Он уже **совсем** слепой.
Han er allerede helt blind.

Чай **почти** остыл.
Teen var næsten blevet kold.

Mål: Betegner det omfang eller mål, der karakteriserer et kendetegn (en proces eller aktivitet) i videste forstand: dets rumlige og tidslige udstrækning, frekvens, vægt, pris, hastighed, temperatur, sammenligning med andre kendetegn osv.:

Николай отступил **на шаг**.
Nikolaj trådte et skridt tilbage.

Он стоял там **несколько секунд**.
Han stod der nogle sekunder.

Звук распространяется **со скоростью 333,3 метра в секунду**.
Lyden udbreder sig med en hastighed på 333,3 meter i sekundet.

Температура **на три градуса** ниже.
Temperaturen er tre grader lavere.

Производительность должна увеличиться **на 20 процентов**.
Produktionen skal forøges med 20 procent.

Кузнецкий уголь **в три раза** дешевле.
Kuzneck-kul er tre gange billigere.

6.4.3.2 Lokaliserende bestemmelse

Betegner de spatio-temporale omstændigheder, der karakteriserer et kendetegn (en proces eller aktivitet). Herunder falder to typer af adverbialer: *Sted* (обстоятельство места) og *tid* (обстоятельство времени):

Sted: Betegner det sted, hvor en proces eller aktivitet udspiller sig eller retningen for en aktivitet:

Он живет **в Москве**.
Han bor i Moskva.

Мы двигались **вперед**.
Vi bevægede os fremad.

Поставь стул **на балкон**.
Stil stolen på balkonen.

В июле он поехал **на Кавказ**.
I juli rejste han til Kaukasus.

Зимой он поедет **в Москву**.
Til vinter tager han til Moskva.

Tid: Betegner det tidspunkt, hvor en proces eller aktivitet udspiller sig:

Татьяна поднялась **рано**.
Tat'jana stod tidligt op.

В июле он поехал на Кавказ.
I juli rejste han til Kaukasus.

Зимой он поедет в Москву.
Til vinter tager han til Moskva.

Под Мелитополем уже **восемь сутки** горит один из складов...
Ved Melitopol' brænder allerede på ottende døgn et af lagrene...

6.4.3.3 Kausalbestemmelser

Kausalbestemmelser omfatter alle omstændigheder, der har med årsag, formål, hensigt, betingelse o.l. at gøre. Disse betydninger er indbyrdes yderst heterogene men samles dog i det, at de alle peger hen på den ydre anledning til, at en proces eller ak-

tivitet finder sted. Vi opdeler derfor kausalbestemmelserne i følgende grupper: *Årsag* (обстоятельство причины), *hensigt* (обстоятельство цели), *betingelse* (обстоятельство условия), *indrømmelse* (обстоятельство уступки) samt *følge* (обстоятельство следствия):

- Årsag:** Betegner årsagen til, at en proces eller aktivitet finder sted:
- Старушка **сослепу** перепутала соль с сахаром.
På grund af blindhed tog den gamle kone fejl af salt og sukker.
- Все **почему-то** вздохнули.
Alle sukkede af en eller anden grund.
- Hensigt:** Betegner hensigten eller formålet med en proces eller aktivitet:
- Мы остановились на берегу реки **искупаться**.
Vi gjorde ophold på flodbredden for at bade.
- Магазин закрыт **на ремонт**.
Butikken er lukket på grund af reparation.
- Я сделал это **нарочно**.
Jeg gjorde dette med vilje.
- Betingelse:** Betegner den ydre betingelse for, at en proces eller aktivitet kan finde sted:
- При условии доставки деталей** ремонт будет проведен.
Reparationen vil blive foretaget under forudsætning af, at reservedelene bliver leveret.
- Он смог выполнить эту работу лишь **при помощи товарищей**.
Han kunne kun udføre dette arbejde ved sine kammeraters hjælp.
- Indrømmelse:** Betegner indrømmelsen af en proces eller aktivitet i forhold til et andet kendetegn (proces eller aktivitet):
- Несмотря на дождь** экскурсия состоялась.
Ekskursionen fandt sted på trods af regnen.

Вопреки своим опасениям он постепенно обретал уверенность.

På trods af sine bange anelser blev han gradvist mere sikker.

Følge:

Betegner følgen af, at en proces eller aktivitet finder sted:

К волнению товарищей он отсутствовал на занятиях впервые.

Til sine kammeraters nervøsitet var han fraværende fra undervisningen for første gang.

7. DEN KOMPLEKSE SÆTNING

7.1 Indledning

Den komplekse sætning (сложное предложение) er en sætning, der indeholder mere end ét prædikativt centrum. Den kan således karakteriseres som en polyprædikativ struktur. Den er tillige karakteriseret ved et intonationsmønster, der gør den til en afsluttet helhed. Herved adskiller den sig afgørende fra andre komplekse og som regel længere tekstelementer.

Ofte udgør sådanne længere tekstelementer også en helhed, f.eks. en kæde af sammenhørende sætninger eller et afsnit. Men denne samhörighed er typisk af indholdsmæssig art, idet der ofte er tale om samme emne. I en række sætninger kan det, der skaber samhörigheden, f.eks. være det forhold, at de har samme subjekt:

В те - сегодня уже давние - семьдесятые годы, когда время казалось остановившимся, а спектакль, в котором все мы участвовали, вечным, **жил** в Москве некий молодой **человек**. **Был он** холост. **Имел** высшее гуманитарное образование. **И числился** редактором на телевидении. То есть, с девяти утра, до шести вечера **сидел** за столом, на котором стояла машинка и лежали "сценарии". (Kost.)

I de - i dag allerede fjerne - halvfjerdserne, da tiden syntes at stå stille og det skuespil, hvori vi alle deltog, evigt, boede der i Moskva en ung mand. Han var ungarl. Havde en højere humanistisk uddannelse. Og var ansat som redaktør ved TV. Det vil sige, fra ni morgen til seks aften sad han ved et bord, hvorpå der stod en skrivemaskine og lå "drejebøger".

(Pronomenet он betragtes i ovenstående eksempel blot som en gentagelse af substantivet человек.)

Ofte sker der en nærmere sammenknytning ved hjælp af henvisende elementer i de sætninger, der indgår i en sådan længere helhed, eller ved gentagelser osv.

Sådanne helheder har imidlertid ikke den specifikke intonation, der kendetegner den særlige sætningsforbindelse, vi kalder den komplekse sætning. De falder derfor uden for den komplekse sætnings område. Og de specielle forhold, der karakteriserer disse større enheder, betragtes da heller ikke som grammatiske i snæver forstand men hører under en særlig disciplin, der ofte benævnes *tekstgrammatik*, der netop har til opgave at undersøge forudsætningerne for, at kæder af sætninger fungerer som og opleves som tekster.

Vi har derimod at gøre med en kompleks sætning i følgende tilfælde:

...**человек**, издавший два романа, имевших успех, вдруг **бросил** все, **уехал** в Индию, **прожил** три года в буддийском монастыре, потом **объявился** в Гонконге, **женился** на китаянке, **основал** религиозную секту, и так далее и тому подобное. (Kost.)

...en mand, der havde udgivet to romaner, som havde succes, opgav pludselig alt, rejste til Indien, levede tre år i et buddhistisk kloster, dukkede derpå op i Hong Kong, giftede sig med en kinesisk kvinde, grundlagde en religiøs sekt og så videre og så videre.

I denne sætning er det tydeligt, at de finitte verbalhandlinger (ud over at have samme subjekt) opleves som følgende efter hinanden i tid, og at netop denne følge er et af de forhold, som den talende ønsker at meddele adressaten. I det foregående eksempel er der ganske vist også en tidsmæssig relation mellem de situationer, der udtrykkes af verberne, men den opleves som mere tilfældig, fordi situationerne opregnes enkeltvis, næsten som om den talende efter at have nævnt den ene kommer i tanke om noget nyt at tilføje. Situationerne er derfor løsrevet fra hinanden i strukturel henseende.

Den sammenknytning af prædikative centre, der finder sted i den komplekse sætning, er således karakteriseret ved, at der ved selve forbindelsen opstår særlige betydninger, som ikke lader sig forklare blot som summen af betydningerne af de prædikative centre, der indgår i en given kompleks sætning, og som heller ikke lader sig derivere af disse prædikative centres egenbetydning. Den komplekse sætnings væsen lader sig altså ikke beskrive blot ved en henvisning til de delsætninger, den kan reduceres til. Og det er derfor også misvisende, når den komplekse sætning undertiden defineres som en sætning, der består af to eller flere simple sætninger, se f. eks. AkGr II₂ 1954: 177; KRG 1989: 514; Šeljakin 1993: 299.

Samtidig er det indlysende, at de betydninger, der opstår mellem delene i en kompleks sætning, ikke rækker ud over den komplekse sætnings rammer. Den komplekse sætnings syntaktiske betydninger findes således ikke i dens delsætninger for sig, ligesom de heller ikke består mellem den komplekse sætning og dens omgivelser.

Den komplekse sætning får derved sin egen kommunikative funktion, idet den bliver et middel til at udtrykke en række særlige relationer mellem udsagnsindholdet i de delsætninger, den består af.

Den komplekse sætning må derfor anses for at være en specifik syntaktisk enhed på lige fod med den simple sætning, der kun indeholder ét prædikativt centrum, og de to ikke-prædikative syntaktiske enheder ordet og ordforbindelsen (syntagmet), der begge alene har nominativ (benævrende) funktion. Den kan ligesom den simple sætning i praksis identificeres som det, der står mellem to punktummer, men adskiller sig altså fra den simple sætning ved at indeholde mere end ét prædikativt centrum.

7.2 Den komplekse sætnings struktur

De prædikative centre, som den komplekse sætning rummer, indgår i delsætninger. Disse har hver især en grammatisk struktur, som minder om simple sætningers.

Man kan således skelne såvel toleddede strukturer med hovedleddene subjekt og prædikat som etleddede strukturer med enhedsled. Og som i den simple sætning kan strukturerne være udvidede med sekundære eller udvidende sætningsled:

Дул сырой, холодный ветер, с темного неба моросил мелкий дождь.
(Čech.)

Der blæste en rå og kold vind, fra den mørke himmel småregnede det.

Говорили, что на набережной появилось новое лицо: дама с собачкой.
(Čech.)

Man sagde, at der var dukket et nyt ansigt op på promenaden: Damen med hunden.

Men til forskel fra simple sætninger har den komplekse sætnings delsætninger ikke det intonationsmønster, der gør den simple sætning til en afsluttet, kommunikativ enhed. Delsætningerne er derimod indbyrdes forbundne med hinanden og kompletterer hinanden på forskellig vis, idet de herunder underkaster sig den komplekse sætnings generelle intonationsmønster.

En kompleks sætning består som minimum af to prædikative centre og følgelig af mindst to sammenknyttede delsætninger.

Den generelle struktur kan angives ved følgende formel:

$$S_1 \quad S_2 \quad (S_n)$$

hvor S_1 og S_2 angiver de for den komplekse sætning nødvendige komponenter (delsætninger), mens (S_n) angiver eventuelle yderligere indgående delsætninger.

7.3 Paratakse og hypotakse

Afhængigt af karakteren af den forbindelse, der er mellem de prædikative centre i den komplekse sætning, skelner vi mellem parataktiske og hypotaktiske komplekse sætninger.

I *parataktiske* sætninger (сложносочиненные предложения) er de delsætninger, der indgår i den komplekse sætning, ligeværdige: Ingen af de prædikative centre er overordnet den anden (de andre). Vi betegner af den grund forbindelsen som

sideordning. Og vi siger derfor, at de indgående delsætninger er sideordnede. Dette kan angives med formelen:

$$S_1 \text{ ————— } S_2 \text{ (————— } S_n)$$

I *hypotaktiske* sætninger (сложноподчиненные предложения) er derimod et eller flere prædikative centre underordnet et andet prædikativt centrum, der således er overordnet. Forbindelsen betegnes derfor som underordning eller subordination. Vi har i dette tilfælde følgende generelle formel, hvor pilen viser hen til den delsætning, der indeholder det overordnede prædikative centrum:

$$S_1 \longleftarrow S_2 \text{ (} \longleftarrow S_n)$$

(Der gøres opmærksom på, at pilen fra S_n ikke nødvendigvis viser hen til S_2 men lige så godt kan vise hen til S_1 , da to eller flere underordnede sætninger kan være sideordnede i forhold til den overordnede sætning, se herom senere.)

Den overordnede sætning, dvs. den delsætning, der indeholder det overordnede prædikative centrum, kaldes ofte *hovedsætningen* (главное предложение), mens den (de) underordnede sætning(er) betegnes som *bisætning(er)* (придаточное предложение). Denne klassiske terminologi benyttes i det følgende. Den er dog omstridt, da den let bibringer det indtryk, at bisætninger er sekundære eller mindre betydningsfulde fænomener, hvilket langt fra er tilfældet. F.eks. er det ofte sådan, at den vigtigste del af hele den komplekse sætnings information er indeholdt netop i bisætningen, jfr.:

Желательно, чтобы все пришли на экскурсию вовремя.
Det er ønskeligt, at alle kommer rettidigt til ekskursionen.

I dette tilfælde har hovedsætningen ikke nogen særlig informativ værdi uden den tilknyttede bisætning.

Ofte foretrækkes betegnelsen 'ledsætning' i stedet for 'bisætning', da denne term i højere grad afspejler bisætningens funktion. Undertiden benyttes termen 'periode' om den komplekse sætning.

7.4 Formelle sammenknytningsmidler

7.4.1 Den komplekse sætnings dele knyttes sammen på to måder: enten 1) ved et særligt bindeord, dvs. en konjunktion eller et dermed ækvivalerende ord, der markerer forbindelsen (f. eks. et relativt pronomen), eller 2) uden noget bindeord. Den første måde kaldes *syndetisk*, mens vi taler om *asyndetisk* eller konjunktionsløs sammenknytning i det sidste tilfælde.

7.4.2 I *asyndetiske* konstruktioner er der altså ikke noget formelt udtryk for forbindelsen mellem sætningsdelene. Denne kommer i stand alene ved den tætte kontakt mellem delene og ved det intonationsmæssige mønster, der karakteriserer helheden. I skriften angives den i reglen ved komma eller et andet interpunktionstegn:

Пойдем ко мне в комнату – я тебе и деньги и все покажу. (Tur.)
Lad os gå ind til mig, så skal jeg vise dig både penge og det hele.

Жена не выходила из своих комнат, мужа третий день не было дома. (Tol.)
Hustruen forlod ikke sine værelser, og det var nu den tredje dag, hvor manden ikke havde været hjemme.

Всюду висели лампы, тянулись половки, торчали на стенах медные краны. (Čech.)
Overalt hang der lamper, strakte der sig gulvløbere og stak der bronzehaner ud fra væggene.

7.4.3 I *syndetiske* konstruktioner sker sammenknytningen ved hjælp af et *formelt bindeled*, dvs. en konjunktion eller et pronominalt element, der ved sin henvisende funktion skaber forbindelsen:

Она тоже не спала всю ночь **и** все утро ждала его. (Tol.)
Hun havde heller ikke sovet hele natten og havde ventet ham hele morgenen.

Был десятый час, **когда** он во второй раз пришел к крыльцу Щербацких. (Tol.)
Klokken var over ni, da han for anden gang kom til Ščerbackij-familiens indgang.

Говорили, **что** на набережной появилось новое лицо: дама с собачкой. (Čech.)
Man sagde, at der var dukket et nyt ansigt op på promenaden: Damen med hunden.

Вечером она была в том же платье, **в котором** всегда ходит на работу.
Om aftenen havde hun den samme kjole på, som hun altid gik på arbejde i.

Они сидели в парке, **где** играл оркестр.
De sad i parken, hvor der spillede et orkester.

Ofte indeholder hovedsætningen tillige et pronominalt element, der fungerer som korrelat for det henvisende element i bisætningen:

Кто не работает, тот не ест.
Den, der ikke vil arbejde, skal ikke spise.

Чего боялись, то и случилось.
Hvad de frygtede, (det) skete.

Я тот, кто вам звонил.
Det var mig, der ringede til Dem.

Случилось то, чего никто не ожидал.
Det, som ingen forventede, skete.

7.4.4 Ud over disse to grundlæggende former spiller en række andre faktorer med ved sammenknytningen på afgørende måde. Det drejer sig om intonation, sætningsfølge, tempus- og modusanvendelse, aspektbrug og i et vist omfang også om leksikalske og fraseologiske faktorer.

7.4.4.1 Intonation

Intonationen er en faktor, der altid er til stede i en kompleks sætning, i reglen som et ledsagende fænomen, der understøtter de øvrige formelle midler, hvormed sætningsdelene sammenknyttes til en helhed. Men intonationen kan i sig selv skabe forbindelsen mellem sætningsdelene i den komplekse sætning. Dette udnyttes især ved den asyndetiske sammenknytning, jfr.:

Жена не выходила из своих комнат, мужа третий день не было дома. (Тол.)
Hustruen forlod ikke sine værelser, og det var nu tredje dag, hvor manden ikke havde været hjemme.

Men intonationen kan også udnyttes til at udtrykke forskellige betydninger, f.eks. opregning, modsætning eller følge, og kan således adskille to komplekse sætninger med samme materiale fra hinanden, jfr.:

Intonation 1: Летом здесь сухо и знойно, зимой морозно.
Om sommeren er her tørt og hedt (og) om vinteren koldt.

Intonation 2: Летом здесь сухо и знойно, зимой морозно.
Om sommeren er her tørt og hedt (men) om vinteren koldt.

Intonationen kan også udtrykke såvel parataktiske som hypotaktiske betydninger, jfr.:

- Intonation 1: Пришли в сторожку, лесник накормил бродягу... (Gor.)
De kom til vagthytten, (og) skovløberen gav landstrygeren noget at spise...
- Intonation 2: Пришли в сторожку, лесник накормил бродягу...
Da de var kommet til vagthytten, (så) gav skovløberen landstrygeren noget at spise...

7.4.4.2 Sætningsfølge

I asyndetiske komplekse sætninger er den rækkefølge, hvori delsætningerne optræder, ofte afgørende for, at der er tale om en enhed. En ændring af rækkefølgen vil i reglen medføre en destruktion af den betydning, som den komplekse sætning udtrykker, og ofte føre til meningsløshed.

I sætningen

Петр понял: речь шла о современной литературе.
Peter forstod: Det drejede sig om den moderne litteratur.

forklarer den sidste del indholdet af den første. Der kan derfor ikke ændres på rækkefølgen.

Heller ikke i syndetiske konstruktioner er rækkefølgen altid fri. F. eks. tillader komplekse sætninger, der udtrykker følge ("først det ene, så det andet"), ikke ændring af rækkefølgen:

Скоро дубняки стали редеть, и вот перед нами сверкнуло море.
(Ars.)
Snart begyndte det at blive længere mellem egeskovene, og dér foran os glimtede havet.

Visse konjunktioner medfører i sig selv en fastlæggelse af delsætningernes rækkefølge. F. eks. kan konjunktionen потому что ikke indlede den første delsætning i en kompleks sætning, men må altid stå som indledning til den anden sætningsdel:

Я пошел в театр, потому что товарищ отдал мне свой билет.
Jeg gik i teatret, fordi min ven havde overladt mig sin billet.

Der er dog mange situationer, hvor sætningsdelenes rækkefølge er fri, jfr.:

- (a) Когда мы возвращались домой, было темно и тихо. (Čech.)
Da vi var på vej hjem, var det mørkt og stille.

Her kunne man uden brud på de syntaktiske strukturer og uden at forstyrre meningsindholdet vende om på rækkefølgen:

- (b) Было темно и тихо, когда мы возвращались домой.
Det var mørkt og stille, da vi var på vej hjem.

Forskellen ligger alene i det kommunikative perspektiv. I (a) fokuseres på tilstanden (...было темно и тихо), i (b) derimod på tidspunktet (...когда мы возвращались домой).

7.4.4.3 Tempus- og modusanvendelse

Ofte understreges sammenhængen mellem to dele af en kompleks sætning ved, at der benyttes samme tempus i de indgående prædikater:

Дул сырой, холодный ветер, с темного неба **моросил** мелкий дождь.
(Čech.)
Der blæste en rå, kold vind, fra den mørke himmel småregnede det.

После обеда Женя **читала**, лежа в глубоком кресле, а я **сидел** на нижней ступени террасы. (Čech.)
Efter middagen læste Ženja, liggende i den dybe lænestol, og jeg sad på terrassens nederste trin.

7.4.4.4 Aspektbrug

Aspektkategorien udnyttes ofte til at understrege *samtidighed* (imperfektivt aspekt) og *handlingsfølge* (perfektivt aspekt):

Было тихо, темно, и только высоко на вершинах кое-где **дрожал** яркий золотой свет и **переливал** радугой в сетях паука. (Čech.)
Der var stille og mørkt, og kun højt over toppene skælvede her og der et klart gyldent lys og spillede i regnbuens farver i spindelvævene.

Все небо **заволокло** тучами, и **стал** накрапывать редкий, мелкий дождь. (Čech.)
Hele himlen blev overtrukket af skyer, og det gav sig til at småregne med spredte, fine dråber.

Когда она **уехала**, Петр Петрович **стал** рассказывать. (Čech.)
Da hun var taget af sted, gav Pëtr Petrovič sig til at fortælle.

I sidste eksempel markeres desuden gennem hjælpeverbet indtrædelsen af en ny tilstand/situation.

7.4.4.5 Leksikalske og fraseologiske faktorer

Undertiden indledes komplekse sætninger med faste vendinger, der enten signalerer, at den væsentlige informative betydning følger i den tilknyttede sætning, eller udtrykker en betingelse:

Что касается зрителей, то они отзывались о картине одобрительно.
Hvad angår tilskuerne, så reagerede de bifaldende på billedet.

Стоило скрипнуть дверь, как поднимался отчаянный лай.
Man behøvede blot at knirke med en dør, før det satte i med en vild gøen.

7.5 Paratakse

7.5.1 Paratakse eller sideordning (сочинение) kan defineres som en forbindelse mellem to (eller flere) led, der hver for sig står i samme relation til et led uden for forbindelsen, som den helhed, der opstår ved forbindelsen.

Dette ser vi klart i den simple sætning, hvor f.eks. et verbum kan have to sideordnede komplementer (objekter): *Мать любит дочку и сына* 'Moderen elsker datteren og sønnen'. Her står *дочку* 'datteren' og *сына* 'sønnen' hver for sig i samme forhold til *любит* 'elsker' (nemlig som direkte objekt) som helheden *дочку и сына* 'datteren og sønnen'.

Den sideordnede forbindelse mellem sætninger kan forstås ud fra samme definition. Ganske vist kan man ikke her pege på et udenforstående led med den samme direkte tilknytning som f.eks. verbet har til sit komplement (objekt). Man kan imidlertid hævde, at delene i en parataktisk kompleks sætning hører nærmere til hinanden end til de sætninger, der omgiver dem.

Sætninger, som indgår i en sideordnet forbindelse, er således grammatisk ligestillede og befinder sig på samme syntaktiske plan, hvilket viser sig ved, at de har samme grad af selvstændighed.

Sideordningen udtrykkes *asyndetisk* (konjunktionsløst) ved sætningsfølge og intonation alene. Hyppigst kommer sideordningen dog i stand ved en række konjunktioner, dvs. *syndetisk*.

Med udgangspunkt i de indholdsmæssige relationer, der kommer til udtryk i den sideordnede forbindelse mellem sætninger, skelner man mellem *kopulative*, *adversative*, *disjunktive* og *progrede* (også kaldet additive) forbindelser.

Disse forbindelser er i det store og hele de samme, som kommer til udtryk mellem homogene led i den simple sætning (se kap. 2).

Den parataktiske komplekse sætningsdelsætninger er desuden karakteriseret ved ofte at have en homogen strukturel opbygning, hvilket bl.a. giver sig til kende i ensartethed i ordstilling og aspekt- og tempusbrug i delsætningerne.

7.5.2. Kopulative forbindelser

Kopulative forbindelser (соединительная связь) benyttes til at skabe en kompleks helhed af enkeltstående fænomener (handlinger, begivenheder eller tilstande), idet helheden herunder ofte får karakter af en opregning eller opremsning. Komplekse sætninger af denne type er derfor kendetegnende for sammensatte beskrivelser eller karakteriserende tekstafsnit.

Den kopulative forbindelse udtrykkes syntetisk ved konjunktionerne и 'og', и...и 'både...og', да 'og', как...так и... 'såvel...som...', не только...но и... 'ikke blot... men også...', ни...ни... 'hverken...eller', тоже 'også', также 'samt'.

Konjunktionerne и og да forbinder sætninger, der udtrykker handlinger eller tilstande, som forløber samtidigt:

Звонят трамваи, **и** гудят автомобили.
Sporvognene ringer, og automobilerne tuder.

Светило солнце, **и** шел дождь.
Solen skinnede, og det regnede.

Лишь где-то колесо гремит, **да** соловей в лесу свистит.
Kun rumler et eller andet sted et vognhjul, og nattergalen fløjter i skoven.

Konjunktionen да er karakteristisk for talesproget.

Konjunktionen и forbinder desuden sætninger, der udtrykker efter hinanden følgende handlinger:

Он отпустил вожжи, **и** лошади шли сами.
Han slap tømmerne, og hestene gik selv.

Свернула молния, **и** загремел гром.
Der kom et lyn, og der lød et tordenskrald.

Дверь открылась, **и** в комнату вошел незнакомый человек.
Døren gik op, og ind i værelset kom en ukendt mand.

Undertiden kan forbindelsen mellem sætningerne tillige have karakter af årsag-følge:

Тает снег, **и** с гор бегут ручьи.
Sneen smelter, og der løber bække ned ad bjerget.

Чемодан был тяжелый, **и** мальчик не мог поднять его.
Kufferten var tung, og drengen kunne ikke løfte den.

Ни...ни... forbinder negative sætninger, idet negationen herunder forstærkes:

Ни я не послал ему письма, **ни** он мне не написал.
Hverken jeg eller han sendte breve til hinanden.

Ни сам никуда ни ездил, **ни** у себя никого не принимал... (Salt.)
Jeg hverken rejste nogen steder, eller modtog nogen hos mig...

Konjunktioner **тоже** og **также** står inde i anden delsetning, i reglen foran dennes prædikative centrum:

Люди сильно проголодались, лошади **тоже** нуждались в отдыхе.
Folkene var blevet meget sultne, hestene trængte også til et hvil. (Ars.)

Она мне нравилась все больше и больше, я **тоже**, повидимому, был симпатичен ей. (Čech.)
Hun behagede mig mere og mere, jeg virkede øjensynligt også tiltalende på hende.

Он не решил задачу, мне **также** не удалось ее решить.
Han fik ikke løst opgaven, mig lykkedes det heller ikke at løse den.

Asyndetisk udtrykkes den kopulative forbindelse ved forskellige intonationstyper, f.eks. koordinerende og enumerativ intonation. I skriften repræsenteres intonationen ofte ved komma mellem delsetningerne.

Батюшка закричал на меня, матушка плакала. (Dost.)
Bedstefar råbte ad mig, mor græd.

Дул сырой, холодный ветер, с темного неба моросил мелкий дождь.
(Čech.)
Der blæste en rå, kold vind, fra den mørke himmel småregnede det.

К зиме набралось больше работы, стало веселей.
Hen imod vinteren blev der mere at lave, det blev sjovere.

Забрав свой трофей, я возвратился на бивак. Там все уже были в сборе, палатки поставлены, горели костры, варился ужин.
Jeg vendte tilbage til bivuakken med min trofæ. Dér var alle allerede forsamlet, teltene var stillet op, bålene brændte, aftensmaden kogte.

7.5.3 Adversative forbindelser

Den adversative forbindelse (противительная связь) udtrykker en modstilling mellem delsætningernes indhold. I modsætning til den kopulative forbindelse, der kan bestå mellem en hel række delsætninger, er den adversative forbindelse i reglen en forbindelse mellem to delsætninger, hvis indhold således står i et indbyrdes modsætningsforhold.

Den adversative forbindelse udtrykkes syntetisk ved konjunktionerne a 'men', но 'men', зато 'derimod', однако 'dog', же 'men', да 'men', а то 'ellers', не то 'ellers', а не то 'ellers'.

Eksempler:

Брат пишет письмо, **а** сестра читает книгу.
Broderen skriver et brev, **men** søsteren læser en bog.

И вот все побежали на пожар, **а** он сидит у себя в комнате... (Čech.)
Og nu er alle løbet til brandstedet, **men** han sidder i sit værelse.

Все спорили, **а** я молчал.
Alle diskuterede, **men** jeg (derimod) tav.

Мне двадцать семь лет, **а** моему брату семнадцать.
Jeg er syvogtyve, **men** min bror er sytten.

Сегодня он приходил ко мне, **а** завтра я пойду к нему.
I dag har han været hos mig, **men** i morgen tager jeg hen til ham.

Душа и сердце его все еще скрыты от меня, **но** отчего же я чувствую себя такой счастливой? (Čech.)
Hans sjæl og hjerte er stadig skjult for mig, **men** hvorfor føler jeg mig da så lykkelig?

Началось оно не здесь, **но** далеко отсюда, в провинции, в глуши.
(Dost.)

Den [barndommen] begyndte ikke her, men langt herfra, i provinsen, langt ude på landet.

Он проснулся на другой день уже поздно, после тревожного сна, **но** сон не подкрепил его. (Dost.)

Han vågnede sent næste dag, efter en urolig søvn, men søvnen havde ikke styrket ham.

Все посмотрели ему вслед, **но** никто не улыбнулся... (Dost.)

Alle så efter ham, men ingen smilede.

Все спорили, **но** я молчал.

Alle diskuterede, men jeg tav.

Ракитин, как лицо мелкое, приглашен быть к обеду не мог, **зато** были приглашены отец Иосиф и отец Паисий... (Dost.)

Rakitin kunne som en lavtstående person ikke indbydes til middag, derimod blev fader Iosif og fader Paisij indbudt.

Я был уверен в своих расчетах, **однако** мне хотелось еще раз все проверить.

Jeg var sikker i mine beregninger, dog ville jeg efterprøve alt endnu engang.

Товарищи относились к нему неприязненно, солдаты **же** любили воистину... (Купр.)

Kammeraterne forholdt sig uvenligt over for ham, soldaterne derimod elskede ham virkelig.

Я у него двор хотел поджечь, **да** он меня поймал, Наум-то... (Тур.)

Jeg ville sætte ild på hans gård, men han fangede mig, ham Naum...

Ты, Тиша, скорей приходи, **а то** маменька браниться станет. (Ostr.)

Kom hellere med det samme, Tiša, ellers giver mor sig til at skælde ud.

Отвечай же мне, **а не то** буду беспокоиться. (Пуш.)

Svar mig nu, ellers bliver jeg urolig.

Asyndetisk udtrykkes den adversative forbindelse ved intonationen som i følgende eksempel:

Я говорил правду – мне не верили. (Лер.)

Jeg sagde sandheden, (men) man troede mig ikke.

7.5.4 Disjunktive forbindelser

Den disjunktive forbindelse (разделительная связь) udtrykker en sideordnet følge eller opregning af sætninger, hvis indhold gensidigt udelukker hinanden. Den udtrykkes ved konjunktionerne **или** 'eller', **или...или** 'enten...eller', **то...то** 'snart... snart', **не то...не то** 'skal...skal ikke', **то ли...то ли** 'mon...eller', **либо** 'eller', **ли...или** 'om end...eller', **ли...ли** 'hvad end...eller'.

Eksempler:

Ты сам встанешь, **или** мне разбудить тебя?
Står du selv op, eller skal jeg vække dig?

Мы с вами уже где-то встречались, **или** я ошибаюсь?
Vi to har vist allerede mødt hinanden et eller andet sted, eller tager jeg fejl?
В то время года **или** идут дожди, **или** стоят холода.
På den årstid enten regner det, eller det er koldt.

Грудь ее **то** высоко понималась, **то**, казалось, она удерживала дыхание. (Ler.)
Snart hævede hendes bryst sig højt, snart syntes hun at holde åndedrættet tilbage.

То холодно, **то** очень жарко, **то** солнце спрячется, **то** светит слишком ярко. (Kryl.)
Snart er det koldt, snart meget varmt, snart skjuler solen sig, snart skinner den alt for klart.

Не то ветер захлопнул дверь, **не то** кто-то зашел с улицы.
Enten var det vinden, der smækkede døren i, eller det var én, der kom ind udefra.

То ли ветер шумел, **то ли** кто-то стучал в ворота.
Om det nu var vinden, der støjede, eller det var én, der bankede på porten.

7.5.5 Progređiente (additive) forbindelser

Progređiente eller additive forbindelser (присоединительная связь) er karakteriseret ved, at den anden sætning i en forbindelse mellem to sætninger indeholder et supplerende udsagn, der dels giver en videre karakteristik af den første sætnings indhold og dels udspringer af dette.

Den progrediente forbindelse udtrykkes ved konjunktionerne и 'og', да 'og', да и 'ja desuden', (и) при этом 'og desuden', притом же 'herved', к тому же 'desuden'. Ofte forstærkes konjunktionerne med adverbier som еще 'endnu', притом 'tilmed', причём 'yderligere' eller med partikler som даже 'selv'.

Eksempler:

Он больше не спрашивал - **да и** что спрашивать?
 Han spurgte ikke yderligere, og hvad var der vel også at spørge om?

Где он, я не знаю, **да и** не хочу знать.
 Hvor han er, ved jeg ikke, og ønsker heller ikke at vide.

В комнате было душно, **и притом** окна не открывались.
 I værelset var der indelukket, og alligevel havde man ikke lukket vinduerne op.

Вода была теплая, но не испорчена, **и притом** ее было много. (Garš.)
 Vandet var varmt men ikke fordærvet, og der var oven i købet meget af det.

У нас было много встреч, **и при этом** были и ссоры.
 Vi havde mange møder, ja der var oven i købet også skænderier.

Мне хочется ехать туда, **и к тому же** он сам собирался ехать.
 Jeg har lyst til at rejse derhen, og desuden agtede han selv at rejse.

7.6 Hypotakse

7.6.1 Den hypotaktiske komplekse sætning (сложноподчиненное предложение) er en forbindelse af to eller flere sætninger, hvoraf én er overordnet den anden (evt. flere sideordnede bisætninger). Den underordnede sætning, bisætningen, kan være relateret til hele hovedsætningen eller til et led i denne. En bisætning kan selv have en bisætning underordnet sig. Den hypotaktiske komplekse sætning kan således have forskellig struktur:

1. $S_1 \longleftarrow S_2$
2. $S_1 \longleftarrow S_2 \quad S_3 (\dots, S_n)$
 \longleftarrow
 (\longleftarrow)
3. $S_1 \longleftarrow S_2 \longleftarrow S_3 (\longleftarrow S_n)$

ad 1: Я только радовалась, что вижу и слышу его голос.

Jeg blev blot glad over, at jeg så og hørte hans stemme.

ad 2: Я помню, как мы бегали по лесу, как жужжали пули, как падали... ветки, как мы подирались сквозь кусты.

Jeg husker, hvordan vi løb rundt i skoven, hvordan kuglerne peb, hvordan ...grenene faldt, hvordan vi kæmpede os igennem buskene.

ad 3: Наша публика так еще молода и простодушна, что не понимает басни, если в конце ее не находит нравоучения.

Vort publikum er endnu så ungt og enfoldigt, at det ikke forstår en fabel, hvis det ikke finder en moralsk belæring i dens slutning.

7.6.2 Hypotaksens formelle udtryk

Den hypotaktiske forbindelse realiseres syntetisk ved hjælp af konjunktioner eller konjunktionslignende ord (interrogativer, relativter) eller asyndetisk ved intonation og sætningsfølge.

7.6.3 Tidsfølgen i bisætninger

Bisætninger kan udtrykke absolut tid (nutid, datid, fremtid) i forhold til hovedsætningen. I så fald kongruerer bisætningens tempusformer med hovedsætningens. Bisætninger kan imidlertid også udtrykke relativ tid ("samtidig" (simultanitet), "førtidighed" (anterioritet), "eftertidighed" (posterioritet)) i forhold til hovedsætningens tid. I så fald udtrykker præsens samtidighed, præteritum førtidighed og futurum eftertidighed.

7.6.4 Klassificering af bisætningerne

Nogle bisætninger svarer i deres funktion til et sætningsled i en simpel sætning. Dette giver baggrund for i klassificeringen at skelne mellem subjekts-, prædikats-, objekts- og attributive bisætninger. Andre bisætninger ligner i deres funktion derimod adverbialet. Vi kan derfor tale om adverbialbisætninger, der omfatter temporal-, lokal- og mådesbisætninger. Beslægtet hermed er en række øvrige bisætningstyper: kausal-, final-, konditional-, konsekutiv-, koncessiv-, adversativ-, komparativ- og aditivsætninger.

7.6.4.1 Subjektsbisætninger

I komplekse sætninger med subjektsbisætning (придаточное подлежащее) indeholder hovedsætningen ikke noget subjekt eller har kun dette i form af et korrelat til

et relativelement i bisætningen. Bisætningen har da til formål at udtrykke subjektet, idet det udfolder dette nærmere.

a) asyndetisk:

Из их рассказов было ясно: жизнь рабочего везде одинакова. (Gor.)
Af deres beretninger stod det klart: Arbejderens liv er ens overalt.

В округе сразу стало известно: приехал М.
I nabolaget vidste man straks: М var kommet.

b) med konjunktion eller relativord (что 'at', как 'hvordan', как будто 'som om', чтобы 'at' o.a.):

Кто весел, **тот** смеется.
Den, der er munter, han ler.

Тот, к кому мы обратились, не мог ответить на наш вопрос.
Ham, vi havde henvendt os til, kunne ikke svare på vort spørgsmål.

Кого ни спрашивали об этом, **никто** не мог ответить.
Hvem vi end spurgte om dette, så var der ingen, der kunne svare.

Известно, **как** она умеет показать себя.
Enhver ved, hvordan hun kan vise sig.

Неизвестно, **почему** она плачет.
Ingen ved, hvorfor hun græder.

Известно, **что** цыплят по осени считают.
Enhver ved, at kyllinger tæller man om efteråret.

Ясно, **что** каждый должен отвечать за свои поступки.
Det er klart, at enhver må svare for sine handlinger.

Желательно, **чтобы** все пришли на экскурсию вовремя.
Det er ønskeligt, at alle kommer til ekskursionen rettidigt.

В этой обстановке важно, **как** будут складываться наши отношения с другими странами.
I denne situation er det vigtigt, hvordan vores relationer til andre lande vil udvikle sig.

Вдруг мне показалось, **как будто** в комнате слабо и жалобно прозвенела струна. (Tur.)
Pludselig forekom det mig, som om der i værelset svagt og klagende lød en streng.

7.6.4.2 Prædikatsbisætninger

I komplekse sætninger med prædikatsbisætning (придаточное сказуемое) fungerer bisætningen som udfoldelse af prædiketet. Hovedsætningen indeholder da kun et formelt prædikat i form af et korrelat (тот, то, таков, такой, все о. а.).

a) asyndetisk:

Весь город там **таков**: мошенник на мошеннике сидит и мошенником погоняет. (Gog.)
Hele byen var sådan: Der var ikke andet end bedragerere.

b) med konjunktion eller relativord (который 'som', кто 'hvem', как 'hvordan', какой 'hvilken', чей 'hvis', словно 'lige som', что 'som'):

Это **то, что** надо.
Det er det, der er nødvendigt.

Я **тот, кого** никто не любит. (Ler.)
Jeg er den, som ingen elsker.

Эта дорога не **та, по которой** мы ехали вчера.
Denne vej er ikke den, vi kørte ad i går.

Он **тот, кому** доверили руководить экспедицией.
Han er den, man har overladt at lede ekspeditionen.

Он не был **тем, что** волокитой у нас привыкли называть. (Ler.)
Han var ikke det, man hos os plejede at kalde en skørtejæger.

Решение было **таково, что** удовлетворило всех.
Løsningen var en, som var alle tilpas.

Но главное **в том, что** мы можем предложить им хороший ассортимент овощей.
Men det vigtigste er, at vi kan tilbyde dem et godt udvalg af grøntsager.

7.6.4.3 Objektsbisetninger

I komplekse sætninger, hvor hovedsætningen ikke indeholder noget objekt, kan dette være udtrykt i bisætningen, som derfor kaldes en objektsbisætning (придаточное дополнительное).

a) asyndetisk:

В хозяйстве пояснили: посевные площади не соответствуют поголовью скота.

I bedriften forklarede man: De tilsåede arealer er ikke i overensstemmelse med kvægbestanden.

Я тебе скажу: у тебя есть талант. (Fad.)

Jeg skal sige dig: Du har talent.

Я увидел: по реке плыла лодка.

Jeg så: Der kom en båd sejlede op ad floden.

b) med konjunktion eller relativord (interrogative pronominer og interrogative adverbier). Hovedsætningen kan indeholde et korrelat (тог). Som konjunktioner optræder что 'at', чтобы 'at', будто 'som om', будто бы 'som om', как 'hvordan', словно 'lige som', как будто 'som om', как будто бы 'lige som om':

Я говорю не **о том, что** было вчера, а **о том, что** было сегодня.

Jeg taler ikke om det, som skete i går, men om det, som skete i dag.

Я не помню, **когда** это было.

Jeg husker ikke, hvornår det var.

Я очень хотел увидеть, **что** он **такое** нашел и прячет от меня.

Jeg ville gerne se, hvad det var for noget, han havde fundet og skjulte for mig.

Мне трудно было понять, **над чем** они смеялись.

Jeg havde svært ved at forstå, hvad de morede sig over.

Он радовался (**тому**), **что** сын приехал домой.

Han var glad over, at sønnen var kommet hjem.

Я привык (**к тому**), **что** он часто звонит.

Jeg er vant til, at han ringer tit.

Учитель говорит, **что** я больше других занимаюсь русским языком.

Læreren siger, at jeg arbejder mere med russisk end de andre.

Владимир с ужасом увидел, **что** он заехал в незнакомый лес.
Vladimir så med forfærdelse, at han var kørt ind i en ukendt skov.

Он попросил, **чтобы** завтра мы зашли к нему.
Han bad om, at vi ville kigge ind til ham i morgen.

Наш преподаватель напомнил нам, **чтобы** в понедельник мы принесли на урок нужную книгу.
Vores lærer mindede os om, at vi på mandag skulle tage den nødvendige bog med til timen.

Мать боялась, **чтобы/как бы** ее сын не заболел.
Moderen var bange for, at hendes søn var blevet syg.

Он испугался, **чтобы/как бы** она не вернулась назад.
Han blev bange for, at hun ikke skulle komme tilbage.

Он видел, **что/как** въезжала колонна автомашин в открытые ворота заводского двора.
Han så, at/hvordan en bilkolonne var ved at køre ind gennem den åbne port til fabriksgården.

Рассказывали, **будто** он в молодости был талантлив и умен.
Man fortalte, at han i sin ungdom skulle have været talentfuld og klog.

7.6.4.4 Attributive (relative) bisætninger:

I en kompleks sætning kan bisætningen træde i stedet for et attribut til et substantiv (eller dermed ækvivalerende element) i hovedsætningen. Den attributive bisætning (придаточное определительное) indeholder en nærmere bestemmelse af det pågældende substantiv og indledes i reglen med relativpronomenet *который* 'som', men også relativordene *какой* 'hvilken', *дет* forældede *кой* 'hvilken', samt *что* 'som', где 'hvor', куда 'hvorhen', откуда 'hvorfra', og когда 'hvornår' optræder som bindeled. Typen kaldes undertiden for relativbisætning (придаточное относительное) på grund af den rolle, relativordene spiller ved sammenknytningen.

Eksempler:

Письмо, **которое** я получил от него, очень важное.
Brevet, som jeg har fået fra ham, er meget vigtigt.

Расскажи ту сказку, **которую** мать любила.
Fortæl det eventyr, som mor holdt af.

К вечеру мы дошли до той горы, с **которой** хорошо была видна панорама города.

Nen imod aften kom vi til det bjerg, hvorfra der var en god udsigt over byen.

Это был (тот) человек, статью **которого** я прочитал вчера в газете.

Det var den mand, hvis artikel jeg havde læst i avisen i går.

Ветер легкий и вольный, **какой** бывает только в степи.

Vinden var let og uden hindringer, sådan som den kun er på steppen.

Он рассказал мне такую историю, **каких** я еще никогда не слышал.

Han fortalte mig en sådan historie, som jeg endnu aldrig havde hørt før.

Я думал о человеке, в **чьих** руках находилась моя судьба.

Jeg tænkte på den mand, i hvis hænder min skæbne lå.

Деревня, **что** стояла на берегу озера, сгорела.

Landsbyen, som lå ved søens bred, var brændt ned.

Они сидели в том саду, **где** играл оркестр.

De sad i den have, hvor der spillede et orkester.

Городок, **куда** мы приезжали каждое лето, был расположен на берегу Волги.

Den lille by, hvortil vi rejste hver sommer, lå ved Volgas bred.

Пастух глядел на небо, **откуда** моросил дождь...

Hyrden så op mod himlen, hvorfra det småregnede.

Мальчик часто вспоминает то время, **когда** был в пионерском лагере.

Drengen husker ofte den tid, da han var i pionerlejr.

7.6.4.5 Adverbielle bisætninger

Ofte tjener bisætningen til at udtrykke omstændigheder, der karakteriserer hovedsætningens verbalhandling. Den fungerer således på samme måde som adverbialet i den simple sætning. På denne baggrund kan der skelnes mellem temporalsætninger (tidsbisætninger), lokalsætninger (stedsbisætninger) og mådesbisætninger.

7.6.4.5.1 Temporalsætninger:

I temporalsætninger (придаточное времени) udtrykkes i bisætningen en handling/tilstand, der er samtidig med, går forud for eller følger efter hovedsætningens handling.

Med konjunktionerne когда 'når', пока 'mens', в то время как 'mens', тогда как 'mens', как вдруг 'i det samme' udtrykkes *samtidig* (simultanitet).

Med konjunktionerne когда 'da', после того как 'efter at', как 'da', с того времени как 'siden', как только 'lige så snart', лишь только 'aldrig så snart', лишь 'så snart', чуть 'da', едва (не) 'lige før', только 'lige da' udtrykkes *forudgåen* (anterioritet).

Med konjunktionerne прежде чем 'førend', раньше чем 'inden', до тех пор пока до того, как 'indtil', 'indtil', пока не 'indtil', перед тем как 'førend' udtrykkes *følge* (posterioritet).

Eksempler:

Когда наступает весна, оживает вся природа.
Når foråret kommer, liver hele naturen op.

Пока жена готовила завтрак, я читал газету.
Mens min kone lavede morgenmad, læste jeg avisen.

В то время как в поле дует ветер, в лесу тихо и тепло.
Samtidig med at vinden blæser ude på marken, er der stille og lunt i skoven.

Я стал засыпать, **как вдруг** услышал шорох.
Jeg var ved at slumre ind, da jeg pludselig hørte en raslen.

Едва не ушли, она начала раскаиваться.
De var knap nok gået, før hun begyndte at angre.

Мы сидели в лаборатории, **пока не** закончили работу.
Vi sad i laboratoriet, indtil vi var færdige med arbejdet.

Прежде чем сделать вывод, мы тщательно изучили всю литературу по данному вопросу.
Inden vi traf en konklusion, undersøgte vi omhyggeligt al litteratur om det pågældende spørgsmål.

Строительство завода закончилось **раньше, чем** предполагали.
Byggeriet af fabrikken blev afsluttet tidligere, end man havde ventet.

Den temporale betydning kan også udtrykkes *asyndetisk*:

Кошки грызутся - мышам приволье.
Når katten er ude, leger musene på bordet.

7.6.4.5.2 Lokalsætninger:

I lokalsætninger (придаточное места) udtrykker bisætningen det sted, hvor hovedhandlingen udspiller sig.

Lokalsætninger indledes med konjunktionerne где 'hvor', куда 'hvorhen', откуда 'hvorfra'. Hovedsætningen indeholder ofte et korrelat (там 'der', отсюда 'derfra', туда 'derhen'):

Город Нижний Новгород стоит там, где Ока впадает в Волгу.
Byen Nižnij Novgorod ligger der, hvor Oka munder ud i Volga.

Где тонко, там и рвется.
Tråden brister, hvor den er tyndest. (= Ingen kæde er stærkere end det svageste led).

Откуда ветер, оттуда и дождь.
Der, hvor vinden kommer fra, kommer også regnen.

Куда иголка, туда и нитка.
Hvor nålen går hen, må tråden følge efter. (= Har man sagt A, må man også sige B).

Поезжай, куда хочешь!
Rejs, hvorhen du vil!

7.6.4.5.3 Mådesbisætninger:

Mådesbisætninger (придаточные образа действия) udtrykker måden, hvorpå hovedhandlingen foregår. I gruppen af mådesbisætninger inkluderes her bisætninger, der udtrykker et kvalitativt aspekt i og med, at de fokuserer på den grad eller det omfang, hvori hovedhandlingen finder sted.

Mådesbisætninger indledes med konjunktionerne как 'som', что 'så', чтобы 'så at' samt ved elementerne столько... сколько 'så...som', настолько... сколько 'så...som', так... что 'så...at', до того... что 'i den grad...at', постольку... поскольку 'for så vidt som', столь... как 'lige så...som', так... как 'så...at', такой... как 'sådan én...at', столько раз... сколько раз 'ligeså tit...som':

Он делал все, **как** ему подсказывала совесть.
Han gjorde alt, sådan som hans samvittighed sagde ham.

Тихо, **как** умеют только звери, медведь сидел возле неподвижной человеческой фигуры... (Pol.)
Stille, som kun vilde dyr kan, sad bjørnen ved siden af den ubevægelige menneskeskikkelse.

Он работал **так, что** очерк был готов через два дня.
Han arbejdede sådan, at skitsen var færdig i løbet af to dage.

Он работал **столько, сколько** позволяли силы.
Han arbejdede så meget, som kræfterne tillod.

Прожить надо **так, чтобы** ни перед людьми, ни перед собой не было стыдно.
Man må leve sådan, at man ikke skammer sig, hverken over for mennesker eller over for sig selv.

Я слишком был счастлив, **чтобы** хранить в сердце чувство неприязненное. (Puš.)
Jeg var alt for lykkelig til at nære en uvenskabelig følelse i mit hjerte.

Воздух становился **так** редок, **что** трудно было дышать. (Ler.)
Luften blev så tynd, at det var vanskeligt at ånde.

Стало вдруг **до того** тихо, **что** люди слышали биение своих сердец.
Pludselig blev der så stille, at folk kunne høre deres egne hjerter slå.

Около горевшей избы было жарко и **так** светло, **что** на земле видна была отчетливо каждая травничка. (Čech.)
Ved siden af den brændende hytte var der varmt og så lyst, at ethvert græsstrå tydeligt kunne ses på jorden.

7.6.4.6 Andre typer af komplekse sætninger

Ud over de hidtil omtalte typer af komplekse sætninger forekommer der typer, hvor der mellem hoved- og bisætning opstår særlige relationer af mere logisk-semantisk art, men på en måde, så det er den komplekse sætning i dens helhed, der udtrykker disse relationer. Afhængigt af hvilke relationer, det drejer sig om, opstiller vi derfor yderligere en række grupper: Kausalsætninger (årsagssætninger), finalsætninger (hensigtssætninger), konditionalsætninger (betingelsessætninger), konsekutivsætninger (følgesætninger), koncessivsætninger (indrømmelsessætninger), adversativsætninger, komparativsætninger (sammenligningssætninger) og additivsætninger (sæt-

ninger med tillægsbisætning). I mange fremstillinger betragtes disse dog som hørende til de adverbielle bisætninger.

7.6.4.6.1 Kausalsætninger

Kausalsætninger (придаточные причины) udtrykker en årsagssammenhæng mellem handlingen i bisætningen og handlingen i hovedsætningen.

Kausalsætninger indledes med konjunktionerne *потому что* 'fordi', *так как* 'eftersom', *оттого что* 'på grund af at', *из-за того что* 'på grund af at', *ввиду того что* 'i lyset af at', *вследствие того что* 'som følge af at', *в силу того что* 'i kraft af at', *благодаря тому что* 'takket være at', *ради того что* 'på grund af at', *в связи с тем что* 'i forbindelse med at', *тем более что* 'så meget mere som', *затем что* 'fordi', *судя по тому что* 'ud fra det at', *в результате того что* 'som resultat af at', *по причине того что* 'på grund af at', *на основании того что* 'på grundlag af at', *поскольку* 'for så vidt som', *ибо* 'thi':

Я не пришел на занятия **потому, что** не ходили автобусы.
Jeg kom ikke til time af den grund, at der ingen busser gik.

Машины засветили фары, **потому что** в лесу уже стемнело.
Bilerne tændte lygterne, fordi det allerede var blevet mørkt i skoven.

Эти стаканы не бьются, **так как** они сделаны из небьющегося стекла.
Disse glas går ikke i stykker, fordi de er lavet af brudsikkert glas.

Вследствие того что мой телефон не работал, мне пришлось позвонить товарищу из автомата.
Som følge af, at min telefon ikke virkede, måtte jeg ringe til min ven fra en telefonboks.

Благодаря тому, что прошли обильные дожди, мы собрали хороший урожай.
Takket være den rigelige regn fik vi en god høst.

Поскольку вокзал недалеко, то давай пойдем пешком.
Eftersom banegården ikke ligger langt borte, så lad os gå til fods.

Я остаюсь дома, **тем более что** надо помочь родителям.
Jeg bliver hjemme, så meget mere som jeg må hjælpe mine forældre.

7.6.4.6.2 Finalsætninger

I finalsætninger (придаточные цели) udtrykker bisætningen hensigten eller formålet med hovedsætningens handling.

Finalsætninger indledes med konjunktionerne **чтобы** 'for at', **для того чтобы** 'for at', **затем чтобы** 'for at', **с тем чтобы** 'for at', **дабы** 'for at' (forældet), **лишь бы** 'hvis bare', **только бы** 'bare':

Дверь на балкон была закрыта, **чтобы** из сада не несло жаром.
Døren til altanen var lukket, for at varmen ikke skulle trænge ind fra haven.

Отец закрыл дверь, **чтобы** не было сквозняка.
Far lukkede døren, for at der ikke skulle blive gennemtræk.

Товарищ отвернулся, **чтобы** скрыть волнение.
Kammeraten vendte sig bort for at skjule sin bevægelse.

Нужно писать так, **чтобы** все было ясно и понятно.
Man skal skrive, så alt er klart og forståeligt.

Для того чтобы понять друг друга, им не нужно было никаких слов.
For at forstå hinanden havde de ikke behov for ord.

Я на все готова, **лишь бы** мама выздоровела.
Jeg er parat til alt, hvis bare mor kunne blive rask.

Кое-кто готов на что-угодно, **только бы** быть первым.
En og anden er parat til hvad som helst for blot at komme først.

7.6.4.6.3 Konditionalsætninger

Konditionalsætninger (придаточные условия) udtrykker et betingelsesforhold mellem handlingerne i hoved- og bisætning, således at den sidste fungerer som en betingelse eller forudsætning for den første.

Konditionalsætninger indledes med konjunktionerne **если** (бы) 'hvis', **в случае если** (бы) 'i tilfælde af at', **в том случае если** (бы) 'i det tilfælde at', **на случай если** (бы) 'for det tilfælde at', **при условии если** (бы) 'under betingelse af at', **при том условии что** 'på den betingelse at', **ежели** 'hvis', **коли** 'om' (talesprog), **как** 'hvis', **когда** 'når', **кабы** 'om' (forældet).

Partiklen бы optræder i forbindelse med konjunktionen, når der er tale om en *irreal* (dvs. uopfyldelig) betingelse:

Если бы он вернулся из отпуска, то он бы пришел на работу.
Hvis han var kommet hjem fra ferie, ville han være kommet på arbejde.

Hvis konjunktionen står uden бы, udtrykkes derimod en *reel* (dvs. opfyldelig) betingelse:

Если он вернулся из отпуска, то он придет на работу.
Hvis han er kommet hjem fra ferie, kommer han på arbejde.

Eksempler:

Если мы возьмем такси, то еще успеем к поезду.
Hvis vi tager en taxa, kan vi endnu nå toget.

Если бы ты хотел, мы могли бы остаться на ночлег.
Hvis du havde villet, kunne vi være blevet og overnatte.

Если бы вы пришли вчера, вы застали бы здесь и директора.
Hvis De var kommet i går, havde De også kunnet træffe direktøren her.

Раз начали говорить, давайте договорить до конца.
Når vi nu engang er begyndt at tale, se lad os få talt færdig.

Betydningen kan også realiseres uden konjunktion (asyndetisk):

Дождлся бы меня – вместе пошли бы домой.
Du skulle have ventet på mig, vi kunne have gået hjem sammen.

Ужин не нужен, был бы обед.
Aftensmad havde ikke været nødvendig, havde vi blot spist til middag.

Проголодаешься, так хлеба достать догадаешься.
Når du bliver sulten, finder du også ud af at skaffe dig brød.
(= Nød lærer nøgen kvinde at spinde.)

Чаю попьешь – легче будет.
Hvis du drikker lidt te, får du det bedre.

Хорошо смазал, хорошо и поехал.
Den, der smører godt, kører godt.

Волков бояться – в лес не ходить.
Den, der er bange for ulve, skal ikke gå til skovs.

Endelig kan betingelsesbetydningen udtrykkes af en bisætning, der indeholder en imperativform i ikke-imperativisk funktion:

Приди я домой раньше, этого не случилось бы.
Var jeg blot kommet hjem noget før, var dette ikke sket.

7.6.4.6.4 Konsekutivsætninger

Konsekutivsætninger (придаточные следствия) udtrykker bisætningen en handling, der er en følge af hovedsætningens handling.

Konsekutivsætninger indledes med konjunktionerne что 'så', чтобы 'til at'. Hovedsætningen kan indeholde: так 'så', настолько 'så', такой 'så', столько 'så', до того 'så', до такой степени 'i en sådan grad at' o.a.

Чтобы anvendes, hvis der foran det pronominale element i hovedsætningen står не, eller hvis hovedsætningen indeholder gradationsadverbierne достаточно 'tilstrækkelig', довольно 'temmelig', слишком 'alt for', чересчур 'alt for'. Ellers bruges что.

Eksempler:

Мы так устали, **что** не могли дальше идти.
Vi var så trætte, at vi ikke kunne gå længere.

Разговор принял такой оборот, **что** лучше было бы не поднимать этого вопроса.
Samtalen tog en sådan vending, at det havde været bedre ikke at rejse dette spørgsmål.

Погода стояла такая, **что** хотелось выйти погулять.
Det var sådan et vejr, at man fik lyst til at gå ud at spadsere.

Она делала так, **что** все с ней считались.
Hun gjorde sådan, at alle regnede med hende.

В русской земле **столько** прелести, **что** художникам хватает на тысячи лет.
I det russiske land er der så megen skønhed, at kunstnerne har nok til tusind år.

Он чувствовал себя не так плохо, **чтобы** не мог встать с постели.
Han følte sig ikke så dårlig, at han ikke kunne stå ud af sengen.

Больной достаточно окреп, **чтобы** ходить по комнате.
Den syge blev tilstrækkelig stærk til at han kunne gå omkring i værelset.

Дорога была слишком узка, **чтобы** машина могла по ней проехать.
Vejen var alt for snæver til, at bilen kunne køre ad den.

7.6.4.6.5 Koncessivsætninger

I koncessivsætninger (придаточные уступки) udtrykker bisætningen en indrømmelse i forhold til hovedsætningens indhold.

Koncessivsætninger indledes med konjunktionerne *хотя* 'skønt', *хоть* 'selvom', *несмотря на то что* 'uanset at', *невзирая на то что* 'uanset at', *независимо от того что* 'uafhængigt af at', *вопреки тому что* 'på trods af at', eller med elementerne *пусть* 'lad', *пусть* 'lad, om så', *даром что* 'skønt', *как ни* 'lige meget hvad', *где ни* 'hvor end', *куда ни* 'hvorhen man end', *кто ни* 'hvem der end', *что ни* 'hvad der end', *сколько ни* 'hvor meget der end', *какой ни* 'hvilken som helst':

Хоть ты и в новой коже, да сердце у тебя все то же. (Kryl.)
Om du end er i et nyt skind, så er dit hjerte dog det samme.

Хотя наступил вечер, было еще очень жарко.
Skønt det var blevet aften, var det endnu meget varmt.

Несмотря на то, что было около шести часов, в воздухе стояла невыносимая духота от зноя и пыли.
På trods af at klokken var hen ved seks, var luften uudholdeligt kvalm på grund af heden og støvet.

Пусть роза сорвана, она еще цветет.
Omend rosen er plukket, så blomstrer den dog endnu.

Сколько я ни звонил, никто мне не ответил.
Hvor mange gange jeg end ringede, så var der ingen, der svarede mig.

Betydningen kan endvidere udtrykkes med imperativformen uden imperativisk funktion:

О чем его ни **спроси**, он все знает.
Ligegyldigt hvad man spørger ham om, så ved han alt.

Отсеки собаке хвост – не будет овцы.
Selvom man hugger hundens hale af, så bliver den ikke til et får.

7.6.4.6 Adversativsætninger

I adversativsætninger (придаточные сопоставления) indeholder bisætningen en handling, der står i modsætning til handlingen i hovedsætningen. Der kan også være tale om en handling, der fremhæves som anderledes end hovedsætningens handling eller som på anden måde uforenelig med denne.

Adversativsætninger indledes med konjunktionerne *если... то* 'hvis...så', *тогда как* 'hvorimod', *в то время как* 'medens', *между тем как* 'medens', *по мере того как* 'efterhånden som', *чем... тем...* 'jo...jo', *настолько... насколько...* 'for så vidt som', *поскольку* 'for så vidt som', *столько... сколько* 'så meget...som':

Если он еще читает такие книги, **то** я уже равнодушен к ним.
Hvis han stadig læser den slags bøger, så er jeg ligeglad med ham.

В то время как у Шацкого экзамены начались с десятого марта, у Карташева они должны были начаться в мае.
Mens Šackijs eksaminer begyndte fra den tiende marts, skulle Kartaševs begynde i maj.

Между тем как она с слезами готовила все, что нужно k завтраку, Бульба раздавал свои приказания. (Gog.)
Mens hun tårevædet forberedte alt, hvad der hørte til morgenmaden, udstedte Bul'ba sine befalinger.

Сливаясь друг с другом, тучи покрывали все небо сзади, **тогда как** впереди оно было еще ясным. (Gor.)
Skyerne flød sammen og dækkede hele himlen bagved, hvorimod den foran stadig var helt klar.

По мере того как я говорил, профессор все больше хмурился.
Efterhånden som jeg talte, så professoren stadig mere dystert ud.

Чем выше мы поднимались на гору, **тем** труднее становилось дышать.
Jo højere vi steg op på bjerget, desto vanskeligere blev det at ånde.

NB: Det sidste eksempel kan også opfattes som en komparativsætning.

7.6.4.6.7 Komparativsætninger

Komparativsætninger (придаточные сравнения) udtrykker et sammenligningsforhold mellem hoved- og bisætning.

Den indeholdte sammenligning kan være *reel* ("som"), og bisætningen indledes da med konjunktionerne *чем* 'end', *как* 'som', *нежели* 'end', *так же как* 'på samme måde som', *точно так же как* 'ganske som', *подобно тому как* 'lige som', *все равно что* 'ganske som'.

Den indeholdte sammenligning kan imidlertid også være en *antagelse* ("som om"). I dette tilfælde indledes bisætningen med konjunktionerne *будто*, *как будто*, *будто бы*, *как будто бы*, *словно*, *словно бы*, *точно*, *точно бы*, *как бы*, *вроде бы*, *как если бы*, *также как если бы* - alle med betydningen 'som om' eller 'lige som om'.

Eksempler:

Лететь самолетом быстрее, **чем** ехать поездом.
Det er hurtigere at flyve end at rejse med tog.

Андрей читает лучше, **чем** Николай.
Andrej læser bedre end Nikolaj

Дела мои в лучшем порядке, **нежели** я думал.
Mine sager er i bedre orden, end jeg troede.

За окном было так тихо и так темно, **как** бывает только ночью в деревне.
Bag vinduet var der så stille og så mørkt, som der kun er om natten ude på landet.

Шел Самгин осторожно, **как** весной ходят по хрупкому льду.
Samgin gik forsigtigt, som man gør om foråret på den skøre is.

Налет кончился **так же** внезапно, **как** и начался.
Angrebet sluttede lige så pludseligt, som det var begyndt.

Варя всегда старалась говорить точно и понятно, **словно** диктовала на пробном уроке в классе. (Leon.)
Varja bestræbte sig altid på at tale præcist og forståeligt, som om hun dikterede under en prøve i klassen.

Она говорит, **как будто** поет.
Hun taler, som om hun synger.

Он даже не обернулся на мои слова, **будто бы** их и не слышал.
Han vendte sig ikke en gang ved mine ord, som om han end ikke havde hørt dem.

Воздух так чист, **точно** его совсем нет. (Bun.)
Luften er så ren, som om den slet ikke er der.

Он вел себя **так, как будто** он уже большой ученый.
Han opførte sig, som om han allerede var en stor videnskabsmand.

7.6.4.6.8 Additivsætninger

Additivsætninger (придаточные присоединительные) er komplekse sætninger, der indeholder efterstillede bisætninger, som tilføjer en yderligere konstatering til hovedsætningens indhold.

Additivsætninger indledes med relativordene: что (и) 'hvad der (også), почему 'hvorfor', для чего 'af hvilken årsag', отчего 'hvorfor', зачем 'hvorfor', где и 'hvor også', куда и 'hvorhen også', откуда и 'hvorfra også', когда 'da' o.a.:

Значит, x равняется 20, **что и** требовалось доказать.
Altså, x er lig med 20, hvilket også skulle bevises.

Поезд может опоздать, **что** нежелательно.
Toget kan være forsinket, hvad der ikke er ønskeligt.

Он пришел домой поздно, **что** случалось с ним редко.
Han kom sent hjem, hvad der sjældent skete for ham.

Вместо сахара подавался сотовый мед..., **от чего** чай всегда был жидкий, но вкусный.
I stedet for sukker var der tavlehonning..., af hvilken grund teen altid var tynd, men velsmagende.

Весные воды прошли буйно, **почему** уже в начале апреля шумели скворцы и летали в саду желтые бабочки.
Forårsvandene flød med voldsom kraft, hvorfor der var larm af stære og fløj gule sommerfugle i haven allerede i april.

Мы варили квас, **для чего** намочили хлеб и купили дрожжи.
Vi kogte kvas, hvortil vi havde opblødt brød og købt gær.

Мальчик сидел на чердаке, **где и** нашли его на второй день утром.
Drengen sad på loftet, hvor man da også fandt ham dagen efter om morgenen.

Она уходила на работу в семь часов утра, **когда и** должна была уходить.
Hun tog af sted på arbejde klokken syv om morgenen, netop på det tidspunkt hun skulle.

8. ISOLEREDE LED OG ISOLEREDE ELEMENTER

8.1 Indledning

8.1.1 I mange sætninger, simple som komplekse, optræder elementer, der ikke er egentlige sætningsled, selvom de i deres funktion ofte kan minde om et sådant. De udtrykker en ekstra information, der tjener til at uddybe eller forklare et af sætningens led. Men de står uden for sætningen og er således ikke en del af dennes grammatiske struktur.

Sådanne led kaldes *isolerede led* (обособленные члены предложения). De er intonationsmæssigt adskilt fra den egentlige sætning - i skriften ved komma (eller andet interpunktionstegn med kommaets værdi, f.eks. tankestreg) - og fungerer som en art kommentar eller tillæg til et led i den sætning, de optræder ved. De kan enten være foranstillede eller efterstillede sætningen, eller de kan stå som indskud i denne.

Isolerede led har funktioner, der kan sammenlignes med de udvidende sætningsled, og vi kan derfor opdele dem i *attributive* (bestemmende), *adverbielle* isolerede led (isolerede omstændighedsled) samt isolerede *komplementled*.

8.1.2 Funktionelt tæt beslægtet med de isolerede led er desuden en række isolerede elementer, der dog adskiller sig fra de førstnævnte ved ikke at lægge sig til et af sætningens led. Da de imidlertid heller ikke er en del af sætningsstrukturen, medtages de under beskrivelsen af de isolerede led. Det drejer sig om to grupper: *vokativiske elementer* (henvendelser) og *parenthetika* (indskud).

8.2 Isolerede led

Efter funktionen kan isolerede led opdeles i attributive og adverbielle isolerede led samt isolerede komplementled.

8.2.1 Attributive isolerede led

Attributive isolerede led omfatter *participialkonstruktioner*, isolerede *adjektiver* og isolerede *appositioner*. De udtrykker, som betegnelsen angiver, en bestemmelse, der lægger sig til et af sætningens led.

a) *Participialkonstruktioner*

Participialkonstruktioner optræder i attributiv funktion men har i modsætning til det egentlige attribut - der jo indgår i en betydningsmæssig og strukturel enhed, et syntagma, med det substantiv, det lægger sig til - karakter af en supplerende,

uddybende bestemmelse. De står i reglen efter det substantiv, de bestemmer, og adskilles fra dette og fra den øvrige sætning ved komma. Selve participialkonstruktionen er ofte opbygget som et syntagma med et participium som kerne og med anvendelse af de syntaktiske forbindelsesformer rektion og adjunktion. Det kan således have en ret kompliceret struktur. Participiet kongruerer med det led, det henviser til, i genus, numerus og kasus.

Participialkonstruktioner vil ved oversættelse til dansk hyppigt skulle gengives med relativsætninger.

Eksempler:

Список новых книг, **составленный заведующим библиотекой**, висит на доске.

En liste over nye bøger, sammensat af lederen af biblioteket, hænger på tavlen.

Мой спутник указал мне на высокую гору, **поднимавшуюся прямо против нас**. (Ler.)

Min ledsager viste mig det høje bjerg, som rejste sig lige foran os.

Солнце перед самым закатом вышло из-за серых туч, **покрывающих небо**, и вдруг багряным светом осветило лиловые тучи, зеленоватое море, **покрытое кораблями и лодками**, и белые строения города, и народ, **движущийся по улицам**. (Тол.)

Lige før solen gik ned, trådte den frem bag de grå skyer, der dækkede himlen, og pludselig oplyste den med et purpurrødt lys de violette skyer, det grønlige hav, (der var) dækket med skibe og både, og byens hvide bygninger og menneskene, der bevægede sig gennem gaderne.

Расположенные на большой высоте, кремлевские звезды кажутся небольшими.

Placeret (som de er) i stor højde, synes stjernerne på Kreml' ganske små.

Погруженные в свои мысли, они за весь путь не омоловились ни одним словом.

Hensunkne (som de var) i deres tanker, mælede de ikke et eneste ord på hele vejen.

Participialkonstruktioner vil indholdsmæssigt ofte kunne erstattes af en attributiv (relativ) bisætning:

Мой спутник указал мне на высокую гору, **которая поднималась прямо против нас**.

Min ledsager viste mig det høje bjerg, som rejste sig lige foran os.

b) *Isolerede adjektiver*

Som isolerede led kan optræde et adjektiv (eller et som adjektiv optrædende participium, se dog foregående afsnit), evt. en gruppe af adjektiver. I begge tilfælde er der kongruens med det led, adjektivet (adjektiverne) lægger sig til. Adjektivet (adjektiverne) kan have udvidende led knyttet til sig efter sædvanlige regler. Den isolerede natur markeres ved komma:

С моря дул сильный ветер, **холодный и резкий**.
Fra havet blæste en stærk vind, (der var) kold og skarp.

Нет ничего прекраснее беспредельно широкого моря, **залитого лунным светом**, и глубокого неба, **полного тихих сияющих звезд**.
(Ars.)

Der findes ikke noget skønnere end det uendeligt brede hav, overgydt af månelys, og den dybe himmel, fuld af stille strålende stjerner.

По линии железной дороги там и сям зажглись огни, **зеленые, красные...** (Čech.)

Langs med jernbanelinjen tændtes her og der lys, grønne, røde...

Зима, **злая, темная, длинная**, была еще не так давно. (Čech.)

Det var endnu ikke så længe side, det havde været vinter, ond, mørk og lang.

Adjektivet kan foranstilles, hvis betydningen er koncessiv ("selvom, skønt, dog"):

Всегда спокойная, сестра сегодня волновалась.
Skønt rolig som altid, var søsteren dog nervøs i dag.

Adjektivet kan endvidere foranstilles, hvis subjektet er et pronomen:

Усталые, они шли медленно.
Trætte (som de var), gik de langsomt.

Измученные, грязные, мокрые, мы достигли, наконец, берега.
(Tur.)
Udmattede, snavsede og våde (som vi var), nåede vi endelig bredden.

c) *Isolerede appositioner*

Som isolerede led kan optræde appositioner og appositionelle forbindelser. De kongruerer i kasus med det led, de lægger sig til, og står placeret efter dette, adskilt ved

komma. Såfremt dette medfører, at de kommer til at stå inde i sætningen, får de karakter af indskud og afgrænses fra sætningen til begge sider ved komma:

Дверь открыла дочь соседа, **девочка лет двенадцати**.
Naboens datter, en pige på omkring tolv år, åbnede døren.

Девочка, **любимица отца**, вбежала в комнату.
En lille pige, faderens øjsten, løb ind i værelset.

Имя Горького, **великого русского писателя**, широко известно во всем мире.
Gor'kij's, den store russiske forfatters, navn er vidt berømt over hele verden.

Я разговаривал с Таней, **нашей секретаршей**.
Jeg talte med Tanja, vores sekretær.

Его брат, **геолог**, находится все время в экспедиции.
Hans bror, geologen, er hele tiden på ekspedition.

Любите книгу – **источник знания**. (Gor.)
Elsk bogen - kilden til viden.

8.2.2 Adverbielle isolerede led

Adverbielle isolerende led kan opdeles i to typer: led, der udtrykker en egentlig omstændighed, og led, der udtrykker en sammenligning.

a) *Isolerede omstændighedsled*

Omstændighedsled udtrykkes ved adverbialparticipier (eller konstruktioner med et adverbialparticipium som kerne) samt ved præpositionsforbindelser eller adverbier.

1. *Adverbialparticipier samt konstruktioner hermed:*

Он шел, **размахивая руками**.
Han gik, mens han slog ud med armene.

Переходя улицу, будьте осторожны.
Vær forsigtige, når I går over gaden.

Мы шли медленно, **беседуя о делах**.
Vi gik langsomt, mens vi talte om sagerne.

Спустившись под гору, всадники скрылись из виду.
Da de var kommet ned fra bjerget, forsvandt rytterne ud af syne.

Столкнувшись, я ушиб ногу.
Jeg beskadigede foden, idet jeg snublede/ved at snuble.

Возвратясь домой, я сел верхом и поскакал в степь. (Ler.)
På vej hjem satte jeg mig op på hesten og red af sted ind over steppen.

Наташа, **наклонясь над книгой**, поправляла сползавшие ей на виски волосы. (Gor.)
Bøjet over bogen rettede Nataša på håret, der var gledet frem i tindingerne.

Disse konstruktioner ligner i deres funktion tidsbisætninger (temporalsætninger) og kan ofte erstattes af en sådan, jfr.:

Возвращаясь домой, я встретил своего отца.
På vej hjem mødte jeg min far.

Когда я возвращался домой, я встретил своего отца.
Da jeg var på vej hjem, mødte jeg min far.

Hvis adverbialkonstruktioner står sidst i en sætning og fungerer som *mådesadverbier*, er de dog ikke isolerede men betragtes som egentlige adverbialer:

Я сидел **молча**.
Jeg sad tavs.

Дождь шел **не переставая**.
Det regnede uophørligt.

Почему вы сидите **сложив руки**?
Hvorfor sidder De med korslagte arme?

Они работали **спустив рукава**.
De arbejdede på bedste beskub.

Хозяйка встретила нас **улыбаясь**.
Værtinden tog smilende imod os.

2. Præpositionsforbindelser og adverbier:

2.1) konstruktioner med несмотря на:

Несмотря на поздний час, на улице было много людей.
På trods af det sene tidspunkt var der mange mennesker på gaden.

2.2) præciserende omstændigheder vedrørende sted/tid/måde:

За стеною, **в комнате**, гудит электрический полотер. (Trif.)
Bag væggen, i værelset, brummer en elektrisk bonemaskine.

В городе, **на маленькой площади**, состоялся митинг.
Der fandt et møde sted i byen, på den lille plads.

Вечером, **после ужина**, мы обсуждали новый фильм.
Om aftenen, efter aftensmaden, diskuterede vi den nye film.

Собрание состоится послезавтра, **в четверг**.
Mødet finder sted i overmorgen, på torsdag.

Он никогда, **даже не в молодые студенческие годы**, не производил впечатления здорового. (Čech.)
Han gjorde aldrig, heller ikke i de unge studenterår, indtryk af at være rask.

Тихо будет плыть этот чудесный корабль, **без криков и выстрелов**.
(Grin)
Stille skal dette vidunderlige skib sejle, uden råb og skud.

b) Sammenlignende konstruktioner

1. Sammenlignende konstruktioner med как, точно, словно о.а. + N_x:

(N_x står for et substantiv i en vilkårlig kasusform.) Nomenet efter komparationsordene står i samme kasus som det ord, der sammenlignes med.

Sammenlignende konstruktioner bestående af komparationsordene как 'som', точно 'lige som', словно 'lige som' о.а. og en nominativform af et substantiv er i reglen isolerede:

Грибники, **как и рыболовы**, не любят шума и разговоров.
Svampesamlere, såvel som fiskere, holder ikke af støj og snak.

Часы висели на тонкой, **как нитке**, цепочке.
Uret hang i en kæde, der var tynd som en tråd.

Dette gælder dog ikke, hvis sammenligningen 1) er en del af prædikatet, dvs. er prædikatsnomen:

Наш двор как сад.
Vores gård er som en have.

Земля стала как камень.
Jorden blev som sten.

eller 2) er en del af en fast vending (fraseologisme):

красный как рак
rød som en krebs

плачет как дитя
græder som et barn

летит как стрела
flyver som en pil

молчит как рыба
er tavs som en østers

льет как из ведра
vælder ned som fra en spand / står ned i stænger

бродит как во сне
strejfer rundt som i søvne

2. Vendingen **как** + N_x 'som' i betydningen **в качестве** + N_{gen} 'i egenskab af':

(N_x står for et substantiv i en vilkårlig kasusform.) Disse vendinger udtrykker en slags "sekundært nominalprædikat" [Šeljakin 1993: 266], eller en slags omsagnsled og kunne derfor betragtes som ikke-isolerede.

Sætningen Я тебе говорю как друг 'Jeg siger dig som en ven' indeholder i virkeligheden to udsagn:

(1) Я тебе говорю.

Jeg siger dig.

(2) Я тебе друг.

Jeg er din ven.

Konstruktionen udtrykker således et omsagn, der kan gå på subjektet:

Я тебе говорю как друг.
Jeg siger dig som en ven.

Он выступил как представитель общества охраны природы.
Han optrådte som repræsentant for selskabet til beskyttelse af naturen.

Он работал у нас как специалист по животноводству.
Han arbejdede hos os som specialist i dyreopdræt.

Она прославилась как хороший переводчик.
Hun blev berømmet som en god oversætter.

eller på objektet:

Читатели ценят раннего Чехова как юмориста.
Læserne værdsætter den tidlige Čechov som humorist.

Мы его знали как хорошего специалиста.
Vi kendte ham som en god specialist.

Ученики боялись его как очень строгого учителя.
Eleverne frygtede ham som en meget streng lærer.

На собрании его рекомендовали как хорошего специалиста.
På mødet blev han anbefalet som en god specialist.

Bemærk: I disse konstruktioner er der kongruens i kasus imellem omsagnet og det substantiv eller pronomener, det er omsagn til.

Konstruktionen kan derimod kun opfattes som isoleret, hvis den lægger sig til subjektet og samtidig udtrykker en begrundelse for det, der udsiges i prædikatet ('i egenskab af'):

Как член бюро, я был согласен с его решением.
Som medlem af sekretariatet var jeg enig i hans beslutning.

Как специалист в этой области, он поддержал предложение.
Som specialist på dette område understøttede han forslaget.

Он, как человек добрый, редко сердился.
Som et godt menneske blev han sjældent vred.

8.2.3 Isolerede komplementled

Som isolerede komplementled optræder substantiver styret af præpositionerne *благодаря* 'takket være', *в отличие от* 'til forskel fra', *включая* 'inklusive', *вместо* 'i stedet for', *вопреки* 'på trods af', *за исключением* 'med undtagelse af', *исключая* 'eksklusiv', *кроме* 'foruden', *наряду с* 'samtidigt med', *независимо от* 'uafhængigt af', *помимо* 'foruden', *сверх* 'udover'.

Eksempler:

Циолковский верил, что, **наряду с идеей космического полета**, воплотятся в жизнь и другие его мечты.

Ciolkovskij troede, at *samtidig med* ideen om den kosmiske flyvning vilе også andre af hans drømme blive ført ud i livet.

Гости, **кроме уже знакомого Алеши**, мне не понравились.

Jeg kunne ikke lide gæsterne *med undtagelse af* Aleša, som jeg allerede kendte.

Вместо шести часов, мы затратили на восхождение два дня.

I stedet for seks timer brugte vi to dage på opstigningen.

Помимо полезного, наш хозяин позаботился еще о приятном.

Ud over det nødvendige bekymrede vores vært sig yderligere om det behagelige.

За исключением нескольких человек, никто не знал, что происходит.

Med undtagelse af nogle få mennesker vidste ingen, hvad der foregik.

В доме, **исключая нас**, никто уже не жил.

I huset boede der ikke længere nogen *med undtagelse af* os.

Все население города, **включая стариков и маленьких детей**, вышло встречать первого космонавта.

Hele byens befolkning inklusive gamle og små børn kom ud for at modtage den første kosmonaut.

Сверх знания теории, космонавты должны многое уметь делать собственными руками.

Ud over teoretisk viden skulle kosmonauterne være i stand til at gøre mange ting *med deres egne hænder*.

Bemærk: Hvis præpositionen *вместо* er synonym med *взамен* 'i stedet for', *til gengæld for*, betragtes den præpositionsforbindelse, den indgår i, ikke som isoleret:

Вместо утерянной книги я возвратил в библиотеку другую.
I stedet for den bortkomne bog afleverede jeg en anden til biblioteket.

8.3 Isolerede elementer

8.3.1 Under betegnelsen isolerede elementer anføres her en række fænomener, der adskiller sig fra de isolerede led ved ikke at have relation til led inden for sætningens formelle struktur. Der er tale om to typer: 1) *vokativiske elementer* (henvendelser) og 2) *parenthetika* (indskudsord).

8.3.2 Vokativiske elementer (henvendelser)

Vokativiske elementer eller henvendelser (обращения) står helt uden for sætningen. Deres funktion er ikke at udtrykke et sætningsled men at *påkalde* adressatens opmærksomhed, og de har derfor ikke kommunikativ funktion men tjener til at skabe kontakt (en forudsætning for kommunikationen). De har således ikke nogen syntaktisk funktion overhovedet. Som henvendelser optræder typisk navne eller betegnelser for personer, men især i poetisk sprog forekommer substantiver, der betegner inanimata, især naturfænomener o. l., samt andre non-humane animata.

Eksempler:

Опять ты, **Иван Николаич**, взял мои ножницы?
Har du igen taget min saks, Ivan Nikolaevič?

Анна Григорьевна, мы с интересом читали ваше письмо.
Anna Grigor'evna, vi har læst Deres brev med interesse.

Товарищи, не забудьте о предстоящей профсоюзной конференции!
Kammerater, glem ikke den forestående fagforeningskonference!

Бригадиры, останьтесь после совещания для инструктажа.
Brigadeledere, bliv efter mødet til instruktion.

Ты помнишь, **Алеша**, дороги Смоленщины... (Sim.)
Husker du, Aleša, vejene ved Smolensk...

Пожалуйста, **дорогие гости**.
Vær så god, kære gæster.

Подруга думы праздной, чернильница моя, мой век разнообразный тобой украсил я. (Пуш.)

Min tomme tankes veninde, du mit blækhus, med dig har jeg forskønnet mit afvekslende liv.

Тебе, **Кавказ, суровый царь земли**, я посвящаю снова стих небрежный. (Лер.)

Dig, Kaukasus, du jordens strenge car', tilegner jeg igen dette skødesløse digt.

Как хорошо ты, **о море ночное...** (Тюч.)

Hvor skøn er du ikke, o natlige hav...

Простите, **мирные долины, и вы знакомых гор вершины, и вы знакомые леса.** (Пуш.)

Farvel, I fredelige dale og I bekendte bjerges tinder og I bekendte skove.

8.3.3 Parenthetika (indskudsord)

Parenthetika eller indskudsord (вводные слова) udtrykker den talendes subjektive (emotionelle) kommentar til udsagnsindholdet eller til dets opbygning. Parenthetika bruges dermed til at angive forskellige emotionelle holdninger, som den talende måtte have til udsagnsindholdet, eller subjektive vurderinger af udsagnsindholdet, f.eks. forbehold, tvivl, uvished, vished, beklagelse, tilfredshed osv. Da de således i en vis forstand karakteriserer sætningens eksistensmåde, kaldes de undertiden for sætningsadverbialer.

Formelt består de såvel af enkeltord og ordformer (f. eks. видно 'åbenbart', действительно 'virkelig', пожалуй 'velsagtens', вернее 'rettere sagt', вероятно 'sandsynligvis') som af syntagmer (f.eks. к сожалению 'desværre', стало быть 'velsagtens', должно быть 'sikkert', без сомнений 'utvivlsomt', короче говоря 'kort sagt') og hele sætninger (f.eks. как надо полагать 'som man må antage', как кажется 'som det synes' eksklusivt 'eksklusive', если правду сказать 'sandt at sige', мне кажется 'synes jeg', я вижу 'kan jeg se').

En mindre gruppe udskiller sig ved ikke at angive den talendes emotionelle holdning til udsagnet men snarere udsagnsindholdets plads i den talendes argumentation eller i kæden af udsagn: во-первых 'for det første', во-вторых 'for det andet' osv.

Eksempler:

К сожалению, я не могу приехать.

Jeg kan desværre ikke komme.

К несчастью, он заболел.
Han blev uheldigvis syg.

Обед, **как видно**, не составлял у Ноздрева главного в жизни. (Gog.)
Middagsmaden udgjorde, som det sås, tilsyneladende ikke det vigtigste i livet for Nozdrev.

Этот Бобов повадился ко мне ходить, и, **как кажется**, полюбил меня. (Tur.)
Denne Bobov fik for vane at komme hos mig, og blev glad for mig, som det syntes.

Вероятно, замечал он нашу взаимную склонность и старался отвлечь нас друг от друга. (Puš.)
Tilsyneladende bemærkede han vores indbyrdes dragning og bestræbte sig på at få os væk fra hinanden.

Она думала, **казалось**, припоминала что-то, потом вдруг улыбнулась и слегка покраснела. (Gon.)
Hun tænkte, syntes det, kom i tanke om et eller andet, derpå smilede hun pludselig og rødmede let.

Вечер провел я, **по обыкновению своему**, у коменданта. (Puš.)
Aftenen tilbragte jeg efter min sædvane hos kommandanten.

Я, **помню**, весной возвращался от вас. (A. Tol.)
Jeg vendte tilbage fra Dem om foråret, kan jeg huske.

Честно говоря, устал после занятий.
Ærlig talt, jeg er træt efter timerne.

С другой стороны, он знал, что выполнит свой долг до конца. (Fad.)
På den anden side vidste han, at han ville gøre sin pligt til det yderste.

Разговаривал со мной, **по крайней мере**, как командующий армией. (Sim.)
Han talte idet mindste med mig som kommanderende for hæren.

Григорий Александрович, **я уж, кажется, говорил**, страстно любил охоту. (Ler.)
Grigorij Aleksandrovič, har jeg vist allerede fortalt, holdt lidenskabeligt af jagt.

9. ORDSTILLING

9.1 Indledning

Russisk er et flekterende sprog, hvilket betyder, at det er endelsessystemet, der bruges til at markere relationerne mellem de enkelte elementer i en syntaktisk sammenhæng (sætning eller syntagma). Det er således gennem endelsessystemet, at de syntaktiske forbindelsesarter realiseres - positivt for kongruens og rektion, negativt for adjunktion (der jo netop manifesterer sig ved at endelsessystemet så at sige "giver op"). Da den syntaktiske sammenhæng mellem de enkelte elementer derfor er entydige, er disses placering mindre væsentlig. Man ser da også ofte den påstand, at ordstillingen er fri i russisk. Sådan er det imidlertid ikke, selvom ordstillingen er betydeligt friere end i dansk, hvor der ikke er et formelt system til at tilkendegive relationerne mellem elementerne og hvor deres plads i forhold til hinanden derfor bliver afgørende.

Der er flere årsager til, at ordstillingen alligevel ikke er fri på russisk. For det første spiller den tætte kontakt mellem ordformer en afgørende rolle ved adjunktion, hvilket betyder, at elementer, der forbindes ved adjunktion, i reglen vil stå umiddelbart ved hinanden eller i nærhed af hinanden. Rækkefølgen styres derimod af andre forhold. For det andet spiller ordstillingen en afgørende rolle for den syntaktiske funktion hos de elementer, der indgår i sætningen. Det er således kun ordstillingen, der kan vise, hvad der er subjekt og komplement (objekt) i en sætning som: Трамвай разбил автомобиль 'Sporvognen smadrede bilen' (i modsætning til sætningen Трамвай разбил машину 'Sporvognen smadrede bilen', hvor akkusativten entydigt viser, hvilket af de to substantiver, der står som komplement). På samme måde afgør ordstillingen at adjektivet i reglen tolkes som attribut i странная девушка 'en mærkelig pige' men som prædikat i Девушка странная 'Pigen er mærkelig'. Det er ordstillingen, der afgør den syntaktiske funktion hos to nominativformer i samme sætning: Мой брат – студент 'Min bror er student'; Студент – мой брат 'Studenten er min bror'. Ordstillingen kan også være med til at definere sætningstypen: I sætningen Кататься весело 'At køre er morsomt' er infinitiven subjekt i en toleddet sætning. I sætningen Весело кататься 'Det er morsomt at køre' er infinitiven en del af enhedsleddet i en etleddet sætning. Endelig kan ordstillingen være styret af semantiske faktorer. F.eks. betyder пять километров 'fem kilometer' noget andet end километров пять 'ca. fem kilometer'. I dette tilfælde bruger russisk ordstillingen til at markere den semantiske forskel mellem en præcis angivelse og en tilnærmelsesvis angivelse.

Den største indflydelse på ordstillingen har imidlertid det fænomen, der betegnes som sætningens *aktuelle leddeling* (актуальное членение предложения). Denne består i, at sætningens elementer ikke placeres frit men efter den kommunikative vægt, de tillægges af den talende. Ved kommunikativ vægt forstås nyhedsværdien anskuet af den talende: En sætning indeholder kommunikativt set en information

som allerede er "kendt" og en "ny" information, der kombineres med den kendte. Dette får indflydelse på ordstillingen, idet den afhænger af, hvor i sætningen "kendt" og "nyt" placeres. Det er denne markering af informationsindholdet som "kendt" og "nyt", der betegnes som aktuel leddeling, og det er dette fænomen, der er det styrende princip for ordstillingen i russisk.

Med hensyn til placeringen af kendt og ny information (også kaldet 'tema' og 'rema' eller 'topic' og 'comment') kan der i russisk iagttages en naturlig placering, der følger af, at det nye, der siges, logisk følger efter det, det siges om, og som derfor repræsenterer det kendte i informationsindholdet. Denne situation, der svarer til følgen subjekt - prædikat (S-P), er neutral eller umarkeret, eftersom den ikke fremhæver prædikatet ud over netop at angive dette leds rolle som prædikat. I andre situationer er ledfølgen anderledes og derfor markeret.

I stedet for at tale om "fri ordstilling" er det derfor mere i overensstemmelse med de faktiske forhold at tale om *neutral* ordstilling over for *ikke-neutral* (markeret) ordstilling.

Ud over denne skelnen mellem neutral og markeret ledfølge må der tillige skelnes mellem placeringen af hovedleddene i forhold til hinanden og mellem placeringen af udvidende led i forhold til disses overled eller i forhold til andre udvidende led.

9.2 Placering af sætningens hovedled

9.2.1 Neutral følge af hovedleddene

I den toleddede sætning kan man tale om en neutral følge af de to hovedled subjekt og prædikat. I den etleddede sætning er der ikke denne konkurrence, da enhedsleddet netop er alene. Her drejer ledfølgen sig udelukkende om placeringen af udvidende led i forhold til enhedsleddet.

9.2.1.1 Subjektet er placeret før prædikatet

I sætninger der hævder eller negerer et givet kendetegn ved subjektet, er dette kendetegn (prædikatet) vigtigst i sætningen, fordi det indeholder den nye information, som den talende ønsker at fremsætte. Det placeres derfor på den plads, der umiddelbart er den mest logiske: *efter* subjektet (først det kendte - så det nye). Som følge heraf bliver den umarkerede ordstilling S - P, og subjektet står derfor foran prædikatet. Prædikatets placering er således i reglen på pladsen efter subjektet. Det gælder både ved subjekter udtrykt ved et substantiv (herunder substantiverede adjektiver eller andre substantivækvivalenter, f.eks. syntagmer af forskellig art) eller et pronomen i nominativ og ved infinitiver i rollen som subjekt:

Петя учится в пятом классе.
Peter går i femte klasse.

Он хороший ученик.
Han er en god elev.

Некоторые из пассажиров опоздали.
Nogle af passagerne kom for sent.

Танцующие веселились.
De dansende morede sig.

Трое студентов сидели в столовой.
(De) tre studenter sad i kantinen.

Курить вредно.
At ryge er skadeligt.

Denne placering muliggør en entydig identifikation af subjekt og prædikat i sætninger, hvor en forveksling af subjekt og prædikat er mulig af formelle årsager:

Мать любит дочь.
Moderen elsker datteren.

Дочь любит мать.
Datteren elsker moderen.

Мой отец - генерал.
Min far er general.

Генерал - мой отец.
Generalen er min far.

Красивая женщина.
Det er en smuk kvinde.

Женщина красивая.
Kvinden er smuk.

9.2.1.2 Subjektet er placeret efter prædikatet

a) I sætninger der hævder eller negerer tilstedeværelse eller eksistens af det, som subjektet står for, stilles dette *efter* prædikatet:

У него есть/будет/был талант.
Han har/vil have/havde talent.

b) Det samme gør sig gældende ved tilstands- og eksistensprædikater. Sådanne prædikater optræder i reglen i sætninger, som indledes med et adverbiale af temporal eller spatial karakter:

В нашем городе есть университет.
I vores by er der/ligger der et universitet.

Вчера был сильный мороз.
I går var der en stærk frost.

В шкафу лежит белье.
I skabet ligger der linned.

В молоке содержится вода.
Mælk indeholder vand.

c) Endvidere ved prædikater, der angiver tilsynekomst, opdukken, tilstedeværelse eller ophør. Også sådanne sætninger indledes i reglen med et adverbialt element, der udtrykker de nærmere omstændigheder, hvorunder prædikathandlingen manifesterer sig:

На улице пошел дождь.
Udenfor begyndte det at regne.

У меня родилась дочка.
Jeg fik en datter.

На улице светит солнце.
Udenfor skinner solen.

В июле наступает жара.
I juli bliver det varmt.

Вдруг раздался гром.
Pludselig lød der et tordenskrald.

d) Ved prædikater der angiver ufrivillig iagttagelse eller tilsynekomst eller det logiske subjekts ufrivillige tilstand:

Мне слышались шаги.
Jeg hørte skridt.

Ей приснился страшный сон.
Hun havde en skrækkelig drøm.

Меня интересует эта книга.
Denne bog interesserer mig.

Его укусила собака.
Hunden bed ham.

e) Ved prædikater der udtrykker nødvendigheden af det, der udtrykkes i det grammatiske subjekt:

Мне нужен новый учебник.
Jeg har brug for en ny lærebog.

Ему необходима помощь.
Han har behov for hjælp.

Ей необходим отдых.
Hun har brug for hvile.

9.2.1.3 Elementfølge ved sammensatte prædikater

Almindeligvis står det finitte auxiliære element foran det leksikalsk betydende element i sammensatte prædikater. Det gælder både ved sammensatte verbalprædikater, hvor hjælpeverbet således står foran infinitiven, og ved sammensatte nominalprædikater, hvor kopulaverbet står foran nominaldelen:

Он начал читать.
Han begyndte at læse.

Он хотел читать.
Han ville læse.

Мы - советские люди.
Vi er sovjetmennesker.

Она была моя.
Hun var min.

Лицо у него было грубое.
Hans ansigt var groftskåret.

Ночь была безлунная.
Natten var måneløs.

9.2.2 Ikke-neutral følge af hovedled

Ethvert brud på den neutrale følge (se ovenfor) medfører en anden vægtning af et sætningsleds kommunikative værdi, idet tema-rema-perspektivet forrykkes: Det bliver nu det led, der står i remapositionen, der optræder som det nye informationsindhold. I følgende sætning med neutral efterstilling af subjektet

- a) В молоке содержится вода
 Mælk indeholder vand

meddeles, at der er vand i mælk. Mælk er det kendte, hvorom noget nyt udsiges. Sætningen er således kommunikativt et svar på spørgsmålet: Hvad er der i mælk? Men hvis vi vender ordstillingen om, som i sætningen:

- b) Вода содержится в молоке
 Vandet indeholdes i mælken

bliver den informative vægt forskudt til adverbialet, der nu bliver det nye i udsagnet, der dermed er et svar på spørgsmålet: Hvor er vandet?

Brud på den neutrale ledfølge kan også benyttes ekspressivt til at fremhæve et sætningsled. Den ændrede ordstilling er da ledsaget af en karakteristisk ekspressiv intonation, der markerer, at remapositionen skifter til det led, der fremhæves:

Читает Андрей
Det er Andrej, der læser.

Bemærk, at ikke-neutral ordstilling i russisk i reglen vil føre til en anden elementfordeling i en tilsvarende dansk sætning (sætningskløvning).

9.2.3 Ledfølge i etleddede sætninger

I etleddede sætninger er ledfølgen et spørgsmål om placeringen af udvidende sætningsled (se nedenfor).

9.3 Placering af sætningens udvidende sætningsled

Også ved udvidende sætningsled kan man tale om en neutral og en ikke-neutral ledfølge. Men ledfølgen er imidlertid ikke nødvendigvis bestemt af den aktuelle ledde-ling men følger ofte mere eller mindre "mekaniske" regler.

9.3.1 Bestemmelser

9.3.1.1 Kongruerende bestemmelser

a) En kongruerende bestemmelse (attribut) står i reglen *foran* sit overled:

На нем новое пальто.
Han har en ny frakke på.

У нее красивые глаза.
Hun har smukke øjne.

Dog står bestemmelser til de indefinitte pronominer *кто-то*, *кто-нибудь*, *что-то*, *что-нибудь* osv. efter pronomenet:

Что-то грустное случилось.
Noget bedrøveligt var hændt.

Она рассказывала о чем-то новом и интересном.
Hun fortalte om noget nyt og interessant.

b) I tilfælde af flere attributter til samme overled står en kvalitativ bestemmelse *før* en relativ bestemmelse:

красивый письменный стол
smukt skrivebord

великий русский поэт
stor russisk digter

(Det hedder ikke *письменный красивый стол eller *русский великий поэт)

c) Pronominale bestemmelser står *før* adjektiviske:

моя новая книга
min nye bog

эти прекрасные дни
disse smukke dage

(Det hedder ikke *новая моя книга eller *прекрасные эти дни)

Hvis der optræder såvel pronomener som kvalitativt og relativt adjektiv bliver rækkefølgen: Pron + Adj_{KVAL} + Adj_{REL} + Overled:

эти прекрасные летние дни
disse skønne sommerdage

(ikke *прекрасные эти летние дни)

Definitpronomener som весь og totalitetspronomener som всякий, каждый, целый står foran alle andre bestemmelser:

вся эта интересная книга
hele denne interessante bog

все эти прекрасные летние дни
alle disse skønne sommerdage

d) Hvis et overled bestemmes af flere adjektiver af samme type (kvalitative eller relative), står det adjektiv, der udtrykker det bredeste begreb eller den mest almene bestemmelse foran det adjektiv, der udtrykker den mere specifikke bestemmelse:

новый синий костюм
nyt blå sæt tøj

кожаная спортивная куртка
lædersportsjakke

Rækkefølgen er:

- størrelse (herunder mængde) + form + farve:

большие круглые глаза
store runde øjne

две интересные книги
to interessante bøger

- tilstand + farve:

новый черный пиджак
ny sort jakke

- sted + tilhørsforhold + formål:

московский государственный педагогический институт
Moskvas statslige pædagogiske institut.

Efterstilling af adjektiviske bestemmelser forekommer ofte i sagprosa, især i sammenhænge af definatorisk karakter eller ved varebenævnelser:

насос центробежный
centrifugalpumpe

мыло хозяйственное
husholdningssæbe

Såfremt kongruerende bestemmelser placeres anderledes i forhold til det led, de bestemmer, medfører det i reglen en fremhævelse af bestemmelsen og dermed en markeret ordstilling.

9.3.1.2 Ikke-kongruerende bestemmelser:

Ikke-kongruerende bestemmelser står i reglen *efter* overleddet:

Он купил путевку в санаторию.
Han købte en sanatorierejse.

стих Пушкина
Puškins digt

Bemærk dog, at bestemmelser af typen $y + \text{Gen}$ og N_{DAT} i reglen står *foran* overleddet:

У нас в саду растут яблони.
Der vokser æbletræer i vores have.

У меня в кармане ключи.
Jeg har nøglerne i lommen.

Он пожал мне руку (= мою руку)
Han trykkede min hånd.

De possessive 3. persons pronominer *его*, *ее* og *их* kan være såvel foranstillet som efterstillet.

9.3.2 Komplementet

Stærkt regerede komplementer sættes i reglen *efter* det styrende ord (overledet):

Он рассказал о себе.
Han fortalte om sig selv.

Мать подарила детям мяч.
Moderen forærede børnene en bold.

Эта книга стоит два рубля.
Denne bog koster to rubler.

Såfremt verbet styrer flere komplementer, hvor et af disse er et pronomen, står dette *før* det substantiviske komplement:

Я встретил его на вокзале.
Jeg mødte ham på banegården.

Komplement 1 ("direkte objekt") placeres i reglen lige efter det regerende verbum. Komplement 2 ("indirekte objekt", "hensynsled") sættes *foran* komplement 1, hvis det refererer til adressaten, eller hvis det udtrykkes med et pronomen. Ellers sættes det som øvrige "fjerne" komplementer efter komplement 1.

Он подарил маме цветы.
Han forærede (sin) mor blomster.

Он подарил ей цветы.
Han forærede hende blomster.

Учитель отсоветовал ученикам экскурсию в горы.
Læreren frarådede eleverne en ekskursion til bjergene.

Учитель обучает школьников арифметике.
Læreren underviser skoleeleverne i aritmetik.

I sætninger med generaliseret subjekt og sætninger, som udtrykker det logiske subjekts tilstand, står komplementet dog ofte foran prædikatskernen (VF). Sådanne sætninger er ofte etleddede:

Мне сказали, что...
Man fortalte mig, at...

Деревья сажают весной.
Man planter træer om foråret.

Его ранило в ногу.
Han blev såret i foden.

Særligt bemærkes her sætninger, der signalerer, at objektet rammes af en handling eller tilstand, der har et meteorologisk element som subjekt ("meteorologisk subjekt") eller udefinerbare subjekter, der har karakter af et element:

Дорогу завалило снегом.
Vejen føg til med sne.

Крышу сорвало ветром.
Taget blev revet af af vinden.

Тротуар залило людьми.
Fortovet blev fyldt af folk.

Også toleddede sætninger, der udtrykker subjektets tilstand, kan have foranstillet komplement:

Меня охватил страх.
Angsten greb mig.

Мне нужна эта книга.
Jeg har brug for denne bog.

9.3.3 Adverbialet

Adverbielle bestemmelser sættes som regel *foran* prædikatskernen (VF). Dette gælder især mådesadverbialer, bestående af adverbier på *-o*, *-e*, samt spatiale og temporale adverbialer:

Он интересно рассказывал о своей поездке.
Han fortalte interessant om sin rejse.

Он успешно закончил школу.
Han afsluttede skolen med succes.

Mådesadverbialer, som består af stivnede kasusformer eller præpositionsforbindelse er i reglen efterstillede. Det hedder derfor:

ИДТИ ПЕШКОМ
gå til fods

ехать верхом
ride til hest

говорить по-русски
tale russisk.

Hvis sætningen indeholder flere adverbialer, er rækkefølgen: tid - sted - øvrige adverbialer:

Зимой отсюда хорошо видно эти дома.
Om vinteren kan man herfra se disse huse godt.

9.3.4 Ikke-neutral følge af udvidende led

Brud på den neutrale ledfølge medfører ekspresiv markering af det pågældende led. Også her er der tale om en intonationsmæssig markering.

Eks.:

В пятом классе учится Петр.
Det er femte klasse, Pëtr går i.

Хороший он ученик.
Han er en **god** elev.

10. HOVEDPRINCIPPER FOR TEGNSÆTNINGEN I RUSSISK

10.1 Indledning

Russisk benytter grundlæggende de samme interpunktionstegn (знаки препинания) som dansk, dvs. punktum (точка) (.), udråbstegn (восклицательный знак) (!), spørgsmålstegn (вопросительный знак) (?), kolon (двоеточие) (:), semikolon (точка с запятой) (;), komma (запятая) (,) og tankestreg (тире) (-). Den sidstnævnte adskilles fra den kortere bindestreg (дефис) (-), der udover ved orddeling benyttes ved sammensætninger af ord og orddele, f. eks.: мать-старуха 'gammelmor', темно-красный 'mørkerød', что-то 'et eller andet' o.l. og som derfor ikke er et sætningstegn.

10.2 Brugen af de enkelte tegn

10.2.1 Punktum

Punktum benyttes som på dansk til at adskille perioden, dvs. den enkelte sætning (simpel såvel som kompleks) fra omgivende perioder, som den ikke har nogen meningsmæssig forbindelse med.

Они вернулись в город.
De vendte tilbage til byen.

Прошла неделя после знакомства.
Der var gået en uge siden, de havde lært hinanden at kende.

Когда княгиня через пять минут вошла в комнату, она нашла их уже совершенно помирившимися. (Тол.)
Da fyrstinden fem minutter senere kom ind i værelset, fandt hun dem allerede fuldstændigt forsonede.

10.2.2. Spørgsmålstegn

Spørgsmålstegn anvendes som på dansk til markering af interrogative sætninger.

Папа, а почему зимой не бывает грома? (Čech.)
Far, hvorfor tordner det ikke om vinteren?

10.2.3 Udråbstegn

Udråbstegn markerer eksklamative sætninger og udbrud som på dansk. Dette tegn benyttes hyppigere end på dansk, idet det også kan sættes inde i sætningen (dansk vil i reglen foretrække at gøre hele sætningen eksklamativ):

Так мне было плохо, так горько и постыло! - хуже всякой болезни.
Jeg havde det så dårligt, så bittert og modbydeligt - værre end ved nogen sygdom!

Det sættes efter imperativisk anvendt infinitiv eller andre imperativisk anvendte udtryk:

Молчать!
Ti stille!

За мной!
Efter mig!

Встали!
Kom så på benene!

Bruges undertiden sammen med andre tegn: (!) angiver ironi eller indignation. Kombinationstegnet (!?) angiver emfase:

Да что же это такое?!
Hvad i alverden er det her for noget?

10.2.4 Kolon

Kolon bruges til at introducere:

- en opremsning af elementer:

Моя семья состоит из четырех людей: мой муж Виктор, двое детей и я.
Min familie består af fire personer: Min mand Viktor, to børn og mig.

- forklarende eller supplerende oplysninger:

Я не ошибся: старик не отказался от предлагаемого стакана. (Рус.)
Jeg tog ikke fejl: Den gamle sagde ikke nej til det tilbudte glas.

Bemærk: Der skrives med lille efter kolon, når der er tale om opremsning eller forklaring.

- direkte tale eller direkte citat:

А я думал: "Какой это тяжелый и ленивый малыш!"
Men jeg tænkte: "Sikke dog en tung og doven fyr!"

10.2.5 Semikolon

Semikolon bruges til at adskille omstændelige sætninger, der er grammatisk uafhængige af hinanden men som indholdsmæssigt hører sammen uden at være sammenbundet af en konjunktion. Semikolon kan dog stå foran konjunktioner som но 'men', однако 'dog', все же 'alligevel', тем не менее 'ikke desto mindre' o.a. Benyttes hyppigere end på dansk, hvor der i reglen foretrækkes et punktum.

Кругом тебя одни чудачки, сплошь чудачки; а проживешь с ними года два-три, и мало-помалу сам, незаметно для себя, становишься чудачком.

Rundt om dig er der kun særlinge, særlinge fra ende til anden. Og hvis du lever i blandt dem en to-tre år, så bliver du lidt efter lidt, uden selv at mærke det, til en særling.

10.2.6 Komma

Komma bruges stort set som på dansk ("grammatisk" komma). Der er dog situationer, hvor den russiske brug af komma adskiller sig fra dansk.

- Komma benyttes til at adskille homogene udvidende sætningsled, der lægger sig til samme overordnede led og som ikke er sammenknyttet ved konjunktion:

Он шел по **темной, грязной, шумной** улице.
Han gik hen ad den mørke, snavsede og støjende gade.

Медленно, мучительно он встал с постели.
Langsomt og smertefuldt rejste han sig fra lejet.

- Komma benyttes til at adskille led i en opremsning eller opregning. Bemærk, at russisk her bruger komma foran sidste led. Bemærk, at dansk her foretrækker 'og':

Со всех сторон слышались **смех, песни, веселье**.
Fra alle sider hørtes latter, sange og munterhed.

Плата за **квартиру, электричество, газ** составляет около 20 рублей.
Betalingen for husleje, elektricitet og gas udgør ca. 20 rubler.

- Komma benyttes til at markere isolerede led af forskellig type:

Appositioner:

Девочка, **любимица отца**, вбежало смело, обняла его и, смеясь, повисала у него на шее.

Pigen, faderens øjesten, løb dristigt ind, omfavnede ham og hængte ham om halsen, mens hun lo.

Валентина Терешкова, **рабочая девчонка из старинного текстильного городка**, стала первой женщиной-космонавтом.

Valentina Tereškova, arbejderpigen fra den gamle tekstilby, blev den første kvindelige kosmonaut.

Bestemmelser:

Маша, **бледная и трепещущая**, подошла к Ивану Кузьмичу.
Bleg og skælvende trådte Maša hen til Ivan Kuz´mič.

Здание детского сада двухэтажное, **с большими светлыми окнами**.
Børnehavens bygning har to etager, med store lyse vinduer.

По равнине, **освещенной поздним солнцем**, скакал табун диких лошадей.
Hen over sletten, oplyst af den sene sol, galoperede en flok vilde heste.

Он наклонился вперед и, **упираясь руками в землю**, попробовал ползти.
Han bøjede sig frem og forsøgte at kravle, mens han støttede mod jorden.

Henvendelser:

Здравствуйте, **Иван Иванович**.
Goddag, Ivan Ivanuč.

Parenthetika:

К счастью, никто из российских военнослужащих не пострадал.
Heldigvis var der ikke nogen af de russiske militærfolk, der kom til skade.

Он, **должно быть**, ушел.
Han må være gået.

Он сказал, что, **к сожалению**, нам придется идти без него.
Han sagde, at vi desværre måtte gå uden ham.

Sammenligninger:

Он лазит по деревьям, **как обезьяна**.
Han kravler i træer som en abe.

Кто-то научил своего малыша плавать раньше, **чем тот стал ходить**.
Én havde lært sin baby at svømme, førend den var begyndt at gå.

Он спал беспробудным сном, **будто его ничто не тревожило**.
Han sov i en dyb søvn, som om intet bekymrede ham.

Interjektioner:

Ой, как неудачно.
Åh, hvor uheldigt.

Affirmations-, negations- eller interrogativord:

Да, я согласен с вами.
Ja, jeg er enig med Dem.

Нет, я не согласен.
Nej, jeg er ikke enig.

Что, испугался давеча? – спросил отец...
Hvad så, blev du bange før? – spurgte far...

- Komma sættes mellem ord, der gentages:

Ничего, ничего, утешал он себя, самое трудное позади.
Det er ikke noget, det er ikke noget, trøstede han sig selv, det vanskeligste er overstået.

- Komma *skal* sættes mellem delsætningerne i en kompleks sætning med koordinerende konjunktioner:

Оля знает буквы, **но** я пока помогаю ей читать.
Olja kender bogstaverne, men jeg hjælper hende endnu med at læse.

NB: Komma sættes foran konjunktionen *и*, hvis der er *forskelligt* subjekt i de to sætningsdele:

Но волк был мертв, **и** его сейчас никто не боялся.
Men ulven var død, og nu var der ingen, der var bange for den.

Det gælder dog ikke, hvis sætningsdelene har samme subjekt:

Разожгли костер **и** сварили грибной суп.
De tændte bål og kogte svampesuppe.

- Komma *skal* sættes foran det sidste element af de dobbelte disjunktive konjunktioner *и...и* 'både...og', *ни...ни* 'hverken...eller', *или...или* 'enten...eller', *то...то* 'snart...snart':

На вечере выступали **и** мальчики, **и** девочки.
På aftenen optrådte både drenge og piger.
Нельзя **ни** спокойно почитать, **ни** сосредоточиться.
Man kan hverken læse i fred eller koncentrere sig.

Это **или** собака, **или** волк.
Det er enten en hund eller en ulv.

Она **то** смеется, **то** плачет.
Hun snart griner snart græder.

- Komma sættes mellem hovedsætning og bisætning (ledsætning) med underordnende konjunktion:

Я знаю, **что конец будет скоро**.
Jeg ved, at enden er nær.

Мы не отдавали детей в ясли, **хотя такая возможность была**.
Vi lod ikke børnene gå i vuggestue, selvom denne mulighed fandtes.

Он работал бы, **если бы мог**.
Han ville arbejde, hvis han kunne.

Она уходит, **потому что она опаздывает**.
Hun går, fordi hun er ved at komme for sent.

Я посещал город, **в котором/где провел лето**.
Jeg besøgte den by, hvor jeg havde tilbragt sommeren.

10.2.7 Tankestreg

Tankestreg benyttes i russisk i betydeligt større omfang end i dansk. Vigtigst i denne forbindelse er tankestregens brug til markering af prædikatet i sætninger med Ø-kopula.

Tankestregen kan benyttes til at:

- adskille subjekt fra prædikat i sætninger med Ø-kopula:

Дуб – дерево.
Egen er et træ.

Москва, Санкт-Петербург – крупнейшие города России.
Moskva og St. Petersborg er Ruslands allerstørste byer.

Старший брат – мой учитель.
Min ældste bror er min lærer.

Старший брат мой – учитель.
Min ældste bror er lærer.

Назначение каждого человека – развить все человеческое...
Ethvert menneskes bestemmelse er at udvikle alt menneskeligt...

NB: Tankestregen bruges i reglen ikke, hvis subjektet er et pronomen eller hvis prædikatet er negeret:

Он водолаз.
Han er dykker.

Бедность не порок.
Fattigdom er ingen last.

- markere det udeladte element i elliptiske konstruktioner:

Студент смотрел на профессора, профессор – на студента.
Studenten så på professoren, professoren på studenten.

Tankestregen kan desuden benyttes:

- i stedet for komma eller kolon:

Она сделала еще попытку посадить меня за стол – напрасно.
Hun gjorde endnu et forsøg på at få mig til bordet – men forgæves.

Иногда клуб приглашает гостей – ученых, педагогов, врачей.
Undertiden inviterer klubben gæster: videnskabsmænd, pædagoger og læger.

- ved oplysende eller supplerende tilføjelser:

У Соколовых еще не спали – в избе мигал огонек.
Hos Sokolovs sov de ikke endnu – i hytten blafrede et lys.

- ved parentetiske elementer:

На территории СССР – не забывайте о том, что она занимает одну шестую часть всей суши Земли – тысячи рек и речушек.
På SSSR's territorium – glem ikke, at det optager en sjettedel af hele Jordens landflade – er der tusindvis af floder og vandløb.

KILDER

Ars.	V. K. Arsen'ev
A.Tol.	A. K. Tolstoj
Bun.	I. A. Bunin
Čech.	A. P. Čechov
Dost.	F. M. Dostoevskij
Dovl.	S. Dovlatov
Fad.	A. A. Fadeev
Garš.	V. M. Garšin
Gog.	N. V. Gogol
Gon.	I. A. Gončarov
Gor.	M. Gor'kij
Grin	A. S. Grin
Kost.	S. P. Kostyrko
Kryl.	I. A. Krylov
Kupr.	A. I. Kuprin
Leon.	L. M. Leonov
Ler.	M. Ju. Lermontov
Ostr.	A. N. Ostrovskij
Pol.	B. N. Polevoj
Puš.	A. S. Puškin
Salt.	M. E. Saltykov-Ščedrin
Sim.	K. M. Simonov
Stan.	K. S. Stanislavskij
Šost.	D. D. Šostakovič
Tjuč.	F. I. Tjutčev
Tol.	L. N. Tolstoj
Trif.	Ju. V. Trifonov
Tur.	I. S. Turgenev

LITTERATUR

Anvendte forkortelser

Ak.Gr. 80 = *Russkaja grammatika. Tom II. Sintaksis*, M. 1980

Ak.Gr. II₂ 1954 = *Grammatika russkogo jazyka. Tom II, čast' 2. Sintaksis*, M. 1954

KRG = *Kratkaja russkaja grammatika* pod red. N. Ju. Švedovoj i V. V. Lopatina, M. 1989

Øvrig litteratur

Belevitskaja-Khalizeva, V. S. et al., *Exercises in Russian Syntax. The Simple Sentence*, M. s.a.

Belevitskaja-Khalizeva, V. S. et al., *Exercises in Russian Syntax. Compound and Complex Sentences*, M.s.a.

Diderichsen, P., *Elementær dansk grammatik*, København 1976

Fortunatov, F. F., *Izbrannye trudy. Tom 1*, M. 1956

Gabka, K. (red.), *Russische Sprache der Gegenwart. Band 3. Syntax*, Leipzig 1976

Gabka, K. (red.), *Russische Sprache der Gegenwart. Band 3. Syntax*, Leipzig 1989

Grammatika russkogo jazyka. Tom II, čast' 2. Sintaksis, M. 1954

Gvozdev, A. N., *Sovremennyj russkij literaturnyj jazyk. Č. II. Sintaksis*, M. 1973

Isačenko, A. V., *Die russische Sprache der Gegenwart. Teil I. Formenlehre*, Halle (Saale) 1968

Kubík, M. (red.), *Sintaksis russkogo jazyka*, Praha 1982

Kratkaja russkaja grammatika pod red. N. Ju. Švedovoj i V. V. Lopatina, M. 1989

Lyons, J., *Semantics, Vol. 2*, Cambridge 1979-81

Nikolaew, N., *Einführung in die Syntax der russischen Gegenwartssprache*, Berlin 1976

Pul'kina, I. M., Zachava-Nekrasova, E., *Russkij jazyk. Praktičeskaja grammatika s upražnjenijami*, M. 1975

- Rozental', D. Ě. et al., *Sovremennyj russkij jazyk*, M. 1994
- Rudnev, A. G., *Sintaksis sovremennogo russkogo jazyka*, M. 1963
- Russkaja grammatika 2*, Praha 1979
- Russkaja grammatika. Tom II. Sintaksis*, M. 1980
- Smith, V., *En nøgle til russisk syntaks*, Frederiksberg 1998
- Svetlík, J., *Sintaksis russkogo jazyka v sopostavlenii s slovackim*, Bratislava 1970
- Šeljakin, M. A., *Spravočnik po russkoj grammatike*, M. 1993